

İSTANBUL BAROSU
İNSAN HAKLARI MERKEZİ

2018-2019

İNSAN HAKLARI DEĞERLENDİRME RAPORU

İSTANBUL BAROSU İNSAN HAKLARI MERKEZİ

Başkan : Av. Tuğçe Duygu KÖKSAL
Başkan Yardımcısı : Av. Yasemen ÖZTÜRKCAN
Genel Sekreter : Av. A. Cenk KONUKPAY
İletişim : ihm@istanbulbarosu.org.tr

YAYINA HAZIRLAYAN

Av. Alp CERRAHOĞLU
Av. Arzu AYDOĞAN
Av. Aynur TUNCEL YAZGAN
Av. Ayşe UZUN
Av. Ayşegül KAMALI
Av. Barış BİROL
Av. Benan MOLU
Av. Berfin ARSLAN
Av. Birsen BAŞ TOPALOĞLU
Av. Can YAVUZ
Av. Deniz KUTLUK
Av. Deniz YILDIZ
Av. Dilara BERBEROĞLU
Av. Duygu AKSÜNGER
Av. Ece Selin TEMEL
Av. Elif BABAN
Av. Esin BOZOVALI
Av. Günsu KARACAOĞLAN
Av. İdil ÖZCAN
Av. Mahmut İSAL
Av. Nesibe KIRIŞ
Av. Onur SEZEN
Av. Ömer Faruk TOPÇU
Av. Öykü ÖZDEMİR
Av. Özgür URFA
Av. Polat YAMANER
Av. Sümeyye Nur ERDOĞAN
Av. Şahin BERBER
Av. Zelaya Pelin DOĞAN

Teşekkürler...

Bu raporun hazırlanması aşamasında, Baromuz Kadın Hakları Merkezi, Çocuk Hakları Merkezi ve Adil Yargılama Takip Merkezi ile bilgi alışverişi yapılmış olup, çalışmamızda sundukları değerli katkı ve desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BÖLÜM 1 8

OLAĞANÜSTÜ HAL DÖNEMİNİN ve KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERİNİN
İNSAN HAKLARINA OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 8

1.GİRİŞ..... 8

2. KAMU GÖREVLİLERİNİN TOPLU İHRAÇLARI, MESLEKİ FAALİYETLERE
YAPILAN MÜDAHALELER VE BUNLARLA BAĞLANTILI MESELELER..... 9

2.1. Kamu Görevlilerinin İhracı..... 9

2.2. Pasaport İptalleri ve İdari Tedbir Kararları..... 11

2.3. Sosyal Güvenlik ve Çalışma Hakkına Yapılan Müdahaleler 12

3. DERNEK KAPATMALARI VE SİVİL TOPLUMA YAPILAN MÜDAHALELER..... 13

4. TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERE GETİRİLEN DİĞER KISITLAMALAR 14

5. OHAL TEDBİRLERİNE KARŞI BAŞVURULABİLECEK İDARİ VE HUKUKİ
YOLLAR..... 17

6. 7145 SAYILI KANUN’UN DEĞERLENDİRİLMESİ 21

7. OHAL TEDBİRLERİNE İLİŞKİN BELİRLİ AYM VE AİHM KARARLARI..... 21

8. GÜVENLİK SORUŞTURMALARINI BAĞLAMINDA DEVLETİN KİŞİSEL VERİLERİ
KORUMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ..... 23

BÖLÜM 2 24

TEMEL İNSAN HAKLARI VE ÖZGÜRLÜKLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ ... 24

1.YAŞAM HAKKI: 24

1.1. Anayasa Mahkemesi’ne Yapılan Başvurular Bakımından Değerlendirme 25

1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Yapılan Başvurular Bakımından
Değerlendirme 26

1.3. Ölüm Olaylarının Etkin Şekilde Soruşturulmaması Bakımından Yaşam Hakkının
Değerlendirilmesi..... 27

1.4. Sokağa Çıkma Yasaklarının Yaşam Hakkına Etkileri 28

1.5. 2018&2019 Yıllarında Yaşam Hakkının İhlal Edildiği Öne Çıkan Olaylar 29

1.6. Yaşam Hakkı İhlaline Dair Verilerin Yer Aldığı Sair Rapor Çalışmaları..... 30

2. KÖTÜ MUAMELE VE İŞKENCE YASAĞI..... 32

2.1. Giriş 32

2.2. Ceza İnfaz Kurumları 33

2.2.1. Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu: 34

2.2.2. Tutuklu Avukatlar Özelinde Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu.....	37
2.2.3. Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu:.....	42
2.3. Kötü Muamele ve İşkence Yasağının İhlal Edildiğine İlişkin Yapılan Tespitler.....	46
2.4. Cezasızlık Meselesi	47
3. KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI.....	48
4. ADİL YARGILANMA HAKKI.....	53
4.1. Giriş	53
4.2. Yargılanan Avukatlar	53
4.3. Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değınilen Anayasa Mahkemesi Kararları.....	54
4.4. Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Ele Alınan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları	58
4.5. Adil Yargılanma Hakkı Açısından Ele Alınan Konular	60
4.6. Yargı Reformu Strateji Belgesi	61
5. DÜŞÜNCE, İNANÇ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ.....	64
5.1. İnanç Özgürlüğü.....	64
5.2. Yargı Reformu ve İfade Özgürlüğü:.....	65
5.3. Adli İstatistikler ve İfade Özgürlüğü.....	66
5.4. İfade Özgürlüğüne Yapılan Müdahaleler Kapsamında Gazeteciler	67
5.5. Akademisyenler Açısından İfade Özgürlüğü.....	71
5.6. İnternet ve İfade Özgürlüğü	72
5.7. Sosyal Medya Soruşturma ve Kovuşturmaları.....	73
5.8. Sanatsal İfade Özgürlüğü	75
5.9. Azınlıklar ve Yabancılara Karşı Ayrımcılık ve Nefret Söylemi.....	76
6. BARIŞÇIL TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME VE ÖRGÜTLENME HAKKI:.....	80
6.1. Giriş	80
6.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına Yapılan Müdahalelere İlişkin Genel Durum.....	80
6.3. OHAL Sürecine İlişkin Değerlendirmeler	81
6.4. OHAL Sonrası Sürece İlişkin Değerlendirmeler.....	81
6.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ile Bağlantılı Kamuoyuna Yansımış Bazı Olaylar.....	82
6.6. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü'ne İlişkin Diğer Olaylar	85
6.7. Dernek Kapatmalar ve Sivil Topluma Yapılan Müdahaleler	87

7. SERBEST SEÇİM HAKKI:.....	87
BÖLÜM 3	91
HASSAS GRUPLAR BAKIMINDAN İNSAN HAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	91
1.KADIN HAKLARI.....	91
2.MAĞDUR VE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR	95
3.LGBTİ + HAKLARI.....	97
3.1. Giriş	97
3.2. Genel Durum.....	97
3.3. İstihdam ve Profesyonel Yaşam	98
3.4. LGBTİ+ Topluluğuna Yönelik Toplantı ve Onur Yürüyüşü Yasakları.....	99
3.5. LGBTİ+ Topluluğuna Yönelik Nefret Söylemi.....	101
3.6. Trans Bireylerin Uğradığı Hak İhlalleri	102
4.SIĞINMACILAR	103
4.1. Geri Gönderme Merkezlerine Yapılan Ziyaretler	103
4.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler.....	111
4.3. Mülteci Haklarında Toplumsal Cinsiyet Sorunsalı.....	114
4.4. Geri Gönderme Merkezleri Dışındaki Tutulma Alanları.....	117
BÖLÜM 4	120
İNSAN HAKLARI MERKEZİNİN 2018-2019 ÇALIŞMA DÖNEMİNDE YAPTIĞI	
ÇALIŞMALAR	120

ÖNSÖZ

İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi (Merkez) tarafından hazırlanan bu rapor, 2018-2019 faaliyet döneminde yapılan çalışmaları, tespit ve takip edilen hak ihlallerini içermektedir.

İstanbul Barosu nezdinde 1998 yılında kurulan İnsan Hakları Merkezi'nin bu çalışmasında, başta “cezaevleri alt çalışma grubu”, “mülteci hakları alt çalışma grubu”, ve “ifade özgürlüğü alt çalışma grubu” olmak üzere Merkezimiz bünyesinde 2018-2019 yılları arasında yürütülen çalışmalar ve bu çalışmaların çıktıları bir araya getirilmiştir.

Raporun hazırlanması sırasında; Merkezimize mektup yolu ile ulaşarak hak ihlaline uğradığını ve/veya uğrama riski olduğunu bildiren ceza infaz kurumlarında bulunan mahpuslardan, re'sen veya talep üzerine gözlemci sıfatıyla izlenen/takip edilen davalardan, ziyaret edilen geri gönderme merkezleri ve ceza infaz kurumlarından, meslektaşlarımızın Merkezimize ulaşarak aktardığı iddialardan ve açık kaynaklardan edinilen bilgiler dikkate alınmıştır.

Herhangi bir isnat ve itham içermeyen bu rapor çalışmasındaki temel amaç, Merkez'in insan hakları alanında yaptığı çalışmaların arşiv haline getirilmesi, raporlanan hak ihlallerine ilişkin iddiaların ulusal ve uluslararası kamuoyu ile paylaşılmasıdır. Bu raporda ele alınan konulara genel hatlarıyla Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi Bünyesinde Yapılacak 'Evrensel Periyodik İncelemesi' (EPİM) çerçevesine İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi tarafından sunulan raporda da değinilmiştir.

**Rapor Haziran 2020 tarihine kadar olan gelişmeler dikkate alınarak hazırlanmıştır.*

BÖLÜM 1

OLAĞANÜSTÜ HAL DÖNEMİNİN ve KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERİNİN İNSAN HAKLARINA OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.GİRİŞ

15 Temmuz 2016 gecesinde, Hükümet'i devirme teşebbüsünde bulunulmuş, İstanbul Boğaz Köprüsü kapatılmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bombalanmış, birkaç medya kuruluşu üzerinde kontrol sağlanmış ve iddia edildiği üzere Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı öldürme girişiminde bulunulmuştur.¹ Darbe girişimi, sivil halkın seferberliği ve askeri hareketin ilerlemesini önleyen polis memurlarının katkısıyla başarısız olmuştur ve bu darbe girişimi 16 Temmuz 2016 sabahı sona ermiştir. Darbe girişimi, 246 kişinin ölümü ve 2.500'den fazla kişinin yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.²

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişiminin ardından 20 Temmuz 2016 tarihinde, üç ay süre ile tüm ülkede ilan edilen olağanüstü hâl (OHAL), yedi kez uzatılmış ve 19 Temmuz 2018'de son bulmuştur. İki yıl boyunca devam eden bu süreçte, 32 Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi (KHK) çıkarılmış ve kişiler ile kurumlara yönelik tedbirlerin yanı sıra, mevzuatta da pek çok değişiklik yapılarak temel hak ve özgürlüklere kısıtlamalar getirilmiştir. Söz konusu 32 KHK'nın 31'i, TBMM tarafından onaylanarak kanunlaşmıştır.³ Ancak bu esnada, OHAL KHK'larının hemen TBMM'de görüşüleceğiyle ilgili Anayasa hükmü ile bu KHK'ların en geç 30 gün içerisinde ivedilikle görüşülüp karara bağlanacağına ilişkin TBMM İç Tüzüğü hükümlerine uyulmamış ve KHK'ların büyük bir kısmı yaklaşık olarak 1,5 yılın ardından Meclis onayına sunulmuştur.⁴

OHAL KHK'larının OHAL koşullarının gerektirdiği konulara ilişkin ve OHAL süresince geçerli olacak şekilde uygulanması gerekmektedir.⁵ Ancak söz konusu KHK'lar, kamu görevinden ihraç edilen bireylerin bir daha kamu görevine alınmaması, dernek ve vakıfların kalıcı olarak kapatılması, emeklilerin rütbelerinin geri alınması, gerçek ve tüzel kişilerin malvarlığına el konulması ve Terörle Mücadele Kanunu ile Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısmının 4,5,6,7. bölümlerinde tanımlanan suçlar (318, 319, 323, 324, 325, 332. maddeler hariç) yönünden ihtisaslaşmaya gidilerek bu suçlar yönünden, belirlenen 45

¹ Türkiye Hükümetinin BM İşkence Özel Raportörü Raporuna Cevapları, UN Doc. A/HRC/37/50/Add.2, 21 Aralık 2017.

² T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve hâkim ve savcılara yönelik yürütülen soruşturmalara ilişkin bilgi, AİHS m.15 Olağanüstü Hallerde Yükümlüklerin Askıya Alınması Kapsamında Yapılan Bildiri, Doc. JJ8190C, Tr./005-192, s. 9, s. 10.

³ İnsan Hakları Derneği, "2018 Yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu", https://www.insanhaklariderneği.info/wp-content/uploads/2019/04/2018IHDYillikRapor_Sunum.pdf, Erişim Tarihi 29/5/2020.

⁴ 08.03.2018 Tarihli Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180308M1.htm>

⁵ İnsan Hakları Ortak Platformu, "21 Temmuz 2016 – 20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları", http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/Ola%C4%9Fan%C3%BCst%C3%BC-Hal_17042018.pdf, Erişim Tarihi 29/5/2020.

mahkemenin görevli olması gibi içerik olarak kalıcı ve geleceğe yönelik sonuç doğurucu hükümler barındırmaktadır. Bunun yanı sıra, kişilerin, KHK'lara ekli listelerle ihracı, söz konusu düzenlemelerin kanun hükmünde olması dolayısıyla genel ve soyut nitelikte olması gerekirken somut ve birel olması sonucunu doğurmaktadır.⁶ Ayrıca, “yolcu ve eşya taşımacılığında kullanılan araçlarda kış lastiği zorunluluğu”, “evlilik programları, mevzuata aykırı özellik taşıyan sağlığa zararlı ürünlere ilişkin programlar, izleyici ve dinleyicileri yanıltıcı ve/veya haksız kazanca neden olacak şekilde yarışma, çekiliş, lotarya ve benzeri adlar altında ödül ve ikramiye veren programların yasaklanması” ya da üniversitelerde rektörlerin seçilme usulünde yapılan değişiklikler gibi, olağanüstü halin gereklilikleri ile bağlantısı olmayan pek çok farklı konuya ilişkin düzenlemeler barındırmaktadır. KHK'ların konu bakımından kapsamının bu şekilde geniş tutulması, olağanüstü halin kesinlikle gerektirdiği tedbirlerin ötesinde keyfi uygulamalara yol açar nitelikte olduğundan dolayı eleştirilmiştir.⁷

KHK'ların konu bakımından OHAL kapsamının dışına çıkması nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne yapılan iptal başvurusu, Anayasa Mahkemesi'nce “Anayasa'nın 121. maddesi uyarınca çıkarılan dava konusu KHK hükümlerinin, Anayasa'nın 148. maddesinin birinci fıkrasının üçüncü cümlesinde yer alan “... olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.” hükmü karşısında, esasa geçilerek yargısal denetiminin yapılmasının mümkün olmadığı ve iptal taleplerinin yetkisizlik nedeniyle reddedilmesi gerektiği” belirtilerek reddedilmiştir.⁸ KHK'ların kanunlaşmasının ardından iptal talebiyle yapılan başvurular da çoğunlukla reddedilmiştir.⁹ Anayasa Mahkemesi'nin 1991 tarihli bir kararında OHAL KHK'larının esasını inceleme yetkisi olmadığını kabul etmekle birlikte bu KHK'ların ilan edilen OHAL'in süresi, yetki alanı ve olağanüstü halin gerekli kıldığı konular ile sınırlı olabileceğini; bu sınırlılığa aykırı KHK'ların Anayasa Yargısı denetimine tabi olacağını belirttiği görülmektedir.¹⁰ Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu bu içtihadından ayrılması ve buna ilişkin yeterli bir gerekçe sunmaması sebebiyle denetlenemeyen ve sınırsız bir OHAL sürecinin ortaya çıkmasına yol açtığı belirtilerek eleştirilmiştir.¹¹

2. KAMU GÖREVLİLERİNİN TOPLU İHRAÇLARI, MESLEKİ FAALİYETLERE YAPILAN MÜDAHALELER VE BUNLARLA BAĞLANTILI MESELELER

2.1. Kamu Görevlilerinin İhracı

⁶ Metin Günday, “OHAL, İhraç KHK'leri Ve Hukuki Durum”, Ankara Barosu Dergisi,

2007(1), 29-38, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2017-1/1.pdf>, Erişim Tarihi 29/5/2020.

⁷ OHCHR, “Report On The Impact Of The State Of Emergency On Human Rights In Turkey, Including An Update On The South-East”, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/TR/2018-03-19_Second_OHCHR_Turkey_Report.pdf, Erişim Tarihi 29/5/2020.

⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 2016/171 Esas, 2016/164 Karar Sayılı ve 02.11.2016 Tarihli Kararı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161108-26.pdf>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁹ Anayasa Mahkemesi'nin 2018/43 Esas, 2018/49 Karar Sayılı ve 31.05.2018 Tarihli Kararı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180629-10.pdf> ile 2018/42 Esas, 2018/48 Karar Sayılı ve 31.05.2018 Tarihli Kararı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180629-9.pdf>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹⁰ Anayasa Mahkemesi'nin 1990/25 Esas, 1991/1 Sayılı ve 10.01.1992 Tarihli Kararı. Ayrıca aynı yönde 1991/6 Esas, 1991/20 Karar Sayılı Kararı, 1992/30 Esas, 1992/36 Karar Sayılı Kararı ile 2003/28 Esas, 2003/42 Karar Sayılı Kararı.

¹¹ OHCHR, Report On The Impact Of The State Of Emergency On Human Rights In Turkey, Including An Update On The South-East.

OHAL süresince yayımlanan KHK'lara ekli listelerle, 135.147 kişi ihraç edilerek kamu görevinden çıkarılmış ve pek çok emeklinin rütbeleri geri alınmış; bir daha kamu görevi icra edemeyecekleri hükmüne yer verilmiştir. Daha sonra, 3833 kamu görevlisi görevine iade edilmiştir.

Olağanüstü hal altında alınan tedbirler kapsamında, darbe girişiminden itibaren faal hâkim ve savcılar yaklaşık yüzde 30'u toplu halde ihraç edilmiş ve hâkim, savcı ve avukatlar toplu halde tutuklanmışlardır; bu durum adalet sistemini kayda değer biçimde zayıflatmış ve insan hakları ihlallerinde etkili başvuru yollarının korunmasına zarar getirmiştir.¹² İki Anayasa Mahkemesi üyesi, altı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyesi, 122'si Yargıtay ve 43'ü Danıştay üyesi olmak üzere 4395 hâkim ve savcı, Hakimler ve Savcılar Kurulu [HSK] kararıyla, Anayasa Mahkemesi Kararıyla ve askeri hâkim ve savcılar yönünden Yüksek Askeri Şura [YAŞ] kararıyla ile görevlerinden ihraç edilmiş; 170 kişi görevine iade edilmiştir.¹³

İhraç işlemlerinin gerekçesi olarak bireylerin, “*Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olan*” kişiler olmaları gösterilmiştir. İhraçlar, bireysellikten uzak, herhangi bir somut delil gösterilmeksizin muğlak ve geniş bir gerekçelendirmeye dayanması ve öncesinde bireylere herhangi bir bildirimde bulunup savunmaları alınmaksızın gerçekleştirilmesi sebebiyle eleştirilmiştir. Özellikle hâkim-savcılar yargı erkinin bir parçası olmaları nedeniyle kamu görevlileri içinde farklı bir yere sahip oldukları ve kendilerinin olağanüstü dönemlerde dahi yasalarla öngörülen güvenceler ışığında soruşturma ve kovuşturma tedbirlerine tabi olmaları gerektiği vurgulanmıştır.¹⁴

İhraç edilenler arasında, “Barış İçin Akademisyenler” bildirisine imza atmış 378 akademisyen de bulunmaktadır. İhraç edilen ve yargılama sonunda ceza almalarına hükmedilen akademisyenlerin yaptığı bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesi, bu eylemin ifade özgürlüğü kapsamında olduğuna karar vermiştir.¹⁵ Ancak, ifade özgürlüğünün ihlaline ilişkin bu karardan sonra dahi akademisyenlerin görevlerine iadeleri ile uğradıkları zararın giderimi için bir adım atılmamıştır.

Bireylerin, KHK'lara ekli listelerle afişe edilerek ihracı, özel hayatın gizliliği yönünden bir müdahale teşkil etmiştir. Görüşme yapılan pek çok akademisyen, bu durumun sonucu olarak elektronik medya, sosyal medya, basılı yayın ile görsel ve işitsel yayınlarda hedef gösterildiklerini ve tehdit içeren e-postalar ile mektuplar aldıklarını ifade etmiştir.¹⁶ Bahsedilen tehditlerden en açık olanı, Sedat Peker tarafından Barış İçin Akademisyenler bildirisine imza atan akademisyenlere yönelik olarak “*Oluk oluk kanlarınızı akıtacağız,*

¹² ICJ, ‘Türkiye: Olağanüstü Hal Tedbirleri Hukukun Üstünlüğüne Ciddi Şekilde Zarar Verdi’, 6 Aralık 2016, <https://www.icj.org/turkey-emergency-measures-have-gravely-damaged-the-rule-of-law/>, Erişim Tarihi 29/5/2020.

¹³ İnsan Hakları Derneği, 2018 Yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu.

¹⁴ Platform PeaceandJustice, OneYearFromTurkey’sState of Emergency; OHCHR, Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East; Venice Commission, Opinion on the measures provided in the recent emergency decrees laws with respect to freedom of media, March 2017, CDL-AD(2017)007, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)007-e), Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹⁵ Anayasa Mahkemesi, Zübeyde Fusun Üstel ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2018/17635, Karar Tarihi: 26.07.2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/17635>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹⁶ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, “Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri”, Kasım 2019, <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/akademisyenihraclariy.pdf>, Erişim Tarihi 29/5/2020.

kanlarında duş alacağız” şeklinde dile getirilmiştir. Peker, bu sözleri nedeniyle “tehdit” ve “suç işlemeye tahrik” suçlarından yargılandığı davada beraat etmiş, bu da yargının bağımsızlığına ilişkin tartışmalara yol açmıştır. Uluslararası Af Örgütü de bildiriye imza atan akademisyenlerin, devlet yetkilileri dâhil olmak üzere, kamuoyu önünde “terörist”, “vatan haini” olarak suçlanıp damgalandıklarını ve bu durumun ihraç edilen kişiler ve ayrıca aileleri üzerinde de baskılara neden olduğunu ifade etmiştir.¹⁷

2.2.Pasaport İptalleri ve İdari Tedbir Kararları

OHAL sırasında, bizzat kendisi ya da eşi ihraç edilen en az 140.000 kişinin pasaportları iptal edilerek pasaportlarına el konulmuştur.¹⁸ Bu süreçte de bireyler, “ulusal güvenliğe tehdit oluşturmak”, “terör örgütü ile irtibatı veya iltisakı bulunmak” gibi muğlak ifadeler dışında hangi nedenlerle ihraç edildiklerine dair somut veri ve belgelerle bilgilendirilmemiş; aleyhlerine olan delillere itiraz edebilme imkânına sahip olamamıştır. Ayrıca, bu yönde değerlendirme yapıp ihraçlar gerçekleştirilirken, bireyler hakkında herhangi bir yargılama gerçekleştirilmemiş; bireyler, haklarında yürütülen soruşturmalardan dahi haberdar edilmemiştir.¹⁹

Yargı Reform Paketi kapsamında, hakkında devam etmekte olan herhangi bir idari veya adli soruşturma veya kovuşturma bulunmayanlara, kovuşturmaya yer olmadığına, beraatine, ceza verilmesine yer olmadığına, davanın reddine veya düşmesine karar verilenlere, mahkûmiyet kararı bulunanlardan cezası tümüyle infaz edilenlere veya ertelenenlere, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilenlere kolluk birimlerince yapılacak araştırma sonucuna göre İçişleri Bakanlığınca pasaport verilebileceğine yönelik bir hüküm getirilmiştir.²⁰ Ancak hakkında herhangi bir mahkûmiyet kararı bulunmamasına rağmen, kolluk tarafından ayrı bir soruşturma yapılacak ve buna göre İçişleri Bakanlığından onay alınacak olması, bireylerin pasaport alabilmelerini yine belirsizleştirmekte ve keyfileştirmektedir.

Pasaport iptallerine karşı İdare ve İstinaf mahkemelerinde açılan davalar, ilgili OHAL KHK’sine dayanılarak, somut bir gerekçe sunulmadan reddedilmektedir. Anayasa Mahkemesi ise “seyahat özgürlüğü” ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları, konu bakımından yetkisiz olduğu gerekçesiyle reddetmektedir. Bu da pasaport iptallerinin yol açtığı insan hakları ihlallerine ilişkin iç hukukta etkili bir sonuç ve adil giderim sağlayabilmeyi engellemektedir.

Pasaportlara ilişkin güncel durumda, 24 Ekim 2019 tarihinde 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nda, pasaportlarında idari tedbir kararı bulunan kişiler hakkında kolluk birimlerince yapılacak araştırma sonucuna göre İçişleri Bakanlığı tarafından pasaport verilebileceğine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu doğrultuda İçişleri Bakanlığı 4 Aralık 2019 tarihli ve

¹⁷ Uluslararası Af Örgütü, “Gelecek Karanlık: Türkiye’de İhraç Edilen Kamu Çalışanlarına Yönelik Sonu Gelmeyen Baskılar”, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4462722017TURKISH.PDF>, Erişim Tarihi 29/5/2020; PlatformPeaceandJustice, OneYearFromTurkey’sState of Emergency, Temmuz 2019, <http://www.platformpj.org/wp-content/uploads/SoE-Report-5.pdf>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹⁸ Cumhuriyet Halk Partisi, “OHAL Bilançosu ve Hak İhlalleri Raporu, 12/01/2018”, <https://content.chp.org.tr/file/24857.pdf>, Erişim Tarihi 29/5/2020.

¹⁹ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri; OHCHR, Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East

²⁰ 7188 Sayılı Kanun, 24 Ekim 2019 Tarihli Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191024-22.pdf>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

2019/14 sayılı bir genelge düzenlemiş ve Pasaport İdari Karar Komisyonu kurulmuştur.²¹ Bu Komisyon çalışmalarına 20 Aralık 2019 tarihinde başlamış ve İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre 21 Şubat 2020 tarihi itibarıyla 11.027 kişinin pasaportunda bulunan idari tedbir kararı kaldırılmıştır.²²

Buna karşın, Anayasa Mahkemesi kararından sonra yeniden yargılanıp beraat etmiş olmalarına ya da haklarında bilinen hiçbir soruşturma ve kovuşturma olmamasına rağmen Emniyet tarafından yürütülen soruşturma kapsamında 'sakıncalı' görülerek hala pasaportunu alamayan çok sayıda akademisyen de bulunmaktadır.

OHAL kapsamında yargılanan bireylerin müdafileri yönünden de savundukları kişilerle özdeşleştirilerek haklarında soruşturmalar ve tutuklamalar gerçekleştirildiği raporlanmıştır. Bu durumun da yargılanan bireylerin ya kendilerini savunacak bir avukat bulamamasına ya da oldukça yüksek meblağlar üzerinden anlaşmalar yapmalarına yol açtığı iddia edilmiştir.²³ Tüm bu hususlar, hukuk güvenliği ilkesi, adil yargılanma hakkı ile masumiyet karinesinin ihlaline yol açacak durumları ortaya çıkartmıştır. Ayrıca, pasaport iptalleri kişilerin seyahat özgürlüğüne doğrudan müdahale teşkil etmekte ve kanunilik ilkesiyle de uyuşmamaktadır. Özellikle, bunun sonucunda kişilerin eğitim veya iş olanakları için yurtdışına çıkışlarına izin verilmemesi, yeni bir hayat kurmalarını ve dolayısıyla insan onuruna yakışır bir hayat sürdürmelerini önemli ölçüde engellemektedir. Bu da aynı zamanda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 25.maddesinde düzenlenen yaşam standardı hakkının ihlali anlamına gelmektedir.²⁴ Bireylerin kamu görevlerinde yükselmelerinin engellenmesinin gerekçesi olarak KHK'lı bir yakına sahip olmalarının gösterildiği örnekler de gündeme gelmiştir. Üstelik pasaportu iptal edilen kişilerin yakınlarının da pasaportlarının iptal edilmesi, suç ve cezaların şahsiliği prensibine de aykırıdır.

Nitekim yakınların pasaportunun iptal edilmesine ilişkin OHAL KHK'sinin ilgili maddesi, Anayasa Mahkemesi'nin 31 Ekim 2019 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 24 Temmuz 2019 tarihli ve 2016/205 Esas ve 2019/63 Karar sayılı kararıyla Anayasa'da güvence altına alınan seyahat özgürlüğüne aykırı bulunarak iptal edilmiştir.²⁵

2.3.Sosyal Güvenlik ve Çalışma Hakkına Yapılan Müdahaleler

İhraç edilen kamu görevlilerinin sosyal güvenlik haklarının son bulması ise sağlık hakkına erişimlerinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Nitekim söz konusu kişiler, tabi tutuldukları gelir testinde öngörülen primi ödeyemediklerini ispat edemedikleri takdirde, prim ödemek durumunda kalmışlardır. OHAL KHK'ları ile ayrıca, kamu görevlerinden ihraç edilen hekim ve diş hekimlerinin özel sektöre çalışmaları engellenmek istenmiş; ancak sonrasında, bu husus zorunlu hizmetini yapamayan ihraç edilmiş hekimlerin özel sektöre işe başlamak için 450 gün beklemek mecburiyetinde tutulması ile sonuçlanmıştır. Düzenleme, bu haliyle dahi çalışma hakkına aykırıdır. Bunun yanı sıra, meslek gruplarına göre çalışma lisans ya da ruhsatlarının iptal edildiği örnekler de mevcuttur. Bu durum da kişilerin mesleklerini

²¹ T.C. İşleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, "Pasaport İdari Tedbir Kararlarına İlişkin Duyuru", 04.12.2019, <https://www.nvi.gov.tr/pasaport-idari-tedbir-kararlarina-iliskin-duyuru>.

²² T.C. İşleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, "İdari Tedbir Kararına İlişkin Duyuru", 21.02.2020, <https://www.nvi.gov.tr/idari-tedbir-kararina-iliskin-duyuru>.

²³ OHCHR, Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East

²⁴ OHCHR, Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East

²⁵ <http://kararlar.yeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/02fa47fd-1f89-4915-bd09-ed861e5b8ab1?excludeGereke=False&wordsOnly=False>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

özel sektörde de ifa edememeleri sonucunu doğurmaktadır. Üstelik ihraç edilen kişilerin SGK hizmet dökümlerinde bu ibarenin açıkça yer alması, kişilerin özel sektörde iş bulmasına engel teşkil etmekte ve bu yönüyle de çalışma hakkının ihlaline yol açmaktadır. AİHM içtihatları çerçevesinde özel sektörde çalışmayı geniş ölçüde kısıtlayan söz konusu durumlar, AİHS madde 8 kapsamında özel hayatın korunması hakkını önemli şekilde etkilemektedir.²⁶Nitekim arındırma (lustration) işlemlerine ilişkin Avrupa Konseyi'nin belirlediği rehber ilkeler doğrultusunda, bu tür yaptırımların özel veya yarı-özel kuruluşlardaki pozisyonlar için uygulanmaması gerekmektedir.²⁷

İşe alınan bireyler yönündense, işverenlerin kişilerin SGK kayıtlarını yapmada tereddüt oldukları, bunun da kişileri sosyal güvenceleri olmaksızın, sigortasız çalışmak ve asıl mesleklerinden daha düşük statü ve ücretlerle çalışmak mecburiyetinde bıraktığı görülmektedir. Emekli olanlar yönündense, büyük çoğunluğun emekli ikramiyeleri ile tazminatlarını alamadıkları, alanlarınsa bunları normal prosedürden daha uzun süren bir süreç ardından elde ettikleri gözlemlenmiştir.²⁸

Bunların yanı sıra, ihraç edilen hukuk mezunu akademisyenler ile hâkim-savcılar açısından bir diğer sorun ise, haklarında herhangi bir mahkûmiyet kararı bulunmamasına rağmen, Adalet Bakanlığı'na yapılan itiraz sonucunda Barolar bünyesinde avukatlık da yapamamalarıdır. Bu durum, avukatlığın da bir kamu hizmeti olması ile gerekçelendirilmektedir. KHK'lılar hakkında verilen kovuşturmayaya yer olmadığı ya da beraat kararlarının ardından dahi avukatlık ruhsatına ilişkin başvurular Türkiye Barolar Birliği tarafından onaylanmaktaysa da, kişilerin ruhsat almalarının ardından Adalet Bakanlığı tarafından ruhsatın iptali için yürütmeyi durdurma istemli dava açıldığı ve İdare Mahkemeleri tarafından avukatlık ruhsatlarının iptal edildiği, bu kararların İstinaf Mahkemeleri tarafından usul ve yasaya uygun bulunduğu görülmektedir.

KHK ile ihraç edilenler yönünden bir diğer hukuki sorun ise siyasi hakların kullanılmasına ilişkin yaşanmıştır. 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerinin ardından, Yüksek Seçim Kurulu, KHK'larla ihraç edilen ancak belediye başkanı seçilen kişilere, mazbata verilmemesini kararlaştırmıştır. Bunun yanı sıra, 23 Haziran 2019 tarihinde yenilenen İstanbul seçimleri öncesinde KHK ile ihraç edilenlerin oy kullanıp kullanamayacağına ilişkin tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar her ne kadar kişilerin oy kullanmasını engelleyecek bir kararlar sonuçlanmamışsa da KHK'lıların yaşadıkları hak ihlallerinin gözlemlenmesi açısından önemli bir tartışma olmuştur.²⁹

3. DERNEK KAPATMALARI VE SİVİL TOPLUMA YAPILAN MÜDAHALELER

OHAL boyunca 1607 dernek ve 168 vakıf kapatılmış olup derneklerin 183'ünün, vakıflarınsa 23'ünün geri açılmasına izin verilmiştir. Kapatma gerekçesi olarak bunların bir kısmının Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması [FETÖ/PDY] ile ilişkili olması gösterilirken, geri kalanınınsa farklı terör örgütleri ile bağlantılı olduğu öne sürülmüştür. Ancak bu esnada insan hakları ya da kadın ve çocuk hakları alanlarında faaliyet gösteren pek

²⁶ Bkz. Sidabras ve Džiautas/ Litvanya, no. 55480/00, 59330/00; Bigaeva/Yunanistan, no. 26713/05.

²⁷ Resolutions by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, namely Res. 1096(1996) On Measures To Dismantle The Heritage Of Former Communist Totalitarian Systems.

²⁸ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri; Uluslararası Af Örgütü, Gelecek karanlık: Türkiye'de ihraç edilen kamu çalışanlarına yönelik sonu gelmeyen baskılar.

²⁹ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Akademisyen İhraçları: Hak İhlalleri, Kayıplar ve Güçlenme Süreçleri.

çok derneğin de bu şekilde kapatıldığı gözlemlenmektedir. Gündem Çocuk Derneği, İnsan Hakları Araştırma Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD), Özgürlükçü Hukukçular Derneği (ÖHD), Mezopotamya Hukukçular Derneği (MHD), Van Kadın Derneği (VAKAD) söz konusu örneklerden birkaçıdır.

Örgütlenme hakkına yönelik yapılan müdahaleler raporun ilgili başlığı altında ayrıntılı şekilde değerlendirilecektir.

Bunun dışında, 48 sağlık kuruluşu kapatılmış, bunlardan ikisi daha sonra geri açılmıştır. 2281 özel eğitim – öğretim kuruluşunun faaliyetine son verilmiş, 15 özel üniversite ve 19 sendika ile konfederasyon kapatılmıştır. Bunun sonucunda çoğu öğretmen olan 22.474 kişinin çalışma izni iptal edilmiş, 22.474 kişiden 614'ünün izni daha sonradan iade edilmiştir. 985 şirkete devlet tarafından el konularak TMSF'ye devirleri gerçekleştirilmiş ve kayyım atanmıştır. Ayrıca, 201 basın kuruluşunun faaliyetine son verilmiş, bunlardan yalnızca 25'inin tekrar açılmasına izin verilmiştir. Bu kuruluşlarda çalışanlar başta olmak üzere pek çok gazeteci tutuklanmıştır. OHAL'in son bulduğu tarih itibarıyla en az 216 gazetecinin gözaltına alındığı ve 171 gazetecinin tutuklu ya da hükümlü olduğu ifade edilmektedir. 2360 kitaba el konulmuştur.³⁰

1 Eylül 2016 tarihli ve 674 Sayılı KHK ile terör bağlantısı sebebiyle belediye başkanlarının görevden alınabileceği ve yerlerine kayyım atanabileceği hükmü kabul edilmiştir. Buna dayanılarak OHAL süresince 99'un üzerinde belediyeye kayyum atanmış ve belediye başkanları tutuklanmıştır.³¹

4. TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERE GETİRİLEN DİĞER KISITLAMALAR

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yönelik önemli değişiklikler; 23 Temmuz 2016 tarihinde yürürlüğe giren 667 Sayılı KHK ile gözaltı süresinin 30 güne çıkarılması ve 27 Temmuz 2016 tarihli ve 668 Sayılı KHK ile gözaltının ilk beş günü boyunca avukat ile görüş yasağı getirilmesidir.³² Altı aylık bir sürecin ardından, 23 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe giren 682 Sayılı KHK ile 30 günlük gözaltı süresi yedi günün ardından yedi gün daha uzatılabilmek üzere, en fazla 14 güne indirilmiş; avukatla görüş yasağıysa gözaltının ilk günü ile sınırlandırılmıştır.³³ Uygulama, bu yönüyle söz konusu usuli güvencelere aykırı olup, bireylere işkence ve kötü muamele ihtimaline ilişkin meşru bir kaygı ortaya çıkarmaktadır. Anayasa Mahkemesi 31 Ekim 2019 tarihinde verdiği kararla, OHAL'de gözaltı süresinin yedi gün olarak uygulanması ve bu sürenin yedi gün uzatılabilmesi kuralını Anayasa'ya uygun bularak yapılan iptal başvurusunu reddetmiştir.³⁴

Süreç boyunca 160.000'den fazla kişi hakkında gözaltı işlemi uygulanmış ve 228.137'den fazla kişi tutuklanmıştır.³⁵ Bu durum aynı zamanda, ceza ve tutukevlerinin kapasitelerinin

³⁰ İnsan Hakları Derneği, 2018 Yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu; Cumhuriyet Halk Partisi, OHAL Bilançosu ve Hak İhlalleri Raporu.

³¹ Cumhuriyet Halk Partisi, OHAL Bilançosu ve Hak İhlalleri Raporu; İnsan Hakları Ortak Platformu, 21 Temmuz 2016 – 20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları.

³² 667 Sayılı KHK, 23.07.2016 Tarihli Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm>, 668 Sayılı KHK, 27.07.2016 Tarihli Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160727M2..htm>.

³³ 682 Sayılı KHK, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170123-1.htm>.

³⁴ AYM, 2018/92 E., 2019/67 K. sayılı, 25.07.2019 tarihli karar.

³⁵ Halkların Demokratik Partisi, Hukuk ve İnsan Hakları Komisyonu Raporu, 2018, https://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/2018_%20I%CC%87nsan%20Haklari_Raporu.pdf, Erişim Tarihi 29/05/2020.

aşılmasına; özgürlükleri kısıtlanan bireylerin yetersiz koşullarda tutulmalarına yol açmıştır. Gıda, sağlık ilaçlarına erişimin yanı sıra, hijyen standartlarının gereği gibi yerine getirilmemesi de bu durumun sonuçlarından. Yaşanan bu kapasite aşımının yanı sıra, OHAL süresince şiddet vakalarının arttığı ve bireylerin fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet, elektrik şokları gibi işkencelere maruz kaldığı; Gökhan Açikkollu adlı bir öğretmenin bu şekilde gözaltındayken hayatını kaybettiği raporlanmıştır. Söz konusu bu işkence iddialarına yönelik soruşturmalarsa, bu yöndeki iddiaların yanında oldukça az olduğu vurgulanmıştır. Gözaltına alınan bireylerin yakınlarına haber verilmesi yönünden, herhangi bir KHK hükmü mevcut olmamasına rağmen keyfi olarak 24 saatlik bir kısıtlama gerçekleştirildiği raporlanmıştır.³⁶

23 Temmuz 2016 tarihli ve 667 Sayılı KHK ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda [CMK] değişiklik yapılarak bazı suçlar bakımından şüphelinin müdafisi ile görüşme hakkı Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, hâkim kararıyla yirmi dört saat kısıtlanabilir, bu süre zarfında ifade alınamaz hükmü gelmiştir. 29 Ekim 2016 tarihli ve 676 Sayılı KHK [Aynen kabul: 1/2/2018 tarihli 7070 sayılı Kanun], örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından yürütülen kovuşturmalarda, duruşmalarda en fazla üç avukat bulunacağı hükmünü getirmiştir. Yine 676 sayılı KHK ile CMK 151. maddesine ilişkin “149. maddeye göre seçilen veya 150. maddeye göre görevlendirilen ve Türk Ceza Kanunu'nun 220 ve 314. maddesinde sayılan suçlar ile terör suçlarından şüpheli, sanık veya hükümlü olanların müdafilik veya vekillik görevini üstlenen avukat, hakkında bu fıkra da sayılan suçlar nedeniyle *soruşturma veya* kovuşturma bulunması halinde müdafilik veya vekillik görevini üstlenmekten yasaklanabilir.” düzenlemesi getirilmiş; Anayasa Mahkemesi 24/7/2019 tarih 2018/73 E. 2019/65 K. Sayılı kararla bu düzenlemeleri “soruşturma veya” ifadesi bakımından iptal etmiştir³⁷.

Diğer taraftan, aynı tarihli 676 sayılı KHK ile 5275 sayılı Ceza ve Ceza Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 59. maddesinde de değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre, “Türk Ceza Kanunu'nun 220. maddesinde ve İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde tanımlanan suçlar ile 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olanların avukatları ile görüşmelerinde toplumun ve ceza infaz kurumunun güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi, terör örgütü veya diğer suç örgütlerinin yönlendirilmesi, bunlara emir ve talimat verilmesi veya yorumlarıyla gizli, açık ya da şifreli mesajlar iletilmesi ihtimalinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısının kararıyla tutukluların avukatları ile olan görüşmelerinin sesli veya görüntülü olarak kaydedileceği, görüşmeler esnasında bir görevlinin bulunacağı, tarafların birbirlerine verdikleri belgelere ya da konuşma sırasında tuttukları kayıtlara el konulacağı, görüşmelerin gün ve saatlerinin sınırlandırılacağı, belirtilen amaçlarla yapılan görüşmelerin derhal sonlandırılacağı, tutanak tutulması halindeyse tutuklunun avukatıyla görüşmesinin Cumhuriyet savcısının istemi ve Sulh Ceza Hâkiminin kararı ile yasaklanarak tutukluya Barodan yeni bir avukatın atanmasının talep edileceği ve Baro tarafından bildirilen avukatın da Cumhuriyet savcısı tarafından değiştirilmesinin istenebilmesi hakkındaydı.

Anayasa Mahkemesi 24/7/2019 tarih 2018/73 E. 2019/65 K. Sayılı kararla, “*beşinci fıkradaki suçlardan hükümlü olup, başka bir suçtan dolayı şüpheli veya sanık sıfatıyla avukatıyla görüşen hükümlüler...*” bölümü; Kanunun 59. maddesinin beş numaralı fıkrasının

³⁶ İnsan Hakları Ortak Platformu, 21 Temmuz 2016 – 20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları; Platform PeaceandJustice, OneYearFromTurkey'sState of Emergency.

³⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191129-7.pdf>.

“...görüşmeler teknik cihazla sesli veya görüntülü olarak kaydedilebilir, hükümlü ile avukatın yaptığı görüşmeleri izlemek amacıyla görevli görüşmede hazır bulundurulabilir, hükümlünün avukatına veya avukatın hükümlüye verdiği belge veya belge örnekleri, dosyalar ve aralarındaki konuşmalara ilişkin tutukları kayıtlara elkonulabilir...” bölümü yönünden” bu maddenin 10. fıkrası açısından iptal kararı vermiştir.

Savunma hakkına ve avukata erişim hakkına kısıtlama teşkil ettiği açık olan bu düzenleme sonrasında, İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne göre 500’den fazla avukat, bu düzenlemeye dayanılarak müvekkillerini temsil etmekten yasaklanmıştır.³⁸

Aile görüşmeleri, telefon hakları ile sosyal iletişim ve kültürel olanaklarının kısıtlandığı bu düzenleme sonrasında tutuklular, Adalet Bakanlığı ile Cumhuriyet Başsavcılığının yetkileri saklı kalmak üzere belgelendirmeleri koşuluyla sadece eşleri, ikinci dereceye kadar kan ve birinci derece kayın hısımları ile vasi veya kayyımı tarafından ziyaret edilebilmiştir.³⁹ Ayrıca uygulamada kişilerin, ailelerinden uzak yüksek güvenlikli tutukevlerine gönderildiği ve bunun da pratikte ailelerin ziyarete gelmesini zorlaştırarak ziyaret hakkından yararlanmayı imkânsız kıldığı raporlanmıştır.⁴⁰

Tutukluluğa veya tutukluluğun devamına ilişkin kararlara yapılan itirazların incelenme süresi 5271 sayılı CMK’nun 268.maddesi 2.fıkrası uyarınca üç gün iken, 668 Sayılı KHK ile 10 güne çıkarılmış ve mahkemelerce verilen tutukluluk halinin sonlandırılmasına ilişkin kararlara itiraz yolu açılmıştır. Bu itiraz yolunun OHAL sonrasında da ifade özgürlüğü ile yakın ilişkili olan pek çok davada, salıverilen kişilerin, Cumhuriyet savcılarınca yapılan itirazlar üzerine tutuklanmasına neden olduğu gözlemlenmiştir.

Yine 668 Sayılı KHK ile OHAL süresince gerçekleştirilen işlemlere dayanılarak devlet görevlilerinin hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluklarının olmayacağına ilişkin hükme yer verilmiştir. Bu durumun hukuk devleti kavramı ile doğrudan çeliştiği gibi keyfi uygulamalara da kapı aralamaktadır. Üstelik 24 Aralık 2017 tarihli ve 696 Sayılı KHK ile bu hüküm daha da genişletilerek sivilleri de kapsar hale getirilmiştir. Buna göre, resmi bir sıfat taşıyıp taşımadıklarına veya resmi bir görevi yerine getirip getirmediğine bakılmaksızın 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsü ve terör eylemleri ile bunların devamı niteliğindeki eylemlerin bastırılması kapsamında hareket eden kişiler yönünden de hukuki, idari, mali ve cezai bir sorumluluk mevcut olmayacaktır. Söz konusu hüküm öncelikle, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen başarısız darbe teşebbüsü ve terör eylemleri ile *bunların devamı niteliğindeki eylemlerden* bahsetmesi dolayısıyla belirsizlik taşımaktadır. Hangi eylemlerin bu kapsamda değerlendirileceği müphemdir. Ayrıca, sivillere bu yönden bir sorumsuzluk halinin tanınması, bireylerin yaşam hakkının dahi ihlaline yol açabilecek kadar tehlikelidir. Suç işleyeni cezalandırma yetkisi ve dolayısıyla yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağına ilişkin T.C. Anayasası’nın 7. maddesi ve hukuk devleti kavramı ile bağdaşmamaktadır; doğrudan bir cezasızlık hali yaratmaktadır.

³⁸ <https://www.hrw.org/tr/report/2019/04/10/328920>.

³⁹ İnsan Hakları Derneği, 2018 Yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu.

⁴⁰ OHCHR, Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East

5. OHAL TEDBİRLERİNE KARŞI BAŞVURULABİLECEK İDARİ VE HUKUKİ YOLLAR

Başlangıçta KHK ile gerçekleştirilen işlemlere karşı Danıştay'a yapılan başvurular, KHK'lar ile yapılan işlemlerin kanun gücünde olduğu vurgulanarak ve görevli mahkemenin idare mahkemeleri olduğu belirtilerek reddedilmiştir. İdare mahkemelerinde açılan iptal davalarıysa, KHK'ların bir yasama tasarrufu olduğu ve yürütmenin işlemlerine ilişkin başvurulara bakmakla görevli İdare Mahkemeleri tarafından görülecek idari bir davaya konu edilemeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir.

Bu belirsiz duruma ilişkin olarak, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri de bu bağlamda, Ekim 2016'da OHAL ile ilgili yayımladığı memorandumda, Türkiye'de hukukçuların bile KHK'lerden kaynaklanan hak ihlallerine karşı hangi hukuk yollarına başvurmaları gerektiği konusunda kafalarının karışık olduğunu söylemiş, OHAL'in hukuksuzluklara gerekçe olamayacağını hatırlatmış, bu nedenle, Türkiye'deki yetkilileri etkili iç hukuk yollarını bir an evvel belirlemeye/göstermeye davet etmiştir⁴¹.

Bir süre itirazları incelemede görevli mercie ilişkin yaşanan bu kargaşanın ardından, AİHM'ye yapılan başvuruların da artmasıyla birlikte, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğince Türkiye'ye görevden alınmalar ve bununla ilişkili başvuruları incelemek üzere geçici çözüm olarak geçici bir kurul kurulması tavsiye edilmiş ve bu tavsiye Avrupa Konseyi Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) tarafından da desteklenmiştir.⁴²

Diğer taraftan, Danıştay'ın yukarıda söz edilen kararı üzerine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi [AİHM], öncelikle İdare Mahkemesi ile Anayasa Mahkemesi nezdinde bir başvuru yapılması gerektiğini ifade ederek, kendisine yapılan başvurularda iç hukuk yollarının tüketilmemesi gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı vermiştir.⁴³

23 Ocak 2017 tarihinde 685 Sayılı KHK ile olağanüstü hal kapsamında doğrudan kanun hükmünde kararname hükümleri ile tesis edilen kamu görevinden çıkarma, öğrencilik bursunun kesilmesi, emekli güvenlik personelin rütbelerinin alınması ve kapatılan kurum ve kuruluşlara ilişkin başvuruları değerlendirip karara bağlamak amacıyla, 7 kişiden oluşan OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu kurulmuştur. Komisyon'un 17 Temmuz 2017 itibarıyla başvuruları almaya başlayacağı kabul edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi ise OHAL Komisyonu'nun göreve başlamasıyla kendisine yapılan başvurularda öncelikle Komisyon'a gidilmesi gerektiğini belirterek kabul edilemezlik kararı vermiştir.⁴⁴ Bu durum da OHAL Komisyonu kurulana dek bireylerin işlemlere karşı başvuracakları bir hukuk yolu bulamamalarıyla sonuçlanmıştır.

41 Nils Muiznieks, Memorandum On The Human Rights Implications Of The Measures Taken Under The State Of Emergency In Turkey, 7 Ekim 2016,

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2945536&SecMode=1&DocId=2388164&Usage=2>, para. 44, Erişim Tarihi 29/05/2020.

42 İnsan Hakları Ortak Platformu, 21 Temmuz 2016 – 20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları; Uluslararası Af Örgütü, Dönüşü Olmayan İhraçlar?; Platform Peace and Justice, One Year From Turkey's State of Emergency

43 AİHM, Zihni/Türkiye Başvuru No:59061/16, 29.11.2016 .

44 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/norm-denetimi-basin-duyurulari/dogrudan-ohal-khk-lari-ile-uygulanan-ilave-tedbirlere-karsi-dava-acma-hakini-ortadan-kaldiran-kuralin-iptali/>; İnsan Hakları Ortak Platformu, 21 Temmuz 2016 – 20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları.

Bu gelişme üzerine AİHM de, kurulacak OHAL Komisyonu nezdinde iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiğine dikkat çekerek kabul edilemezlik kararı vermiş ve derdest başvurular için OHAL Komisyonunu erişilebilir bir iç hukuk yolu olarak işaret etmiştir, ancak bu Komisyon'un etkililiği konusunda daha sonra bir inceleme yapma imkânını ise saklı tutmuştur⁴⁵.

Bununla birlikte, bahse konu Komisyonun pek çok yönden Venedik Komisyonu'nun OHAL önlemlerine ilişkin tavsiyelerinde belirtilen hususları taşımadığı söylenebilir.

Venedik Komisyonu, böyle bir kurulun esas amacının, tüm vakalarda kişiye özgü muamele etmesi olduğu; bu kurulun, hukuk kurallarının temel ilkelerine saygılı olması gerektiği; somut kanıtları incelemesi ve gerekçeli kararlar vermesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, bu kurul bağımsız ve tarafsız olmalıdır ve durumu öncesine döndürebilmek ve/veya uygun olan yerlerde tazminat verebilmek için yeterli derecede yetkili kılınmalıdır. Kanun da böyle bir geçici kurulun kararlarının sonradan yargı denetimine tabi tutulmasına imkân tanımalıdır.⁴⁶

KHK'ya göre ise Komisyon üyelerinin üçü kamu görevlileri arasından Cumhurbaşkanı tarafından, bir üye Adalet Bakanlığının merkez teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlarında çalışan hâkim ve savcılar arasından Adalet Bakanı tarafından, bir üye mülki idare amirleri sınıfına mensup personel arasından İçişleri Bakanı tarafından, birer üye Yargıtay'da ve Danıştay'da görev yapan tetkik hâkimleri arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenmektedir. Komisyon'un oluşumunda, bizzat KHK'ları hazırlayan yürütmenin etkili olmasının, Komisyon'un bağımsızlık ve tarafsızlığına gölge düşürdüğü belirtilmiştir. Üstelik her ne kadar Komisyon üyelerinin en az iki yıl süre olarak belirlenen görev sürelerini tamamlamaları bekleniyorsa da, Cumhurbaşkanlığı, yasaklı gruplara 'üyeliği, mensubiyeti, iltisakı ya da bunlarla irtibatı' olduğu şüphesiyle açılacak salt 'idari' nitelikteki bir soruşturma ile üyelerin görevlerine son verebilecektir. Dolayısıyla, Komisyon üyelerinin atanmalarına ve görevden alınmalarına ilişkin bu hükümlerin, açıkça karar alma sürecini etkileme tehlikesi bulunmaktadır. Zira onları atayan yürütme, Komisyon üyelerini soyut şüphe ve gerekçeler üzerine rahatlıkla görevlerinden alabilme imkânına sahiptir.

Komisyonun kurumsal bakımdan bağımsız olmayışının yanı sıra başvuruları inceleme süresi, ihraçları onayan kararlarda oldukça zayıf delillere atıf yapması, bireylerin aleyhlerindeki delilleri görme imkânlarının bulunmaması, tanık dinletme imkânının olmaması, dosya üzerinden inceleme yapılarak karara varılması, duruşma açma imkânının olmaması ve kararların yayımlanmaması gibi nedenlerle de ihraç edilen kamu görevlileri için etkili bir çözüm yolu sunmadığı ifade edilmektedir. Başvuruların, hükümet organları tarafından sağlanan bilgi ve belgeler temelinde ve kişilerin yasaklı gruplara 'üyeliği, mensubiyeti, aidiyeti, iltisakı veya bunlarla irtibatı' olup olmadığı yönünden inceleneceği belirtilmektedir. Ancak, neyin ya da nelerin yasaklı gruplara 'üyelik, mensubiyet, aidiyet, iltisak ya da bunlarla irtibat' teşkil edeceğine dair herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Bu hususlar, başvuranların muğlak başvurular yapmalarına yol açmakta ve çelişmeli yargılama ilkesi ile uyuşmamaktadır. Üstelik Komisyon kararlarının büyük bir çoğunluğunun benzer ve soyut gerekçeler içerdiği de raporlanmıştır.⁴⁷ Bu da Komisyon kararlarına karşı İdare Mahkemesine

⁴⁵ AİHM, Köksal/Türkiye, Başvuru no: 70478/16.

⁴⁶ Venedik Komisyonu, 15 Temmuz Başarısız Darbe Girişiminin Ardından Çıkarılan 667 ilâ 676 Sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri Hakkında Görüş, 12 Aralık 2016, 222. Paragraf, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)037-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)037-tur), Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁴⁷ Uluslararası Af Örgütü, Dönüşü Olmayan İhraçlar?; Platform PeaceandJustice, OneYearFromTurkey'sState of Emergency; Cumhuriyet Halk Partisi, OHAL Bilançosu ve Hak İhlalleri Raporu.

etkili başvuru yapılabilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, Komisyon kararlarının herhangi bir yerde yayınlanmaması da kararların kamuya açıklığını ve şeffaf bir şekilde değerlendirilmesini engellemekte olduğu söylenebilir.⁴⁸

Adalet Bakanlığı yetkililerinin, Uluslararası Af Örgütü ile yaptığı görüşmelerde, bir sendikaya üye ya da medya organlarına abone olmanın veya Aralık 2013 tarihinden sonra Bank Asya'ya para yatırmanın, nasıl bu örgütle irtibatlı olduğunu ispatlayabildiği sorusuna yanıt olarak, bu türden faaliyetlerin FETÖ/PDY'ye yardım teşkil ettiğinin herkes tarafından bilindiği şeklinde bir cevap verdiği belirtilmektedir. Ayrıca kararlar verilirken “çevresel araştırmalara” dayanıldığı ve fakat bu kavramın içeriği ile ne kastedildiğinin belirgin olmadığı görülmektedir. Özellikle kişinin Bank Asya'da hesabının bulunması, çocuklarını Fethullah Gülen'in okul veya dershanelerine göndermesi, Fethullah Gülen'in görüşüne yakın arkadaşlara sahip olması gibi soyut ve müphem olgular, bu kapsamdaki çevresel araştırmalar ile tespit edilerek hükme esas alınabilmektedir. Uluslararası Af Örgütü, durum böyle olsa dahi, herkes tarafından bilindiği ileri sürülen bu bilgilerin, tek başına bir kişinin aslında bir süre öncesine kadar kendileriyle ilişki kurulması yasal olan kurum ve organlarla etkileşim içinde olması nedeniyle yasaklı gruplarla irtibatlı olduğu sonucuna varılması için yeterli bir gerekçe olmadığını vurgulamaktadır.⁴⁹

Bunun yanı sıra, Komisyon'un verdiği kararların vardıkları sonuç olarak etkililiği de tartışmalıdır. Zira yönetici pozisyonlarındayken haklarında ihraç kararı verilmiş olanlar daha alt pozisyonlara alınırken akademisyenler ise ihraç edildikleri üniversiteden farklı üniversitelere iade edildikleri gözlemlenmektedir. Ancak OHAL Komisyonu göreve iade edilme yönünde bir karar verse bile akademisyenlerin eski çalıştıkları üniversitelere dönmesi mümkün değildir. 15 Ağustos 2017 tarihli ve 694 Sayılı KHK'nın (01/02/2018 tarihli ve 7078 sayılı Kabul Kanunu) 198. maddesine göre ihraç edilen öğretim üyelerinin göreve iade kararı alınsa bile bu akademisyenler İstanbul, Ankara ve İzmir dışında, kendi kurumları haricinde ve tercihen 2006 yılı sonrasında kurulan üniversitelere dönmesi gerekmektedir. Belirli rütbelere sahip silahlı kuvvetler ya da emniyet mensupları ile diplomatik personellerse, ilgili Bakanlık tarafından eski mesleklerine iade edilmelerinin uygun görülmemesi halinde 'araştırma merkezlerinde' görevlendirilmektedir.

Oysa ki, etkili bir adil giderimden bahsedilebilmesi için; eski hale iade ve uğranılan zararın tazmini de dâhil olmak üzere eksiksiz bir onarım gerçekleştirilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Eski hale iade, mümkün olan durumlarda, mağdurun konumunu ihlal öncesindeki durumuna getirmeli; tazminat ise hukuki danışmanlık ve psikolojik zararlardan doğan giderler, manevi zararlar ve mahrum kalınan kazançlar da dâhil olmak üzere mağdurun tüm kayıplarını karşılamalıdır. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku'nun Ağır İhlallerinden ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Mağdur Olanların Bir Hukuk Yoluna Başvurma ve Onarım Elde Etme Haklarına İlişkin BM Temel İlke ve Kuralları'nda detaylandırılmış olan bu standartların, devletlerin “[...] mağdurun uluslararası insan hakları

⁴⁸ Uluslararası Af Örgütü, Gelecek karanlık: Türkiye'de İhraç Edilen Kamu Çalışanlarına

Yönelik Sonu Gelmeyen Baskılar; Uluslararası Af Örgütü, Dönüşü Olmayan İhraçlar; Platform PeaceandJustice, OneYearFromTurkey'sState of Emergency; OHCHR, Report On TheImpact Of TheState Of Emergency On Human Rights In Turkey, Including An Update On The South-East.

⁴⁹ Uluslararası Af Örgütü, Dönüşü Olmayan İhraçlar?; Platform PeaceandJustice, OneYearFromTurkey'sState of Emergency; Cumhuriyet Halk Partisi, OHAL Bilançosu ve Hak İhlalleri Raporu.

hukukunun ağır ihlalleri ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden önceki durumunu yeniden tesis etmeleri” gerektiğini ifade ettiği belirtilmektedir⁵⁰.

23 Ocak 2017 tarihli ve 685 Sayılı KHK (01/02/2018 tarihli ve 7075 sayılı Kabul Kanunu), kendilerine sağlanan yetersiz onarımdan ötürü memnun olmayanlara yönelik bir itiraz sürecini açıkça öngörmemekte ve dolayısıyla da bu kişilerin idare mahkemelerine başvurmalarını gerektirmektedir. Dahası, göreve iade edilme kararının kendilerine tebliğ edildiği tarihi takip eden 10 gün içinde yeni görevlerine başlamayanların göreve iade ve haksız yere ihraç edildikleri dönem boyunca almaları gereken mali hakları da düşmektedir. Son olarak, güvenlik ya da başka nedenlerden ötürü eski kadro ya da pozisyonlarının aynısına iade edilmeyen kişiler bakımından böylesi bir uygulamaya gidilmesi, Komisyon tarafından haksız olarak ihraç edildikleri teyit edilmesine rağmen, bu kişilerin damgalanmış olarak kalmalarına neden olabilecektir. Komisyon tarafından görevlerine iade edilen kişilere haksız yere ihraç edildikleri dönem zarfında mahrum oldukları mali ve sosyal yardım haklarının verilmesi öngörülmüştür. Bu düzenlemenin ilk bakışta uygun görüldüğü ancak keyfi olarak ihraç edilmiş olmaktan ötürü uğranılan tüm mali kayıpların ya da psikolojik zarar gibi mali olmayan diğer ilave zararların değerlendirilmesine imkân tanımadığı belirtilmektedir.

OHAL Komisyonu'nun 2019 faaliyet raporuna göre, OHAL süresince yayımlanan KHK'lar ile 125.678'i kamu görevinden ihraç ve 2761'i kuruluş kapatma olmak üzere toplam 131.922 işlem yapılmıştır. Bu işlemlere yönelik olarak Komisyona 126.300 başvuru gerçekleştirildiği açıklanmıştır. 31.12.2019 tarihi itibarıyla 9600 kabul, 88.700 ret olmak üzere toplam 98.300 başvuru sonuçlandırılmıştır.⁵¹Bu raporda henüz yayımlanmamış kararların olduğu da göz ardı edilmemelidir. Ancak rapora yansıdığı kadarıyla, olumlu sonuçlanan başvuruların azlığı da, uluslararası kuruluşlarca yukarıda da değinilen endişelerin haklılığını ortaya koymakta olduğu söylenebilir. Ayrıca, Komisyon'un kararını 21 ay içinde verdiği vakıalar da raporlanmıştır.⁵²

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Komisyon'un etkili bir başvuru yolu olup olmadığı hususunun tartışmaya açık olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim AIHM standartları ve etkili başvuru ve onarıma ilişkin uluslararası kriterler uyarınca, bir yolun etkili başvuru yolu olarak kabul edilebilmesi için makul bir süre içinde mevcut zararı ortadan kaldırabilmesi veya bir telafi oluşturabilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, OHAL Komisyon kararlarına karşı Ankara İdare Mahkemesi'nde iptal davası açılabilir. Bu hususta altı mahkeme görevlidir. İdare mahkemesince davaların reddedilmesi halinde istinaf kanun yoluna başvurulabilecek, buradan da sonuç alınamaması halinde Danıştay'a başvuru yapılabilecektir. Bunun ardından Anayasa Mahkemesi ve sonrasında AIHM'ne bireysel başvuru yolu açılacaktır. Ancak Komisyon'un kurulmasına kadar geçen süreç, Komisyon kurulduktan sonra Komisyon'dan karar alınması, sırasıyla istinaf, temyiz ve bireysel başvurular ile tüm sürecin sonuçlanmasının yaklaşık 10 yılı bulacağı göz ardı edilmemelidir.

⁵⁰16 Aralık 2005 tarih ve 60/147 sayılı Genel Kurul Kararı ile kabul ve ilan edilen Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinden ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Mağdur Olanların Bir Hukuk Yoluna Başvurma ve Onarım Elde Etme Haklarına İlişkin BM Temel İlke ve Kuralları, 19. İlke.-https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf

⁵¹Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu 2019 Faaliyet Raporu,

https://ohalkomisyonu.tccb.gov.tr/docs/OHAL_FaaliyetRaporu_2019.pdf, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁵²Uluslararası Af Örgütü, Dönüşü Olmayan İhraçlar?.

6. 7145 SAYILI KANUN'UN DEĞERLENDİRİLMESİ

OHAL, 18 Temmuz 2018 tarihinde son bulmuş olmakla birlikte, 25 Temmuz 2018'de TBMM tarafından kabul edilip 31 Temmuz 2018 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7145 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, OHAL dönemindeki bazı uygulamaların adeta devam etmesine yol açtığı yönünde eleştirilmektedir.⁵³

Buna göre, terör suçları söz konusu olduğunda, gözaltı süresi hâkim kararı ile dörder günlük sürelerle uzatılarak toplamda 12 güne kadar çıkarılabilecektir. Bununla birlikte T.C. Anayasası'nın 19. maddesinde toplu suçlarda dahi bu sürenin, OHAL ve savaş hali hariç olmak üzere, en fazla dört güne kadar uzatılabileceğine dair açık bir hüküm bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile seyahat özgürlüğünü oldukça kısıtlayıcı hükümler olarak, valilere kentin belirli yerlerine belirli kişilerin 15 gün boyunca giriş ve çıkışlarını yasaklayabilecekleri ve de herhangi bir süreye yer vermeksizin, belirli yer ve saatlerde bireylerin sokağa çıkması ile araçların trafiğe çıkmasını yasaklayabilecekleri yönünde yetki verilmiştir. Ayrıca, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı yönünden, valilerin, toplantı ve gösteri yürüyüşlerini sınırlandırabilecekleri ile erken dağıtabileceklerine dair yetkileri bulunmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, üç yıl süre ile tüm kamu kurum ve kuruluşlarında kurulacak bir komisyon kararı ve ilgili bakanın onayıyla bireylerin kamu görevinden çıkarılmalarına devam edilebileceğinin ifade edilmesi masumiyet karinesi kapsamında hukuken sorunlu bir durum yaratmaktadır. Bunun bir devamı olarak, daha önceden ihraç edilenlerin pasaport iptallerinin devam edeceği, bu yolla ihraç edileceklerinse pasaportlarının iptal edileceği hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca akademisyenlerin, komisyon tarafından görevlerine iade edilmeleri yönünden karar çıksa dahi eski görev yerlerine iade edilemeyecekleri belirtilmektedir. Bunun dışında, bir kişinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında bu işlemin, savcının yazılı emriyle kolluk tarafından yapılabileceği, tutukluluğa itiraz ve tahliye taleplerinin dosya üzerinden karara bağlanabileceği şeklinde usul güvencelerini ortadan kaldıran ve adil yargılama hakkına müdahalede bulunan pek çok düzenleme yapılmıştır.

OHAL TEDBİRLERİNE İLİŞKİN BELİRLİ AYM VE AİHM KARARLARI

Anayasa Mahkemesi tarafından, 2017 yılında OHAL KHK'ları ile doğrudan yapılan işlemler ve OHAL kapsamında yapılan idari işlemler hakkındaki başvurulara ilişkin olarak, toplam 70.771 başvuru, OHAL Komisyonu'na ve/veya idari yargı yollarına başvurulmaksızın bireysel başvuru yapıldığı için başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmuş ve bu kararların başvuru sahiplerine tebliğ işlemleri yapılmıştır.⁵⁴

Bu tarihten sonra 2019 yılı içinde Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bireysel başvuru kararlarında ağırlıklı olarak yapılan müdahalelerin OHAL kapsamında haklı görülebileceği

⁵³7145 Sayılı Kanun, 31.07.2018 Sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180731-1.htm>; OHCHR, Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East; Platform Peace and Justice, One Year From Turkey's State of Emergency.

⁵⁴ AYM, Ohal Kanun Hükmünde Kararnemeleri ile Yapılan İşlemler ve Ohal Kapsamında Yapılan İdari İşlemlere Yönelik Bireysel Başvurular Hakkında Basın Duyurusu, 04.08.2017, anayasa.gov.tr/tr/duyurular/ohal-kanun-hukmunde-kararnemeleri-ile-yapilan-islemler-ve-ohal-kapsaminda-yapilan-idari-islemlere-yonelik-bireysel-basvurular-hakkinda-basin-duyurusu/, Erişim Tarihi 29/05/2020.

belirtilmekte ya da esasa dahi girmeden yapılan şikayetler açıkça dayanaktan yoksun bulunarak ret kararı verilmektedir.

Bununla birlikte 2018 yılı içinde verilen ve Şahin Alpay⁵⁵ ve Mehmet Hasan Altan⁵⁶ başvurularıyla başlatılan, OHAL kapsamında yapılan müdahaleler ile tutuklu gazetecilerin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile ifade özgürlüğünün ihlal edildiği yönündeki içtihadın istikrarlı bir şekilde devam ettirilmediği gözlemlenmektedir. 26 Haziran 2019 tarihinde yayımlanan Anayasa Mahkemesi kararlarıyla; Ahmet Hüsrev Altan, Ayşe Nazlı Ilıcak, Mehmet Murat Sabuncu, Akın Atalay, Önder Çelik ve diğerleri başvurularında hak ihlali bulunmadığına, Ahmet Şık başvurusunun kabul edilemez bulunduğu; bununla birlikte Murat Aksoy, Ahmet Kadri Gürsel ve Ali Bulaç başvurularında hak ihlali olduğuna karar verilmiştir.⁵⁷ İlgili kararlar genel hatlarıyla raporun ifade özgürlüğü başlığı kapsamında değerlendirilecektir.

Öte yandan, OHAL kapsamında işten çıkarmalar üzerine OHAL Komisyonuna ve İdare Mahkemesine başvuru koşulları arasında belirlilik bulunmaması sebebiyle mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğine,⁵⁸ OHAL döneminde yapılan barışçıl gösteri yürüyüşlerine uygulanan idari para cezalarının toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal ettiğine,⁵⁹ hâkim olarak görev yapan başvuru kuvvetli belirtiler bulunmaksızın FETÖ/PDY soruşturması kapsamında tutuklanmasının kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ihlal ettiğine,⁶⁰ ilişkin verilen Anayasa Mahkemesi kararları öne çıkan bireysel başvuru kararları arasındadır. Bununla birlikte verilen kabul edilmezlik ve ret kararlarının tamamının yayımlanmaması sebebiyle, OHAL tedbirlerinin gidişatına ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin değerlendirmesinin sonucunu tam olarak kestirebilmek güçtür.

Diğer taraftan, Anayasa Mahkemesi, norm denetimi kararlarında 2019'un sonları ve 2020'lerin başlarında OHAL kapsamında yapılan düzenlemelere de değinmeye başlamıştır. Mahkeme, OHAL'de gözaltı süresinin yedi gün olarak öngörülebileceği ve yedi gün uzatılabileceği kuralının iptali talebini;⁶¹ OHAL Kanunu kapsamında karar alan ve görevleri yerine getiren kişilerin bu görevleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğunun doğmayacağını öngören kuralın iptali talebini;⁶² harp akademileri, askerî liseler ve astsubay hazırlama okullarının kapatılmasının ve öğrencilerinin durumlarına uygun okullara yerleştirilmesi kuralının iptali talebini;⁶³ terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı bulunanların noter, arabulucu ve bilirkişi olamamasını öngören kuralların iptali talebini⁶⁴ reddetmiştir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi, terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olduğu bildirilen gerçek ve tüzel kişilerin kamu ihalelerine katılamayacaklarını öngören kuralı,⁶⁵ grev ve lokavtın ertelenebilmesini öngören kuralı⁶⁶ iptal etmiştir.

⁵⁵ AYM, Şahin Alpay Başvurusu [GK], Başvuru No: 2016/16092, 11.01.2018.

⁵⁶ AYM, Mehmet Hasan Altan (2) Başvurusu [GK], Başvuru No: 2016/23672, 11.01.2018

⁵⁷ AYM, Bazı Gazeteciler Hakkında Uygulanan Tutuklama Tedbirlerinin Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı ile Basın ve İfade Özgürlüğünü İhlal Ettiği İddiaları, 26.6.2019, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/bazi-gazeteciler-hakkinda-uygulanan-tutuklama-tedbirlerinin-kisi-hurriyeti-ve-guvenligi-hakki-ile-basin-ve-ifade-ozgurlugunu-ihlal-ettiği-iddialari/>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁵⁸ AYM, Ahmet Özdoğan Başvurusu, Başvuru No: 2017/26326, 09.01.2019.

⁵⁹ AYM, Erdal Karadağ Başvurusu, Başvuru No: 2017/22700, 28.05.2019.

⁶⁰ AYM, Mustafa Özerzi Başvurusu, Başvuru No: 2016/14597, 29.01.2020.

⁶¹ AYM, 2018/92 E., 2019/67 K. sayılı, 25.07.2019 .

⁶² AYM, 2016/205 E., 2019/63 K. sayılı, 24.07.2019

⁶³ AYM, 2017/18 E., 2019/66 K. sayılı, 25.07.2019

⁶⁴ AYM, 2018/89 E., 2019/84 K. sayılı, 14.11.2019

⁶⁵ AYM, 2018/90 E., 2019/85 K. sayılı, 14.11.2019

⁶⁶Ibid.

OHAL kapsamında alınan tedbirlere ilişkin AİHM'nin 2019 yılı içinde verdiği öne çıkan bir diğer karar, 16 Nisan 2019 tarihli *Alparslan Altan/Türkiye*⁶⁷ kararıdır. Mahkeme bu kararıyla birlikte Anayasa Mahkemesi'nin hakkında 'sosyal çevre bilgisi' olduğu gerekçesiyle mesleğinden ihraç ettiği Anayasa Mahkemesi eski başkanvekili ve hâkimi Alparslan Altan'ın darbe girişimi ardından gözaltına alınıp 20 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ/PDY örgütü üyeliğinden tutuklanmasıyla ilgili başvuruda ilk tutuklama anında suçüstü hali gösterir delil olmadığından başvuru Altan'ın özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bu kapsamda anılabilecek bir diğer karar ise, darbe girişimi sonrası Türkiye'ye sınır dışı edilip burada tutuklanan kişilerle ilgili verilen ilk ihlal kararı olan, AİHM'nin *Özgül ve Diğerleri/Moldova*⁶⁸ kararıdır. Bu kararlar birlikte, Moldova'dan sınır dışı edilen başvuru sahiplerine yeterli usuli güvencelerin tanınmaması, kişi özgürlüğü güvenliği ve özel hayata saygı hakkının ihlali olarak görülmüştür.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Malezya'dan Türkiye'ye iade edilen 28 Mayıs 2019 tarihli İsmet Özçelik ve Turgay Karaman başvurusunda, başvuru sahiplerinin özgürlüklerinin ihlal edildiğine karar vermiş ve başvuru sahiplerinin serbest bırakılması için çağrıda bulunmuştur.⁶⁹

Yine 2019 yılında basına da yansıyan Birleşmiş Milletler Keyfi Tutuklamalar Çalışma Grubu'nun da, tutuklama ve gözaltılar ile ilgili özgürlük ve güvenlik hakkı ihlaline karar verdiği ve iç hukuk yollarının tüketilmesini aramadığı başvurular da bulunmaktadır. Çalışma Grubu, Türkiye'den yapılan sekiz kişinin bireysel başvurusunu acil kodu ile ve iç hukuk yollarını tüketme koşulu olmadan kabul etmişse de, gerekçeli karar henüz açıklanmamıştır.⁷⁰

7. GÜVENLİK SORUŞTURMALARI BAĞLAMINDA DEVLETİN KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ait her türlü veri olarak tanımlanan kişisel veri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin [AİHS] 8. maddesi kapsamında da korunan bir Anayasal haktır. Kişisel verilere ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemelerde bireylerin hem devletlerden hem şirketlerden korunmasına yönelik önlemler alınması amaçlanmıştır. Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı infografığe göre, Mayıs 2018 tarihinden itibaren Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) bağlamında 89.271 veri ihlali bildirimleri gerçekleştirilmiştir.⁷¹ Kişisel Verilerin Korunması Kanunu(KVKK) kapsamında Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na yapılan veri ihlali bildirimleri ise 138'tir.⁷² Milyonlarca kişinin özel hayatının bu kadar kolay ve hızlı ihlal edilebilmesi, kişisel verilerin korunması için yasal

⁶⁷ AİHM, Alparslan Altan/Türkiye, Başvuru no. 12778/17, 16.04.2019.

⁶⁸ AİHM, Özgül ve Diğerleri/Moldova, Başvuru No: 42305/18, 11.06.2019.

⁶⁹ BM İnsan Hakları Komitesi, Başvuru No:2980/2017.

⁷⁰ <https://tr.euronews.com/2020/04/03/bm-turkiye-de-ic-hukuku-beklemeden-keyfi-tutuklama-dosyasini-kabul-etti-khk-by-lock-ihrac>, Erişim Tarihi: 20/05/2020).

⁷¹ https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/infographic-gdpr_in_numbers_1.pdf (Erişim Tarihi: 20/02/2020).

⁷² 28 Kasım 2019 tarihinde İstanbul Üniversitesi Cemil Bırsel Konferans Salonu'nda gerçekleşen Kişisel Verilerin Korunması Alanında Güncel Gelişmeler Konferansı'ndaki açılış konuşması esnasında Prof. Dr. Faruk Bilir, yayımlanan veri ihlal bildirimlerinin 37; yayımlanmayanlarla birlikte toplam veri ihlal bildirimleri sayısının 138 olduğunu ifade etmiştir. Anılan rakamlar bu tarihi ve öncesini kapsamaktadır.

düzenlemelerde yer alan kanuni güvencelere ve usulî esaslara riayet edilmesi gerektiğini bir kez daha göstermiştir.

Devletin güvenliği, toplumsal düzenin korunması ve bundan doğan kamu yararı için kişisel verilerin devlet tarafından işlenmesi mümkünse de burada devletin yetkisi sınırsız değildir. Devletin yetkisinin sınırlandırılmasına dair 29/11/2019 tarihli, 2018/73 E. ve 2019/65 K. sayılı Anayasa Mahkemesi kararında⁷³, kamu görevine girişte kişiler bakımından Anayasa'nın 129.maddesi gereğince birtakım şartların getirilmesi ve bu şartların denetlenmesine yönelik soruşturma yapılması, kanun koyucunun takdirine bırakılmış olsa da devletin güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılması kapsamında kişisel veri niteliğindeki bilgilerin alınmasına, kullanılmasına ve işlenmesine yönelik güvencelerin ve temel ilkelerin gözetimeinden dolayı ihlal kararı verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 27 Şubat 2019 karar tarihli Fatih Saraman⁷⁴ ve 29 Mayıs 2019 karar tarihli Turgut Duman kararlarında⁷⁵, kamu görevine yapılacak atamalara yönelik gerçekleştirilen güvenlik soruşturmaları esnasında devlet tarafından, kişisel verilerin kanuna aykırı işlenmesi ve kullanılmasından dolayı ihlal kararı vermiştir.

AİHM ise *Yılmaz/Türkiye* kararında⁷⁶, başvuranın kanunda öngörülmeven ve demokratik topluma aykırı bir şekilde gerçekleştirilen güvenlik soruşturması sonucu atamasının reddedilmesinin, AİHS'nin 8. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir.

Kamu yararı ve güvenliği, güvenlik soruşturmaları için meşru bir zemin oluşturmuş olsa da kanuni düzenlemelerin, kamu makamlarına hangi koşullarda ve hangi sınırlar içinde tedbirler uygulama ve özel hayatın gizliliğine yönelik müdahalelerde bulunma yetkisi verildiğini yeterince açık olarak göstermesi ve olası kötüye kullanmalara karşı yeterli güvenceleri sağlaması gerekir.

BÖLÜM 2

TEMEL İNSAN HAKLARI VE ÖZGÜRLÜKLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

1.YAŞAM HAKKI:

Ulusal mevzuatımız kapsamında T.C. Anayasası'nın '*Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı*' başlıklı 17.maddesi ile mutlak bir hak niteliğinde olan 'yaşam hakkı' güvence altına alınmıştır. Bu hükme göre:

"Herkes yaşama ve maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

(...)

Meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah

⁷³<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191129-7.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2020.

⁷⁴<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190327-6.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2020.

⁷⁵<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/15365>, Erişim Tarihi: 20/02/2020.

⁷⁶<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-198841>, Erişim Tarihi: 20/02/2020.

kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri birinci fıkra hükmü dışındadır.”

Yaşam hakkı AİHS'nin 2.maddesi ile güvence altına alınmış olup, madde içeriği bugüne kadar pek çok kez değişiklik geçirmişse de, T.C. Anayasası'nın ve AİHS'nin 15. maddesi kapsamında bu haktan kaynaklanan yükümlülüklerin *askıya alınamayacağı* garanti altına alınmıştır.

1.1.Anayasa Mahkemesi'ne Yapılan Başvurular Bakımından Değerlendirme

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun açıldığı 23 Eylül 2012 tarihinden 31 Aralık 2019 tarihine kadar geçen süreyi kapsayan en güncel istatistikler yayımlanmıştır.⁷⁷ Buna göre, Anayasa Mahkemesi'ne 2018 yılı içerisinde 38.176, 2019 yılı içerisinde 42.971 bireysel başvuru yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi, bu başvuruların 39.469'u 2019 yılı, 35.370'i 2018 yılına ait başvurular olmak üzere, toplam 211.801 başvuru hakkında kararını açıklamıştır. Halihazırda Anayasa Mahkemesi önünde derdest başvuru sayısı 42.835 olup, bu başvuruların %73.3'ünü (31.397) 2019 yılında yapılan başvurular oluşturmaktadır.

Mahkeme 2018 yılında, başvuruların %25,9 kısmına karşılık gelen 2.221 başvuru hakkında ihlal kararı vermiştir. 2019 yılında ise başvuruların %14,6 kısmına karşılık gelen 1.250 başvuru hakkında ihlal kararı verdiğini açıklamıştır.⁷⁸

Anayasa Mahkemesi sayfasında yayınlanan bu istatistiksel veriler uyarınca, yapılan başvurulardan %1,2 oranına denk gelen 103 başvuru hakkında ise '*yaşam hakkının*' ihlal edildiğine karar verildiği bilgisi edinilmiştir.

Anayasa Mahkemesi internet sitesinde yayınladığı 2018 Yılı Raporu'nda, 2018 yılında bireysel başvurularda öne çıkan kararları hak bazında ayırmış ve yaşam hakkının ihlal edilip edilmediğini değerlendirdiği bazı karar içeriklerini yayınlamıştır⁷⁹. Kararlar şu şekildedir:

- Yıkılarak Bir Çocuğun Ölümüne Neden Olan Kamu Binasının Oluşturduğu Tehlikelere Karşı Gerekli Önlemlerin Alınmamasının Yaşam Hakkını İhlal Ettiğine İlişkin Karar (*Bedrettin Yalçın ve Diğerleri, B. No: 2014/16380, 9/01/2018*)
- Kolluk Görevlisinin Silahlı Güç Kullanması Olayıyla İlgili Etkili Bir Ceza Soruşturması Yürütülmemesi Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlal Edilmesi (*Cembeli Erdem, B. No: 2014/19077, 18/4/2018*)
- Hazırladığı Rapordan Sonra Ölüm Tehdidinde Bulunulması ve Şüphelilerin Etkin Cezalandırılmaması Nedeniyle Yaşam Hakkı ile İfade Özgürlüğünün İhlal Edilmesi (*Baskın Oran, B. No: 2014/4645, 18/4/2018*)
- Maden Kazası Sonucu Meydana Gelen Ölüm Olayına İlişkin Etkili Ceza Soruşturması Yapılmaması Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlal Edilmesi (*Naziker Onbaşı ve Diğerleri, B. No: 2014/18224, 9/5/2018*)
- Kamu Görevlilerinin İhmali Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlali İddiasının Başvuru Yollarının Tüketilmemesi Nedeniyle Kabul Edilemez Olduğu (*Kadri Ceyhan [GK], B. No: 2014/1924, 17/5/2018*)

⁷⁷<https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/istatistikler/>.

⁷⁸ Ek-1, 2019 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi önünde Türkiye.

⁷⁹<https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/yillik-raporlar/>.

- Arazide Bulunan El Bombasının Patlaması Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlal Edilmediği (*Cemal Kılıç, B. No: 2014/8722, 11/6/2018*)
- İş Kazası Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlal Edildiği İddiasının Başvuru Yollarının Tüketilmemesi Nedeniyle Kabul Edilemez Olduğu (*Barış Sarıtaş ve Diğerleri, B. No: 2015/161, 11/6/2018*)
- İşyerindeki Patlamalar Sonucu Meydana Gelen Ölüm Olayında Kamu Görevlileri Hakkında Soruşturma İzni Verilmemesinin Yaşam Hakkının İhlaline Sebep Olduğu İddiasının Kabul Edilemez Olduğu (*Abdulkadir Şimşek ve Diğerleri, B. No: 2014/11868, 12/6/2018*)
- Polis Tarafından Yaralanma Suçu Nedeniyle Açılan Kamu Davasında Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararı Verilmesinin Yaşam Hakkını İhlal Etmediği (*Umut Tamaç, B. No: 2014/13514, 18/7/2018*)
- Askerde Meydana Gelen Ölüm Olayına İlişkin Etkili Soruşturma Yapılmaması Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlal Edilmesi (*Fatma Bildik ve Hasan Bildik, B. No: 2014/14995, 19/9/2018*)
- Ölümün, Geç Tıbbi Müdahale Sonucu Meydana Geldiği İddiasının Değerlendirilmemesi Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlal Edilmesi (*Aydın Gür, B. No: 2015/3640, 30/10/2018*)
- Ölümlü Tren Kazasında Ceza Yargılamasının Uzun Sürmesi Nedeniyle Yaşam Hakkının İhlal Edilmesi (*Burcu Demirkaya ve Yücel Demirkaya, B. No: 2015/1232, 30/10/2018*)

1.2.Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Yapılan Başvurular Bakımından Değerlendirme

Ulusal mevzuatın yanı sıra AİHS'ne taraf olan Türkiye'nin, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 2017 yılı için hazırlanan raporda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarını uygulamayan ülkelerden biri olduğu, yaklaşık 1.500'den fazla kararı henüz uygulamaya geçirmediği, 11.6 milyon Euro tazminat ile en çok tazminat ödeyen üçüncü ülke olduğu açıklanmıştır.⁸⁰

AİHM'nin 2017 yılında Türkiye'ye karşı verdiği karar sayısı 114 iken, Mahkeme 2018 yılında Türkiye'ye karşı açılan toplam 145 davada 'hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine' karar vermiştir. Bu kararlardan 10 tanesi ise 'yaşam hakkı ve etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlali' şeklinde verilmiştir.⁸¹

Yine aynı açık kaynaktan edinilen bilgi uyarınca, 2018 yılında en çok dikkat çeken davalardan biri olan yaşam hakkının ihlali gerekçesiyle başvuru yapılan, kamuoyunda Roboski Davası olarak bilinen dava hakkında Mahkeme iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle başvuru kabul edilemez bulmuştur.⁸²

Türkiye aleyhine yapılan başvurular 2018 yılı itibari ile en düşük seviyelere gerilemişse de AİHM önündeki derdest başvuru sayısı 2019 yılı sonu itibariyle %30,15 oranında artışla

⁸⁰<https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-aihmnden-kara-listesinde-ikinci-s%C4%B1rada/a-43255092>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁸¹<https://dokuz8haber.net/gundem/aihmnden-turkiyeye-karsi-148-karar/>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁸² AİHM, Selahattin Encü ve diğerleri/Türkiye, Başvuru No: 49976/16.

9.250 olmuştur. Bu başvuru sırası ile Türkiye, en çok başvuru yapılan ülkeler arasında ikinci sıraya yerleşmiştir.⁸³

AİHM, Türkiye aleyhine yapılan 97 başvuru hakkında 2019 yılında karar vermiş, bu başvurulardan 5'inin 2.madde uyarınca yaşam hakkının, 2'sinin ise yaşam hakkı bağlamında etkin soruşturma yükümlülüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.⁸⁴

AİHM, 2019 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 2015 ve 2016 yıllarındaki sokağa çıkma yasakları sırasında yaşam hakkı ile özgürlük ve güvenlik haklarının ihlal edildiği iddialarını içeren başvurulardan birini de inceleyerek karara bağlamıştır. Mahkeme kararında, yetkisinin ikincilliğine atıfta bulunarak başvuru sahiplerinin, AİHM'den önce şikayetlerini Türk mahkemeleri önünde dile getirmeleri gerektiğini belirtmiş, bu kapsamda özellikle başvuranlar tarafından Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularla ilgili incelemenin henüz sürdüğüne işaret ederek, başvuranların iddialarının aksine Anayasa Mahkemesi'nin tüketilmesi gereken ve etkili iç hukuk yolu olduğunu vurgulamış, başvuruyu 'kabul edilemez' bulmuştur.⁸⁵

1.3.Ölüm Olaylarının Etkin Şekilde Soruşturulmaması Bakımından Yaşam Hakkının Değerlendirilmesi

İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi Bünyesinde Yapılacak 'Evrensel Periyodik İncelemesi' (EPİM) Ulusal Raporunun Hazırlıkları Çerçevesinde Yararlanılmak Üzere hazırlamış olduğu raporunda, "*Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Bilim Danışma Kurulu üyesi ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı Kurucular Kurulu üyesi olan Diyarbakır Baro Başkanı Tahir Elçi hakkında, 14 Ekim 2015 tarihinde bir televizyon programında yaptığı konuşma nedeniyle terör soruşturması başlatılmış, soruşturma kapsamında 20 Kasım 2015 tarihinde adli kontrol şartı ile serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Bu konuşması nedeniyle gerek sosyal medya platformları gerekse de çeşitli yayın organları tarafından pek çok olumsuz söylem ve tehditlere maruz kaldığı görülen Tahir ELÇİ, 28 Kasım 2015 tarihinde Diyarbakır ili, Sur ilçesinde kamuya açık alanda yaptığı basın açıklaması sırasında başından vurularak hayatını kaybetmiştir. Olayın üzerinden yaklaşık 4 yıl geçmesine rağmen, kısıtlılık kararı alınan soruşturma dosyasında halen failer tespit edilememiş ve iddianame hazırlanamamıştır.*"⁸⁶ şeklinde değerlendirmelerine yer vermiştir.

Tahir Elçi soruşturmasıyla ilgili olarak Diyarbakır Barosu, Londra Üniversitesi Adli Mimarlık Bölümüne bir uzman bilirkişi mütalaası hazırlatmış ve hazırlanan bu mütalaa Baro tarafından soruşturma dosyasına sunulmuştur.⁸⁷ Mütalaanın sunulmasından ardından, olayın üzerinden yaklaşık 4 yıl geçtikten sonra, soruşturmayı yürüten Savcılık, olay sırasında silahlarını kullandıkları kameralara yansıyan üç polis, güvenlik gerekçesiyle başka illere tayin edilmiştir.

⁸³ <http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/18220201527421%20-%2020A%C4%B0HM%20%C4%B0statistik%20DE%C4%9EERLEND%C4%B0RME%20NOTU-2.pdf>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁸⁴ 2019 yılında yayımlanan istatistikler: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2019_ENG.pdf Mahkeme tarafından hazırlanan 2019 yılına ait yıllık rapor: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2019_ENG.pdf, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁸⁵ AİHM, Ömer Elçi/Türkiye Başvuru No: 63129/15.

⁸⁶ EPİM Raporu, syf.47.

⁸⁷ <https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/haberler/baro-baskanimiz-tahir-elcinin-katledilisinin-162-haftasi-anma-etkinligi-uyelerimizin-katilimiyla-gerceklesti>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

Soruşturmayı yürüten Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı, 09.01.2020-10.01.2020 günleri, üç polisin ‘şüpheli’ sıfatıyla ifadelerini almıştır. Şüpheli polislerden ikisi Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) üzerinden Savcılık’a ifade vermiştir.⁸⁸

20 Mart 2020 tarihinde ise, Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi’nin öldürülmesine ilişkin iddianame hazırlanmıştır. Sanık polisler hakkında "bilinçli taksirle ölüme sebebiyet vermekten" 2 yıldan 6 yıla kadar hapis cezası istenen iddianame Diyarbakır 10. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiş ve ilk duruşmanın 21 Ekim 2020 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.⁸⁹

Yaşam hakkına ilişkin etkin soruşturma yürütülmediğine dair verilebilecek bir diğer örnek de, AİHM’nin ihlal kararına da sebebiyet veren, Hrant Dink davasıdır. AGOS gazetesinin genel yayın yönetmeni olan Hrant Dink, 19 Ocak 2007 tarihinde uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. Olayın ardından ilk dava 2 Şubat 2007 tarihinde görülmeye başlanmışsa da, Dink davası halen devam etmektedir.

Yargılama devam ederken, Hrant Dink’in ailesi tarafından Anayasa Mahkemesi’ne etkili soruşturma yapılmadığı gerekçesiyle bireysel başvuru yapılmıştır. Mahkeme başvurunun, Anayasa’nın 36.maddesinin ihlaline dair ‘konu bakımından yetkisizlik’ nedeniyle kabul edilemez olduğuna, 17.maddenin birinci fıkrasının usul yönünden ihlal edildiği şeklindeki şikayetlerini içeren kısmının kabul edilebilir olduğuna, yine 17.maddenin birinci fıkrasının Devletin etkin soruşturma yapılmasına ilişkin usul yükümlülüğü yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹⁰

Eylül 2010’da ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hrant Dink’in ölümünden önce ve ölümünden sonra ailesinin yaptığı beş ayrı başvuru hakkında kararını açıklamış ve Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin yaşam hakkı, ifade özgürlüğü ve etkili başvuru hakkıyla ilgili maddelerini ihlal ettiğine, Dink ailesine 133 bin Euro tazminat ödenmesine karar vermiştir.^{91,92}

Gazeteci Hrant Dink’in öldürülmesinde ihmali bulunduğu iddia edilen kamu görevlilerinin yargılandığı dava ise halen İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi’nde devam etmekte olup, görülen son celsede koronavirus tedbirleri nedeniyle tanıkların dinlenmesi ertelenmiş, 4 tutuklu sanığın tutukluluk halinin devamına karar verilmiştir. 76 sanıklı davanın 107. duruşması 7-8-9 Temmuz 2020 tarihlerine ertelenmiştir.⁹³

1.4.Sokağa Çıkma Yasaklarının Yaşam Hakkına Etkileri

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından yayınlanan 9 Ocak 2020 tarihli açıklamada “TİHV Dokümantasyon Merkezi Verilerine göre 16 Ağustos 2015 ile 1 Ocak 2020 tarihleri arasında, toplam 11 il en az 51 ilçede resmi olarak tespit edilebilen en az 381 sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Bu yasakların 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu 11. maddesi kapsamında uygulandığı anlaşılmaktadır. Diyarbakır’da 214, Mardin’de 60, Hakkari’de 23, Şırnak’ta 13,

⁸⁸ <https://www.evrensel.net/haber/397167/tahir-elci-sorusturmasinda-4-yil-sonra-3-polis-supheli-sifatiyla-ifade-verdi>.

⁸⁹ <https://www.evrensel.net/haber/401234/tahir-elci-cinaveti-iddianamesi-kabul-edildi-ilk-durusma-21-ekimde-gorulecek>.

⁹⁰ AYM, Başvuru No: 2012/848, 17.07.2014.

⁹¹ <https://www.ntv.com.tr/dunya/aihm-hrant-dink-kararini-verdi,4AAWZEBCH0GiYgdcSS1Mw>.

⁹² AİHM, Dink/Türkiye Davası Başvuru No: 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, 14/9/2010.

⁹³ <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dink-davasi-ifadem-alinsaydi-hrant-dink-yasiyor-olacakti-1722124>.

Bitlis'te 29, Muş'ta 7, Bingöl'de 7, Tunceli'de 6, Batman'da 6, Elazığ'da 2, Siirt'te 14 kez ve bunlara ek olarak 11 Ağustos 2017 tarihinden 1 Ocak 2020 tarihine kadar Hakkari'nin Şemdinli ve Bitlis'in Hizan, Güroymak, Mutki, Tatvan ve Merkez ilçelerine bağlı çeşitli köy ve mezralarda saat kısıtlılıkları dâhilinde en az 23 kez sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.

Bu yasaklar karşısında, 2014 nüfus sayımına göre ilgili ilçelerde yaşadığı bilinen en az 1 milyon 809 bin kişinin yaşam hakkı başta olmak üzere pek çok hakkının ihlal edildiği bilgisi paylaşılmıştır. Fakat yasakların 2016 yılı içerisinde köy ve mezra gibi, nüfus verilerinin takibi düzenli şekilde gerçekleşmeyen ve/veya kamuoyuna uygun biçimde duyurulmayan bölgelere kayması ile bu verilerin güncellenemediği bilgisi de paylaşılmıştır.⁹⁴

1.5.2018&2019 Yıllarında Yaşam Hakkının İhlal Edildiği Öne Çıkan Olaylar

- 8 Temmuz 2018 tarihinde Edirne-İstanbul istikametinde seyreden yolcu treni, Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde raydan çıkarak devrilmiş, kazada 7'si çocuk, 25 kişi hayatını kaybetmiş, 328 kişi de yaralanmıştır.

Olayın hemen ardından başlatılan soruşturma neticesinde, 28 Şubat 2019 tarihinde Çorlu Cumhuriyet Başsavcılığı, siyasetçiler, bürokratlar, TCDD'nin üst yönetimi yer alan kişiler ve makinistler hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verirken, olayla ilgili yalnızca 4 kişi hakkında cezalandırılması talebiyle iddianame düzenlemiştir. Kovuşturmayaya yer olmadığına dair yapılan itirazlar Çorlu 2. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından reddedilmiştir.

Etkin soruşturma yapılmadığına dair tepkiler nedeniyle 19 Nisan 2019 tarihinde, tren kazasında hayatını kaybedenlerin yakınları tarafından Çorlu Adliyesi önünde "adalet nöbeti" başlatılmıştır. Soruşturma dosyasında bulunan bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı hazırlandığı iddiasıyla, tren kazasından hayatını kaybedenlerin yakınları ve yaralananlar tarafından bilirkişiler hakkında İstanbul Anadolu Adliyesi savcılığına suç duyurusunda bulunulmuştur.

8 Temmuz 2019 tarihinde Çorlu 1.Ağır Ceza Mahkemesi tarafından yapılan yargılamanın ilk celsesi yaşanan yoğunluk ve heyetin dosyadan çekilmesi nedeniyle duruşma yapılmadan ertelenmiştir. Ancak Çorlu 2.Ağır Ceza Mahkemesi çekilme kararını kaldırmış olduğundan, yargılama halen Çorlu 1.Ağır Ceza Mahkemesi tarafından yürütülmektedir. Yargılamanın 21 Nisan 2020 tarihinde yapılması kararlaştırılan duruşması koronavirüs tedbirleri nedeniyle ertelenmiş ve bir sonraki duruşmanın 25 Haziran 2020 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.⁹⁵

İlk duruşma sonrası 16 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul Barosu Başkanı tarafından, soruşturmanın etkin bir şekilde yürütülmediğine ilişkin olarak, *“Özellikle kamu görevlilerinin korunması bağlamında özel bir çabaya tanık olduk. En alt düzeydeki dört görevlinin sorumlu olduğu düşünülerek onların sorumluluğu altında bir duruşma götürülmeye çalışılıyor. Bunların üzerindeki görevliler içi takipsizlik kararı verildiğine tanık olduk. Bu takipsizlik kararlarına meslektaşlarımız itiraz etmişlerdi,*

⁹⁴<https://tihv.org.tr/16-agustos-2015-1-ocak-2020-tarihleri-arasinda-ilan-edilen-sokaga-cikma-yasaklari/>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

⁹⁵<https://t24.com.tr/haber/corlu-tren-faciyasi-davasi-koronavirus-nedeniyle-ertelendi,873917>

ancak onlardan da bir sonuç alamadık. Etkin bir soruşturma yapılamaması noktasında son derece ciddi bir iradenin olduğuna tanık olduk. İki bilirkişi raporu var ve o raporlar Devlet Demir Yollarından doğrudan ihale almış firmaların temsilcilerine ait. Tam bir yıl sonra duruşma başlayabildi. Davayı izleyenlerden daha çok güvenlik görevlisiyle karşılaştık. Güvenlik görevlilerinin mağdurları darp ettiğine tanık olduk. Bir kamu görevlisinin korunması adına bunlar anlaşılır şeyler değil. Etkin bir soruşturma yapılamadığı gibi düzgün bir duruşma da yapılamadı” şeklinde bir basın açıklaması yapılarak kamuoyu bilgilendirilmiştir.⁹⁶

- Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Ana Bilim Dalı’nda araştırma görevlisi Ceren Damar, 2 Ocak 2019 tarihinde, sınavda kopya çektiğini tespit ettiği öğrencisi tarafından iki el silah ateş edilerek ve 17 kez bıçaklanarak üniversitedeki odasında öldürülmüştür. Öğrenci hakkında ‘kamu görevlisini canavarca hisle ve kasten öldürmek’ suçlarından ağırlaştırılmış müebbet hapis istemiyle dava açılmıştır. Olayın meydana geldiği ilk andan itibaren çok sayıda sivil toplum örgütü, avukat, akademisyen ve öğrenciler dava dosyasına ilgi göstermiş, yakın takibe almıştır. Yargılama neticesinde, sanık hakkında ‘kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle kasten öldürme’ suçundan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmiştir.

Dava özelinde, özellikle sanığın müdafinin savunma sınırlarını aşan ve meslek etiği bakımından tepki çeken ve kamuoyu nezdinde tartışılan savunması nedeniyle Adalet Bakanı Abdulhamit Gül “*Bugün Ceren Damar davasında vicdanların feryadını işiten Yargı; kazanmak için her yolu mubah gören anlayışa itibar etmeyerek, masum bir kadının hatırasını korumuş, insan onurunun kırılmasına da izin vermemiştir.*” şeklinde sosyal medya hesabı üzerinden açıklama yapmıştır⁹⁷⁹⁸.

- 3 Aralık 2019 tarihinde Ordu’da bulunan evinin önünde Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Müzik Bölümü öğrencisi, açık cezaevinden firar eden⁹⁹ kalbinden ve karnından bıçaklanarak öldürülmüştür. Olaydan 1 gün sonra yakalanan sanık, kendisini yakalayan her iki polisi de bıçakla yaralamıştır. Sanık hakkında, ‘canavarca hisle kasten öldürme’ suçundan ağırlaştırılmış müebbet cezası talep edilen, ‘kişiyi yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle öldürmeye teşebbüs’ suçlarından iki kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmesi talep edilen iki ayrı iddianame tanzim edilmiştir.

Ordu 1.Ağır Ceza Mahkemesi tarafından yapılan yargılama neticesinde 20 Ocak 2020 tarihinde ‘canavarsa hisle kasten öldürme’ suçlarından ağırlaştırılmış ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış, cezada herhangi bir indirim uygulanmamıştır.¹⁰⁰

1.6.Yaşam Hakkı İhlaline Dair Verilerin Yer Aldığı Sair Rapor Çalışmaları

⁹⁶<https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=14805&Desc=T%C3%BCrkiye-Bir-Y%C4%B1l-%C4%B0%C3%A7ersinde-Sigortas%C4%B1n%C4%B1-Kaybetti>.

⁹⁷<https://twitter.com/abdulhamitgul/status/1230862631847759874>.

⁹⁸<https://www.cnnturk.com/turkiye/ceren-damar-davasinda-avukatin-tavri-damga-vurdu>.

⁹⁹<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ceren-ozdemirin-katil-zanlisi-yine-oldururum-1710357>.

¹⁰⁰<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/ceren-ozdemir-cinayetinde-2nci-durusma-5577483/>.

Yaşam hakkı ihlalleri bakımından devletin güvenlik güçlerinin yanı sıra üçüncü kişiler tarafından da gerçekleştirilen ancak devletin önleme ve koruma yükümlülüğünü yerine getirmeyerek neden olduğu ihlallere de raporunda yer veren İnsan Hakları Derneği'nin 2018 yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu'nda; İHD Dokümantasyon Merkezinin verilerine göre 2018 yılının ilk 11 ayında;

- Kolluk güçlerinin yargısız infazı, dur ihtarına uyulmadığı gerekçesiyle veya rastgele ateş açması sonucu 20 kişi yaşamını yitirmiş, 15 kişi yaralanmıştır. Sınır bölgelerinde kaynağı belli olmayan rastgele veya hedef gözeterek yapılan atışlar sonucunda 10 kişi yaşamını yitirmiş, 41 kişi yaralanmıştır.
- Silahlı çatışmalar nedeniyle 107'si güvenlik gücü (asker, polis, korucu), 391'i militan, 4'ü sivil olmak üzere toplam 502 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu dönemde 236'sı asker, polis ve korucu, 6'sı militan ve 4'ü sivil olmak üzere toplam 246 kişi ise yaralanmıştır.
- Güvenlik güçlerine ait zırhlı araçların çarpması sonucu 7 kişi yaşamını yitirmiş, 26 kişi de yaralanmıştır.
- Mayın ve sahipsiz bomba vb. patlaması sonucu 3 kişi yaşamını yitirmiş 22 kişi de yaralanmıştır.
- Cezaevlerinde en az 23, gözaltı yerlerinde ise biri trans kadın olmak üzere en az 5 kişi şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiştir.
- Zorunlu askerlik yaparken en az 10 kişi şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiştir.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclis'inin verilerine göre iş kazaları/cinayetleri sonucu en az 1923 işçi yaşamını yitirmiştir.
- 2018 yılında 39 kadın intihar etmiş, en az 320 kadın erkek şiddeti nedeniyle yaşamını yitirmiştir. İntihar teşebbüsünden sonra 18 kadın yaralı kurtulmuş, tespit edebildiğimiz kadarı ile 832 kadın ise şiddete uğrayarak yaralanmıştır. Resmi rakamlar ise durumun daha da ağır ve vahim olduğunu ortaya koymaktadır.
- 2018 yılında tespit edebildiğimiz kadarı ile 21 çocuk intihar etmiş, 51 çocuk öldürülmüş, 502 çocuk ev içinde veya toplumsal alanda şiddete maruz kalmıştır. Okul çağında 44 çocuğun okulda şiddete maruz kaldığı tespit edilebilmiştir.¹⁰¹

Yine İnsan Hakları Derneği ve TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre 2019 yılının ilk 11 ayında;

- Kolluk güçlerinin yargısız infazı, dur ihtarına uyulmadığı gerekçesiyle veya rastgele ateş açması sonucu 10 kişi yaşamını yitirmiş, 4 kişi de yaralanmıştır.
- Silahlı çatışmalar nedeniyle en az 97 güvenlik görevlisi (88 asker, 7 polis, 2 korucu), 362 militan, 30 sivil olmak üzere toplam 489 yaşamını yitirmiştir. Bu dönemde en az 154 asker, 13 polis ve 7 korucu, 38 sivil olmak üzere toplam 212 kişi ise yaralanmıştır.
- Güvenlik güçlerine ait zırhlı araçların çarpması sonucu en az 2 kişi yaşamını yitirmiş, 2 kişi de yaralanmıştır.
- Mayın ve sahipsiz bomba vb. patlaması sonucu 3 kişi yaşamını yitirmiş, 3 kişi de yaralanmıştır. Cezaevlerinde hastalık, intihar, şiddet vb. çeşitli gerekçelerle en az 38 kişi yaşamını yitirmiş, 5 kişi de yaralanmıştır.
- Zorunlu ya da muvazzaf olarak askerlik görevini yaparken en az 17 kişi şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiş, 6 kişi de yaralanmıştır.

¹⁰¹ İHD, 19.04.2019 tarihli 2018 Yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu.

- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin verilerine göre iş kazaları/cinayetleri sonucu Türkiye'de 2019 yılının ilk 11 ayında en az 1606 işçi yaşamını yitirmiştir.
- 2019 yılının ilk 11 ayında ise en az 305 kadın erkek şiddeti sonucu öldürülmüştür.¹⁰²

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu “*Türkiye’de İnsan Hak İhlalleri Haziran 2018 Raporu’nu*” açıklamış;

- Dur ihtarı, yargısız infaz olaylarında 1 ölü, 1 yaralı (çocuk),
- Yasadışı örgüt saldırılarında 2 ölü,
- Cezaevlerinde 2 ölü,
- Faili meçhul cinayetlerde 1 ölü,
- Silahlı çatışmalarda 52 ölü, 33 yaralı,
- Asker-polis araçlarının neden olduğu olaylarda 4 ölü,
- Kadına yönelik şiddette 39 ölü,
- 24 Haziran Seçiminde gerçekleşen sivil çatışmalarında 7 ölü,
- İş cinayetlerinde 149 ölü, olmak üzere toplamda 257 ölü, biri çocuk, 34 yaralı olarak yaşam hakkının ihlaline ilişkin verilere yer verilmiştir.¹⁰³

Ayrıca, Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanan verilere göre, cezaevlerinde bulunan 260 bin 144 kişiden 202 bin 434’ü hükümlü, 57 bin 710’u ise tutukludur. Açık kaynaklardan edinilen bilgi uyarınca, 2019 yılında cezaevinde bulunan bu kişilerden 50 hasta ve tutuklu mahpusun hayatını kaybettiği bilgisi verilmiştir.¹⁰⁴

Ağustos 2019 Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu uyarınca da, 80 kişinin yaşam hakkının ihlal edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Raporla; Ağustos ayında yaşam hakkı ihlal edilen 80 kişiden 29’unun silahlı çatışmalarda, ikisinin cezaevinde ölüm ve rastgele ateş açma olayı sonucunda meydana geldiğine, kalan 49’unun ise kadın cinayeti olduğuna yer verilmiştir.¹⁰⁵

2. KÖTÜ MUAMELE VE İŞKENCE YASAĞI

2.1.Giriş

Kötü muamele ve işkence yasağı, gerek T.C. Anayasası’nın 17.maddesi gerekse AİHS’nin 3.maddesi ile güvence altına alınmıştır. Bu hak mutlak olarak işkenceyi yasakladığı gibi, insanlık dışı, aşağılayıcı muameleyi veya cezayı da kapsamına dâhil etmiştir.

Kötü muamele ve işkence yasağı mutlak niteliktedir. Buna göre mağdurun durumu, davranışı ya da bireyin işlediği iddia edilen suçun niteliği, suçun devletin güvenliğine karşı işlenmiş olması ya da terör suçu olması gibi herhangi bir gerekçe ile istisnalarının öngörülmesi mümkün değildir. Ayrıca devletin yetki alanındaki herkes için geçerlidir. Yani yabancı veya vatandaş gibi bir ayırım yapılması mümkün değildir. Mağdurun davranışı, kötü muameleyi uygulayanın soruşturmayı tamamlamak veya bir suçu engellemek için maruz kaldığı baskı

¹⁰²<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2019/12/10-Aral%C4%B1k-%C4%B0HD-T%C4%B0HV-Ortak-A%C3%A7%C4%B1klama-09.12.2019.pdf>

¹⁰³<https://t24.com.tr/haber/turkiyede-insan-hak-ihlalleri-haziran-2018-raporu-aciklandi-1884-ifade-ozgurlugu-ihlali-gerceklesti,671356>

¹⁰⁴<https://www.evrensel.net/haber/394355/2019-yilinda-50-hasta-tutuklu-yasamini-yitirdi>

¹⁰⁵<https://www.birgun.net/haber/hak-ihlalleri-raporu-aciklandi-80-kisinin-yasam-hakki-elinden-alindi-267547>

gibi, iç hukuk sistemleri tarafından yasaklanmış davranışlara başvurulmasına gerekçe gösterilebilecek hiçbir faktörü içeremez. Keza AİHM, mağdurun davranışlarının yasaklanmış olan muameleye başvurulması için gerekçe olamayacağını belirtmektedir. Terör ve örgütlü suçlarla mücadele gibi en zor koşullarda bile Sözleşme'nin kötü muameleyi mutlak olarak yasakladığını vurgulamaktadır¹⁰⁶. Bir kişinin terör suçu veya başkaca bir ağır suç işlemiş olması veya işlediğinden şüphe edilmesi, o kişiye uygulanan muamelenin kötü muamele yasağına aykırılığının saptanmasını engellemez.¹⁰⁷

2.2.Ceza İnfaz Kurumları

Türkiye genelinde bulunan tüm ceza infaz kurumlarından çok sayıda mektup alan Merkez, diğer baroların yetki alanlarına müdahale etmemek adına ziyaret programlarını yalnızca İstanbul ili sınırları içerisinde bulunan ceza infaz kurumlarına yönelik planlamakta olup, İstanbul dışından gelen mektupları ilgili Barolara göndermektedir.

Bu çalışma döneminde, bireysel ya da toplu olarak gönderilen bu mektuplardan yaklaşık yirmi beş (25) tanesi İstanbul dışında bulunan ceza infaz kurumlarından Merkeze gönderilmiştir. Bu mektupların çoğunluğunun ise Tekirdağ Kapalı Ceza İnfaz Kurumundan gönderildiği görülmüştür.

İstanbul'da ise en çok mektup Silivri Kapalı Ceza İnfaz Kurumundan gönderilmiştir. Bu mektuplar ya bireysel ya da aynı koşu da bulunan çok sayıda mahpus tarafından toplu olarak gönderilmiştir.

Merkez, mektupların büyük bir kısmının Silivri Kapalı Ceza İnfaz Kurumundan gelmesi üzerine, çalışma döneminde iki ziyaretini bu ceza infaz kurumuna gerçekleştirmiştir.

Gerek ilk ziyaret gerekse de yapılan son ziyaret öncesinde, İstanbul Barosu aracılığıyla Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nden, ziyaret edilecek ceza infaz kurumları hakkında bilgi alabilme ve yerinde incelemelerde bulunabilmek adına heyet olarak ziyaretlerin gerçekleştirilmesi için izin talebinde bulunulmuşsa da, her iki talebimiz de reddedilmiştir. Ziyaretler bireysel avukat görüşmeleri şeklinde gerçekleştirilebilmiştir.

Ziyaretler öncesinde, 'Cezaevleri Alt Çalışma Grubu' tarafından, mektupların içeriği de nazara alınarak örnek bir mahpus görüşme tutanağı hazırlanarak, görüşme sırasında bu tutanaktan yararlanılmıştır. Ceza infaz kurumlarında bulunan tüm mahpusların ihtiyaçlarının, taleplerinin, uğradıkları hak ihlalleri ile tehlikede olan haklarının belirlenebilmesine yönelik hazırlanan bu mahpus tutanağında yer alan sorular, mahpusların izni alınarak, görüşmeyi yapan avukatlar tarafından mahpuslara sorulmuştur. Verilen cevaplar sonrasında ziyarete ilişkin ayrıntılı raporlar hazırlanabilmiştir.

Ziyaretlerin bireysel avukat görüşmeleri olarak gerçekleştirilmesi nedeniyle, ilgili ceza infaz kurumlarının idarecileri/yöneticileri/doktorları/psikologları ile görüşülememiş, raporda yer alan bilgilere yalnızca mahpusların anlatımıyla yer verilebilmiştir.

¹⁰⁶ AİHM Saadi/İtalya kararı, Başvuru No : 37201/06, 28/02/2008,

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:%22saadi%20italya%22}.%22documentcollectionid%22:%22GRANDC%22,%22CHAMBER%22}.%22itemid%22:%22001-119603%22}>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹⁰⁷ <https://rm.coe.int/reference-guide-on-decisions-of-the-turkish-courts-effective-investiga/168096953d>.

Merkez'e gönderilen mektupların büyük bir kısmını ceza infaz kurumlarından gelen mektuplar oluşturmaktadır. Bu mektuplardan edinilen bilgiler uyarınca, tutuklu ve hükümlülerin 'kötü muamele ve işkence yasağının ihlal edildiğine' yönelik yoğun olarak şikayetlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

2.2.1. Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu:

Açlık grevinde bulunan mahpusların hastaneye sevk edilmeleri noktasında yaşanan sorunların, bir kısım mahpus vekilleri tarafından Merkez'e bildirilmesi üzerine, durumun ivedi olması nedeniyle öncesinde heyet ziyareti talebi yapılmaksızın, Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Cezaevi Alt Çalışma Grubu üyeleri tarafından 12 Haziran 2019 tarihinde ziyaret gerçekleştirmiş, altı tutuklu, iki hükümlü olmak üzere toplam sekiz mahpus ile görüşme yapılmıştır.

Açlık grevinin sonlandırılmasından sonra mahpusların sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar yaşandığının bildirilmesi üzerine gerçekleştirilen bu ziyarette, mahpusların infaz koşullarının yanı sıra sağlık haklarının ihlal edilip edilmediğinin tespit edilmesi, ihlalin tespiti halinde ise bu sorunların çözülmesi amaçlanmıştır.

Arka Plan:

Genel olarak örgüt üyeliği kapsamında hakkında bir soruşturma ya da kovuşturma bulunan mahpusların hastaneye sevk noktasında sorunlar yaşamakta olduklarının vekilleri aracılığıyla Merkeze iletilmesi üzerine işbu ziyaret gerçekleştirilmiştir. Mahpusların bir kısmı açlık grevini bir kısmı da ölüm orucunu sonlandırmış olup, sağlık hizmetlerinden yararlandırılmaları acil ve ivedi bir sorun olarak görülmüştür.

Ziyaretin başlıca amacı mahpusların insan haklarına uygun bir şekilde hastaneye sevk edilmelerinin sağlanarak tedavi altına alınmaları olsa da, görüşme yapılan mahpuslardan ceza infaz kurumunun koşullarına dair bilgiler de edinilmiştir.

Giriş:

Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'ndan Merkez'e mektup yoluyla başvuran mahpusların yaşadığı temel sorunun sağlık hizmetlerine erişim olduğu, görüşme yapan avukatlara iletilmiştir.

Raporda, aynı zamanda mahpusların ortak alanların, kütüphane/bilgisayar odalarının kullanımından yararlandırılmadıklarına, isnat edilen suç tipi nedeniyle ceza infaz kurumunda birtakım ayrımcılıklara maruz kaldıklarına dair şikayetlere de yer verilmiştir. Bu hususlar aşağıda detaylandırılmıştır.

Gıda ve Sağlık Sorunları:

Tüm mahpusların yaşam hakkının ve vücut bütünlüklerinin korunmasının sağlanması ile sağlığa erişim hakkı bakımından devletin pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır.

Mahpuslar temiz suya, kantinden ücret karşılığında satın alarak ulaştıklarını bildirmiştir. Ayrıca mahpuslar ceza infaz kurumunda verilen yemeklerin temiz olduğunu ancak yenebilecek kalitede olmadığını bu nedenle kendi imkânları ile dönüştürerek yiyebildiklerini belirtmiştir.

Ceza infaz kurumunda açlık grevi sonrasında kurumda bulunan sağlık personeli tarafından rutin olarak sağlık kontrolünün yapıldığını belirten mahpuslar, hastaneye sevk noktasında sorun yaşadıklarını iletmiştir.

Acil bir durum olması halinde dahi sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşandığını ileten mahpuslar, revire çıkabilmek için aylık kota uygulandığını, ağır hastalık hali söz konusu olsa dahi bir kişinin yalnızca ayda bir kez revire çıkabilme hakkının bulunduğunu iddia etmişlerdir.

Rutin sevk işlemini; talebin önce revire sunulması, revirde giderilemeyecek bir sağlık sorunu olması halinde revir tarafından talebin kabul edilmesi, asker sayısının uygun olması halinde sevk işleminin gerçekleştirilmesi şeklinde özetleyen mahpuslar, bu süreçte sevk talebinde bulunan mahpusun revirde gözetim yerine koğuşta tutulduğunu ve tüm bu işlemlerin uzun bir zamana yayılabildiğini belirtmiştir.

Mahpuslar, ceza infaz kurumunda dış doktorunun bulunduğunu, çekim işleminin dahi yapılmadığını, bu durumda talepleri üzerine hastaneye sevk edildiklerini, ancak dış için yapılan sevklerde kelepçelerinin açılmadığını, bu şekilde muayene edilmenin insan onuruna aykırı olması nedeniyle muayeneyi reddettiklerini, herhangi bir tedavi uygulanmadan ceza infaz kurumuna geri getirildiklerini beyan etmiştir.

Mahpuslar, uzun süren açlık grevi süresince koğuşlarına doktorun hiç gelmediğini, yalnızca sağlık personeli tarafından günlük olarak tansiyon/nabız/şeker ölçümlerinin yapıldığını, grevin sonlandırılmasından sonra ikinci gün doktorun koğuşa geldiğini ancak yalnızca kendilerinden kan alma işlemlerinin yapıldığını bildirmiştir.

Açlık grevinin sonlandırılmasından sonra ikinci günün sonunda, yalnızca ölüm orucunda olanların hastaneye sevk işlemlerinin gerçekleştirildiği, bu mahpusların hastanede gözlem altında tutulmaları yerine kan alma işlemi yapılmasından sonra ceza infaz kurumuna geri gönderildikleri bilgisi verilmiştir.

Disiplin Cezaları:

Mahpuslar, başlattıkları açlık grevi nedeniyle haklarında disiplin soruşturması açıldığını iletmiştir.

Anayasa Mahkemesi açlık grevi ya da ölüm orucu eylemi yapan mahpusların eylemlerin cezaevinde güvenliğin, disiplinin ve düzenin sağlanmasını önleyecek bir niteliğe sahip olup olmadığına bakılmaksızın otomatik olarak bazı disiplin yaptırımlarına tabi tutulmasını Anayasa'ya aykırı bir uygulama olarak tespit etmiştir.¹⁰⁸ Dolayısıyla bu doğrultuda 5275 sayılı Kanunda disiplin cezalarına ilişkin olarak bir yasal düzenleme yapılması tartışılabilir.

¹⁰⁸ AYM 2013/6 Esas, 2013/11 Karar, 10/10/2013.

Mahpuslar, açlık grevinde olduğu sırada rutin uygulamadan farklı olarak koğuşta arama yapıldığını, bu arama sırasında eşyalarının dağıtıldığını, bir takım özel eşyalarının alındığını ve sonrasında geri verilmediğini, yine bu aramalar sırasında ceza infaz koruma memurları ile aralarında arbede yaşandığını iletmiştir.

Bu noktada, disiplin cezalarına ve rutinin dışındaki benzeri uygulamalara itiraz prosedürünün cezaevinde etkin şekilde işletilmesi ve cezaevi yetkilileri tarafından itiraz dilekçelerinin kayda alınmasının ve mahpusların akıbetinden haberdar edilmesinin temin edilmesi sağlanmalıdır.

Ortak Alanların Kullanılmasına Dair Yaşanan Sorunlar:

Mahpuslar, yasal mevzuatta yer almasına karşılık ceza infaz kurumunda bulunan diğer mahpuslardan farklı olarak spor salonu, kütüphane, bilgisayar odası gibi ortak alana çıkarılmadıklarını iletmiştir. Görüşme yapılan tarih itibariyle yaklaşık bir yıldır ortak alanlara çıkarılmadıklarını ileten mahpuslar bu kısıtlamanın yalnızca kendilerine mahsus olduğunu bildirmiştir.

Fiziki Koşullardan Kaynaklanan Sorunlar:

Mahpuslar koğuşun temizliğini kendilerinin sağladığını, ceza infaz kurumu tarafından kendilerine temizlik hizmeti verilmediği gibi kişisel hijyen paketi de verilmediğini bildirmiştir.

Havalandırma saatlerinin yaz ve kış mevsimlerinde değişiklik gösterdiğini ileten mahpuslar görüşme yapıldığı tarih itibari ile sabah 07:00 ile akşam 20:00 arası havalandırmaya çıkabildiklerini, bunun dışındaki saatlerde yasak olduğunu bildirmiştir. Zaman zaman koğuşta kapasitenin üstünde mahpus bulunduğunu belirten mahpuslar, havalandırmanın koğuşun kapasitesine uygun olmayacak kadar dar ölçülerde olduğunu belirtmiştir.

İletişim Sorunları:

Görüşme yapılan mahpuslar, aylık açık görüşlerini yarım saat, haftalık kapalı görüşlerini yarım saat, haftalık telefon görüşmelerini ise on dakika olarak yaptıklarını iletmiştir.

Mahpuslar mektuplarını ayda bir kez gönderebildiklerini, bir ayda birden fazla mektup gönderemediklerini, mektupların ise geç gönderildiğini ve kendilerine geç teslim edildiğini bildirmiştir.

Koğuşlar arası mektuplaşma haklarını kullanabildiklerini belirten mahpuslar, mevzuatta yer alan fiziki görüşme haklarının bir süredir kullanılmadığını bildirmiştir.

Denetleme Mekanizmalarına Başvuru Sorunları:

Kurum içi şikâyet mekanizmaların işlevsiz olduğunu belirten mahpuslar, sorunların çözümü için ceza infaz kurumu savcısının görüşme taleplerine olumlu karşılık vermediğini, genel

olarak ceza infaz kurumunda bulunan doktor ile sorun yaşadıklarını ve bu nedenle hastaneye sevk işlemlerinin yapılmadıklarını bildirmiştir.

Eğitim Hakkı:

Mahpuslar dışarıdan eğitim haklarını, olağanüstü hal döneminde kullanamadıklarını, bu hakkı ancak görüşme yapılan tarihten çok kısa bir önce kullanabilmeye başladıklarını, dışarıdan eğitimlerini tamamlamak için başvuru yapabildiklerini bildirmiştir.

Kısıtlamalar:

Bir mahpusun kitap hakkının on tane ile sınırlı olduğunu bildiren mahpuslar, görüşme tarihi itibari ile son altı-yedi ay süresince bu kotasının uygulandığını, bununla birlikte bazı gazetelerin talep üzerine kendilerine verilmediğini iletmıştır.

Kıyafet kotası nedeniyle sorun yaşadıklarını da ileten mahpuslar, örneğin; 8 Mart'ta mor renkli eşarpların, yöresel kıyafetlerin sakıncalı olduğu gerekçesi ile alınmadığını iddia etmişlerdir.

Hassas gruplar:

Görüşme yapılan mahpuslardan, koğuşta annesi ile birlikte bir bebeğin de bulunduğu bilgisi verilmiştir. Bebek için ceza infaz kurumu tarafından mama ve bez ihtiyacının karşılandığını belirten mahpuslar, bebeğin oynaması için yalnızca bir adet oyuncak verildiğini, aile tarafından dışarıdan getirilen oyuncakların bebeğe verilmediğini belirtmiştir. Görüşme tarihi itibari ile altı aylık olduğu bilgisi paylaşılan bebeğin ceza infaz kurumunda bulunduğu bu süre zarfında herhangi bir aşı ve/veya testinin yapılmadığı bilgisi de paylaşılmıştır.

2.2.2. Tutuklu Avukatlar Özelinde Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu

Örgüt yöneticiliği ve üyeliğinden yargılanan tutuklu avukatların davası Merkez tarafından takip edildiği gibi, Merkez ilk ceza infaz kurumuna ziyaretini 5 Nisan 2019 tarihinde Avukatlar Günü'nde Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan tutuklu avukatlar Av. Behiç Aşçı, Av. Selçuk Kozağaçlı, Av. Barkın Timtik ve Av. Can Tombul ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Mektup aracılığı ile Merkezimize ulaşan avukatların, ilettikleri şikayetlerine dair ayrıntılı bilgi alınması ve infaz koşullarının gözlemlenebilmesi amacıyla yapılan bireysel görüşme sonrasında hazırlanan rapora aşağıda yer verilmiştir:

Arka Plan:

Halkın Hukuk Bürosu ve Çağdaş Hukukçular Derneği'nden üç, Ezilenlerin Hukuk Bürosu'ndan ise bir avukat olmak üzere Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu avukatların tamamı, mesleki faaliyetleri ile bağlantılı eylemlerden dolayı örgüt üyeliği suçlamaları ile yargılanmaktadır.

Halkın Hukuk Bürosu ve KHK ile kapatılan Çağdaş Hukukçular Derneği'nden toplam on yedi avukat, Eylül ile Aralık 2017 arasında farklı tarihlerde, silahlı terör örgütü üyesi veya yöneticisi olma suçlamaları ile yürütülen bir soruşturma kapsamında tutuklanmıştır. 30 Mayıs 2018 tarihinde yirmi avukat hakkında düzenlenen iddianame, İstanbul 37. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiştir.

Davanın ilk duruşması, 10 Eylül – 14 Eylül 2018 tarihleri arasında görülmüştür. Mahkeme, 14 Eylül Cuma günü, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin ilgili AYM ve AİHM kararlarına da atıf yaparak, tutuklu avukatların tamamın adli kontrolle tahliyesine karar vermiştir. Fakat 15 Eylül Cumartesi günü duruşma savcısı, verilen tahliye kararına avukatların tamamı bakımından itiraz etmiş ve savcının itirazı, on iki avukat bakımından yerinde görülerek avukatlar hakkında aynı mahkeme tarafından yeniden tutuklamaya yönelik yakalama kararı çıkarılmıştır. 17 Eylül Pazartesi günü ise avukatlar tekrar tutuklanarak ceza infaz kurumuna gönderilmiştir.

Davanın karar duruşması, 20 Mart 2019 tarihinde görülmüştür. İki avukatın dosyasını tefrik eden mahkeme, henüz son savunmalar alınmamışken, on sekiz avukat hakkında 3 yıl ila 18 yıl arasında değişen hapis cezalarına hükmetmiştir. Avukatlar, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde, çoğu yaşadığı yerden kilometrelerce uzakta olarak, toplam yedi farklı ceza infaz kurumuna gönderilmiştir.

Tutuklu yargılanan avukatların bir kısmı, davadaki hukuksuzluklara dikkat çekme amacıyla 24 Ocak 2019 tarihinde açlık grevine başlamışlarsa da, avukatlar, 25 Mart 2019 tarihinde eylemlerinin amacına ulaştığına karar vererek açlık grevini sonlandırmışlardır¹⁰⁹.

Ezilenlerin Hukuk Bürosu'ndan bir avukat ise, hakkında Ocak 2018'de terör örgütü üyeliği suçlaması ile başlatılan bir soruşturma kapsamında 3 Ağustos 2018 tarihinde tutuklanarak ceza infaz kurumuna gönderilmiştir. Yaklaşık bir yıl süresince Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda tutuklu bulunan avukat, 12 Eylül 2019 tarihli duruşmada tahliye edilmiştir.

Giriş:

Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu avukatların karşılaştığı sorunların yoğunlukla; disiplin cezaları, gıda, sağlık, iletişim, kantin/alışveriş ve nakil sorunları ile denetim mekanizmalarına başvuru alanlarına ilişkin olduğu görülmüştür. Bu sorunların bir kısmının, aynı ceza infaz kurumunda kalan diğer mahpuslarla ortak sorunlar olduğu, bir kısmının ise keyfi olarak yalnızca siyasi mahpuslara uygulandığı görüşme yapan Merkez üyelerine iletilmiştir. Avukatların yaşadığı hak ihlali iddiaları ve sonuç önerileri aşağıda detaylı olarak ele alınmıştır.

Disiplin Cezaları:

Görüşülen tutuklu avukatların tamamı, en az bir kere disiplin cezası aldıklarını belirtmiştir. Bu cezaların bir kısmı ilgili mevzuatta yer alırken, bir kısmının herhangi bir yasal düzenlemeye dayanmaksızın keyfi olarak uygulandığı iletilmiştir. Benzer şekilde, uygulanan

¹⁰⁹<https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=14349&Desc=Meslekte%20C5%9Flar%20C4%B1m%20C4%B1z-A%20C3%A7l%20C4%B1k-Grevine-Son-Veriyorlar>.

cezaların kimileri mahpuslara yazılı olarak tebliğ edilirken, kimilerinin şifahen bildirilmekle yetinildiği veya bildirilmeksizin direkt olarak uygulandığı belirtilmiştir.

Slogan atmanın, marş söylemenin ve açlık grevine başlamanın cezaevi idaresi tarafından politik eylem olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Tutuklu avukatlar, bu gibi gerekçeler gösterilerek farklı zamanlarda iki aya varana kadar iletişimin engellenmesi, sohbet hakkından mahrum bırakılma veya on iki güne varana kadar hücre hapsi aldıklarını belirtmiştir. Tutuklu avukatlardan biri, 'odasının içini gören kamerayı gazete ile kapatmak' eyleminin cezaevi içerisinde disiplini bozan bir davranış olarak değerlendirildiğini ve kendisine iki haftalık hücre cezası uygulandığını görüşme sırasında tarafımıza iletmiştir.

Öte yandan ceza infaz kurumu idaresinin, yazılı olarak herhangi bir tebliğ yapmaksızın, eylemli olarak sohbet hakkından alıkoyma, etkinliklere katılmaktan menetme ve hatta berbere çıkarılmama gibi keyfi uygulamaları olduğu belirtilmiştir. Tutuklu avukatlardan birine uygulanan tecridi protesto etmek amacıyla, diğer mahpuslar tarafından duvarlara sebze ile yazılan sloganların ardından, koridordaki tüm koğuşlara iki hafta boyunca sebze verilmediği belirtilmiştir.

Yazılı olarak tebliğ edilen disiplin cezalarına karşı yapılan itirazların, ceza infaz kurumu yönetimi tarafından dikkate alınmadığı, infaz hâkimliğinin ise ilgili cezaları okumaksızın onayladığı belirtilmiştir. Mahpuslardan birinin, var olmayan bir disiplin cezasına karşı yaptığı itirazın infaz hâkimliği tarafından onaylanmasının, itirazların değerlendirilmediğine dair endişeleri doğruladığı bildirilmiştir.

Gıda ve Sağlık Sorunları:

Tutuklu avukatların, ceza infaz kurumunda gıda ve sağlık bağlamında yaşadığı sorunların önemli bir kısmının, 2018 ve 2019 yılları arasında üç aydan fazla süren, fakat hâlihazırda devam etmeyen açlık grevi ile bağlantılı olduğu görülmüştür.

Tutuklu avukatlar, açlık grevi boyunca ceza infaz kurumu idaresi tarafından kendilerine her gün yemek yerine 100 gr toz şeker, 20 gr tuz, 1,5 litre içme suyu, 1 limon, 5 gr karbonat ve B vitaminlerinin ücretsiz olarak verildiğini belirtmiştir. Fakat idarenin vermiş olduğu 1,5 litre suyun açlık grevindekilere yetmediği, mecburen kantinden ücret karşılığında eksik kalan su ihtiyacının giderildiği belirtilmiştir Haftada 50 litre içme suyu için ortalama 30 TL gibi bir ücretin ödendiği bilgisi görüşme sırasında paylaşılmış olup, bu maddi olanağa sahip olmayanların musluk suyu içtiği bilgisi de verilmiştir.

Açlık grevi ile bağlantılı gıda ve sağlık sorunlarının önemli bir kısmının ise, eylem bittikten sonra yaşandığı belirtilmiştir. Açlık grevinin sonlandırılmasının ardından, Türkiye Tabipler Birliği'nin tavsiyesi üzerine tuzsuz, yağsız ve şekerli yiyeceklerle başlayarak normal beslenme düzenine geçiş yapmak isteyen mahpuslar, bu imkânı bulamadıklarını belirtmiştir. Mahpuslar, tek tip olarak hazırlanan salçalı ve yağlı yemekleri yiyemediklerinden dolayı, kantinden yine kendi imkânları ile temin ettikleri yiyeceklerle geçiş dönemini atlarmaya çalıştıklarını belirtmiştir.

Tutuklu avukatlar, ceza infaz kurumlarında bulunan sağlık personelinin ve sağlık ünitesinin, Sağlık Bakanlığı yerine Adalet Bakanlığı'na bağlı olmasını, açlık grevi sorunlarının haricinde genel sağlık kontrolleri bakımından yakındıkları en büyük sorun olarak iletmiştir. Mahpusları

muayene ve tedavi eden doktorların, aynı zamanda bu kişiler hakkında uygulanan idari işlemlerde karar verme yetkilerine de sahip oluşu, doktorların işlerini kurumlarından bağımsız ve tarafsız bir şekilde yapmalarının önünde bir engel olarak yorumlanmıştır.

Kantin / Alışveriş Sorunları:

Görüşülen avukatların tamamı, ceza infaz kurumunun kantininin adeta bir tekel gibi işletildiğini, çoğu ürünün oldukça fahiş fiyatlara satıldığını ve uygun alternatifleri bulunmadığı için, mahpuslar tarafından mecburen satın almak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Örneğin; kantinde satılan televizyonun fiyatının 1250 TL olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda ceza infaz kurumu idaresinin, tahliye olan mahpus televizyonu koşu bırakıldığı takdirde, televizyonu yine ücreti karşılığında bir başka mahpusa sattığı öğrenilmiştir. Kantinde satılan deterjan gibi temizlik ürünlerinin, piyasadaki ortalama markalardan başka markalar olduğu ve fahiş fiyatlara satıldığı belirtilmiştir.

Kantinde satılan kimi ürünlerin ise, ucuz olmakla beraber oldukça kalitesiz olduğu ve yine alternatifleri bulunmadığı için mecburen satın alındıkları belirtilmiştir. Örneğin; radyoların ortalama piyasa kalitesinin çok altında olduğu ve koşullardan çekmediği belirtilmiştir. Bunun dışında kantinde sağlanan çoğu yiyecek ve içeceğin kalitesinin çok düşük olduğu ve idarenin sağladığı yemekle doyulmadığında mecburen satın alındığı belirtilmiştir.

İletişim Sorunları:

Ceza infaz kurumunda mahpusların, mevzuat uyarınca haftada bir kez olmak üzere on dakika telefon hakları; haftada bir kez kapalı, ayda bir kez de açık görüş olmak üzere de görüş hakları bulunmaktadır. Fakat tutuklu avukatlar bu haklardan tecrit yahut disiplin cezası uygulamaları ile gerekçesiz ve kimi zaman süresi belirsiz şekilde, sıklıkla mahrum kaldıklarını iletmiştir. İletişimin kısıtlanması gibi tutuklu avukatlara gelen ve onların gönderdiği mektuplar bakımından da benzer şekilde kısıtlamalarla karşılaşıldığı bilgisi paylaşılmıştır. Tutuklu avukatlar, kendilerine dışarıdan gönderildiğini bildikleri pek çok mektubu ve kartın ellerine geçmediğini belirtmiştir. Öte yandan, ceza infaz kurumunda kurum içi posta da bulunmadığı bilgisi verilmiştir. Bu nedenle, avukatların birbirlerine mektup yazabilmelerinin de mümkün olmadığı, tutuklu avukatlardan birinin, aynı koridorda başka odada kalan meslektaşına, babasının vefatını öğrenmesinin ardından gönderdiği başsağlığı faksının ona hiçbir zaman ulaştırılmadığı bilgisi iletilmiştir.

Mahpusların koşullar arası başka mahpuslarla görüşme ve sohbet hakkının, haftada üç saat olmasına rağmen mevzuata uygun kullanılmadığı, çoğu kez disiplin cezalarıyla kısıtlandığı belirtilmiştir. Tutuklu avukatlar, sohbet hakkının kullanıldığı vakitlerde dahi, aynı dosyadan veya benzer politik görüşteki dosyalardan tutukluların, farklı vakitlerde ortak alana çıkartıldıklarını ve bu hakkın keyfi olarak kısıtlandığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, aynı dosyadan tutuklu bulunan avukatların birbirinden ayrı koridorlardaki koşullarda tutuldukları, aile görüşüne giderken dahi özellikle birbirlerinden ayrı zamanlarda çıkarıldıkları söylenmiştir.

Tutuklu avukatlar, herhangi bir şekilde yasaklı olmamasına ve haklarında toplatma kararı bulunmamasına rağmen, siyasi içerikli kimi kitap ve dergilerin de gerekçesiz olarak kendilerine teslim edilmediğini bildirmiştir. Öte yandan belirli dergi ve kitaplara yönelik eylemli olarak uygulanan bu filtrenin, her cezaevinde ve her dönemde yeknesak olarak

uygulanmadığı, bir cezaevinin izin verdiği bir yayının bir başka ceza infaz kurumunda verilmediği veya bir dönem izin verilmeyen yayına daha sonra izin verilebildiği de bildirilmiştir.

Mahpusların bilgisayar kullanımının ise, yalnızca haklarında iddianame hazırlandığında bu iddianameyi incelemeleri için tanınan bir hak olduğu görülmüştür. İddianamenin yüklü olduğu CD ceza infaz kurumuna ulaştığında, mahpusların bir saatliğine bilgisayar odasına çıkartıldığı bilgisi verilmiştir. Tutuklu avukatlar, haklarında hazırlanan iddianamenin yüzlerce sayfa olduğunu ve mevzuatta tanınan bu bir saatlik sürenin, kendilerine yetmediğini özel olarak belirtmiştir.

Nakil Sorunları:

Tutuklu ve mahkûmların, duruşmalarına, sağlık kuruluşlarına yahut başka ceza infaz kurumlarına nakledilirken kullanılan ceza infaz kurumuna ait ring araçlarının penceresiz, dar ve havasız olmasının yanı sıra; çoğu zaman kapasitesinin üzerinde mevcutla kullanıldığı belirtilmiştir. Bu durumun, Türkiye'nin farklı ceza infaz kurumlarına dağıtılan tutuklu avukatların, kimi zaman Silivri'de, kimi zaman Bakırköy'de ve kimi zaman Çağlayan'da görülen duruşmalarına getirtilmesi sırasında çokça soruna yol açtığı gibi avukatların bu araçlarda insanlık onuruna aykırı şekilde seyahat etmek zorunda bırakılmasına da neden olmuştur.

Tutuklu avukat Selçuk Kozağaçlı'nın 26 Ocak'ta kaybettiği babası Ayhan Kozağaçlı'nın cenazesine götürülürken, ring aracının içinde yirmi sekiz saat kelepçeli bir şekilde tutulduğu bilgisini paylaşması üzerine, bu durumun kalabalık olmayan nakillerde dahi devam eden bir sorun olduğu tespiti yapılmıştır.

Denetleme Mekanizmalarına Başvuru Sorunları:

Ceza infaz kurumunda, kurum içi şikâyet ve başvuru mekanizmasının, idareye verilecek bir dilekçe ile mümkün olmasına rağmen, tutuklu avukatlar, dilekçe ile idareye yapılan taleplerine şimdiye dek herhangi bir şekilde yanıt alamadıklarını belirtmiştir. Öte yandan, mahpustan alınan dilekçeye karşılık olarak herhangi bir şekilde alındı kâğıdı yahut numarası verilmemesinin de, bu dilekçelerin akıbetini takip etmeyi olanaksız hale getirdiği belirtilmiştir.

Av. Selçuk Kozağaçlı, bir yıl boyunca her hafta tek kişilik hücreden, üç kişilik hücreye geçmek için dilekçe verdiğini, fakat bu dilekçelerin hiçbir şekilde dikkate alınmadığını belirtmiştir.

Değerlendirme ve öneriler:

Yapılan görüşmeler sonucunda avukatlar, sohbet haklarının mevzuata aykırı bir şekilde sınırlandırıldığına, disiplin cezalarının keyfi olarak kullanıldığına, kurum içi şikâyet mekanizmalarının etkili şekilde işletilmediğine, nakil araçlarında uzun süreler geçirmek durumunda bırakıldıklarına yönelik şikâyetlerini dile getirmiştir.

Tespit edilen tüm bu sorunlara dair temel öneriler aşağıdaki gibidir:

- Disiplin cezaları, yazılı olarak tebliğ edilmelidir. Bu cezalara karşı yapılan itirazlar, etkin ve şeffaf bir değerlendirme sürecine tabi tutulmalıdır.
- Kantinde satılan ürünler, fiyat ve kalite bakımından iyileştirilmelidir.
- Cezaevi bünyesinde bulunan sağlık ünitesi ve aile hekimi, Adalet Bakanlığında bağımsız, Sağlık Bakanlığına bağlı olmalıdır.
- Cezaevinden nakil işlemleri, insan onuruna yaraşır bir biçimde sağlanmalıdır.
- Mahpusların idareye verdiği dilekçeler için bir alındı numarası verilmelidir. Bu dilekçelerin akıbeti mahpuslarla paylaşılmalıdır.

2.2.3. Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu:

Merkeze gönderilen mektupların yoğunluğu dikkate alınarak, çalışma döneminin son ziyareti 30 Ocak 2020 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Rapor, Silivri 2 numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları'nda uzun süredir tutuklu bulunan mahpusların karşılaştıkları sorunları tespit etmeyi, bu sorunların yürürlükteki mevzuat ve uluslararası hukuka uygunluğunu denetlemeyi ve hak ihlallerini kamuoyu ile paylaşmayı amaçlamakta olup, ziyaret sırasında toplamda on iki mahpus ile görüşülmüştür. Rapor, her iki ceza infaz kurumu için ayrı ayrı ele alınarak hazırlanmıştır.

Arka Plan:

Merkezimize mektup ile ulaşan on iki mahpus ile yapılan ayrı görüşmeler sırasında, ceza infaz kurumunda yapılan uygulamalar hakkında bilgi alındığı gibi, mahpusların karşılaştıkları sorunlara ilişkin ayrıntılı bilgi edinilmiştir.

Giriş:

Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda mahpuslar yaşadıkları başlıca sorunları, aramalar sırasında kötü muamelelere maruz kalma, eşyalarının zarar görmesi ve disiplin cezalarının kurum için şikayet hakkının kullanılması karşılığında bir yaptırıma dönüşmesi şeklinde sıralamıştır. Ayrıca sağlık, iletişim, sıcak su, kantin, kitap ve nakile ilişkin yaşadıkları sıkıntıları da iletmiştir.

Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görüşülen mahpuslar ise başlıca sorunları, disiplin cezaları, gıda, sağlık, iletişim, kantin/alışveriş ile denetim mekanizmalarına başvuru alanlarında yaşadıklarını iletmiştir. Bu sorunların bir kısmının, aynı cezaevinde kalan diğer mahpuslarla ortak sorunlar olduğunu, bir kısmının ise keyfi olarak yalnızca siyasi mahpuslara uygulandığını düşündüklerini de eklemiştir. Söz konusu hak ihlalleri iddiaları ve sonuç önerileri aşağıda detaylı olarak ele alınmıştır.

Disiplin Cezaları:

Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görüşülen sekiz mahpus, en az bir kere disiplin cezası aldıklarını, bu cezaların keyfi olarak uygulandığını belirtmiştir. Benzer şekilde, uygulanan cezaların çoğunun mahpuslara şifahen bildirilmekle yetinildiği veya bildirilmeksizin doğrudan uygulandığı belirtilmiştir.

Her iki ceza infaz kurumunda bulunan mahpuslar, slogan atmanın, açlık grevine başlamanın, kendine kâğıtlardan kumar amaçlı olmayan oyun aracı yaratmanın, telefon görüş hakkını kullanırken birden fazla numarayı aramanın, cezaevi yönetimi aleyhine ifadelerde bulunmanın, sabah sayımına şort ile çıkmmanın, cezaevi idaresi tarafından disiplin cezası uygulama sebebi olarak gösterildiğini bildirmiştir. Mahpuslar, bu ve benzeri gerekçeler ile farklı zamanlarda bir aya varan açık ve kapalı görüş kısıtlamasına, sohbet hakkından mahrum bırakılmaya veya üç güne varana kadar hücre hapis cezasına maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görüşülen mahpuslar, disiplin cezalarının yanı sıra birden fazla kez sık sık koğuş araması yapıldığını, aramalar sırasında eşyalarının zarar gördüğünü, bunun fiili bir cezalandırma olarak yapıldığını ve bu durumun rutin bir uygulama haline geldiğini iletmiştir.

Ayrıca aynı mahpuslar, yazılı olarak tebliğ edilen disiplin cezalarına karşı yapılan itirazların, cezaevi yönetimi tarafından dikkate alınmadığını, infaz hâkimliğinin ise ilgili cezaları okumaksızın onayladığını da bildirmiştir. Dava açılarak cezaların bozulmasının mahpuslar ve avukatları tarafından sağlanması üzerine, devam eden şikayet ve başvurularına dair dilekçelerinin cezaevi idaresi tarafından imha edildiği bilgisi de görüşme yapan avukatlarla paylaşılmıştır.

Gıda ve Sağlık Sorunları:

Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan Grup Yorum üyeleri, açlık grevi boyunca cezaevi idaresi tarafından kendilerine her gün rutin olarak her mahpusa verilen yemeklerden verildiğini belirtmiştir. Ayrıca cezaevi idaresi tarafından verilen suyun açlık grevindekilere yetmediği, kantinden ücret karşılığında eksik kalan su ihtiyacının giderildiği belirtilmiştir.

Açlık grevi ile bağlantılı gıda ve sağlık sorunlarının önemli bir kısmının ise, eylem bittikten sonra yaşandığı belirtilmiştir. Açlık grevinin sonlandırılmasının ardından, Türk Tabipler Birliği'nin tavsiyesi üzerine¹¹⁰ tuzsuz, yağsız ve şekersiz yiyeceklerle başlayarak normal beslenme düzenine geçiş yapmak isteyen mahpuslar, bu imkânı bulamadıklarını belirtmiştir. Mahpuslar, tek tip olarak hazırlanan salçalı ve yağlı yemekleri yiyemediklerinden dolayı, kantinden yine kendi imkânları ile temin ettikleri yiyeceklerle geçiş dönemini atlarmaya çalıştıklarını bildirmiştir.

Her iki ceza infaz kurumunda bulunan mahpuslar görüşme sırasında, kahvaltı için çok az miktarda ve çok düzensiz aralıklarla yiyecek verildiğini, diğer öğünlerin de geçmiş yıllara göre kalitesiz verilmeye başlandığını belirtmiştir. Kendileri kantinden satın aldıkları malzemeler ile ceza infaz kurumunun imkânları dâhilinde yapabildikleri ölçüde beslenmelerini kendilerinin sağlamaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Mahpuslar, gıda alerjileri, diyabet ya da çölyak gibi özel beslenmeyi gerektiren durumlarını bildirdiklerinde sağlık durumlarına özel diyetle dikkat edilmeksizin yemek tedarik edildiğini ve doğru yiyeceklerin ancak cezaevi idaresine ısrar edilerek temin edilebildiğini belirtmiştir. Temiz suyun satın alınmasının istendiğini, ücretsiz içme suyunun sağlanmadığını da iddia etmişlerdir.

¹¹⁰https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=03571a68-7e4b-11e9-84f2-80b300e682d7, "Açlık Grevi Sonlandıktan Sonra Beslenme Ve Tedavi İçin Özet Algoritma", 26/05/2019, Erişim Tarihi 20/05/2020.

5 Nisan 2019 tarihli raporda yer verildiği gibi, Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda görüşülen mahpuslar, cezaevlerinde bulunan sağlık personelinin ve sağlık ünitesinin, Sağlık Bakanlığı yerine Adalet Bakanlığına bağlı olmasını, açlık grevi sorunlarının haricinde genel sağlık kontrolleri bakımından yakındıkları en büyük sorun olarak iletmiştir.

Mahpuslar, hastaneye sevk işleminin çok uzun sürdüğünü, tüm yetkinin cezaevi revirinde bulunan doktora ait olduğunu, doktorun fiziksel olarak muayene etmediğini, revire çıkma talebinin yoğunluk gerekçe gösterilerek çoğu zaman reddedildiğini, sevk işlemi sırasında ring aracında tüm gün elleri kelepçeli bir şekilde gezdirildiklerini ve bu durumu yaşamamak adına sevk talebinde bulunmak istemediklerini belirtmiştir. Ayrıca açlık grevinde bulunan mahpuslar, grev sırasında zorla beslenme tehdidinde maruz kaldıklarını iletmiştir.

Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda görüşülen mahpusların ortak şikayetlerinden birinin, sağlık hizmetleri ile ilgili olduğu görülmüştür. Mahpuslar, dış tedavisi için bekleme sürelerinin en az beş ya da altı ay olduğunu, cezaevi idaresi tarafından revire çıkma günü olarak haftada bir günün belirlendiğini, revir gününde ise en fazla bir mahpusun revire çıkma hakkının olduğunu, acil durumlarda kurumda bulunan doktora ulaşamadıklarını iletmiştir. Görüşme sırasında, mahpuslar, koğuştaki kolu yanan bir mahpusun ısrarlı taleplerine rağmen revire götürülmediği, mahpusa müdahale edilmediği bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca yine mahpuslar, uzun bir süre bekledikleri hastaneye sevk günlerinin ya açık/kapalı görüş günlerine ya da telefonla görüş günlerine denk getirilmesi sebebi ile görüş hakkından mahrum kaldıklarını da iddia etmişlerdir.

Kantin / Alışveriş Sorunları:

Mahpuslar, satın almak istedikleri veya kendilerine gönderilen kıyafetlerde sayı ve renk kısıtlamasına gidilmesinin, bere, kapüşonlu giysilerin kabul edilmemesinin uzunca bir süre tutuklu olmaları nedeniyle soruna neden olduğunu belirtmiştir.

İletişim Sorunları:

Ceza infaz kurumunda mahpusların, mevzuat uyarınca haftada bir kez olmak üzere on dakika telefon hakları; haftada bir kez kapalı, ayda bir kez de açık görüş olmak üzere de görüş hakları bulunmaktadır. Görüşme yapılan mahpuslar, bu haklarından disiplin cezası uygulamaları ile sıklıkla mahrum kaldıklarını belirtmiştir.

Mahpuslar, gazete yazarlarına gönderilmesi için kuruma teslim edilen mektupların gönderilmediğini ayrıca kurumda yaşadıkları sıkıntılara yer verdikleri mektupların da yine kurum tarafından gönderilmediğini belirtmiştir.

Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan mahpuslar, kurumda yaşadıkları sorunları anlatan mektupları gönderdikleri takdirde ve/veya bu sıkıntılara karşı şikayet haklarını kullanmak istediklerinde, infaz koruma memurları tarafından sözlü kötü muameleye maruz kaldıklarını, görüşlere geç çıkartıldıklarını ve benzeri yaptırımlarla fiili olarak cezalandırıldıklarını tarafımıza iletmiştir.

Görüşülen tüm mahpuslar, cezaevinde kurum içi haberleşmenin yapılmadığı bilgisini tarafımızla paylaşmıştır.

Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görüşülen mahpuslar, yasal mevzuat gereği haftada üç saat olarak belirlenen koğuşlar arası diğer mahpuslar ile görüşme ve sohbet hakkının görüşme yapılan tarihe değin hiç kullandırılmadığını, Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görüşülen mahpuslar ise açlık grevine kadar kısıtlamalar olsa dahi kullandırıldığını ancak açlık greviden sonra kullandırılmadığını belirtmiştir.

Mahpuslar, haklarında yasaklama/toplatılma kararı bulunmayan bazı kitap ve/veya dergilerin gerekçesiz olarak kendilerine teslim edilmediğini, teslim edilen kitap ve/veya dergilerin bazı sayfaların sakıncalı olması nedeniyle yırtıldığını belirtmiştir. Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan mahpuslar ise Almanca, İngilizce vb. şekilde yabancı dilde olan kaynak taleplerinin, kurum içinde bu yabancı dilleri bilen personelinin bulunmadığı gerekçesi ile reddedildiğini iddia etmişlerdir.

Mahpuslar, koğuşlarında bulunan televizyonlarına yayın sınırlaması uygulandığını, bazı kanalların verilmediğini bildirmiştir. Silivri 2 Numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan mahpuslar, bildikleri yabancı dillerinin unutulmaması adına TRT World kanalının yayınlanmasını talep etmişler de, bu taleplerinin reddedilmiş olduğunu ifade etmişlerdir.

Mahpuslar bilgisayar kullanımının ise, yalnızca dosyalarına ilişkin savunma hazırlanma amacıyla kullanabildiğini, bilgisayar kullanma hakkının bir saat olduğunu, bunun dışında bilgisayar odasından faydalanamadıklarını, savunma hazırladıkları bilgisayarda savunmalarında kullanabilecek mevzuat/kararların yeterli olmadığını, bu yöndeki taleplerinin olumlu karşılanmadığını bildirmiştir.

Nakil Sorunları:

Mahpuslar, sevk ve/veya nakil sırasında cezaevi ring araçlarının penceresiz, dar ve havasız olması ve yol boyunca ellerinin kelepçeli olması nedeniyle sorunlar yaşadıklarını iletmiştir.

Denetleme Mekanizmalarına Başvuru Sorunları:

Ceza infaz kurumunda, kurum içi şikâyet ve başvuru mekanizmasının, idareye verilecek bir dilekçe ile mümkün olmasına rağmen mahpuslar, dilekçe ile idareye yapılan taleplerine çoğunlukla yazılı olarak karşılık alamadıklarını, taleplerinin reddi halinde bunun şifahi olarak kendilerine bildirildiklerini ve bu nedenle itiraz haklarını kullanamadıklarını belirtmiştir. Verilen dilekçelere ilişkin herhangi bir takip numarası vs. verilmemesi nedeniyle dilekçelerinin akıbetlerinin takip edilemediği de ayrıca bildirilmiştir.

Genel Değerlendirme ve öneriler:

Ziyaret edilen mahpuslardan, mevzuatta yer alan hakların kullanılmasında adli ve siyasi mahpus ayrımı yapıldığı, bu hakların kullanımının kısıtlandığına dair bilgi edinilmiştir. Bu kısıtlamalar, sohbet hakkının ve süreli/süresiz yabancı/yerli dilde yayınlardan yararlanma haklarının kullanılmasına yöneliktir. Aynı zamanda mahpuslar mevzuata aykırı bir şekilde disiplin cezalarına maruz bırakıldıklarına, kurum içi şikâyet mekanizmalarını etkili şekilde kullanamadıklarına, sağlık hizmetlerinden tam ve eksiksiz faydalanamadıklarına, nakil araçlarında uzun süreler geçirmek durumunda bırakıldıklarına yönelik şikâyetlerini de dile getirmiştir.

Tespit edilen tüm bu sorunlara dair temel öneriler aşağıdaki gibidir:

- Disiplin cezaları, yazılı olarak tebliğ edilmelidir. Bu cezalara karşı yapılan itirazlar, etkin ve şeffaf bir değerlendirme sürecine tabi tutulmalıdır.
- Türkçe ve yabancı dilde yayınların ve devlet yayın organının mahpuslarca erişimine izin verilmelidir. Eğitim kaynakları esas olmak üzere özellikle yabancı dilde akademik yayınlara erişim kısıtlanmamalıdır.
- Kurum içi mektuplaşma hakkının kullanılması engellenmemelidir.
- Cezaevi bünyesinde bulunan sağlık ünitesi ve aile hekimi, Adalet Bakanlığında bağımsız, Sağlık Bakanlığına bağlı olmalıdır. Sağlık hizmetine erişimde keyfiyetle gecikme yaşatılmamalıdır.
- Cezaevinden nakil işlemleri, insan onuruna yaraşır bir biçimde sağlanmalıdır.
- Mahpusların idareye verdiği dilekçeler için bir alındı numarası verilmelidir. Bu dilekçelerin akıbeti mahpuslarla paylaşılmalıdır.

2.3.Kötü Muamele ve İşkence Yasağının İhlal Edildiğine İlişkin Yapılan Tespitler

İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezine, 9 Haziran 2019 tarihinde sanık müdafileri tarafından e-posta yolu ile ulaşılmış ve İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde 13 Haziran 2019 tarihinde duruşması yapılacak A.Ö.'nün, 6 ay boyunca işkence gördüğü, işkenceler sonucunda vücudunda 868 yara izinin olduğu bildirilerek *duruşmaya gözlemci sıfatıyla katılım, rapor tutulması ve sanık müdafilerinin beyanlarının zapta geçirilmemesi durumunda gerek bulunması halinde tutanak tutulması* talebinde bulunulmuştur. Gözlemci sıfatıyla haricen izlenen yargılama sürecinde edinilen bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

Sanık A.Ö.'nün de hazır edildiği duruşma salonunda, müdafilerinin itirazına rağmen, Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü'nden olduğu ileri sürülen üç polis salondan dışarı çıkarılmamış, yargılamaya devam edilmiştir. A.Ö.'nün savunmalarından, gördüğü işkence nedeniyle vücudunun çeşitli yerlerinde hala izlerin kaldığı, kalıcı rahatsızlıkları olduğu ve hayat boyu ilaç kullanmak zorunda olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca, sanık maruz kaldığı işkenceye dair ayrıntılı bilgiler de vermiştir¹¹¹.

Raporun yazılma tarihi itibarıyla halen tutuklu olarak yargılanan A.Ö.'nün maruz kaldığı işkence nedeniyle bulunduğu suç duyurusunun takipsizlik kararı ile sonuçlandırıldığı bilgisi edinilmiştir. Değinen takipsizlik kararı, suçlamaların ve iddiaların ciddiliği göz önüne bulundurulduğunda, devletin kötü muamele ve işkence yasağı kapsamındaki maddi ve usulî yükümlülükleri açısından ciddi endişeler uyandırmaktadır.

26 Haziran Birleşmiş Milletler tarafından İşkence Görenlerle Dayanışma Günü olarak ilan edilmiştir. 2019 tarihinde bugünün anmasında, İzmir Barosu, İzmir Tabip Odası, İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi, Türkiye İnsan Hakları Vakfı İzmir Temsilciliği, Çağdaş Hukukçular Derneği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası İzmir Şubesi, İmece Dostluk ve Dayanışma Derneği, Hak İnisiyatifi Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Halklararası Dayanışma Köprüsü Derneği tarafından ortak açıklama yapılarak, mutlak işkence yasağı ihlallerine dikkat çekilmiştir.¹¹²

¹¹¹<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/6-ay-iskence-gordum-iddiasi-1441174>.

¹¹²<https://www.izmirbarosu.org.tr/Sayfa/1960/26-haziran-iskenceye-karsi-mucadele-ve-iskence-gorenlerle-dayanisma-gunu-basin-aciklamasi>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

Hak İnsiyatifi Derneği'nin 119 Haziran 2019 tarihli Kamu Görevlileri Tarafından Yasadışı Alıkonulma İddialarına İlişkin İnceleme ve Araştırma Raporu'nda, "2019 yılının Şubat ayından önce toplamda 22 kişinin yasadışı bir şekilde alıkonulduğuna ilişkin iddiaların mevcut olduğuna, ancak bu kişilerden birçoğunun güncel durumları hakkında kapsamlı ve doyurucu bilgilere ulaşmak mümkün olmadığına, 2019 yılının Şubat ayı içerisinde ise toplam altı kişinin yasadışı bir şekilde alıkonulduğu iddialarına yer verilmiştir."¹¹³

CHP İstanbul Milletvekili Sezgin Tanrıku tarafından hazırlanan 2019 hak ihlalleri raporunda, toplam 1.474 kişinin işkence nedeniyle başvuruda bulunduğu, 1.160 kişinin ceza infaz kurumlarında işkence ve kötü muameleyle maruz kaldığı iddiaları dile getirilmiştir.¹¹⁴

Türkiye İnsan Hakları Vakfı ile İnsan Hakları Derneği'nin 10 Aralık 2019 tarihinde yaptığı ortak basın açıklamasında;

- Türkiye İnsan Hakları Vakfı'na 2019 yılının ilk 11 ayında işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kaldığı iddiasıyla toplam 840 kişinin başvurduğu, bu başvurulardan 422'sinin aynı yıl içinde işkence ve kötü muamele gördüklerini belirttiği,
- İnsan Hakları Derneği'nin verilerine göre ise 2019 yılının ilk 11 ayında gözaltında ve gözaltı dışındaki yerlerde işkence ve diğer kötü muameleyle uğradığını iddia eden kişi sayısının 830 olduğu,
- Yine İHD verilerine göre 2019 yılında 962 toplantı ve gösteriye müdahale edildiği, 2886 kişinin bu müdahalelerde kaba dayak ve kötü muameleyle maruz kaldıklarını iddia ettiği,
- 2019 yılında 7 zorla kaçırma vakası tespit edildiği ve bunlardan 6'sının ailesi İHD'ye başvurusunun alındığı, bu başvurulardan 5'i hakkında Birleşmiş Milletler Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu'na yapılan başvuru yapıldığı, diğer kişinin akıbetinin ise halen bilinmediği, bu kişilerin işkence ve kötü muameleyle maruz kaldıkları anlaşıldığı, bilgilerine yer verilmiştir.¹¹⁵

2.4.Cezasızlık Meselesi

Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 2019 yılında yayınlanan '2018 Adli İstatistik' verilerine göre söz konusu yıl içinde TCK'nın 94. ve 96. maddelerdeki işkence ve eziyet suçlarından 2196 kişi hakkında soruşturma açılmış, 1035 kişi hakkında kovuşturmayla yer olmadığına karar verilmiş, 766 kişiye dava açılmış ve 395 kişi hakkında ise başkaca kararlar verilmiştir. Öte yandan, 'kamu görevlisine direnme' suçunu oluşturan TCK'nın 265. maddesinin de bulunduğu 'kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar'dan dolayı 2018 yılında 163.032 kişi hakkında soruşturma açılmış, bunlardan 48.064'ü hakkında dava açılmıştır.¹¹⁶

¹¹³ <https://www.raporlar.org/2016-sonrasi-kamu-gorevlileri-tarafindan-yasadisi-alikonulma-iddialarina-iliskin-inceleme-ve-arastirma-raporu-hak-inisiyatifi/>, 19/06/2019, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹¹⁴ <https://www.evrensel.net/haber/395690/bir-yilda-2-bin-634-kisi-iskence-basvurusu-yapti>.

¹¹⁵ <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/10-Aralik-Insan-Haklari-Gunu-IHD-TIHV-Ortak-Aciklamasi.pdf>, "10 Aralık İnsan Hakları Günü İHD-TİHV Ortak Açıklaması", Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹¹⁶ <http://www.adliscil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2182019155518istatistik2018.pdf>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

13 Nisan 2019 tarihinde Çırağan Sarayı'nda gerçekleşen bir düğün sırasında, yolun trafiğe kapatılmasına tepki gösteren Muğla Barosu'na kayıtlı bir avukat, Cumhurbaşkanı korumaları tarafından kötü muameleye maruz kalmıştır. Olayın ardından Kağıthane Devlet Hastanesi'nde yapılan muayenede avukatın gözündeki şişliğe ve yüzündeki darp izlerine dikkat çekilmiştir. İstanbul Valisi bu şişlik ve darp izlerini Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'nun 16. maddesinde yer alan "*Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir.*" ifadelerine dayandırmış, gözdeki şişlik ve darp izlerinin polisin yetkisini kullanması sonucu meydana gelebileceğinin değerlendirildiği belirtmiştir. Şikayette bulunulan iki polis memuru hakkında ise soruşturma izni vermemiştir. Soruşturma izni verilmemesi kararına karşı, İstanbul Barosu Başkanlığınca görevlendirilen avukat tarafından itiraz yapılmıştır.¹¹⁷ Ayrıca Türkiye Barolar Birliği de, karara karşı itirazda bulduklarını açıklamıştır.¹¹⁸ Yapılan itirazlar sonrasında İstanbul Bölge İdare Mahkemesi Birinci İdare Dava Dairesi, Valiliğin 'soruşturma izni verilmemesi' kararının kaldırılmasına karar vermiştir.¹¹⁹

3. KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) verilerine göre, sokağa çıkma yasaklarının süresiz (sona erdirileceği tarihin ucu açık bırakılarak) ve/veya gün boyu (24 saat sürmesi öngörülür biçimde) uygulanmaya başlandığı 16 Ağustos 2015 tarihinden 1 Temmuz 2019 tarihine kadar 11 il ve en az 51 ilçede en az 369 resmi sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.¹²⁰ Diyarbakır'da 214, Mardin'de 54, Hakkari'de 23, Şırnak'ta 13, Bitlis'te 26, Muş'ta 7, Bingöl'de 7, Tunceli'de 6, Batman'da 6, Elazığ'da 2, Siirt'te 11 kez sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Türkiye tarihinde ilk kez bu biçimiyle uygulanan sokağa çıkma yasakları kapsamında en az 1 milyon 809 bin kişinin hak ve özgürlükleri ihlal edilmiştir.

2019 yılının Şubat ayında altı, Ağustos ayında ise bir kişinin aileleri tarafından, bu kişilerin devlet görevlilerince kaçırıldıkları iddia edilmiş, AİHM'ye tedbir talepli başvurularda bulunmuştur¹²¹. AİHM'nin bu kişilerin akıbetine dair Hükümet'ten savunma istemesinden kısa bir zaman sonra kayıp yedi kişiden dördünün 28 Temmuz 2019 günü Ankara Terörle Mücadele Şubesi'nde gözaltında olduğu duyurulmuştur. Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi'nin açıklamalarına göre 12 gün gözaltında tutulduktan sonra tutuklanan kişilerin Ankara Barosu avukatlarıyla ve ailelerinin özel avukatlarıyla görüştürülmeleri engellenmiş, Birleşmiş Milletler ve AİHM önündeki başvuruların çekilmesi istenmiştir. "*Devletin zorla kaybettirmeye ilişkin yaşam hakkını koruma ve etkili soruşturma yürütme yükümlülüğü ile suç ile itham edilen herkesin avukatı ile gizli görüşebilme hakkı, kendi seçtiği müdafinin yardımından yararlanma hakkı, derhal hâkim karşısına çıkarılma hakkı ve özgürlüğü kısıtlanan kişinin hekime erişim hakkı sağlama yükümlülükleri ışığında, kamu denetimine açık ve mağdur yakınlarının sürece katılımının sağlandığı bir soruşturma yürütülmediği*"ni tespit eden Ankara Barosu, suç duyurusunda bulunmuştur.¹²²

¹¹⁷<https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=15129&Desc=Cumhurba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-Korumalar%C4%B1na-Soru%C5%9Fturma>.

¹¹⁸<https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/turkiye-barolar-birligi-nden-avukat-sertug-surenoglu-itarazi-80798>.

¹¹⁹<https://www.birgun.net/haber/sorusturmaya-izin-vermeyen-valiligin-karari-kaldirildi-275681>.

¹²⁰<https://tihv.org.tr/sokaga-cikma-yasaklari/>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹²¹<http://www.ankarabarusu.org.tr/HaberDuyuru.aspx?DUYURU=&=4540>.

¹²²<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/02/14/ankara-barosu-kacirilmalar-arastirilmadi-mobeseye-bakilmadi/>.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, 2018 Kasım'ında açıklanan Adalet Bakanlığı verileri Türkiye'de cezaevlerinde tutulan insanların %17'sinin (cezaevlerinde tutulan toplam 260.144 kişinin 44.930'unun) terörle mücadele kapsamındaki suçlardan hüküm giymiş veya yargılanmakta olduğunu ortaya koymuştur.¹²³ Yargılanmakta olanlar hakkında tipik olarak bir terör örgütüne üye olmaktan yedi buçuk ila on iki yıl arasında hapis cezası istendiği; birden fazla suç isnat edilen kişiler söz konusu olduğunda ise istenilen hapis cezaları çok daha ağırlaştığı, bunlar dışında, on binlerce insanın da terörle mücadele kapsamındaki suçlardan tutuksuz olarak yargılandığı görülmüştür.

Aşağıda kamuoyuna yansımış ve basında yer almış özgürlük ve güvenlik hakkı bağlantılı bazı olaylara yer verilmiştir:

Berkin Elvan'ın cenazesine ve Gezi Parkı eylemlerine katılması gerekçe gösterilerek 5 Ocak 2017 tarihinde tutuklanan bir üniversite öğrencisi, 15 Ocak 2019 tarihinde tahliye edilmiştir. Nisan 2019'da görülen duruşmada kendisi hakkında "gösteri yürüyüşleri kanununa muhalefet etme" suçundan 5 ay hapis cezası; "örgüt üyeliği" ve "örgüt propagandası" suçlamalarından ise beraat kararı verilmiştir.

3 Haziran 2019 tarihinde gazeteci Nurcan Baysal, 9 Ekim 2019 tarihinde Natali Avazyan, 27 Ekim 2019 tarihinde insan hakları savunucusu Nurcan Kaya gözaltına alınmış, ifadelerinin alınmasının ardından serbest bırakılmıştır.

13 Ekim 2019 tarihinde gözaltına alınıp tutuklanan HDP Şişli eşbaşkanı Mutlu Öztürk ve diğer 7 kişi, 21 Şubat 2020 tarihinde tahliye olmuştur.

Muhalefet partilerinde görev alan milletvekilleri, belediye başkanları, parti çalışanları ve seçmenleri, bu yıl da cezaevinde bulunmaktadır. HDP'nin 2019 yılı raporuna göre¹²⁴ 4 bin 567 HDP'li gözaltına alınmış, 797'si tutuklanmıştır. HDP'li 32 belediyeye kayyım atanırken, Diyarbakır, Van, Mardin Büyükşehir belediyelerine kayyımların atandığı Ağustos ayında kayyum atama kararını protesto eden 1000 kişi gözaltına alınmış, 418'i tutuklanmıştır. Barış Pınarı Harekâtı'nın başladığı Ekim ayında ise HDP'li belediye eş başkanları, yöneticiler, meclis üyelerinin de aralarında olduğu 507 kişi gözaltına alınmış, 114 kişi tutuklanmış, sosyal medya paylaşımları yüzünden 839 kişi hakkında soruşturma açılmıştır.¹²⁵

HDP önceki dönem eş genel başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ın 4 Kasım 2016 tarihinde tutuklandıkları ana davada yargılamaları devam etmektedir. İdris Baluken 16 yıl 8 ay, Çağlar Demirel 7 yıl 6 ay, Abdullah Zeydan 8 yıl 1 ay 15 gün, Selma Irmak 10 yıl hapis cezası alırken, Sırrı Süreyya Önder, Ferhat Encü ve Burcu Çelik Özkan tahliye edilmiştir.

29 Haziran 2018 tarihinde tutuklanan CHP'li eski milletvekili Parti Meclisi üyesi Eren Erdem'in 8 Ocak 2019 tarihinde tahliye edilmesine karar verilmesinin ardından savcının itirazı üzerine cezaevinden serbest kalmadan tekrar tutuklanan Erdem, 31 Ekim 2019 tarihinde bir kez daha tahliye edilmiştir¹²⁶.

¹²³<https://www.hrw.org/tr/report/2019/04/10/328920>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹²⁴<http://www.diken.com.tr/hdpden-2019-raporu-4-bin-567-partiliye-gozalti-32-belediyeye-kayyim/>.

¹²⁵<https://www.hdp.org.tr/tr/2019-almanagi/13851>, Erişim Tarihi 20/05/2020.

¹²⁶<https://www.dw.com/tr/eren-erdem-tahliye-edildi/a-51074265>.

İstanbul 37. Ağır Ceza Mahkemesi, yerel seçimlerdeki önemli rolünün ardından CHP İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu hakkında, 2012 — 2017 yılları arasında yaptığı sosyal medya paylaşımlarında Cumhurbaşkanına hakaret etme başta olmak üzere beş ayrı suçtan mahkûmiyet kararı vererek, Kaftancıoğlu hakkında 9 yıl 8 ay hapis cezasına hükmetmiştir¹²⁷.

15 Temmuz başarısız darbe girişiminden sonra tutuklanan hâkim ve savcılarının büyük bir kısmının davasında mahkûmiyet kararı verildiği, davaların kesinleştiği ya da hala Yargıtay aşamasında olduğu bilinmektedir. AİHM, 16 Nisan 2019 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nin hakkında 'sosyal çevre bilgisi' olduğu gerekçesiyle mesleğinden ihraç ettiği Anayasa Mahkemesi eski başkanvekili ve hâkimi Alparslan Altan'ın 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminin ardından gözaltına alınıp 20 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ/PDY örgütü üyeliğinden tutuklanmasıyla ilgili başvuruda başvuru Altan'ın özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.¹²⁸ Alparslan Altan ile birlikte Anayasa Mahkemesi hâkimliği görevinden ihraç edilen Erdal Tercan'ın tutukluluğuna ilişkin başvuruda ise CMK 100'deki kuvvetli suç şüphesini gösteren deliller, tutukluluğun devam kararlarında gerekçe, dosyaya erişim ve sulh ceza hâkimlerinin tarafsız ve bağımsızlığı ve 16 Temmuz 2016 tarihinde evinde yapılan aramanın ilgili yasal düzenlemeye uygun olup olmadığı konusunda Hükümet'ten savunma istenmiştir.¹²⁹ AİHM ayrıca darbe girişiminden sonra FETÖ/PDY üyeliği iddiasıyla tutuklanan 546 hâkim ve savcının başvurusunda Hükümet'ten savunma istemiştir.¹³⁰

2019 yılı Nisan ayı itibariyle Türkiye'de yargılanan avukat sayısının 1546 olduğu, 274'ünün ise terör örgütü üyeliğinden hüküm giymiş durumda olduğu bilgisine ulaşılmıştır¹³¹. 598'i duruşma öncesinde farklı süreler boyunca gözaltında tutulmuştur. The Front Line Defenders'ın "Risk Altındaki İnsan Hakları Savunucuları" başlıklı 2017 yılı raporunda, Türkiye'deki bütün insan hakları savunucuları tehdit altında olmakla birlikte, 2017 yılında tehdit altında olan ana grubun avukatlar olduğu belirtilmiştir.¹³² Avukatların hala tehdit altındaki ana gruplardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 10 Nisan 2019 tarihli "Türkiye'de Avukatlar ve Adil Yargılanma Hakkı Saldırı Altında" başlıklı raporuna göre, terörle mücadele kapsamındaki suçlardan yargılanan avukatların çoğunluğu FETÖ/PDY üyesi olmakla suçlanmış, daha az sayıdaki avukat ise PKK üyesi oldukları veya yasadışı sol örgütlerle bağlantılı oldukları iddiasıyla yargılanmıştır.¹³³

2019 yılında Gezi Parkı davası görülmeye başlanmıştır. Davanın tutuklu iki sanığından biri olan Yiğit Aksakoğlu'nun 26 Haziran 2019 tarihinde tahliye edilmesinin ardından dosyada tutuklu yargılanan tek sanık olarak Osman Kavala bulunmaktaydı. 18 Şubat 2020 tarihli duruşmada 2013 yılındaki Gezi Parkı eylemleri ile ilgili olarak İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi'nde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini Ortadan Kaldırmaya veya Görevini Yapmaya Engellemeye Teşebbüs Etme", "Mala Zarar Verme", "Tehlikeli Maddelerin İzinsiz Olarak Bulundurulması veya El Değiştirilmesi", "İbadethanelere veya Mezarlıklara Zarar Verme", "Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Aletler Hakkında Kanuna Muhalefet", "Nitelikli Yağma", "Nitelikli Yaralama"

¹²⁷<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201909061040108803-kaftanciogluna-hapis-cezasi/>.

¹²⁸<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192804>.

¹²⁹<https://t.co/hMJn9LuDsH?amp=1>.

¹³⁰[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-193662%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-193662%22]}).

¹³¹<https://www.hrw.org/tr/report/2019/04/10/328911>.

¹³²<https://www.frontlinedefenders.org/en/resource-publication/annual-report-human-rights-defenders-risk-2017>.

¹³³<https://www.hrw.org/tr/report/2019/04/10/328920>.

suçlamalarıyla açılan davada ifadesi alınan 9 sanık hakkında beraat kararı verilmiş ve yurtdışında yaşadıkları için ifadesi alınamayan 7 sanığın dosyası tefrik edilmiştir. Beraat kararıyla birlikte Osman Kavala'nın tahliye edilmesine karar verilmiş ancak Kavala'nın cezaevinden çıkmasına izin verilmeden, Savcılığın itirazıyla aynı gün 15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili başlatılan soruşturma neticesinde gözaltı kararı verilmiş ve Kavala, 20 Şubat 2020 tarihinde yeniden tutuklanmıştır. Gezi Parkı davasında yargılanan insan hakları savunucularının beraat edilmesine karar veren İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi hakkında HSK tarafından soruşturma başlatılmıştır.

Osman Kavala'nın beraat kararına rağmen serbest bırakılmayıp, yeniden tutuklanması ve beraat kararı veren hâkimlere soruşturma başlatılması ulusal ve uluslararası kamuoyunda tepkiye neden olmuştur. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve İnsan Hakları Komiseri, durumu kınayan açıklamalar yayımlamıştır.¹³⁴Bilindiği üzere Kavala'nın başvurusunda Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal bulunmazken AİHM, 10 Aralık 2019 tarihinde son yıllarda Türkiye'ye karşı verilen en güçlü kararlardan biriyle Kavala'nın özgürlük ve güvenlik hakkının, ifade özgürlüğünün ve siyasi amaçlı tutuklama yasağının ihlal edildiğine ve AİHS'nin 46. Maddesi kapsamında, ihlalin giderilmesi için derhal tahliye edilmesine karar vermiştir.¹³⁵

AİHM, Gezi olaylarından dört yıl sonra tutuklanan Osman Kavala'nın başvurusuna ilişkin kararında, iddianamede başvuruçunun Gezi eylemleri sebebiyle cezai sorumluluğuna gidilmesine sebep olguların ya da hareketlerin açıkça belirtilmediğine dikkat çekmiştir. Aksine başvuruçuya isnat edilen eylemlerin ya ilk bakışta birbirinden farklı ve birbiri ile ilgisiz görünen yasal faaliyetler ya da açıkça Sözleşmesel hakların kullanımına ilişkin olduğunu, her hâlükârda şiddet içermeyen eylemler olduğunu kaydeden Mahkeme, kendisine sunulan delillerin, başvuruçunun ilk tutukluğu anında kendisine karşı makul şüpheyi tespit etmeyi destekler yeterlilikte olmadığına kanaat getirerek özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, dava dosyasında bulunan belgeler ışığında, davada şikâyet konusu yapılan tedbirlerin makul şüphenin ötesinde gizli bir amaç taşıdığını, bu durumun 18. maddeye aykırı olduğunu, söz konusu gizli amacın Kavala'nın ve bütün insan hakları savunucularının sesini kısmak olduğunu tespit etmiştir. Ancak söz konusu ihlallerin sona erdirilmesi için Kavala'nın derhal tahliye edilmesine karar veren AİHM'ye rağmen Kavala, iki duruşma boyunca "kararın kesinleşmediği" gerekçesiyle tahliye edilmemiştir.

Hatırlanacağı üzere, AİHM'nin 5. ve 18. maddelerin ihlaline karar verip derhal tahliye edilmesini istediği Selahattin Demirtaş'ın davasında da yerel mahkemeler "kararın kesinleşmediği" gerekçesiyle Demirtaş'ı tahliye etmemiştir. AİHM'nin kararının AİHM Büyük Dairesi'ne taşınmasından sonra 18 Eylül 2019 tarihinde Strazburg'ta Büyük Daire duruşması görülmüştür. Büyük Daire duruşmasından 16 gün önce yani 2 Eylül 2019 tarihinde başvuruçunun, 4 Kasım 2016'dan bu yana tutuklu yargılandığı ve tahliyesine yönelik bütün taleplerin ve itirazların reddedildiği davada tahliye olmuştur. Tahliye kararının ardından Demirtaş'ın denetimli serbestlik başvurusu için tutuklu kaldığı sürenin mahkûmiyet hükmünden mahsubu için başvuru yapılmış, Büyük Daire duruşmasından iki gün sonra, 20

¹³⁴<https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/the-reaction-of-the-council-of-europe-commissioner-for-human-rights-to-the-re-arrest-of-osman-kavala>.

¹³⁵<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-200329%22%5D%7D>; <https://anayasagundemi.com/2019/12/13/ihamin-osman-kavala-v-turkiye-kararinin-cevirisi-insan-haklari-savunucusunun-makul-suphe-olmadan-insan-haklari-faaliyetlerini-durdurmak-amaciyla-tutuklanmasi-ve-aymin-hizli-bir-surede-karar/>.

Eylül 2019 tarihinde mahsup talebinin kabul edilmesiyle birlikte Demirtaş'ın serbest kalmasının önü açılmıştır.

Mahsup kararının verildiği 20 Eylül 2019 tarihinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, telefon ile Edirne Cezaevi Müdürlüğü'nü arayarak başvurucağı SEGBİS odasında hazır etmelerini istemiş ve şüpheli olarak ifadesi alınmıştır. Aynı gün öğleden sonra Sulh Ceza Hâkimliği karşısına çıkan Demirtaş, 4 Kasım 2016 tarihinde tutuklandığı, 2 Eylül 2019 tarihinde tahliye edildiği ve halen Ankara 19. Ağır Ceza Mahkemesinde yargılaması süren bir suçtan dolayı yeniden tutuklanmıştır.

“Yerindelik denetimi” yaptığı ve “kararın Resmi Gazete’de yayımlanmadığı” gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi kararına direnerek gazeteciler Şahin Alpay ve Mehmet Altan’ı tahliye etmeyi reddeden ve “karar kesinleşmedi” diyerek AİHM kararını uygulamayı reddeden ve Demirtaş ile Kavala’yı başka suçlardan tutuklu ve hükümlü hale getirerek AİHM kararının uygulanmasını imkânsız kılan yerel mahkemeler dikkate alındığında, Türkiye’de yüksek mahkeme kararlarının uygulanmasına bir direnç olduğu algısının kamuoyunda oluşmasının mümkün olduğu söylenebilir.

Öyle ki, Anayasa Mahkemesi yakın dönemde bu konuda Mehmet Hasan Altan (no.2) başvurusunda görüşünü açıklamış ve Anayasa Mahkemesi kararlarının yerine getirilmemesinin hukukun üstünlüğü ilkesine aykırılığı daha vahim hale getirdiğini vurgulamıştır.

Pek çok uluslararası insan hakları kuruluşu, başta Venedik Komisyonu¹³⁶ ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği¹³⁷ olmak üzere, Haziran 2014’te kurulmuş bir yargı yapılanması olan sulh ceza hâkimliklerinin kararlarını ve işleyişini eleştirmiştir. Komiser, incelediği tutuklama ve tutukluluğa devam kararları gibi kendisi için önem arz eden sulh ceza hâkimlikleri kararlarının, kişiselleştirilmiş değerlendirmeler ve AİHM içtihadında 5. ve 10. maddelere ilişkin olarak konmuş standartları nazara alan gerekçelerin yokluğu ile öne çıktığı kanaatindedir. Kararlar, ekseriyetle kanun maddelerinin sıralanması ve hâkimin nihai hükmü ile sınırlı basmakalıp formüllerden ibarettir. Bu da, kararları bir davadan ötekine birbirlerinin yerine geçebilir hale getirmektedir. Komiser’e göre, yetki alanlarına giren her konuda, sulh ceza hâkimliklerinin ayırt edici özellikleri olan eksik gerekçeler ve kapalı devre sistemi, insan haklarının iç hukukta korunmasının iki ana teminatı ve hukukun üstünlüğünün temel taşları olan adil yargılanma ve etkili başvuru yolu hakları ile ilgili olarak AİHS standartlarına uygunluk bakımından soru işaretleri yaratmaktadır.¹³⁸

Anayasa Mahkemesi yönünden ise İnsan Hakları Komiseri, Türkiye’deki insan hakkı ihlallerine bir çare olarak Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolunun etkililiğine şüphe düşüren, hâlihazırda birbirleriyle bağlantılı dört mesele olduğunu düşünmektedir. Anayasa Mahkemesi’nin ciddi insan hakkı ihlallerini gidermekte geç kalması, alt derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi içtihadına karşı son derece sorunlu bir tutum içinde olmaları, Anayasa Mahkemesi üzerindeki genel vaziyetten kaynaklanan olağanüstü yük ve son olarak Anayasa Mahkemesi’nin AİHS’e uygun yaklaşımından ayrılıyor görüldüğü son

¹³⁶[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)004-e,13/03/2017](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)004-e,13/03/2017), Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹³⁷<https://rm.coe.int/third-party-intervention-before-the-european-court-of-human-rights-cas/1680906e27,20/12/2018>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

¹³⁸<https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

dönemde verdiği kararlara yer verilmiştir.¹³⁹ Hız konusuyla ilgili, Komiser, OHAL'den sonra, Anayasa Mahkemesi'nin on binlerce başvuru almış olduğunu, özellikle, siyaseten hassas davalarda karar vermekte yavaş davrandığının gözlemlendiğini kaydetmiştir. AİHM, bu değerlendirmeyi, daha sonra, Anayasa Mahkemesi'nin Osman Kavala'nın tutukluluğu hakkındaki kararında yaşanan gecikmeyi (16 ay 24 gün) fazlasıyla uzun bularak ve bunun, "hızlı" olarak değerlendirilemeyeceğini, böylece Sözleşme'nin 5(4) maddesinin ihlaline yol açtığını belirterek teyit etmiştir. Bu tespit, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin olması bakımından bir ilktir.¹⁴⁰

4. ADİL YARGILANMA HAKKI

4.1. Giriş

Adil yargılanma hakkı, bir anayasal sistemde tanınan temel hak ve özgürlüklerin hukuk yoluyla korunmasını sağlayan mekanizmaların işleyiş biçimine yöneliktir. Bu nedenle diğer tüm temel hak ve özgürlüklerle sıkı bir ilişki içerisinde ele alınmaktadır. Bu durumun doğal bir neticesi olarak hak ve özgürlüklerin merkezî olarak korunmasını sağlayan bireysel başvuru benzeri usullerde en çok şikayet konusu edilen hakların başında adil yargılanma hakkı gelmektedir¹⁴¹.

4.2.Yargılanan Avukatlar

Adil bir yargılamanın gerçekleşmesi, savunma hakkının etkin bir şekilde kullanımıyla mümkündür. Nitekim bu hak herkesin bağımsız hukukçuların sağladığı adli hizmetlere etkili bir biçimde ulaşabilmesini gerektirmektedir. Özellikle özgürlüğünden yoksun bırakılanlar başta olmak üzere suçlanan tüm bireylerin kendi seçtikleri bir avukatın yardımından yararlanma hakkı güvence altına alınmıştır. Avukatlara yönelik hukuki güvencelerin etkili bir şekilde sağlanmaması ve avukatların görevi dolayısıyla yerine getirdiği faaliyetler kapsamında yaptırımlara maruz kalması adil yargılanma hakkının gerekliliklerinin yerine getirilmemesine sebep olmaktadır. Bu doğrultuda meslektaşlarımıza yönelik yargılamalar yakından takip edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, 5 Nisan 2019 tarihli Kenan Gül başvurusu kararında avukat başvurusunun davanın karşı tarafına söylediği sözler nedeniyle cezalandırılmasını ifade özgürlüğüne aykırı bulmuştur¹⁴². Ancak buna rağmen 2019'da avukatlara, duruşmalarda yaptıkları savunmaları ve yazdıkları dilekçeler nedeniyle soruşturma ve dava açılmaya devam edilmiştir. CHP Genel Başkanı hakkında açılan davada "müvekkilim doğru söylüyor" dediği için Avukat Celal Çelik hakkında "Cumhurbaşkanına hakaret ve görevi kötüye kullanma" iddiasıyla İstanbul Anadolu 6. Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılmıştır¹⁴³.

İstanbul Barosu avukatlarından Özgür Urfa, 'Cumhurbaşkanına hakaret' suçundan hüküm giyen müvekkilinin temyiz dilekçesindeki ifadeleri nedeniyle hâkim karşısına çıkmıştır. Savcı ilk duruşmada esas hakkındaki mütalaasını açıklamış ve "savunma hakkı sınırı aşılmıştır"

¹³⁹ <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187>.

¹⁴⁰ <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187>.

¹⁴¹ Ek-1, 2019 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi önünde Türkiye .

¹⁴² AYM, Başvuru No: 2015/17892, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/17892>.

¹⁴³ <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/kilicdaroglugunun-avukati-hakim-karsisina-cikti-5643234/>.

diyerek Türk Ceza Kanunu'nun 299. maddesi uyarınca Urfa'nın Cumhurbaşkanına hakaret suçundan cezalandırılmasını istemiştir¹⁴⁴.

İstanbul Barosu avukatlarından Ramazan Demir hakkında ise yargı paketinin çıkmasının ardından müvekkilinin ceza aldığı dosya için yaptığı temyiz ve infaz durdurma başvurusunun reddine itiraz dilekçesi nedeniyle soruşturma başlatılmıştır¹⁴⁵.

4.2.1. Çağdaş Hukukçular Derneği ve Halkın Hukuk Bürosu Davası

Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) ve Halkın Hukuk Bürosu (HHB) üyesi 14 avukat, 12 Eylül 2017 tarihinde gözaltına alınarak tutuklanmıştır. Örgüt yöneticiliği ve üyeliğinden yargılanan tutuklu avukatlar hakkında ilk duruşma, yargılamayı yürüten İstanbul 37. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 10 Eylül 2018 tarihinde yapılmıştır. Tutuklu avukatların, beş gün süren ilk duruşma sonrasında tahliye edilmelerine karşılık, Cumhuriyet Savcısı'nın itirazının kabulü üzerine tahliye edilen avukatlar hakkında yakalama karar çıkartılarak yeniden tutuklanmışlardır. Yargılananların avukat olması nedeniyle konunun takipçisi olan İstanbul Barosu 16 Eylül 2019 tarihinde internet sitesi üzerinden basın açıklaması yayınlamıştır.¹⁴⁶

Tutuklu avukatlar, yargılama sırasında adil yargılanma haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle buldukları ceza infaz kurumunda açlık grevine başladıklarını duyurmuşlardır. Açlık grevi sırasında, 23 Mart 2019 tarihinde tutuklu avukatlar ile İstanbul Barosu Başkanı Av. Mehmet Durakoğlu'nun görüşmeleri sonucunda, tutuklu avukatların açlık grevine son verme kararı aldıkları duyurulmuştur.¹⁴⁷

Ayrıca, tutuklu avukatlar tarafından, gerek yargılama sırasında yaşadıkları sorunların tespit edilmesi gerekse açlık grevine başladıklarına ilişkin bilgi verilmesi amacıyla Merkezimize mektup gönderilmesi üzerine, Merkez üyeleri tarafından 5 Nisan 2019 tarihinde Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na ziyaret gerçekleştirilmiş ve tutuklu avukatlar ile görüşülmüştür.¹⁴⁸

20 Mart 2019 tarihli celsede tutuklu avukatlara esas hakkındaki savunmalarını sunmaları için süre verilmeyerek, yargılamaya son verilmiş ve 18 yıl 9 ay ile 3 yıl 1 ay 15 gün arasında değişen hapis cezaları verilmiştir. Aynı gün, davanın takipçisi olan İstanbul Barosu verilen mahkûmiyet kararlarına karşı, internet sitesi üzerinden "*susmayı yeğleyen adaletsizliğe ortak olacaktır*" başlıklı basın açıklamasını yayınlamıştır.¹⁴⁹

4.3. Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değınilen Anayasa Mahkemesi Kararları

Anayasa Mahkemesi tarafından yayınlanan resmi istatistik verilerine bakıldığında adil yargılanma hakkının mahkeme pratiğinde işgal ettiği yerin AİHM'le benzer olduğu görülebilmektedir. Güncel verilere göre şimdiye kadar verilen ihlal kararlarının yarısından

¹⁴⁴ <https://t24.com.tr/haber/avukata-savunma-sinirini-asmaktan-ceza-istendi,850677>.

¹⁴⁵ <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/217902-tuncel-in-avukati-demir-e-sorusturma-meclis-gundeminde>.

¹⁴⁶ <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=13691&Desc=Bunun-Ad%C4%B1-Rezalettir>.

¹⁴⁷ <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=14349&Desc=Meslekta%C5%9Flar%C4%B1m%C4%B1z-A%C3%A7%C4%B1k-Grevine-Son-Veriyorlar>.

¹⁴⁸ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: "Tutuklu Avukatlar Özelinde Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu".

¹⁴⁹ <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=14339&Desc=Susmay%C4%B1-Ye%C4%9Fleyen-Adaletsizli%C4%9Fe-Ortak-Olacakt%C4%B1r>.

fazlası adil yargılanma hakkına yönelik olmuştur. Bu durum AYM'nin yıl bazında yayınladığı istatistiklere de yansımıştır. 2012-2018 yılları arasında yayınlanan yıllık istatistik verilerinde her yıl bazında en çok ihlal kararı verilen hakkın adil yargılanma hakkı olduğu gözlemlenebilmektedir.¹⁵⁰ Buna karşın AYM 2019 yılı içerisinde yargı ve öncelik pratiğinde ciddi bir değişikliğe gitmiştir. 2019 yılı içerisinde en az bir hakkın ihlal edildiğine yönelik verilen kararların yalnız %10'una yakın bir bölümü adil yargılanma hakkına ilişkindir. 2019 yılı içerisinde adil yargılanma hakkına yönelik yakınmaları azaltacak ve mahkemenin değerlendirmelerini etkileyecek köklü yasama pratiklerine rastlanmamaktadır. Buna karşın mahkemenin adil yargılanma hakkına yönelik genel eğiliminde iradi bir değişikliğe gittiği ifade edilebilir.

Raporun düzenlemeler bölümünde ele alınacak olan birkaç değişiklik dışında 2019 yılı içerisinde yargılama süreçlerinde köklü değişikliklere neden olan yasama tasarrufları meydana gelmemiştir. Ceza Muhakemesi ve İdari Yargılama Usûl Kanunlarında yapılan değişikliklerin yürürlük tarihleri ve muhtevaları dikkate alındığında bireysel başvuru pratiğindeki bu ciddi kırılmanın müsebbibi olamayacakları fark edilecektir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 68'inci maddesi, mahkemenin bir "öncelik politikası" belirlemesine izin vermektedir.¹⁵¹ Buna karşın normatif olarak hangi başvuruların öncelikle inceleneceğine dair bir belirleme bulunmamaktadır.¹⁵² AYM'in yakın zamana kadar AİHM'in öncelik politikasına benzer bir sıralama gözettiği söylenebilir. Fakat AİHM'in adil yargılanma hakkına yönelik yakınmaların incelenmesi konusunda herhangi bir politika değişikliği olmamıştır. Özellikle OHAL dönemi yürütme tasarrufları da dikkate alındığında adil yargılanma hakkına yönelik yakınma sayısında ciddi bir azalma meydana gelmemişken bu türden bir öncelik değişikliğinin amacının ve bu uygulamadaki kamusal menfaatin anlaşılması oldukça güçtür.

2019 yılı içerisinde adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine yönelik olarak verilen kararların önemli bir bölümünün içeriğini "makul sürede yargılanma" ve "mahkemeye erişim" hakları oluşturmaktadır. Bu başlık altında mahkeme tarafından ihlal tespiti yapılan önemli kararlardan bahsedilecektir.

Tugay Kırşehirlî¹⁵³ kararında başvurucu, tedbir ve itiraz mercii kararında geçen ifadeler nedeniyle şeref ve itibar hakkının; esaslı iddiaların itiraz mercii tarafından karşılanmaması nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Somut olayda başvurusunun şikâyeti, 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca kendisi hakkında tedbir kararı verilmesi istemiyle yapılan başvuru üzerine verilen kararlarda kullanılan ifadelerle ilgilidir. Mahkeme yaptığı değerlendirme neticesinde *Salih Söylemezoğlu* başvurusuna atıfla, koruma kararlarında şablon olarak kullanılan "şiddet uygulayan" teriminin başvuru özelinde kişilik haklarını zedeleyici nitelikte olduğunu tespit etmiş ve şeref ve itibar hakkının korunmasına yönelik pozitif yükümlülüklerin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bununla birlikte aynı kararda, itiraz mercisinin kararında başvurusunun iddia ve itirazları ile tedbire dayanak olgunun gerçekliğinin bu çerçevede tartışılmadığı tespit edilmiş ve adil yargılanma hakkının bir alt başlığında yer alan gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Bu karar 6284 sayılı kanun kapsamında verilen tedbir kararlarının yazım şekli bakımından oldukça önemlidir.

¹⁵⁰ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/>.

¹⁵¹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü md. 68:

(1) Bireysel başvurular, geliş sırasına göre incelenerek karara bağlanır. Ancak Mahkeme, başvuruların konuları itibarıyla önemini ve aciliyetini göz önünde bulundurarak belirlediği kriterler çerçevesinde farklı bir inceleme sıralaması yapabilir.

¹⁵² Tolga Şirin, Usul Hukuku, s. 239.

¹⁵³ AYM, Tugay Kırşehirlî başvurusu, Başvuru No: 2017/27041, K.T: 11/12/2019.

Gencebay Keleş ve Diğerleri¹⁵⁴ başvurusunda ise gerekçeli karar hakkının ceza yargılaması boyutu ele alınmıştır. Başvurucular ceza davası dosyasında yer alan delillerle terör örgütüne üye olmak suçu arasında bir bağlantı kurulmadığını bu nedenle gerekçeli karar haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Mahkeme tarafından yapılan değerlendirme neticesinde Yılmaz Çelik başvurusuna atfen, ilk derece mahkemelerinin başvurucuların mahkûmiyetine ilişkin kararının gerekçesi ile Yargıtay ilamı incelendiğinde dava konusu yapının bir terör örgütü olarak kabul edilmesine ilişkin olarak yeterli bir değerlendirme yapılmadığı, başvurucuların bu yöndeki iddialarının gerekçede tartışılmadığı tespit edilmiş ve başvurucuların gerekçeli karar haklarının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

İbrahim Demiroğlu¹⁵⁵ ve **Diğerleri** başvurusu yargılama devam ederken çıkarılan yasa ile davanın ortadan kaldırılması suretiyle uyuşmazlığın esasına yönelik talebin karara bağlanmasının engellenmesi nedeniyle karar hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir. Başvurucu, terörden dolayı yaşadığı mağduriyet nedeniyle kendisine burs alma imkânı sağlayan yasal düzenlemenin KHK hükmü ile ortadan kaldırılmasının maddi ve manevi yönden mağduriyetine neden olduğunu ifade etmiştir. Başvurucu, aldığı kredinin bursa çevrilmesi hakkını yargı kararı ile elde etmiş olmasına rağmen kararın uygulanmasının bilinçli olarak geciktirildiğini iddia ederek, bu gecikme sürecinde yürütme işlemi olan KHK ile kanunda yapılan düzenlemeyle davadan feragat etme yönünde bir iradesi olmadığı hâlde kendisine böyle bir irade atfedilmek suretiyle davanın ortadan kaldırıldığından şikâyet etmiştir. Başvurucu, yukarıda belirtilen sebeplerle Anayasa'da güvence altına alınan maddi ve manevi varlığın korunması ile adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mahkeme anılan düzenleme neticesinde verilen şekli feragat kararının başvurusunun karar hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Cevdet Ayaz ve Diğerleri başvurusu müdafî yardımından yararlanma ve savunma haklarına yöneliktir.¹⁵⁶ Başvurucu kısaca, gözaltında avukat yardımından faydalandırılmama nedeniyle müdafî yardımından yararlanma hakkının, müdafî yokluğunda baskı ve zora dayalı verilen ifadelerin mahkûmiyete esas alınması nedeniyle hakkaniyete uygun yargılanma hakkının, yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmaması nedeniyle de makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkeme yapmış olduğu değerlendirme neticesinde CMK md. 148'e de atıfta bulunarak: Başvurucuların diğer deliller yanında müdafî olmaksızın alınan ve daha sonra Mahkemede doğrulanmayan ifadeleri doğrultusunda isnat edilen suçtan mahkûmiyetlerine karar verildiğini, gözaltında iken alınan bu ifadelerin mahkûmiyet için belirleyici biçimde kanıt olarak kullanıldığını belirtmiş ve başvurucuların Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki müdafî yardımından yararlanma hakkıyla bağlantılı olarak hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Buna benzer değerlendirmeler **Nevzat Ucak** başvurusunda da yinelenmiştir.¹⁵⁷

Aligül Alkaya ve diğerleri (2)¹⁵⁸ başvurusunda başvurucular özetle Anayasa Mahkemesinin ihlal kararına dayanılarak yapılan yargılamanın yenilenmesi talebinin reddedilmesi nedeniyle hakkaniyete uygun yargılanma haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme tarafından yapılan değerlendirme neticesinde daha önce verilmiş bir ihlal kararı neticesinde

¹⁵⁴ AYM, Gencebay Keleş ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2018/3465, K.T.: 10.12.2019.

¹⁵⁵ AYM, İbrahim Demiroğlu [GK], Başvuru No: 2017/15698, 26/7/2019.

¹⁵⁶ AYM, Cevdet Ayaz ve diğerleri, Başvuru No: 2016/13689, 19/11/2019.

¹⁵⁷ AYM, Nevzat Ucak, Başvuru No: 2014/15574, 4/4/2019.

¹⁵⁸ AYM, Aligül Alkaya ve diğerleri (2), Başvuru No: 2016/12506, 7/11/2019.

yargılamanın yenilenmemiş olmasının hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlaline neden olduğu vurgulanmış ve yargılanmanın yenilenmesi yönünde karar verildiği durumlarda derece mahkemelerinin yapması gerekenler sıralanmıştır. Buna göre, derece mahkemesi öncelikle, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı gereğince yeniden yargılamaya başladığına dair karar almalıdır. Bu durumda esasen derece mahkemesinin yeniden yargılama yapılması yönünde karar almasıyla birlikte bir temel hak veya özgürlüğü ihlal ettiği Anayasa Mahkemesince tespit edilen önceki kararı kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Mahkeme sonraki aşamada ise Anayasa Mahkemesi kararında tespit edilen ihlalin sonuçlarını gidermek için gereken işlemleri yapmakla yükümlüdür. Bu çerçevede ihlal, yargılama sırasında gerçekleştirilen usule ilişkin bir ihmal, işlem veya başka bir eksiklikten kaynaklanıyorsa söz konusu hususun ihlale yol açmayacak şekilde giderilmesi/düzeltilmesi gerekmektedir.

Hacı Karabulut başvurusu¹⁵⁹ ise silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleriyle alakalıdır. Başvurucu kısaca temyiz aşamasında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı itiraznamesinin tebliğ edilmemesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkeme tarafından yapılan değerlendirme neticesinde ilkin itiraznamenin temyiz bakımından esaslı nitelikte bir usul işlemi olduğu belirtilmiştir. Ardından ise başvurucuya itiraznamenin tebliğ edilmemiş olması durumunun başvurucuyu Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına karşı dezavantajlı konuma getireceği ifade edilmiş ve bu doğrultuda adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Fatih Arslan başvurusu¹⁶⁰ benzer hukuki durumlarda farklı yargı kararları verilmesine yöneliktir. Başvurucu kısaca işçilik alacağı nedeniyle açılan davanın aynı maddi olaya dayanılarak açılan başka davalarda verilen kararların aksi bir sonuca ulaşılarak reddedilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini öne sürmüştür. Mahkeme Hakan Altıncan başvurusuna atıfla Yargıtay daireleri ve HGK arasındaki yorum farklılıklarının benzer nitelikteki davaların karara bağlanması sürecinde hukuki belirsizliğe yol açtığını vurgulamış ve bu durumun başvurucu için öngörülemeyen nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Bu öngörülemeyen durum neticesinde başvuranın adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Hamidiye Yılmaz başvurusu¹⁶¹ ise yargı kararlarının geç icra edilmesi durumuna yöneliktir. Başvurucu; idari yargı mercilerince verilen iptal kararına rağmen işe başlatılmadığını ve sürekli işçi kadrosuna geçirilmediğini belirterek yargı kararının uzun süre icra edilmemesi ve yargı kararlarının uygulanmadığını belirterek bağlantılı birkaç başka hakla beraber adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkeme tarafından yapılan inceleme neticesinde önceki içtihatlarla atıfla, 30/9/2014 tarihinde kesinleşen yargı kararının üzerinden yaklaşık 1 yıl 8 ay geçtikten sonra 3/6/2016 tarihinde bütünüyle icra edilmemiş olması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Onur Urbay başvurusu¹⁶² tanıkların mahkeme huzurunda sorgulanmamış olması durumu hakkındadır. Başvurucu kısaca anlatımları mahkûmiyet için belirleyici ölçüde kanıt olarak kullanılan tanığın duruşmada sorgulanamaması nedeniyle tanık sorgulama hakkının ihlal edildiğini öne sürmüştür. Mahkeme tarafından yapılan değerlendirme neticesinde birçok İHAM kararına da atıfla, başvurucuya beyanları mahkûmiyette belirleyici ölçüde esas alınan

¹⁵⁹ AYM, Hacı Karabulut, Başvuru No: 2017/14871, 9.10.2019.

¹⁶⁰ AYM, Fatih Arslan, Başvuru No: 2016/13022, 04.04.2019.

¹⁶¹ AYM, Hamidiye Yılmaz, BaşvuruNo: 2014/19490, 20.03.2019.

¹⁶² AYM, Onur Urbay, Başvuru No: 2014/6222, 06.03.2019.

tanığı sorgulama veya sorgulatma imkânı verilmediğinden adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Emre Ongurlar başvurusunda¹⁶³ ise başvurucunun özellikle HAGB kararı talep etmesine rağmen mahkûmiyet hükmünde HAGB kararı verilmemiş olmasının gerekçelendirilmemesi durumu tartışılmıştır. Başvurucu HAGB şartları tartışılmadan verilen mahkûmiyet kararının gerekçeli karar hakkının ihlal edilmesine neden olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme tarafından yapılan değerlendirme neticesinde, ilk derece mahkemesinin gerekçeli kararında talep edilmesine rağmen HAGB kurumunun başvuru yönünde uygulanmamasına dair bir nedene yer verilmediği ifade edilmiş ve bu doğrultuda gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

4.4.Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Ele Alınan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

AİHM yargı pratiğinde 2019 yılı içerisinde en çok ihlal kararı verilen hak adil yargılanma hakkı olmuştur.¹⁶⁴ Bu başlık altında, AİHM'nin adil yargılanma hakkı ile ilgili öne çıkan kararlarına yer verilmiştir.

Sonbahar Erdem/ Türkiye, Başvuru no. 38872/11, Karar tarihi: 15.01.2019

Sosyalist Barikat dergisinin Şubat 2003 sayısında içinde “ ... gece binaya tek başına girecek ve el bombası atacak kadar korkusuz ve cesur yoldaşımız, girdiği çatışmada şehit düşmeden önce yoldaşlarını korumak için” gibi cümleler geçen yazı ve Haziran 2003 sayısında içinde “teslim olmasını söyleyenlere ateş açarak cevap verdi, bir devrim savaşçısına yakışır bir davranışlar devrim bayrağını tutarak ölümsüzleştirdi” gibi cümleler geçen yazı nedeniyle suçu ve suçluyu övme suçundan başvurucunun ceza alması, 2000 TL altı adli para cezalarının temyiz edilememesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlali olarak görülmüştür.

Dimopoulos/Türkiye, Başvuru no. 37766/05, Karar tarihi: 02.04.2019

Başvurucuya Gökçeada'da ikamet eden Maria Maniya'dan miras kalan 3. derece sit alanındaki arazinin Hazine adına tapu siciline kaydedilmesi, başvurucunun bu işleme yaptığı itirazın tapu komisyonu tarafından malsahipliğini kanıtlayamamasını sağlayacak yeterli delil olmadığı ve iktisabî zamanaşımının şartlarının da oluşmadığı gerekçesiyle reddedilmesi, başvurucunun arsanın Hazine'nin malı olduğuna dair kaydın silinmesi ve kendisine verilmesi için dava açması, bu arada kültürel ve doğal mirasın korunmasına ilişkin kanunda yapılan değişikliklerle kültürel ve doğal miras kabul edilen doğal sitlerin iktisabî zamanaşımıyla edinilmesinin artık mümkün olmaması, başvurucunun açtığı davanın kanunda yapılan bu değişiklik nedeniyle reddedilmesi, başvurucunun kanunun davasını açmasından sonra değiştirildiği, Gökçeada'nın neredeyse tamamının tapu sicilinin oluşturulmasını sağlayacak çalışmalardan önce doğal sit ilan edildiği ancak bu çalışmaların iktisabî zamanaşımıyla arsaların sahiplerini belirlemeye yarayacağı, söz konusu alanın daha önceden “arsa” olarak sınıflandırıldığı ve kanun değişikliğinin azınlıkların mülkiyet haklarını güvence altına alan Lozan Anlaşması'na aykırı olduğu gerekçesiyle temyize gitmesi, Danıştay'ın iddialarla ilgili açıklama yapmadan başvurucunun temyiz talebini reddetmesi, başvurucunun Osmanlı

¹⁶³ AYM, Emre Ongurlar, Başvuru No: 2016/9607, 10.01.2019

¹⁶⁴ https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2019_ENG.pdf

döneminden kalma ve Gökçeada ile ilgili kayıtlar olup olmadığını ve eğer varsa bunların Türkçe'ye çevrilip çevrilmediğini sorması üzerine Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün bu dokümanların olduğu ama Türkçe'ye çevrilmediği yanıtının alınması, başvurunun davanın yenilenmesi talebinin Danıştay tarafından reddedilmesi – Her ne kadar kamu yararı olması halinde adli davalarda kanunların geriye yürümesi mümkün olsa da, davanın sonucunu etkileyecek şekilde gerçekleşen kanun değişikliğinin kamu yararına yönelik olduğunun gerekçelendirilmemesi nedeniyle, zaten üç yıl sonra da eski hale getirilmesi göz önünde bulundurulduğunda, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Aksis ve Diğerleri/Türkiye, Başvuru no. 4529/06, Karar tarihi: 30.04.2019

17 Ağustos 1999 tarihinde Yalova'da meydana gelen depremde apartmanları yıkılan başvuru sahiplerinin apartmanlardan sorumlu müteahhitlere karşı açtıkları tazminat davalarının hiçbir gerekçe gösterilmeden zamanaşımı sebebiyle reddedilmesi ve bu konuda Yargıtay 4. ve 13. Hukuk Daireleri'nin içtihatlarının uyumlaştırılması talebinin Yargıtay Birinci Başkanlığı tarafından söz konusu kararların içeriği ve mahiyetini göz önüne alarak içtihadın uyumlaştırılmasına gerek olmadığına karar verilerek başvuru sahiplerinin başvurularını reddetmesi, adil yargılanma hakkı ihlaliyle sonuçlanmıştır.

Harun Gürbüz/Türkiye, Başvuru no. 68556/10, Karar tarihi: 30.07.2019

2007 yılının Ocak ayında bir taksiciyi bıçaklayıp öldüren, aynı yılın Nisan ayında başka bir taksiciyi bıçaklayıp yaralayan ve M.K. ile birlikte gözaltına alınan başvuru sahibinin polisteki ifadesinde suçu M.K. ile işlediklerini itiraf etmesi, bu ifadeler sırasında yanında avukat bulunmaması (polis İstanbul Barosu'ndan avukat göndermesini istemiş ancak Baro o dönemde CMK ücretlerinin ödenmemesi nedeniyle grevde olduğu için polis göndermemiş) ancak ikinci ifadesinden sonra ailesinin çağıracağı avukatla tekrar ifade vermek istediğinin polis tarafından reddedilmesi, savcılık önündeki ifadesinde ise ikinci saldırıya eşlik ettiğini kabul eden ancak bıçaklayan kişinin M.K. olduğunu, daha önceki ifadelerinin doğru olmadığını iddia eden başvurucuya 5 yıl ve 2 yıl 1 ay hapis cezası verilmesi, avukatla temsil hakkının ihlali olarak görülmüştür.

Ürek ve Ürek/Türkiye, Başvuru no. 74845/12, Karar tarihi: 30.07.2019

5 Aralık 2009 tarihinde Öcalan'ın cezaevi koşullarını protesto etmek amacıyla Cizre'de düzenlenen eyleme katılan, Öcalan'ın posterini taşıyıp slogan atan, polisin 'dağın' çağrısından sonra yakalanıp tutuklanan başvuru sahiplerinin ve avukatlarının yokluğunda 8 polisin duruşmada verdiği 'başvuru sahiplerinin polise taş attığı, slogan attığı' ifadelerine dayanılarak başvuru sahiplerine örgüt üyeliği ve örgüt propagandası suçlarından hapis cezası verilmesi, başvuru sahiplerinin bir sonraki duruşmada kendilerine okunan polis ifadelerine itirazlarının ve polislerin tekrar duruşmaya çağırılması taleplerinin reddedilmesi ve bu kararın Yargıtay tarafından onanmasının adil yargılanma hakkının ihlali olduğuna karar verilmiştir.

Akdağ/ Türkiye, Başvuru no. 75460/10, Karar tarihi: 17.09.2019

Kasım 2003'te gözaltına alınan ve dört saatlik emniyet ifadesinde avukat yardımından faydalanmayan ve PKK/KADEK üyesi olduğunu kabul ederek aldığı eğitimler ve katıldığı eylemler hakkında detaylı bilgiler veren başvuru sahibinin savcı ve hâkim karşısında emniyetteki

ifadesinin kendisini öldürme ve tecavüz etme tehdidi altında alındığını söyleyerek bu ifadesinden vazgeçmesi, adil yargılanma hakkı ihlali kabul edilmiştir.

Bacaksız/Türkiye, Başvuru no. 24245/09, Karar tarihi: 10.12.2019

Üç şoförün ve yolcularının yaralanmasına neden olan bir trafik kazasının ardından polisin olay yeri inceleme raporu sonucunda hatalı bulunan başvurucuya karşı hasarı karşılayan sigorta şirketinin açtığı davanın başvurucuya tebligat adresi bulunamadığından haber verilmeden yürütülmesinde, adil yargılanma hakkı ihlali bulunmuştur.

4.5.Adil Yargılanma Hakkı Açısından Ele Alınan Konular

2019 yılında Barış İçin Akademisyenlerin yargılanmalarına devam edilmiştir. Aynı bildiri için ayrı ayrı mahkemelerde ama aynı iddianamelerle yargılanan akademisyenlere, TCK'nın 301. maddesi ve Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) 7/2 maddesi altında iki ayrı suç isnat edilirken, birleştirme talepleri “esasa etkili olmayacağı” gerekçesiyle reddedilmiş, mahkemeler arasında, hatta aynı mahkemede yargılanan akademisyenler arasında bile verilen hapis cezaları farklılık göstermiştir. Yargılamalarda akademisyenlerin ve avukatlarının savunma hakları sıklıkla engellenmiş, avukatlar duruşma salonlarından çıkartılmakla tehdit edilmiş olduğu gözlemlenmiştir.

Yurtdışında yaşayan ve çalışan, KHK ile pasaportları iptal edildiği için ülkeye dönemeyen akademisyenlerin istinabe talepleri reddedildiği için bu akademisyenler savunma yapamamıştır. Pasaportları iptal edilmeyen akademisyenler hakkında ise istinabe taleplerinin reddi sebebiyle savunmaları alınmak üzere yakalama kararı çıkartılmış, savunma yapmak için ülkeye gelen akademisyenler gözaltına alınmıştır.

İmzacı bir akademisyene 1 yıl 3 ay hapis cezası ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının yanı sıra, “5 Ağustos 2015'te Hakkari'de hayatını kaybetmiş bir askerin ailesini ziyaret yükümlülüğü” getirilmiştir. Bu karar, yapılan itiraz üzerine kaldırılmıştır.

Gezi Parkı protestoları sırasında Eskişehir'de Ali İsmail Korkmaz'ı darp ederek ölümüne sebebiyet verdiği için Kayseri 3. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 10 yıl 10 ay hapis cezasına hükmedilen polis memuru Mevlüt Saldoğan'ın, Gezi Davasına “zarar gördüğü” gerekçesiyle katılma talebinin kabul edilmesi tepki çekmiştir Osman Kavala ve Yiğit Aksakoğlu'nun tutuklu olarak yargılandığı Gezi Parkı davasında iki kez mahkeme heyeti değiştirilmiştir. AİHM kararına rağmen Kavala'nın tutukluluk halinin devamına karar veren mahkeme heyetinin bizzat kendisi tarafından kamuoyuna açıklandığı üzere akıl sağlığı tartışmalı bir tanığı, kanun hükümlerinin maksadını aşarak, sanık müdafilerinin yokluğunda dinlemesi üzerine 12 Baro bir araya gelerek davadaki adil yargılanma hakkı ihlallerini kınamıştır. Hakimler ve Savcılar Kurulu 1. Dairesi, Gezi Parkı davasında 18 Şubat 2020 tarihinde beraat kararı veren İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi heyetinde görevli üç hakim hakkında soruşturma başlatmıştır. Söz konusu durumun adil yargılanmanın koşulları arasında yer alan mahkemelerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı ilkesi açısından sorunlu olduğu söylenebilir.

Kamuoyunda Grup Yorum üyelerinin yargılandığı dava olarak bilinen, iki ayrı dava şeklinde yürütülen bu yargılama süreci de, Merkezimize yapılan yazılı başvuru üzerine, yargılamanın adilliyetinin takibi ve diğer hak ihlali iddialarının tespiti amacıyla “gözlemci” olarak

izlenmiştir.¹⁶⁵ İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen 20 Kasım 2019 tarihli duruşmada "terör örgütü üyeliği" iddiasıyla yargılanan Grup Yorum üyeleri Bahar Kurt ve Helin Bölek'in aralarında olduğu 5 kişinin tahliyesine karar verilmiştir.

Diğer Grup Yorum üyelerinin yargılandığı İstanbul 37. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen dosyanın 14 Şubat 2020 tarihli duruşması yine talep üzerine Merkez üyemiz tarafından izlenmiştir. Bu celsede, açlık grevinde olan sanık İbrahim Gökçek de dâhil tutuklu sanıkların tutukluluk hallerinin devamına karar verilmiştir. İbrahim Gökçek, Adli Tıp Kurumu 3. İhtisas Dairesi'nin 21 Şubat 2020 tarihli raporu gereğince 24 Şubat 2020 tarihinde tahliye edilmiştir.

Sürecin yakın takipçisi olan İstanbul Barosu, 20 Ocak 2020 tarihinde İstanbul Tabip Odası, Sanatçılar Girişimi ve Sanat Meclisi ile ortak bir toplantı düzenleyerek, bir basın bildirisi yayınlamıştır.¹⁶⁶

Şehir dışında bulunan ceza infaz kurumlarından Merkezimize ulaştırdıkları mektuplarında, yaşadıkları hak ihlallerine karşı direnişe geçerek açlık grevinde olduklarını belirten tutuklu mahpuslar, açık kaynaklardan edinilen bilgi uyarınca tahliye edilmelerinden sonra da ölüm orucuna devam etmiştir. Konser yasaklarının sonlandırılması, Kültür Merkezi'ne yapılan baskınların sonlandırılması, tutuklu Grup Yorum üyelerinin serbest bırakılması ve tüm yargılamaların sonlandırılması taleplerinin kabul edilmesi için ölüm orucunu sürdüren Helin Böke 3 Nisan 2020 tarihinde, İbrahim Gökçek 7 Mayıs 2020 tarihinde vefat etmiştir.

4.6.Yargı Reformu Strateji Belgesi

Özel olarak adil yargılanma hakkı genel olarak ise insan haklarına yönelik 2019 yılı içerisinde cereyan eden en önemli Hükûmet tasarrufu "Yargı Reformu Strateji Belgesi"¹⁶⁷ adını taşımaktaydı. Mayıs ayının ortalarında kamuoyuyla paylaşılan bu belge, Adalet Bakanlığı öncülüğünde yapılacak bir dizi hukuki düzenlemenin habercisi olmakla birlikte aynı zamanda mevcut sistemin kılcal problemlerini de sesli şekilde dile getirmekteydi. Belgenin "Adalet Sisteminin İşleyişine Yönelik Temel Perspektif" başlığının altında yer alan 26. paragrafta doğrudan şu ifadeler yer verilmiştir:

"...Demokratik bir toplumda önemli bir yer tutan adil yargılanma hakkı aşağıda belirtilen hak ve ilkeleri kapsamaktadır:

...

Önemi nedeniyle Belge'nin birçok bölümünde adil yargılanma hakkına atıfta bulunulmuştur. Belge'de yer alan tüm çalışmalar hayata geçirilirken bu hakkın geniş yorumu suretiyle oluşturulacak çerçeve esas olacaktır."

Metnin içeriği bir bütün olarak ele alındığında gerçekten de doğrudan adil yargılanma hakkının konusunu oluşturan belirlemeler karşılaşılmaktadır. Metnin giriş kısmını takip eden amaçlarda yargı tarafsızlığı ve bağımsızlığı, adalete erişim, savunma haklarının kullanılması ve yargılama süreçlerinin sadeleştirilmesi gibi bir dizi meselenin ilerleyen dönemde yasama tasarruflarına konu edileceği ve bu doğrultuda mevcut sorunların çözüleceği ifade edilmiştir.

¹⁶⁵ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: "Silivri 2 numaralı L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Silivri 9 Numaralı F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları İnceleme Raporu".

¹⁶⁶ <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=15399&Desc=Gurup-Yorum-%C3%9Cyelerine-Yap%C4%B1lan-Bask%C4%B1ya-Dikkat-%C3%87ekildi>.

¹⁶⁷ http://www.sgb.adalet.gov.tr/ekler/pdf/YRS_TR.pdf.

Birden çok yasama tasarrufuna öncülük edeceği anlaşılan bu belge doğrultusunda ortaya çıkan ilk yasal düzenleme 7188 sayılı Kanun olmuştur. Hukuk mesleklerine giriş sınavından pasaport düzenlemelerine, Adalet Akademisi'nden tutukluluk sürelerine kadar muhtelif konularda değişiklik ve yenilik içeren bu Kanun'un adil yargılanma hakkı bakımından en dikkat çekici yanı ise ceza muhakemesinde "seri muhakeme" ve "basit yargılama" süreçlerini getiriyor/içeriyor olmasıdır. 5271 sayılı CMK'nın mülga 250 ve 251.maddeleri yeniden düzenlenerek "seri muhakeme" ve "basit yargılama" süreçlerine hukuken varlık kazandırılmıştır.

Düzenlemeye ilişkin ilk sorun, paketin yürütme organı tarafından hazırlanması ve kamuoyuna açıklanmasıdır. Anayasanın 88. maddesine göre kanun teklif etme ve yapma tekeli Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerindedir. Buna rağmen reform paketi Cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlanmış ve ilan edilmiştir. Temel sorun, yeni hükümet sistemi çerçevesinde, Cumhurbaşkanının hem yürütmenin başı olması hem de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde en fazla üyeye sahip partinin genel başkanı olması nedeniyle erkler ayrılığının sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Yürütme organıyla yasama arasındaki hassas denge gözetilmeden, yasama faaliyeti olan kanunlar marifetiyle yargıyı reforme etmek de sağlıklı bir sonuç doğurmayacaktır. Bu durumda her düzenleme açısından söz konusu olacağı gibi yargı teşkilatı ve yargılama süreçlerinde de yürütme erkinin gölgesinin mevcudiyetini sürdüreceği kanaati oluşmaktadır.

Öte yandan, her ne kadar reform paketinin paydaşlarla müzakere yoluyla oluşturulduğu ifade edilse de İstanbul Barosu başta olmak üzere baroların uzun zamandır gündeme getirdiği birçok sorunun reform paketine yansıtılmadığı gözlemlenmiştir. Reform paketinin içeriğinin, yargı organının esas sorunları yerine birtakım teknik sorunlara somut çözüm önerileri getirdiği görülmektedir. Hak ve özgürlükler yönünden getirilen hükümler ise büyük ölçüde zaten ek bir düzenlemeye gerek olmaksızın Anayasa, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi çerçevesinde Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarından yola çıkılarak kolaylıkla uygulanabilecek kurallardır.

Örneğin ifade özgürlüğüne yönelik tek düzenleme olarak, Terörle Mücadele Kanunu'na eklenmesi öngörülen "haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamalarının terör örgütü propagandası suçunu oluşturmayacağı" yönündeki hüküm yada özgürlük ve güvenlik hakkı açısından Ceza Muhakemesi Kanunu'nda [CMK] yapılacak değişiklikle sadece soruşturma evresi yönünden bir sınırlama getirilerek azami tutukluluk sürelerinin kısaltılması gibi düzenlemelerle, aslında, yargı organları tarafından dikkate alındığı takdirde zaten uygulanmak zorunda olan, ancak uygulamada gereği gibi dikkate alınmadığı gözlemlenen, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile garanti altına alınmış asgari ilkelere atıf yapılmakla yetinildiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, yargı sisteminin kendisine ilişkin gerçek bir reform süreci hedeflendiğinde, esas çözüm, mevzuatımızda zaten var olan hükümlerin ve bağlayıcı nitelikteki temel hukuk kurallarının somutlaştırılmasına yönelik hukuk kuralları ihdas etmek değil, bağlayıcı nitelikteki hukuk kurallarına ve yargı kararlarına uymayan adli ve idari mercilerin sorumluluklarının önündeki engelleri kaldırmaktır.

Diğer yandan, reform paketinin asıl olarak bir kanuni düzenleme yoluyla düzeltilebilecek birçok sorunu da göz ardı ettiği görülmektedir. Avukatlara yönelik düzenlemeler ise öncelikle adalete etkili erişimin ve adil yargılanma hakkının önündeki engellerin kaldırılmasını amaçlamalıdır. CMK'nın 149. maddesinde yer alan müdafî sınırlaması, müdafilikten keyfi

olarak yasaklanmaya kapı açan 151. madde hükmü, müdafî ile görüşmeyi keyfî olarak sınırlandırmasının önünü açan 154. maddenin ikinci fıkrası hükmü başta olmak üzere adalete etkili erişimi ve savunma haklarını kısıtlayan birçok düzenleme kanun değişikliğiyle giderilebilecek sorunlardır. OHAL döneminde kabul edilen ve kanunlaşarak OHAL sonrasında da geçerli hale getirilen bu düzenlemeler için reform paketinde bir değişiklik öngörülmemiştir. Öte yandan CMK'nın 268. maddesi uyarınca sulh ceza hâkimliklerinin kararlarına itiraz yönünden uygulanan kapalı devre denetim usulü de yeni bir kanuni düzenlemeyle değiştirilebilecek nitelikte olmasına rağmen reform paketinde yer almamıştır. Son olarak, OHAL KHK'leri ile haklarında bireysel işlem tesis edilen kişiler için getirilen OHAL İşlemlerini İnceleme Komisyonu'nun yapısı, yetkileri, işleyişi ve başvuruları karara bağlama hızı konusundaki sorunlar da reform paketinde ele alınmamıştır.

Türkiye'de yargının esas sorununun bağımsızlık ve tarafsızlık olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Anayasa değişikliği hakkındaki 6771 sayılı Kanunun kabul edilmesiyle beraber, yargı organı yürütme organının kontrolüne bırakılmıştır. Anayasa'nın 159. maddesi değiştirilerek, Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinin neredeyse tamamının seçimi Cumhurbaşkanına bırakılmıştır. Yine Anayasa'nın 146. maddesi uyarınca Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesi üyelerinin beşte dördünü doğrudan belirleme yetkisine sahiptir. Öte yandan Cumhurbaşkanı, hâkim olduğu meclis çoğunluğu yoluyla, yargıyla ilgili olanlar dâhil, kanuni düzenlemelerin yapılmasında da fiili olarak söz sahibidir. Üstelik Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 9/A maddesi çerçevesinde, hâkim ve savcılarının mesleğe girişlerinde, Cumhurbaşkanlığı teşkilatının bir parçası olan Adalet Bakanlığı'nın etkili olduğu, yargı denetimi zor olan bir mülakat sistemi uygulanmaktadır. Anayasa'nın hâkimlerin göreve gelmesi usulünün mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatlarına uygun olarak düzenleneceğini öngören 140. maddesine rağmen uygulanan bu sistem, hâkim ve savcılık mesleklerine henüz giriş aşamasında yürütme organına bağlılığı ve patronajı doğurmakta, liyakati engellemektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi tarafından da vurgulandığı üzere, hâkimlik ve savcılık mesleklerine giriş aşamasındaki sınavların yürütme organının etkisinde olması Anayasa'nın 138,139, 140 ve 159. maddelerine aykırıdır¹⁶⁸.

Şu hâlde, gerek göreve gelmede gerekse görev sırasında bağımsızlığa ve teminatlara fiili olarak sahip olmayan hâkim ve savcılarının yürütme organının güdümünde karar vermeleri kaçınılmaz olup bu sorunun biçimsel birtakım kanun değişiklikleriyle çözülemeyeceği açıktır. Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde de bu konu bir hedef olarak belirlenmiştir. Ancak bu sorun öncelikle hukukun üstünlüğünü önceleyen bir zihniyet değişikliğini zorunlu kılmaktadır. Ancak bu da tek başına yeterli değildir. Yargı bağımsızlığı ve adalete etkili erişim, ancak yasama-yürütme-yargı ilişkisinin temellerinin yeniden ele alındığı, erkler ayrılığını sağlayan yeni bir hukuki zeminle mümkündür. Bu şartları sağlamayan hiçbir reform paketinin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını güçlendirmesi mümkün değildir.

Yargı bağımsızlığı ve adalete etkili erişim yoluyla insan haklarının korunabilmesi için aşağıdaki hususların dikkate alınması önem taşımaktadır.

1. Öncelikle T.C. Anayasası'nın mevcut hükümlerine, Anayasanın 90. maddesinin son fıkrası uyarınca iç hukukumuzun bir parçası olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve içtihatları başta olmak üzere uluslararası insan hakları normlarına uyulmalı, bu şekilde hukuk devleti

¹⁶⁸AYM, 1995/19 E. 1995/64 K. 14.12.1995.

ilkesi çerçevesinde hareket edilerek tüm siyasi partiler, sivil toplum ve hukuk kurumlarının dâhil olacağı bir reform süreci yürütülmeli ve gecikmeksizin hayata geçirilmelidir.

2. Savunma haklarına getirilen ölçüsüz sınırlamalar ve OHAL tedbirlerini olağanlaştıran kanuni düzenlemeler kaldırılmalıdır.
3. Erklar arası ilişki, yargı bağımsızlığını ve hukuk devletini temin edecek şekilde anayasal düzlemde yeniden düzenlenmelidir.
4. Hukuk kurallarına ve bağlayıcı yargı kararlarına uygun davranmayan kamu görevlilerinin sorumluluğuyla ilgili somut düzenlemeler yapılmalıdır.

5. DÜŞÜNCE, İNANÇ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

5.1. İnanç Özgürlüğü

İnanç özgürlüğü bağlamında, zorunlu din dersi ile ilgili idare mahkemelerinde açılan davaların bir kısmında iptal kararları verilse de, kararların fiilen uygulanmadığı görülmüştür. Bu konuyla ilgili 2019 yılında Konya Bölge İdare Mahkemesi, ilk derece mahkemesinin zorunlu din dersi aleyhine verdiği kararı onaylamıştır¹⁶⁹.

Aydın'da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenliği yapan bir kişi hakkında Hıristiyan olduğu gerekçesiyle soruşturma başlatılmıştır. Soruşturma sonucu kamuoyuna yansımaya bile, değişik inançlara mensup kişilerin kamusal bir görevi ifade ederken idari soruşturmalarda karşı karşıya kalması, inanç hürriyeti konusunda yaşanan sorunlar konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir¹⁷⁰.

Cemevlerinin statüsü, 2019 yılında yine çeşitli kararlara konu olmuştur. 29 Mayıs 2019 tarihli kararında Anayasa Mahkemesi, Hubyar Eğitim Vakfı'nın yaptığı bireysel başvuruyu kabul edilemez bulmuştur¹⁷¹. Başvurunun konusu, Esenyurt'ta inşa edilen cemevi için belediyenin yaptığı tahsisin iptali ve uğranılan zararın giderilmesine ilişkindir. Başvuru inanç hürriyeti açısından "olağan kanun yolları"nın tüketilmemesi nedeniyle reddedilmiştir. Uğranılan zarar bakımından adli yargı ilk derece mahkemesinin verdiği aleyhe karar da hukuka uygun kabul edilmiştir. Mahkeme bu kararında, Aleviler ve cemevlerinin statüsü ve hukuki durumuna ilişkin herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.

AİHM Büyük Daire tarafından 26 Nisan 2016 tarihinde karara bağlanan İzzettin Doğan ve Diğerleri/Türkiye davasında, aralarında Cem Vakfı Genel Başkanı İzzettin Doğan'ın da olduğu 203 başvuruçunun cemevlerinin ibadethane sayılmaması, Alevilerin devletin sağladığı dini ve kamusal hizmet ve olanaklarından yararlanamaması ve bu hizmetin sadece Sünni İslama mensup Müslümanlara verilmesi nedeniyle Mahkeme, Devlet'in ve Diyanet'in, Alevileri resmen tanınmaması ve hukuksal statü sağlamamasıyla, din ve vicdan özgürlüğünü

¹⁶⁹ <http://www.diken.com.tr/zorunlu-din-dersi-aleyhine-bir-mahkeme-karari-daha-istege-baglidir/>.

¹⁷⁰ <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/23177/hiristiyani-oldugu-gerekcesiyle-aciga-alinan-ogretmen-icin-soru-onergesi>.

¹⁷¹ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2016-3644.pdf>.

ve bu özgürlük ile bağlantılı olarak ayrımcılık yasağını ihlal ettiğine karar vermiştir¹⁷².2016 yılında verilen karar hâlihazırda icra edilmemiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından izlemesi devam etmekte¹⁷³ ve 1 Haziran 2020 tarihine kadar Türkiye’den geniş çaplı bir eylem planı beklenmektedir.¹⁷⁴

İnanç Özgürlüğü Girişimi tarafından, Ocak 2016 ile Mart 2019 yılları arasında Türkiye’de din veya vicdan özgürlüğü ile ilgili olarak, İnanç Özgürlüğü Hakkını İzleme Raporu yayımlanmıştır. Raporda ayrıntılı bir şekilde ortaya konan bulgular herkesin din veya inanç özgürlüğü hakkının etkili bir şekilde korunmasının güvence altına alınması için insan hakları standartlarını temel alan ve kapsayıcı bir danışma süreciyle hayat geçirilecek köklü bir dönüşüme ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. İslam’dan farklı bir din, inanç veya dünya görüşüne sahip olan bireylerin aile, iş hayatı ve sosyal çevre bağlamında baskı ve ayrımcılığa maruz kaldığı veya bu riskle karşı karşıya olduğu bildirilmektedir. İzlenen dönemde ibadet yerleri ve bunlarla ilişkili kişi ve yerlere yönelik yapılan saldırı, tehditler ve korkutma eylemlerinin pek azının failinin ceza aldığı aktarılmıştır.¹⁷⁵

5.2.Yargı Reformu ve İfade Özgürlüğü:

Kamuoyunda 1. Yargı Paketi olarak bilinen 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 24 Ekim 2019 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yürütme organı temsilcileri tarafından bu paketteki değişikliklerin özellikle ifade özgürlüğü konusunda “ilerletici” düzenlemeler olduğu sıklıkla vurgulanmıştır.

7188 sayılı kanun incelendiğinde toplam 39 maddeden oluşan bir kanun değişikliği metni olduğu görünmektedir. Kanun maddeleri ayrıntılı olarak incelendiğinde ise “ifade özgürlüğü” ile ilgili sadece iki madde bulunmaktadır. Bunlardan ilki kanunun 13. maddesinde yer alan; “12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 7 nci maddesinin ikinci fıkrasına üçüncü cümlesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki cümle eklenmiştir. “Haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.” şeklindeki düzenlemedir.

T.C. Anayasası’nın 26. maddesindeki; “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar” ve Anayasa’nın 28. maddesindeki;” Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır. Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır.” hükümleri karşısında yapılan bu değişikliğe hukuken gerek olmadığı gibi, Anayasa’nın kanunların üst normu olması ve bağlayıcılığı karşısında anayasada açık hüküm bulunan bir konuda yapılan yasal düzenlemelerin var olan sorunlara herhangi bir çözüm getirmesi de mümkün görünmemektedir.

¹⁷² AİHM(Büyük Daire), Başvuru No: 62649/10, 26/4/2016,

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%22C4%B0zzettin%221.%22itemid%22:\[%22001-164217%22\]}.](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%22C4%B0zzettin%221.%22itemid%22:[%22001-164217%22]})

¹⁷³ [https://rm.coe.int/090000168098b4a8.](https://rm.coe.int/090000168098b4a8)

¹⁷⁴ <https://www.coe.int/en/web/execution/annual-reports>; [https://medyascope.tv/2020/01/27/riza-turmen-aihmde-alevilerin-sorunlarini-cozebilecek-kararlar-alindi/.](https://medyascope.tv/2020/01/27/riza-turmen-aihmde-alevilerin-sorunlarini-cozebilecek-kararlar-alindi/)

¹⁷⁵ https://inancozgurlugugirisimi.org/wp-content/uploads/2019/07/Report_Turkey_web.pdf, Erişim Tarihi 29/05/2020.

7188 sayılı Kanun'daki ifade özgürlüğüyle ilgili ikinci düzenleme ise 29. maddede yer alan; "5271 sayılı Kanunun 286 ncı maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir. "İkinci fıkrada belirtilen temyiz edilemeyecek kararlar kapsamında olsa bile aşağıda sayılan suçlar nedeniyle verilen bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin kararları temyiz edilebilir:" şeklindeki hükümdür.

Söz konusu maddede sıralanan suçlar ifade özgürlüğü kapsamındaki eylemleri kapsamakta olup madde metni açıkça bu suçlara yönelik olarak sadece temyiz yasa yolunun açılmasını sağlamış olup suç maddelerinin içeriklerine dair herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Sıralanan suç maddeleri yönünden temyiz yasa yolunun açılmış olması olumlu bir değişiklik olup ülke genelindeki içtihat birliğinin sağlanması anlamında yerinde ancak son derece eksik bir düzenlemedir. Söz konusu suçlar bakımından suçların tanımlanmasına dair tek bir kelime değişiklik yapılmaksızın yalnızca yeni bir yasa yolu imkânı tanınmış olması uygulamada söz konusu davaların uzamasından başka bir pratik sonuç doğurmayacaktır.

5.3. Adli İstatistikler ve İfade Özgürlüğü

Bu raporun yazıldığı tarih itibarıyla 2019 yılına dair adli istatistikler henüz yayımlanmadığından raporda önceki yıllara ait istatistikler ele alınmıştır¹⁷⁶. Bu istatistiklere göre TCK'nin 301. maddesi bakımından soruşturma evresinde verilen karar türleri, mahkemelerce verilen karar türleri ve yargılanan kişi sayıları şu şekildedir:

TCK 301 Bakımından Soruşturma Evresinde Verilen Karar Türleri					
	2014	2015	2016	2017	2018*
Takipsizlik	924	1085	2562	2198	11337
Kamu Davası	207	317	561	834	6131
Diğer	852	808	3983	3094	19196
Toplam	1983	2210	7106	6126	36664

TCK 301 Bakımından Mahkemelerce Verilen Karar Türleri					
	2014	2015	2016	2017	2018*
Mahkûmiyet	40	28	91	166	2775
Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması	22	32	73	139	2362
Beraat	45	26	59	79	1416
Diğer	55	47	70	179	918
Toplam	162	133	293	563	7471

TCK 301 Bakımından Yargılanan Kişi Sayıları					

¹⁷⁶<http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1982019170455istatistik2018.pdf>, Erişim Tarihi 29/05/2020.

	2014	2015	2016	2017	2018*
	163	188	483	754	6326

*2018 verilerinde TCK 299-301 maddelerine ilişkin veriler ayrı ayrı belirtilmediği için kaynakta belirtilen TCK 299-301 maddelerine ilişkin toplam sayıdır.

5.4. İfade Özgürlüğüne Yapılan Müdahaleler Kapsamında Gazeteciler

Avrupa Konseyi bu yılın başlarında 2018 yılında medya özgürlüklerine yönelik saldırı ve tehditlere ilişkin raporunu yayınladığında 2018'de de Türkiye'deki gazetecilerin olağanüstü baskıya maruz kalmaya devam ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁷ 2019'da da medya ve basın çalışanlarına yönelik hak ihlalleri açısından bu olağanüstü baskı devam etmiştir¹⁷⁸.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2019 raporunda da belirttiği gibi¹⁷⁹ Türkiye mahpus gazeteciler konusunda dünya lideri olmayı sürdürmüştür. Rapora göre tahminen 175 gazeteci ve medya çalışanı tutuklu yargılanmıştır. Muhafif medyaya çalışanları veya iktidara yakın medyanın odağından uzaklaşan köşe yazarları, muhabirler, araştırmacı gazeteciler, mahpusluk, şartlı tahliye, soruşturmalar, adli kontrol tedbirleri, davalar, saldırılarla karşı karşıya bulmuştur.

Bianet'in 2019 yılı Medya Gözlem Raporuna göre¹⁸⁰ bu yıl 49'dan fazla gazeteci veya medya temsilcisi gözaltına alınmıştır. Bu gözaltı işlemlerinin 26'sı Kürt Sorunu kapsamına giren vakıalar bağlamında gerçekleşmiştir. Gözaltılar genellikle sınır ötesi operasyonlara yönelik ifadeleri, belediyeler kayyum atanmasına karşı olarak gerçekleştirilen protestolar, sosyal medya paylaşımları veya haber takibi sonucunda gerçekleşmiştir.

Basına ve kamuoyuna yansıyan bazı örnekler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

Gazeteci Canan Coşkun, Rabia Naz Vatan'ın ölümünü araştırmak üzere Giresun, Eynesil'de Meclis Araştırma Komisyonu'yla birlikte KHK TV muhabiri Tuğba Demir ve belgeselci Kazım Kızıl ile beraber gözaltına alınmıştır.¹⁸¹ Artı Gerçek sitesi yazarlarından Nurcan Kaya, Afrin'e yönelik operasyonları sosyal medya hesabı üzerinden eleştirdikten sonra halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik iddiasıyla havalimanından gözaltına alınmıştır.¹⁸² BirGün gazetesi internet sitesi yöneticisi Hakan Demir ve Diken sitesi sorumlu müdürü Fatih Gökhan Diler, sınır ötesi Barış Pınarı Harekâtı'na dair haberlerde ve sosyal medya paylaşımlarında kin ve düşmanlığa tahrik edildiği şüphesiyle gözaltına alınmıştır.¹⁸³ Mardin Büyükşehir Belediyesi'ne kayyum atanması üzerine kentte yapılan protesto eylemlerini takip ederken gözaltına alınan gazeteciler Ahmet Kanbalve Mehmet Şah Oruçile Jinnews sitesi muhabiri Rojda Aydın, gazeteciler Nurcan Yalçın ve Halime Parlak 7 gün gözaltında tutulmuştur.¹⁸⁴

¹⁷⁷<https://rm.coe.int/annual-report-2018-democracy-in-danger-threats-and-attacks-media-freed/1680926453>.

¹⁷⁸<https://rm.coe.int/annual-report-2019-democracy-in-danger-threats-and-attacks-media-freed/1680926453>.

¹⁷⁹https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf.

¹⁸⁰<http://bianet.org/bianet/bia-medya-gozlem/218900-elestirel-medyayi-tasfiye-icin-her-arac-mubah>.

¹⁸¹<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50425641>.

¹⁸²<https://artigercek.com/haberler/yazarimiz-nurcan-kaya-gozaltina-alindi>.

¹⁸³<https://www.evrensel.net/haber/388602/gazeteciler-hakan-demir-ve-fatih-gokhan-diler-serbest-birakildi>.

¹⁸⁴<https://t24.com.tr/video/7-gun-gozaltinda-tutulan-gazeteciler-serbest-kayyim-atamalarini-desifre-etmemizi-onlemek-istediler,21788>.

İki yabancı uyruklu gazeteci gözaltına alınarak sınır dışı edilmiştir. İngiltere'de yayın yapan Morning Star gazetesinin dış haberler editörü Steve Sweeney, yerel seçimleri izlemek üzere Türkiye'ye giriş yaparken gözaltına alınmış ve daha sonra sınır dışı edilmiştir.¹⁸⁵ Uzun zamandır İstanbul'da yaşayan Het Financieele Dagblad'ın ekonomi muhabiri Johanna Cornelia Boersma, oturma iznini uzatmak için gittiği yabancılar dairesinde gözaltına alındıktan bir gün sonra sınır dışı edilmiştir.¹⁸⁶

Yine bu yıl içerisinde 20'den fazla gazeteci tutuklanmıştır. Tutuklama gerekçeleri genel olarak örgüt propagandası, örgüte yardım, örgüt üyeliği olarak gösterilmiştir. Özgür Gündem gazetesi genel yayın yönetmeni Hüseyin Aykol¹⁸⁷, dayanışma kapsamında bir günlük Özgür Gündem genel yayın yönetmenliğini yapan gazeteci Ayşe Düzkan¹⁸⁸, Cumhuriyet gazetesi eski çalışan ve yetkilileri Musa Kart, Güray Öz, Hakan Kara, Mustafa Kemal Güngör, Önder Çelik ve Emre İper kesinleşen cezalarının infazı için tutuklanmıştır.¹⁸⁹ Yine 2019 yılı içinde bu gazetecilerin bir kısmı tahliye edilirken, raporun yazım tarihi itibarıyla diğer bir kısmı hala tutuklu bulunmaktadır. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilen, Yargıtay kararı doğrultusunda yeniden görülen yargılama sonunda FETÖ/PDY'ye bilerek yardım ettiği iddiasıyla 10 yıl 6 ay hapse mahkûm edilip 1138 gün sonra tahliye edilen gazeteci yazar Ahmet Altan, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın adli kontrol uygulanarak tahliyesine üst mahkemeye yaptığı itiraz üzerine yeniden tutuklanmıştır.¹⁹⁰ Mezopotamya Ajansı İstanbul muhabirleri Sadiye Eser ve Sadık Topaloğlu'nu, yurtdışı gezileri ve haklarında daha önce açılan davaları gerekçe göstererek, örgüt üyeliği iddiasıyla tutuklanmıştır.¹⁹¹

Yine Bianet'in 2019 yılı Medya Gözlem Raporuna göre geride bıraktığımız yıl 39 medya temsilcisi, örgüt üyeliği veya örgüte bilerek yardım suçlamalarıyla toplam 222 yıl 1 ay hapse mahkûm edilmiştir. 9 gazeteci Cumhurbaşkanı'na hakaretten mahkûm edilmiştir. 33 gazeteci ve medya çalışanı yargılandıkları gazetecilik veya politik davaları kapsamında ve Terörle Mücadele Kanunu uyarınca toplam 63 yıl 11 ay hapse mahkûm edilirken 18'i de yargılama sonunda beraat etmiştir. Sadece 2019 yılında en az yedi gazeteci, toplam 3 yıl 2 ay 26 gün hapse, 35 bin TL adli para cezasına mahkûm edilmiştir. Aynı süreçte dört gazeteci de beraat etmiştir. Bununla birlikte İdris Sayılğan, İdris Yılmaz, Kibriye Evren, Emre İper başta olmak üzere birçok gazeteci de tahliye edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinde 2018'den itibaren dört gün boyunca yayımlanan "*Türkiye'yi kanser eden ürünleri devlet gizledi, biz açıklıyoruz! İşte zehir listesi*" başlıklı yazı dizisi nedeniyle Gıda Mühendisi Yrd. Doç. Dr. Bülent Şık, göreve ilişkin sırrı açıklama suçlamasıyla ilgili 1 yıl 3 ay hapse mahkûm edilmiştir. Akademisyen kanserojen maddelerin başta çocuklar olmak üzere toplum sağlığı üzerindeki etkileri konusunda görevini yaptığını ifade ettikten sonra ceza verilmesi halinde hükmün geri bırakılmasını kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Dosya İstinaf Mahkemesi'ne taşınmıştır.¹⁹²

Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte birçok suç için temyiz yolu açılmış ve temyiz incelemesi tamamlanana kadar infazın durdurulması için başvuru yolu

¹⁸⁵<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201903301038507303-ingiliz-gazeteciye-gozalti-ve-sinirdisi/>.

¹⁸⁶<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/hollandali-gazeteci-sinir-disi-edildi-1204395>.

¹⁸⁷<https://m.bianet.org/bianet/medya/215014-gazeteci-huseyin-aykol-cezaevinden-cikti>.

¹⁸⁸<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/06/12/gazeteci-ayse-duzkan-tahliye-edildi/>.

¹⁸⁹<https://www.dw.com/tr/cumhuriyetin-eski-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fanlar%C4%B1-serbest/a-50407490>.

¹⁹⁰<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1701811/yeniden-gozaltina-alinan-ahmet-altan-tutuklandi.html>.

¹⁹¹<https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/216646-gazeteciler-sadiye-eser-ve-sadik-topaloglu-tutuklandi>.

¹⁹²<https://m.bianet.org/bianet/saglik/213598-bulent-sik-a-1-yil-3-ay-hapis-cezası>.

öngörülmüştür. Hâlihazırda cezaevinde tutuklu bulunan birçok gazeteci, infaz durdurma kararıyla birlikte tahliye edilmiştir.¹⁹³

2019 yılı aynı zamanda muhalif gazetecilere yönelik ev baskınları, yurtdışındaysa kırmızı bülten ile yakalama emri çıkarma, hapisaneneysel tahliye kararı üzerine yeniden tutuklanma gibi çeşitli saldırılarla ve yargı tacizleriyle geçmiştir. Bianet'in 2019 yılı Medya Gözlem Raporuna göre 26 gazeteci sokakta gruplarca kısırılarak darp edilmiş, ölüm tehditleri almıştır. İnsan Hakları Derneği Eş Genel Başkanı ve Özgür Gündem gazetesi eski eş yayın yönetmeni Eren Keskin'in evine arama düzenlenmiştir.¹⁹⁴ Gazeteci yazar Nurcan Baysal, sabaha karşı evinin polis tarafından arandığını açıklamıştır.¹⁹⁵ Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı'nın (SETA) "Uluslararası Medya Kuruluşlarının Türkiye Uzantıları" başlıklı, İsmail Çağlar, Kevser Hülya Akdemir, Seda Toker imzasıyla yayımlanan 202 sayfalık raporu, Voice of America (VOA) yanı sıra BBC, DeutscheWelle, Euronews, Sputnik, CRJ ve TheIndependent'in Türkçe servislerinde Türkçe yayın yapan medya kuruluşlarının temsilcilerine ilişkin bir fişleme olarak değerlendirilmiştir. Raporu, söz konusu gazeteciler ve irtibatlı oldukları muhalif, eleştirel veya bağımsız medya temsilcileri, günlük sosyal medya paylaşımları ve irtibatları üzerinden hedef gösterilmesi kamuoyunda yankı uyandırmıştır.¹⁹⁶

Ekonomi haberciliğine yönelik yasal baskılar, Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Basın İlan Kurumu'nun reklam cezaları, 2019 yılında öne çıkan yeni tarz baskı yöntemleri olmuştur. İktidar çevrelerinin veya ayrıcalıklı finans çevrelerinin "tazminat" tehdidi, eleştirel haberciliği taciz altında tutmuştur: 2019'da 6 gazeteci ve 3 medya kuruluşuna yönelik 1 milyon 901 bin TL ile girilen manevi tazminat tehdidi yıl sonunda 9 gazeteci ve bir yayın kuruluşuna doğru genişlemiş ve 3 milyon 30 bin TL'yi bulmuştur. Yıl içinde, 8 haberci hakaretten açılan ceza davasından beraat ederken 3'ü 1 yıl 1 ay hapis ve 13 bin 866 TL adli para cezası, 2'si de toplam 30 bin TL tazminata mahkûm edilmiştir. RTÜK, 2019 yılında haber, film ve program yayınlarından dolayı TV kuruluşlarına 57 para cezası, 24 de program durdurma cezası vermiştir. Radyo kuruluşlarına bu dönemde herhangi bir işlem yapılmamıştır. Kurul, TV'lere toplam 4 milyon 90 bin 999 TL para cezası vermiştir.¹⁹⁷ Halk TV, Fox TV, Show TV, Fox Life gibi kurumlar ise yayınları durdurulan ve idari para cezalarına mahkûm edilen televizyonlar arasında yer almıştır.¹⁹⁸

Bununla birlikte, Freedom House raporuna göre¹⁹⁹ basın özgürlüğünde ciddi düşüslere neden olan bir uygulama olarak Türkiye'de 2016 darbe girişiminden bu yana yaklaşık 150 haber kanalı kapatılmıştır. Birçok gazeteci, yazar, akademisyen ve medya çalışanı başka ülkelere göç etmek zorunda kalmış, yurtdışından bağımsız haberler yapmaya başlamışlardır.

Gazeteciler üzerindeki baskılar soruşturma ve kovuşturmalarla da devam etmiştir. Uluslararası Basın Enstitüsü ve Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği'nin raporuna göre ifade özgürlüğü davalarında yargılananlar en çok gazeteciler olmuştur.²⁰⁰ Kapatılan Özgür Gündem gazetesi ile dayanışmak amacıyla başlatılan "Nöbetçi Genel Yayın Yönetmenliği"

¹⁹³http://susma24.com/wp-content/uploads/2019/12/susma_turkiyede_sansur_ve_otosansur_2019_tr.pdf.

¹⁹⁴<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/10/23/eren-keskinin-evine-polis-baskini/>.

¹⁹⁵https://twitter.com/baysal_nurcan/status/1185462993485783040?s=20.

¹⁹⁶<https://www.setav.org/rapor-uluslararası-medya-kuruluşlarının-türkiye-uzantıları/>.

¹⁹⁷<http://bianet.org/bianet/bia-medya-gozlem/218900-elestirel-medyayi-tasfiye-icin-her-arac-mubah>.

¹⁹⁸http://susma24.com/wp-content/uploads/2019/12/susma_turkiyede_sansur_ve_otosansur_2019_tr.pdf.

¹⁹⁹<https://freedomhouse.org/report/freedom-media/freedom-media-2019>.

²⁰⁰<https://freeturkeyjournalists.ipi.media/turkey-free-expression-trial-monitoring-report-november-2019/>,

<https://freeturkeyjournalists.ipi.media/turkey-free-expression-trial-monitoring-report-september-2019/>,

<https://freeturkeyjournalists.ipi.media/turkey-free-expression-trial-monitoring-report-july-2019/>.

kampanyasına katılan gazeteciler ve Özgür Gündem eski çalışanları hakkında yürütülen propaganda, üyelik ve 301 davaları 2019'da da sürmüştür. Arasında Evrensel Gazetesi çalışanlarının da bulunduğu ve uzun zamandır yenileme başvurularının yanıtını bekleyen çok sayıda gazeteci basın kartlarının iptal edildiğini öğrenilmiştir. İptalin haberleşmesinden kısa bir süre sonra gazetecilere kartları yeniden verilmiştir.²⁰¹

Bianet'in 2019 yılı Medya Gözlem Raporuna göre, Anayasa Mahkemesi, 2019 yılında, 21'i gazeteci toplam 43 kişi ve 5 medya kuruluşunun başvurusunda idareyi toplam 191 bin 592 TL tazminata mahkûm etmiştir. OHAL altında medyaya yönelik ihlaller konusunda kayıtsızlık gösteren AYM, geride bıraktığımız yılda Gezi Parkı protestoları sürecinde gazeteciye şiddet, internet haberciliğine yönelik erişim engellerini, yayın yasağını, gazetecilerin ceza davaları ile tutukluluk dosyalarını da gündemine alarak karara bağlamıştır.

AİHM ise 2019 yılında 3'ü gazeteci 14 kişinin basın özgürlüğü veya ifade özgürlüğü haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle yaptıkları başvuruda Türkiye'yi mahkeme giderleri dâhil toplam 66 bin 240 Avro (410 bin 672 TL) tazminat ödemeye mahkûm etmiştir.²⁰² AİHM, iki Özgür Gündem gazetesi yetkilisinin başvurusunda, "şiddetin savunulması" gerekçesiyle ifade özgürlüğü hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir.²⁰³

Başta Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri dâhil Avrupa'dan gelen ve Türkiye'de dillendirilen eleştiri ve şikayetler dikkate alınmamış, Nisan 2017'den beri Türkiye'de erişime kapalı küresel dijital ansiklopedi Wikipedia sitesini AYM kararına rağmen 2019 boyunca da yasaklı tutmuştur. Wikipedia 15 Ocak 2020'de açılabilmiştir. 2019 yılında toplam 586 site haberi ve 9 sosyal medya hesabı sansüre konu olduğu gibi, gazetecilere yönelik 9 akreditasyon ayrımcılığı yaşanmıştır. Bu dönemde, 2 yayın yasağı ilan edilirken 20 kitap ve 5 gazete ve dergi sansüre uğramıştır.

Gazeteci cinayetlerinde yargılamalar ve soruşturmalar 2019 yılında da devam etmiştir. Türkiye, Washington Post gazetesi yazarı Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'nda 2 Ekim 2018'de öldürülmesiyle ilgili soruşturmayı sürdürmüştür. Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in 19 Ocak 2007'de İstanbul Şişli'deki Agos gazetesi önünde öldürülmesiyle ilgili dönemin kamu ve güvenlik görevlilerine yönelik açılan davanın en son 102. celsesi görülmüştür. Gazeteci Musa Anter'in 1992'de öldürülmesi ve 90'larda JİTEM'in işlediği cinayetlerle ilgili 18 sanıklı davada tanıklar dinlenerek yargılamaya devam edilmiştir. Ankara'da gazeteciler Uğur Mumcu ve Ahmet Taner Kışlalı'nın öldürülmesini de kapsayan Umut Davası, Anayasa Mahkemesi kararıyla 5 sanığın yeniden yargılanmasıyla devam etmektedir.

15 Temmuz darbe girişiminden sonra yapılan operasyonlar kapsamında, aralarında Nazlı Ilıcak, Ahmet Altan ve Mehmet Altan'ın da bulunduğu 6 sanık hakkında yapılan ve kamuoyunda 'Altanlar/Altan Kardeşler Davası' olarak bilinen yargılama, basın ve ifade özgürlüğüne yapılan müdahalelerin etkili takibinin yapılabilmesi adına Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin bozma yönündeki ilamı sonrasında Merkezimiz tarafından gözlemci olarak izlenmiştir. İstanbul 26.Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen dosyanın 4 Kasım 2019 tarihli karar duruşmasında, tutuksuz sanığı hakkında beraat, tutuklu sanıklar hakkında örgüte yardım

²⁰¹<http://bianet.org/bianet/print/218900-estirel-medyayi-tasfiye-icin-her-arac-mubah>.

²⁰²<http://bianet.org/bianet/print/218900-estirel-medyayi-tasfiye-icin-her-arac-mubah>.

²⁰³ AİHM, Ali Gürbüz v. Türkiye, Başvuru No: 52497/08 ve 6, 12/03/2019, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-200582%22%7D>.

suçlarından ceza verilerek hükümlerle tahliye edilmelerine karar verilmiştir. Ancak, tahliyesine karar verilen sanıklardan Ahmet Altan hakkında tahliye kararına itiraz edilmesi üzerine, 12 Aralık 2019 tarihinde tekrar tutuklanmıştır.

5.5. Akademisyenler Açısından İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğüne yapılan müdahalelerin izlenmesi adına kamuoyunda “*Barış İçin Akademisyenler*” olarak bilinen akademisyenlere yönelik yargılamalar Merkezimiz tarafından gözlemci olarak izlenmiştir.

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlığıyla yayınlanan bildirinin ardından Cumhuriyet savcısının hazırladığı iddianameyle akademisyenler hakkında ‘örgüt propagandası yapma suçundan’ davalar açılmıştır. Barış İçin Akademisyenler grubunun verilerine göre ²⁰⁴; ilk duruşmanın görüldüğü 5 Aralık 2017 tarihinden sonra Türkiye genelinde 56 mahkemede 763’ü ilk, 59’u ikinci imzacı olmak üzere toplam 822 akademisyen hâkim karşısına çıkmıştır. Sonuçlanan 204 davanın tümünde imzacı akademisyenler hakkında mahkûmiyet kararları verilmiştir. Toplam 146 akademisyen 1 yıl 3 ay; 18 akademisyen 1 yıl 10 ay 15 gün; 8 akademisyen 1 yıl 6 ay; 2 akademisyen 1 yıl 6 ay 22 gün; 17 akademisyen 2 yıl 3 ay; 7 akademisyen 2 yıl 6 ay; 5 akademisyen 2 yıl 1 ay; 1 akademisyen 3 yıl olmak üzere hapis cezasına mahkûm olmuştur. Sonuçlanan 204 davada akademisyenlerin 29’una verilen hapis cezası 2 yılın üstünde olduğu için (CMK md. 286), 7 kişi ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını (HAGB) kabul etmediği için toplamda 36 kişinin mahkûmiyet kararı ertelenmemiştir. İtiraz yoluyla istinaf mahkemesine giden mahkûmiyet kararlarından cezası onanan Galatasaray Üniversitesi’nden Prof. Dr. Füsun Üstel, 8 Mayıs 2019 tarihinde cezaevine girmiştir. Üstel, 22 Temmuz 2019’da tahliye edilmiştir. Akademisyen Doç. Dr. Tuna Altınal, Fransa’da katıldığı bir konferansta Cizre’de ilan edilen sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili yaptığı konuşması nedeniyle örgüt üyeliği suçundan 11 Mayıs 2019’da tutuklanıp 30 Temmuz 2019’da tahliye olduğu davada 24 Ocak 2020’de beraat etmiştir.

Aralarında Füsun Üstel’in de bulunduğu 10 akademisyenin bireysel başvurularını birleştirerek inceleyen Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, 26 Temmuz 2019 tarihinde akademisyenlere söz konusu bildiriye imzaladıkları için hapis cezası verilmesinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine ve başvuruculara 9 bin TL tazminat ödenmesine karar vermiştir.²⁰⁵ Anayasa Mahkemesi’nin ihlal kararının ardından Türkiye genelinde devam eden yargılamalar kapsamında 500, Anayasa Mahkemesi kararı sonrası yeniden yapılan yargılamalar kapsamında da 71 olmak üzere toplam 571 akademisyen hakkında beraat kararı verilmiştir.²⁰⁶

Anayasa Mahkemesi kararında “*Bu Suça Ortak Olmayacağız*” bildirisinin ifade özgürlüğü kapsamında korunan bir bildiri olduğunun tespit edilmesi nedeniyle, bu bildiriye imzaladığı için görevinden ihraç edilen, kendilerinin ve eşlerinin pasaportları iptal edilen ve avukatlık ruhsatı almaları engellenen akademisyenler, bu idari kararların kaldırılması için harekete geçmiştir. İmzasını çeken akademisyenler dışında, OHAL Komisyonu tarafından bildiriye imzalayan akademisyenlerden hiçbiri henüz göreve iade edilmemiştir. Pasaport üzerindeki

²⁰⁴<https://expressioninterrupted.com/tr/baris-akademisyenlerinin-kisa-tarihi-hedef-gosterilme-ihrac-yargilama/>.

²⁰⁵<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/17635>.

²⁰⁶<https://docs.google.com/spreadsheets/d/e/2PACX-1vT05GTWUQMDot1iPfmSieJsWLGBoBorNIJyLP5IdtvJVEcKRw8C8qMxFXPighYZkz7pf2ENP2bXZ3DMo/pubhtml?gid=1873917137&chrome=false&widget=false>.

tahditler yavaş yavaş kaldırılıyor olsa da avukatlık ruhsatlarıyla ilgili sorunlar hala devam etmektedir.

Söz konusu durum, Anayasa Mahkemesi kararına rağmen ifade özgürlüğü kapsamındaki gerekliliklerin yerine tam olarak getirilmediğini göstermektedir. Ayrıca, KHK'lere ekli listelerde bildiri imzalayan akademisyenlerin isimlerinin hala yer almaya devam etmesi ifade özgürlüğünün yanı sıra özel hayata saygı hakkı, masumiyet karinesi, çalışma hakkı, seyahat özgürlüğü gibi birçok anayasal hakkın ihlaline neden olmaktadır.

5.6. İnternet ve İfade Özgürlüğü

2019 yılında da sosyal medya ve internet ifade ve basın özgürlüğü için önemli bir rol oynamış, internet platformları üzerinden bağımsız gazetecilik ve hak savunuculuğu yapılmaya devam edilmiştir. Aynı zamanda sosyal medya, Rabia Naz Vatan, Şule Çet ve Nadira Kadırova'nın şüpheli ölümleri gibi birçok davada adalet arayışının bir parçası haline gelmiştir.

Bunların yanında internet üzerindeki baskı ve yasaklar devam etmiştir. Freedom House'un Haziran 2018-Mayıs 2019 dönemini kapsayan İnternette Özgürlük Raporu'nda Türkiye, "özgür olmayan ülkeler" kategorisinde yer almıştır.²⁰⁷ İfade Özgürlüğü Derneği'nin Kasım 2019 tarihli raporu, Ekim 2019 itibarıyla Türkiye'de erişime engellenen internet sitesi sayısının 288 bin 310'u bulunduğunu açıklamıştır.²⁰⁸ Bianet'in Medya Gözlem Raporları'na göre, 2019 yılında toplam 586 site haberi ve 9 sosyal medya hesabı sansüre konu olmuştur.²⁰⁹

Twitter'ın açıkladığı Şeffaflık Raporu'na göre, Ocak-Haziran 2019 arasında 6073 içeriğin kaldırılmasını talep eden Türkiye, böylece Dünya genelinde en çok içerik kaldırma talebinde bulunan ülke olmuştur. Twitter gelen içerik kaldırma taleplerinin %5'ini yerine getirmiştir. Twitter'ın bazı taleplere "bu kararların ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ilkeleriyle uyumlu olmadığı ve/veya söz konusu içeriği belirtmediği gerekçesiyle" yaptığı 75 itirazdan yalnızca 2 tanesi, belli tweetler yerine bir hesabın tamamen kapatılmasının orantısız olacağından bahisle kısmen kabul edilmiştir.²¹⁰

Yapılan yeni yasal düzenlemeyle²¹¹ birlikte internet yayınları Eylül 2019 itibarıyla Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) denetimine girmiş ve bu yayınlara RTÜK'ten lisans alma zorunluluğu getirilmiştir. Düzenleme internet yayınlarına RTÜK tarafından müdahale edileceği endişelerini beraberinde getirmiş, kullanıcıların ve sivil toplumun tepkisini çekmiştir.

Birçok haber ve içeriğe erişim engelleri 2019 boyunca devam etmiştir. Haberlere getirilen erişim engeli hakkında yapılan haberlere de erişim engellenmiştir. Bianet'in Medya Gözlem Veritabanı'nda yer alan derlemelerden erişilebildiği kadarıyla, haberleri engellenen siteler arasında Bakırköy Gazetesi, Bianet, Cumhuriyet Gazetesi, Ekşi Sözlük, Euronews, Evrensel Gazetesi, Halk TV, Jin News, Kronos Haber, Manisa Son Haber, Sol Haber, T24 ve Türkiye

²⁰⁷<https://www.freedomonthenet.org/country/turkey/freedom-on-the-net/2019>.

²⁰⁸https://ifade.org.tr/reports/IFOD_UPR_Tavsiyeler_2019.pdf.

²⁰⁹<http://bianet.org/bianet/bia-medya-gozlem/218900-elestirel-medyayi-tasfiye-icin-her-arac-mubah>.

²¹⁰<https://transparency.twitter.com/en/countries/tr.html>.

²¹¹ Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Sayı : 30849, 01/8/2019, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/08/20190801-5.htm>.

Havadis yer almıştır. 06.08.2019 tarihinde aralarında Bianet'in tüm içeriğinin ve HDP Milletvekili Oya Ersoy'un Twitter hesabının da bulunduğu toplam 136 site veya sosyal medya hesabına erişim engellenmiştir²¹². Bianet ve Milletvekili Ersoy'un Twitter hesabı gibi bazı sayfalar üzerindeki engeller tepkiler üzerine kaldırılmış, Bianet'e engelin "sehven" getirildiği açıklanmıştır. Ancak diğer sayfalar üzerindeki engeller devam etmiştir.

Bianet'in Medya Gözlem Raporu'na göre Temmuz-Eylül 2019 dönemi erişim engellerini yoğun olarak yaşadığı bir dönem olmuştur. En az 577 habere erişimin engellendiği bu dönemde; kamu yararı güden birçok konudaki habere erişim engellenmiştir²¹³. Engellenen siteler arasında ayrıca, internet üzerinden yayın yapan Almanya merkezli Özgür Radyo'nun web sitesi²¹⁴ ve Gezi davası hakkında kamuoyunu bilgilendirme amacıyla kurulmuş olan 'Geziyisavunuyoruz.org' da vardır²¹⁵.

Nisan 2017'de erişim engeli getirilen Wikipedia sitesi 2019 boyunca kapalı kalmıştır. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önündeki *Wikimedia Foundation, INC. v. Türkiye* davasına sunduğu üçüncü taraf görüşünde, Wikipedia'ya erişimin engellenmesinin "internette bilgi edinme ve paylaşma hakkına getirilen yersiz kısıtlamalara ilişkin daha geniş bir örüntünün bir parçası ve daha genel olarak Türkiye makamlarının ofansif bulduğu her türlü içerik veya bilgiye karşı Türkiye'de an itibarıyla süregelen, orantısız sert yaklaşımın bir örneği olarak gördüğünü" belirtmiştir.²¹⁶ Anayasa Mahkemesi 26 Aralık 2019 tarihli kararıyla erişim engelinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine karar vermiş, 16 üyeden 6'sı kararda karşı oy kullanmıştır²¹⁷. Karara rağmen Wikipedia'ya erişim ancak 15 Ocak 2020'de tekrar sağlanabilmiştir.

Anayasa Mahkemesi erişim engelleriyle ilgili verdiği 22 Mayıs 2019 tarihli *Birgün İletişim ve Yayıncılık Ticaret A.Ş.* (B. No: 2015/18936)²¹⁸ ve 26 Eylül 2019 tarihli *Baran Tursun Uluslararası, Dünya Ölçeğinde Silahsızlanma, Yaşam Hakkı, Özgürlük, Demokrasi, Barış ve Dayanışma Vakfı (Baransav) ve Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş.* (B. No: 2015/18581) kararlarıyla, Hacı Lokman Birlik'in cenazesinin zırhlı araç tarafından sürüklenmesine ilişkin haberlere getirilen erişimin engellerinin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir²¹⁹.

5.7.Sosyal Medya Soruşturma ve Kovuşturmaları

2019 yılında birçok yurttaş sosyal medya paylaşımları nedeniyle soruşturma ve kovuşturmalara maruz kalmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü 2019 raporunda "Türkiye'de binlerce kişinin sosyal medya paylaşımları nedeniyle ceza soruşturmaları, kovuşturmalar ve cezalarla karşılaştığını" belirtmiştir.²²⁰ Bu konuda 2019 yılına ait resmi istatistikler bulunmamakla beraber, İçişleri Bakanı'nın 2019'da açıkladığı verilere göre 2013-2018 yılları arasında sosyal medya paylaşımı nedeniyle 20 bin 474 kişi hakkında işlem yapılmıştır²²¹.

²¹² <https://www.dw.com/tr/bianet-ve-135-adrese-eri%C5%9Fim-engeli/a-49919533>.

²¹³ <http://bianet.org/bianet/print/214542-medyanin-uc-aylik-gundemi-yargilamalar-hapishaneler-ve-iktidar-destekli-tehdit>.

²¹⁴ <https://m.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/208133-ozguruz-radyo-ya-erisim-engeli>.

²¹⁵ <https://www.evrensel.net/haber/383336/gezi-davasini-kamuoyuyla-paylasan-geziyisavunuyoruz-orga-erisim-engeli-karari>.

²¹⁶ <https://rm.coe.int/third-party-intervention-before-the-european-court-of-human-rights-app/168098e542>.

²¹⁷ AYM (GK), Başvuru No: 2017/22355, 15/01/2020, <https://www.anayasa.gov.tr/media/6426/2017-22355.pdf>.

²¹⁸ <https://www.anayasa.gov.tr/media/6043/2015-18936.pdf>.

²¹⁹ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18581?KelimeAra%5B%5D=baran+tursun>.

²²⁰ <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/turkey>.

²²¹ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/soylu-acikladi-20-bin-474-kisiye-sosyal-medya-paylasimi-nedeniyle-islem-yapildi-1375418>.

Gözüaltına alınan, ifadeye çağrılan, evinde arama gerçekleştirilen ve/veya yargılanan kişiler arasında siyasetçi ve gazeteciler de yer almaktadır. CHP İstanbul İl Başkanı,2012-2017 arasında yaptığı çeşitli sosyal medya paylaşımları nedeniyle “Cumhurbaşkanına hakaret”, “kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret”, “Türkiye Cumhuriyeti Devletini alenen aşağılama”, “halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etmek”, “terör örgütü propagandası yapmak” suçlamalarıyla yargılanmış, 6 Eylül 2019 tarihli duruşmada toplamda 9 yıl 8 ay hapis cezası almıştır²²². 2018 yılında ekonomik kriz ve kurdaki düşüş hakkında yaptıkları sosyal medya paylaşımları nedeniyle, aralarında Bloomberg haber ajansı muhabirleri, iktisatçılar, öğrencilerin de bulunduğu 50’den fazla kişiye Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) şikayeti üzerine dava açılmış, ilk duruşma 20 Eylül 2019’da görülmüştür.²²³Dava halen devam etmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü’nün sosyal medya üzerinden yürüttüğü sanal devriye faaliyeti özellikle 9 Ekim 2019 tarihli Barış Pınarı Harekâtı’yla birlikte artmıştır. Sosyal medyada yaptıkları paylaşımlar sebebiyle çok sayıda kişi ifadeye çağırılmış, gözüaltına alınmış ve tutuklanmıştır. Uluslararası Af Örgütü’nün ‘Şikayet Edemeyiz’ başlıklı raporu “askeri hareket üzerinden muhalefetin bastırılması[na]” dikkat çekmiştir. Rapor ayrıca bu dönemde sosyal medya paylaşımları nedeniyle yaşanan hak ihlallerini ve Türkiye makamlarının bu konudaki açıklamalarının bir derlemesini sunmuştur.²²⁴ Emniyet Genel Müdürlüğü 9 Ekim tarihli basın açıklaması ile, “Barış Pınarı Harekâtı üzerinden ülkemiz aleyhinde kara propaganda yaparak halkı kin ve nefrete tahrik eden, güvenlik güçlerimizin itibarını zedelemek maksadıyla kaynaksız ve yalan paylaşımlarda bulunan, terör örgütü propagandası yaptığı görülen 78 şahıs ile ilgili gerekli yasal işlemlere başlanıldı[đını]” duyurmuştur.²²⁵ 10 Ekim 2019’da Ankara²²⁶, İstanbul²²⁷ ve İzmir²²⁸ Cumhuriyet Başsavcılıkları da Barış Pınarı Harekâtı’yla ilgili sosyal medya paylaşımı yapan bazı kişiler hakkında soruşturma başlatıldığını açıklamıştır. Aynı zamanda, Türk Tabipler Birliği’nin “savaş bir halk sağlığı sorunudur” başlıklı bildirisini nedeniyle 2018 yılında başlatılan soruşturmalar neticesinde, “terör örgütü propagandası yapmak”, “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek” suçlamalarıyla nedeniyle merkez konseyi üyesi olan 11 kişi hakkında hapis cezası verilmiştir²²⁹.

İçişleri Bakanı tarafından 11 Ekim 2019’da yapılan açıklamaya göre, “Barış Pınarı Harekâtı’na hakaret eden, ülkemize işgalci nitelemesi yapan ve milletimizin birliğine hakaret eden” 121 kişi gözüaltına alınmıştır. 15 Ekim 2019’da İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan açıklamaya göre, “Barış Pınarı Harekâtı’nı provoke etmek isteyen terör örgütü sempatizanlarının engellenmesi ve caydırılması” amacıyla “Türkiye Güven Huzur Uygulaması” gerçekleştirilmiş, bu kapsamda 565 bin 662 kişinin ifadesi alınmış, 152 kişi gözüaltına alınmıştır.²³⁰ Anadolu Ajansı’nın verdiği bilgilere göre, 16 Ekim 2019 tarihi itibarıyla 839 kişinin sosyal medya paylaşımlarının suç içerikli olduğu değerlendirilmiş, 186 kişi gözüaltına alınmış, 24 kişi tutuklanmış, 78 kişiden 40’ı ise adli kontrol şartıyla serbest bırakılmıştır.²³¹ Bu kişiler "halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettikleri", "terör

²²²<https://www.evrensel.net/haber/386207/canan-kaftanciogluna-9-yil-8-ay-20-gun-hapis-cezasi-verildi>.

²²³<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/06/13/bddk-sikayetci-oldu-50-gazeteci-ve-yazara-dava-acildi/>.

²²⁴<https://amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/Sikayet-Edemeyiz.pdf>.

²²⁵<https://www.egm.gov.tr/09102019-tarihli-basin-aciklamasi>.

²²⁶<http://www.ankara.adalet.gov.tr/sayfalar/medya-iletisim/dd/docs/10-10-2019-2.pdf>.

²²⁷http://www.istanbul.adalet.gov.tr/basin_aciklamalari/20191010.pdf.

²²⁸<http://www.izmir.adalet.gov.tr/duyurular/10102019/basinaciklamasi/basinaciklamasi.pdf>.

²²⁹<https://www.dw.com/tr/ttb-davas%C4%B1nda-11-ki%C5%9Fiye-hapis-cezas%C4%B1/a-48593834>.

²³⁰<https://www.icisleri.gov.tr/81-ilde-es-zamanli-turkiye-guven-huzur-uygulamasi-gerceklestirildi>.

²³¹<https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/baris-pinari-harekatina-kara-propagandadan-24-kisi-tutuklandi/1615477>.

örgütü propagandası yaptıkları", "Türk milletini, Türkiye Cumhuriyeti devletini kurum ve organlarını aşağıladıkları" ve benzeri gerekçelerle gözaltına alınmıştır.

Bariş Pınarı Harekatı hakkında sosyal medya paylaşımları nedeniyle gözaltına alınan veya haklarında soruşturma başlatılan kişiler arasında gazeteciler, insan hakları savunucuları ve milletvekilleri de bulunmaktadır.²³²

5.8.Sanatsal İfade Özgürlüğü

Sanatsal ifade özgürlüğü Anayasa'nın 26. ve 27. maddelerinin, AİHS'nin ise 10. maddesinin koruması altındadır. Bu kapsamda 2019 yılında, Türkiye'de sanatsal ifade özgürlüğüne ilişkin başlıca müdahalelere yer verilmiştir:

Şarkılarında uyuşturucu madde kullanımını özendirdiği iddiasıyla yargılandığı iki davada beraat eden 'Ezhel' lakaplı Sercan İpekçioğlu, 'uyuşturucu kullanmak' suçundan tekrar yargılanmıştır. İpekçioğlu hakkında 1 yıl 8 ay hapis cezasına hükmeden mahkeme, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar vermiştir.²³³

Savcılık, 'Pucca' lakaplı Pınar Karagöz ile 'Burry Soprano' lakaplı Burak Aydoğduoğlu hakkında soruşturmasını tamamlamıştır. Sosyal medyada binlerce takipçisi bulunan söz konusu fenomenlerin 'uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını özendirme' suçundan 10 yıla kadar hapsi talep edilmiştir. 12 Temmuz 2019 tarihinde görülen duruşmada 5 yıl 10 ay hapis ve 3 bin 333 gün karşılığı 66 bin 660 lira adli para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir.²³⁴

28 Haziran 2019 tarihinde Şişli/İstanbul Nazım Hikmet Kültür Merkezinde yayınlanması planlanan, 33 kişinin Suruç'ta hayatını kaybetmesini konu edinen "Gitmek" adlı belgesel, terör örgütü propagandası yapıldığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.²³⁵

Yıldız Teknik Üniversitesi Sinema Kulübü Tarafından yapılması planlanan "Sinemada Cinsiyet ve Kimlik" konulu film gösterim haftasının okul yönetimi tarafından "cinsellik ve şiddet öğeleri içerdiği" gerekçesiyle yasaklanmıştır.²³⁶

Bu konuya ilişkin olarak AİHM'in Müller Kararı'ndan alıntı yaparak olayı değerlendirmeye ve yorumlamaya sunmak yerinde olacaktır: "*Sanatçı, yaratma faaliyeti ile sadece kişisel görüşünü değil, içinde yaşadığı toplum hakkındaki fikirlerini de ifade eder. Sanatsal ifade kamuoyunun yalnızca oluşumuna değil ifadesine de bu kapsamda katkıda bulunur. Ayrıca sanatsal ifade, halkı çağının önemli sorunlarıyla da yüzleştirebilir.*"²³⁷

²³²Raporun önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere bu dönemde BirGün gazetesi internet sorumlusu Hakan Demir ve haber sitesi Diken'in sorumlu yazı işleri müdürü Fatih Gökhan Diler gözaltına alınmış; CHP Milletvekili Sezgin Tanrıku hakkında soruşturma başlatılmış; gazeteci Nurcan Baysal, İHD İstanbul Şubesi yöneticilerinden Zeynep Ceren Boztoprak ve İHD Eş Genel Başkanı Eren Keskin'in evinin basıldığına dair ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

²³³<https://t24.com.tr/haber/ezhel-e-uyusturucu-kullanmak-sucundan-1-yil-8-ay-hapis-cezasi,827941>.

²³⁴<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/davada-karar-cikti-puccaya-5-yil-10-ay-hapis-cezasi-41271688>.

²³⁵<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/suruc-katliamini-anlatan-belgesele-yasak-1461810>.

²³⁶<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/suruc-katliamini-anlatan-belgesele-yasak-1461810>.

<https://t24.com.tr/haber/yildiz-teknik-universitesi-nde-sansur-sinemada-cinsiyet-ve-kimlik-konulu-film-gosterim-haftasi-yasaklandi>.

²³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Müller ve diğerleri – İsviçre, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57487>.

Yer verilen bu vakıalar, ifade özgürlüğüne yönelik sistematik problemlerin sanatsal faaliyetler açısından da geçerli olduğunu göstermektedir. Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ortak koruma alanında bulunan sanatsal ifade özgürlüğüne yönelik müdahaleler, demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük bakımından önemli sorun teşkil eder niteliktedir.

5.9. Azınlıklar ve Yabancılar Karşı Ayrımcılık ve Nefret Söylemi

Raporun bu bölümünde ifade özgürlüğünün koruması dışında kalan, nefret söylemi içeren nitelikteki söz ve davranışlar ele alınmıştır. 2019 yılında da Türkiye’de farklı gruplara yönelik ayrımcılık temelli nefret söylemi olarak nitelendirilebilecek söylemler devam etmiştir. Bu bölümde basında yer bularak kamuoyuna da yansımış örnekler üzerinde durulacaktır:

Medya, nefret söyleminin yoğunlaştığı yerlerden biri olmaya devam etmiştir. Hrant Dink Vakfı'nın Ocak-Ağustos 2019 dönemine ilişkin hazırladığı Medyada Nefret Söylemi raporlarına göre, “ulusal, etnik ve dini grupları hedef alan” 2621 köşe yazısı ve haber tespit edilmiştir. İncelenen tüm yazı ve haberlerde toplam 3166 nefret söylemi içeriği bulunmuştur. Bu dönemde hakkında en çok nefret söylemi üretilen beş grup sırasıyla Suriyeliler, Ermeniler, Yahudiler, Yunanlar ve Rumlar olmuştur.²³⁸ Bu gruplar dışında Hıristiyanlar, İngilizler, Batılılar, Fransızlar, Gayrimüslimler, Sırlar, Ruslar, Araplar, mülteciler, Çinliler ve Suudiler de nefret söylemi içeren ifadelerin hedefi olmuştur.²³⁹

Suriyeli sığınmacılar için 2019 yılı, Suriyelilerin Taksim Meydanı'nda yılbaşı kutlaması yapan görüntülerinin sosyal medyada yer alması ve “Ülkemde Suriyeli istemiyorum” etiketi altında nefret söylemi içeren paylaşımlar yapılmasıyla başlamıştır.²⁴⁰ Hrant Dink Vakfı'nın Medya Gözlem raporlarına göre, Ocak-Ağustos 2019 döneminde Suriyeli mülteciler, “sistematik olarak cinayet, hırsızlık, taciz gibi adli olaylarla anıl[mış] ve böylece potansiyel suçlu olarak kodlan[mış]; güvenlik sorunları ve ‘terör’le özdeşleştiril[mış]; olumsuz ekonomik koşulların ve işsizliğin sorumlusu olarak gösteril[mış]; Türkiye'nin demografik yapısına yönelik bir ‘tehdit’, genel bir rahatsızlık ve ‘gerginlik’ kaynağı olarak etiketlen[miştir].”²⁴¹

Türkiye İnsan Hakları ve Eşiklik Kurumu'nun [TİHEK] verdiği 7 Mayıs 2019 tarihli, 2019/29 sayılı kurul kararıyla, Denizli’de bir dükkâna asılan “İran, Suriye, Afgan Müşteri Bu Dükkâna Giremez, Alışveriş Yapamaz, Girse Bu Mekanda Dayak Yer!”, “Suriye, Afgan, İran Kişiler Bu İş Yerine Girse Dayak Yer, Sorumluluk Kabulümüz Değildir!” yazılı dövizlerin ayrımcılık yasağını ihlal ettiğine karar verilmiştir. Kararda, “... Suriyeliler, Afganistanlılar ve İranlılar başta olmak üzere mülteci ve göçmenlerin kamuya açık bir alan olan bir dükkâna girmelerini ve burada sunulan kamuya açık bir hizmetten yararlanmalarını engelleyen ve girmek istemeleri halinde şiddete maruz kalacaklarına ilişkin tehditlere yer veren söz konusu döviz ve uygulama, bu kişilere yönelik olarak ırk ve etnik köken temelinde doğrudan bir

²³⁸<https://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefret-soylemi/2056-medyada-nefret-soylemi-ocak-nisan-2019-raporu-yayimlandi>; <https://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefret-soylemi/2134-medyada-nefret-soylemi-mayis-agustos-2019-raporu-yayimlandi>.

²³⁹<https://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefret-soylemi/2056-medyada-nefret-soylemi-ocak-nisan-2019-raporu-yayimlandi>; <https://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefret-soylemi/2134-medyada-nefret-soylemi-mayis-agustos-2019-raporu-yayimlandi>

²⁴⁰<https://www.dw.com/tr/sosyal-medyada-suriyelileri-istemiyoruz-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1/a-46917127>.

²⁴¹<https://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefret-soylemi/2134-medyada-nefret-soylemi-mayis-agustos-2019-raporu-yayimlandi>.

ayrımcılık oluşturmaktadır” denmiştir. Dövizleri asan dükkân sahibine 1000 TL idari para cezası uygulanmasına karar verilmiş, ancak kişinin “söz konusu olaydaki pişmanlığı ve ekonomik durumu dikkate alınarak” ceza uyarı cezasına dönüştürülmüştür.²⁴²

Yaz aylarında farklı yerlerde Suriyelilerin plajlara alınmaması için karar alınmıştır²⁴³. Bursa Mudanya’da zabıta Suriyelileri sahilden uzaklaştırmış, Belediye Başkanı “Bizim çocuklarımız şehit olurken, analarımız ağlarken, ekonomimiz kötüye giderken onların zevki sefa içinde yaşamaları ve bizim insanımızı rahatsız etmelerine tahammül edemeyiz” diyerek ayrımcı uygulamayı savunmuştur. Antalya Gazipaşa’da da Haziran ayı Belediye Meclisi toplantısında alınan kararla Suriyelilerin plajlara girmesinin yasaklandığı duyurulmuştur²⁴⁴. Gelen tepkiler üzerine karar Belediye Meclisi’ne iade edilmiş, bir sonraki toplantıda reddedilmiştir. Aynı dönemde Sinop’ta özel işletme olan bir plajda Türkçe ve Arapça “Vatani için savaşmayanlar plajımıza giremez” ve “Türk ırkı varolsun” yazılı afişler asılmıştır²⁴⁵.

Bolu Belediye Başkanı ise seçimden sonra, “Ülkemizde yaşamakta olan yabancı uyruklu kişilere Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılay’ı ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ‘Sosyal Uyum Yardımı’ adı altında yardım yapılmaktadır. Bu nedenle, ilimizde yaşamakta olan herhangi bir yabancı uyruklu kişiye Belediyemiz Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’nden aynı ve nakdi yapılmaması hususunda, gereğini rica ederim.” şeklindeki ilk resmi yazısını Bolu Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’ne göndermiştir. Devamında “Bu artık dayanılmaz bir boyuta geldi. 7 yıldır bakıyoruz. Çocuklarımızın işesini veriyoruz. Ben diğer yardım kurumlarına karışamam böyle bir yetkim yok; ama Bolu Belediyesi bütçesinden bir tek Suriyeliye tek kuruluş yardım yapmayacağım” açıklamalarında bulunan Belediye Başkanı, seçim sürecinde ise, “Belediye bütçesinden hiçbir Suriyeliye yardım yapmayacağım. Suriyelilere, göçmen statüsündeki yabancı uyruklu kişilere Bolu Belediyesinden işyeri açma ruhsatı vermeyeceğim. Ben reddedeceğim. Gitsin alabiliyorsa mahkeme kararıyla alsın. Çünkü Bolu’ya ve Türkiye’ye yerleşsinler istemiyorum. Yazık değil mi? Benim esnafım işyeri açmak için 10 yere kayıt yaptıracak, her yere para ödeyecek, vergi dairesi üzerine binecek, esnaf odaları üzerine binecek, belediyeler üzerine binecek; bunlara hesap soran dahi olmayacak. Her yerde söylüyorum. Bu misafirlik fazla uzadı” diyerek Suriyelilere yönelik ayrımcı ve nefret içerikli söylemler olarak değerlendirilebilecek ifadelerle yer vermiştir²⁴⁶.

Temmuz ve Ağustos 2019 aylarında ise Suriyelilere karşı ayrımcı ve ırkçı söylemlerin özellikle artış gösterdiği gözlemlenmiştir. İstanbul Valiliğinin Suriyelilerin kayıtlı oldukları illere gönderileceklerine, kayıtlı olmayanların ise kayıt yaptırmak için başka illere gitmesi gerektiğine dair yaptığı açıklama Suriyelilere yönelik nefret söylemlerinin artmasında etkili olmuştur. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, 21 Temmuz 2019 tarihi itibarıyla change.org’da Suriyelilerin ülkelerine gönderilmesi talebinde bulunan ve nefret söylemi içeren 73 kampanyaya, 1.385.122.43 kişi imza atmıştır.²⁴⁷ Aynı dönemde Suriyelilere destek amacıyla, Özgür-Der, Mazlum-Der, Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (UMHD) ve Hukukçular Derneği tarafından “Suriyeli Muhacirlere Yönelik Sürgün İddiasını Protesto”

²⁴²https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2019/06/1561530224.pdf.

²⁴³<https://www.evrensel.net/haber/380895/mudanyada-suriyeli-multecilere-sahil-yasagi> ;
<http://www.bursadabugun.com/haber/bursa-mudanya-belediye-baskani-turkiyilmaz-suriyeliler-insan-gibi-olduktan-sonra-sahile-gelebilir-1137370.html>.

²⁴⁴<https://www.cnnturk.com/turkiye/suriyelilere-plaj-yasagi>.

²⁴⁵<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/vatani-icin-savasmayanlar-plajimiza-giremez-yazili-pankart-kaldirildi-5224074/>.

²⁴⁶<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201904091038681343-bolu-chp-baskan-suriyeliler-yardim/>.

²⁴⁷<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/suriyelilere-nefret-kampanyasi-1498842>.

başlığıyla bir eylem düzenlenmiştir. Protesto öncesinde sosyal medyada “Suriyelileri istemiyoruz” etiketi Türkiye’de en çok kullanılan etiketlerden biri olmuştur ve bu etiket altında yoğun olarak mülteci karşıtı paylaşımlar yapılmıştır. Eylem günü basın açıklaması sırasında “Ne mutlu Türküm diyene” sloganları atan bir grup göstericilere saldırmıştır.²⁴⁸

Uluslararası Af Örgütü de 30 Ekim 2019 tarihinde yayımladığı, Suriyelilerin hukuka aykırı bir biçimde Suriye’ye geri gönderilmelerini ele alan “Savaş Bölgesine Geri Gönderildiler” başlıklı raporunda, bahsi geçen dönemde “Türkiyeli yurttaşlar ve Suriye’den gelen mülteciler arasında [...] söz konusu gerilimin tırmanışa geçtiği izlenimi[nin] mevcut” olduğunu belirtmiştir.²⁴⁹ Raporda artan gerilime örnek olarak İstanbul-Küçükçekmece ve Adana’da yaşanan olaylar verilmiştir. Nisan 2019’da Küçükçekmece’de bir çocuğa tecavüz edilmesi olayından sonra failin Suriyeli olduğu iddiası ortaya atılmış, bunun üzerine mahallede bulunan Suriyelilerin konut ve işyerleri ateşe verilmiştir. Adana’da ise 19 Eylül 2019’da bir çocuk istismara uğramış ve failin Suriyeli olduğu iddia edilmiştir. İnsan Hakları Derneği Adana Şubesi’nin hazırladığı rapora göre, ellerine delici ve kesici aletler alan bir grup, Suriyelilerin yaşadığı Mirzaçelebi mahallesinde Suriyelilere ait işyerlerine saldırmıştır. Grup “Kahrolsun Suriyeliler”, “Suriyeliler defolun”, “Suriyelileri istemiyoruz” ve benzeri ırkçı sloganlar atmış ve işyerlerinin kepenklerine “Türk”, “TC” yazmışlardır. Saldırıları sonucu birçok işyeri kullanılamaz hale gelmiş, 162 dükkân ve 12 aracın tahrip edildiği kaydedilmiştir. Raporda ayrıca güvenlik güçlerinin saldırılara geç müdahale ettiği ve yeterince önlem almadığı da belirtilmiştir.²⁵⁰ 23 Eylül 2019 tarihinde gözaltına alınan 138 kişiden 100’ü polise ifade verdikten sonra, 38’i de mahkeme tarafından adli kontrol şartıyla serbest bırakılmıştır.²⁵¹

2019 yılının son haftalarında medyada sığınmacılara yönelik ayrımcı ve hatta ırkçı olarak nitelendirilebilecek söylemler devam etmiştir. Medya ve Mülteci Hakları Derneği’nin açıkladığı haftalık raporlarda, 07 Aralık 2019-3 Ocak 2020 tarihleri arasında “dijital medyada ‘mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘göçmen’, ‘Suriyeli’ ve ‘Afgan’ kelimeleri ile [yapılan] taramalar sonucunda mülteciler hakkında hak ihlalinin olduğu” toplam 1383 haber tespit edilmiştir.²⁵²

Diğer taraftan, 2019 yılında da Türkiye’de yaşayan Gayrimüslimlere karşı ayrımcı söylemler ve fiziksel saldırılar devam etmiştir. Bu konuda Meclis’te çok sayıda soru önergesi verilmiş, ancak bunlar yanıtsız kalmıştır. Ocak 2019’da HDP Milletvekili Tuma Çelik Kızılay Metrosu’nda bir yıldır yer alan “*Yahudilerin yaptığı gibi sağa sola yalpalamayın*” ifadesi hakkında Meclis’te soru önergesi vermiştir.²⁵³ 23 Şubat 2019 günü Balat Surp Hreşdagabet Ermeni Kilisesi’nin duvarına ve kapısına ırkçı ve nefret söylemi içeren yazılar yazılmıştır. Cemaat Vakıfları bu saldırı üzerine suç duyurusunda bulunmuştur.²⁵⁴ 28 Mart 2019 gecesi İzmir’deki Beth İsrail Sinagogu’na molotoflu saldırı düzenlenmiş, saldırgan yakalandıktan sonra ibadethanelere zarar verme suçundan tutuklanmıştır.²⁵⁵ 31 Mayıs 2019 tarihinde Samatya’da yaşayan Ermenistanlı bir kadın evinde bıçaklı saldırıya uğramıştır. Aynı evin olaydan iki ay önce işaretlendiği, kapıya üzerinde nefret söylemleri ve bir haç işareti bulunan

²⁴⁸<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/210953-guvenlik-onlemine-ragmen-saldiri-nasil-gerceklesti>.

²⁴⁹<https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4411022019TURKISH.pdf>.

²⁵⁰https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2019/09/20190919_AdanaSube_SuriyelilereSaldirilar.pdf.

²⁵¹<https://tihv.org.tr/25-eylul-2019-gunluk-insan-haklari-raporu/>.

²⁵²<https://medyavemultecihaklari.org/2019/12/17/radara-174-haber-takildi/>;

<https://medyavemultecihaklari.org/2019/12/24/medya-radar-2-hafta-multeciler-hakkinda-dusmanlastirici-soylemler-kullanildi/>;

<https://medyavemultecihaklari.org/2019/12/30/medya-radar-3-hafta-multeci-haklarina-dair-calismalar-gundem-olamadi/>;

<https://medyavemultecihaklari.org/2020/01/06/medya-radarin-4-raporu-saglikta-ki-ihlaller-de-multecilere-baglandi/>;

²⁵³<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/21926/adalet-bakani-na-kizilay-metrosu-ndaki-pano-icin-soru-onergesi>.

²⁵⁴<http://bianet.org/bianet/nefret-soylemi/205812-balat-taki-ermeni-kilisesi-nin-duvarlarina-saldiri>.

²⁵⁵<http://bianet.org/bianet/nefret-soylemi/207033-izmir-de-sinagoga-molotof-kokteyli-atan-saldirgan-yakalandi>.

kâğıtlar bırakıldığı ve saldırganın “Bu başlangıç” diyerek tehditte bulunduğu basında yer almıştır.²⁵⁶ 31 Temmuz 2019 tarihinde bir Twitter hesabından bir grup çocuğa “Yahudi’ye Ölüm!” diye slogan atırıldığını gösteren bir video yayımlanmıştır. HDP Milletvekili Garo Paylan bu konuda üç ayrı soru önergesi vermiştir.²⁵⁷ İnsan Hakları Derneği Temmuz 2019’da yayımladığı raporunda Süryanilerin maruz kaldığı baskı ve tehditleri aktarmıştır. Rapor, bu dönemde Süryanilerin yaşadığı yerlerde ve geçimlerini sağladıkları zeytinliklerde çıkan yangınlarda kundaklama ihtimali olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁸ Ekim 2019’da Anadolu Gençlik Derneği ve Milli Gençlik Vakfı tarafından Konya’daki otobüs duraklarındaki ilan panolarına “Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse, O da onlardandır. Allah zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez” yazılı afişler asılmıştır. HDP Milletvekili Garo Paylan bu konuda TBMM Başkanlığı’na bir soru önergesi vermiş, İnsan Hakları Derneği de suç duyurusunda bulunmuştur. Gelen tepkiler üzerine afişler kaldırılmıştır. Konya Cumhuriyet Başsavcılığı afişlerde herhangi bir suç unsuruna rastlanmadığı, halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik suçunun işlenmediğine karar vermiştir.²⁵⁹

Öte yandan, Kürtler ve Aleviler açısından da nefret söylemlerine ve fiziksel saldırılara maruz kalınan örnekler olmuştur. 18 Şubat 2019’da Serik Belediyespor ve Cizrespor arasında oynanan maçta Cizrespor futbolcuları ve antrenörüne saldırı olmuştur. 23 Ağustos 2019 tarihinde Sakarya’da gerçekleşen bir olayda, Diyarbakır’dan Sakarya’ya tarım işçiliği yapmak için gelen Şirin Tosun yanındaki arkadaşıyla Kürtçe konuştuğu için onlara sataşan altı kişilik bir grup, önce onlara ve Diyarbakırlılara hakaret etmiş, ardından ellerindeki içki şişelerini atmışlardır. Tosun ve arkadaşı kaçarken arkalarından iki el ateş edilmiş, Şirin Tosun başından vurulmuş ve 13 Ekim 2019’da hayatını kaybetmiştir²⁶⁰. 15 Ekim 2019 tarihinde Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi’nde ameliyattan çıkmış olan ve Türkçe bilmeyen eşiyile Kürtçe konuşan Ekrem Yaşlı, bir başka hastanın refakatçisinin saldırısına uğramıştır. Saldırgan “*Sen nereden geldin?*” diye sormuş, aralarında yaşanan sözlü atışmadan sonra “*Burası Türkiye Cumhuriyeti*” diyerek elindeki soda şişesiyle Yaşlı’yı başından yaralamıştır²⁶¹. Ekim 2019’da Pir Sultan Abdal Kültür Derneği’nin Bursa Şube Başkanının evinin kapısına hakaret ve ölüm tehdidi içeren yazılar yazılmıştır. Kasım 2019’da İzmir Gaziemir’de ise Alevi bir ailenin evinin duvarına “*Defol Alevi*” yazılıp çarpı işareti konulmuştur. İzmir Valisi “*yazının herhangi bir mezhepsel bir durum sebebiyle olmadığı, kavga nedeniyle asiyeş olayına dayandığı değerlendirilmektedir*” açıklamasını yapmıştır.²⁶²

2018 yılında Sakarya’da yaşanmış olan, İnsan Hakları Derneği’nin ırkçı bir saldırı olarak nitelendirdiği ve takip ettiği cinayet davasında 6 Aralık 2019 tarihinde de sanık kasten adam öldürmekten ve öldürmeye teşebbüsten cezalandırılmıştır.²⁶³ Olayda yolda Kürtçe konuşan baba Kadir Şakçı ve oğlu Burhan Şakçı’ya “*Kürt müsünüüz, Suriyeli misiniz?*” diye soran fail, “*Evet, Kürdüz*” demeleri üzerine “*Zaten sizi sevmiyorum*” diyerek belindeki tabancayı çıkarıp ateş etmiş, Kadir Şakçı’yı öldürmüş, oğlunu ise ağır yaralamıştır.

²⁵⁶<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22512/ermenistanli-kadin-samatya-da-saldiriya-ugradi>; <https://tihv.org.tr/01-10-haziran-2019-gunluk-insan-haklari-raporu/>.

²⁵⁷<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22760/paylan-dan-yahudi-ye-olum-videosu-hakkinda-uc-bakanliga-soru-onergesi>.

²⁵⁸https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/20191025_TurabdinRaporu_IHDIRkicilikVeAyrimciligaKarsiKomisyon.pdf.

²⁵⁹<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/23092/konya-da-nefret-soylemi-iceren-ifadeler-icin-soru-onergesi>.

²⁶⁰<https://www.evrensel.net/haber/388790/sakaryada-kurtce-konustugu-icin-linc-edilen-sirin-tosun-yasamini-yitirdi>; <https://www.sakaryayenihaber.com/guncel/o-cinayet-icin-konustu-kurtlukle-alakasi-yok-h99917.html>.

²⁶¹<https://www.evrensel.net/haber/388931/canakkalede-kurtce-konusan-yasli-adama-saldiri>.

²⁶²<http://bianet.org/bianet/nefret-soylemi/216395-izmir-de-alevi-ailenin-evi-isaretlendi-vali-mezhepsel-degil-dedi>.

²⁶³http://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/2018_12_27_Kadir_Sakci_Cinayetiyle_ilgili_Rapor.pdf.

Söz konusu örnekler, nefreti söylemi olarak kabul edilebilecek nitelikteki ifadelerle maruz kalan kişi ve gruplara yönelik koruyucu önlemlerin yeterince alınmadığını göstermektedir. Devletin nefret söylemlerine karşı yaptırım uygulamak yükümlülüğü söz konusudur. Söz konusu söylemlere karşı yapılan suç duyurularının ise çoğunlukla sonuçsuz kaldığı gözlemlenmektedir.

6. BARIŞÇIL TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME VE ÖRGÜTLENME HAKKI:

6.1.Giriş

Anayasa'nın 34. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi uyarınca güvence altına alınan barışçıl toplantı, gösteri yürüyüşü düzenleme ve örgütlenme hakkına yapılan müdahalelerin olağanüstü hal süresince oldukça yoğunlaştığını, olağanüstü hal sonrasında valiliklerin aldığı sınırlama ve yasaklama kararlarının, kamu düzeni ve kamu güvenliği temellerinde muğlak gerekçelere dayanarak arttığı gözlemlenmektedir.²⁶⁴ Bu durum doğrultusunda, özellikle Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu Güneydoğu bölgelerinde düzenlenmesi planlanan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ve LGBTİ+ toplumunun orantısız şekilde etkilendiği görülmektedir.²⁶⁵

Sivil toplum ve insan hakları savunucuları üzerindeki olağanüstü halden itibaren yoğunlaşan baskılar, örgütlenme özgürlüğünü doğrudan düzenleyen mevzuatın daha da sıkılaşması, çeşitli derneklerin ve insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kapatılması ve insan hakları savunucularının yargılanması gibi çeşitli şekillerde devam ettirilmiştir.²⁶⁶ Ele alınan başlık kapsamında, hâlihazırda işbu raporun diğer başlıkları altında değinilen barışçıl toplantı, gösteri yürüyüşü ve örgütlenme hakkına yapılan müdahaleler haricinde, söz konusu özgürlüğe bir bütün olarak getirilen kısıtlamalara ve belirli olaylara ve gelişmelere değinilecektir.

6.2.Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına Yapılan Müdahalelere İlişkin Genel Durum

Avrupa Konseyi'ne üye devletler arasında Türkiye, toplantı ve örgütlenme özgürlüğü konusunda en kısıtlayıcı ülkeler arasında yer almaktadır ve bu konuda AİHM tarafından verilmiş çok sayıda ihlal kararı olduğu gibi bazı karar grupları da Avrupa Konseyi Bakalar Komitesi önünde de icrayı beklemektedir.²⁶⁷ Nitekim 2018 yılı sonuna kadar, AİHM'nin

²⁶⁴ Human Rights Watch, World Report 2019, Türkiye Olayları, Erişim adresi: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2019/country-chapters/325436>, Erişim tarihi: 24 Şubat 2020.

²⁶⁵ Human Rights Watch, World Report 2020, Türkiye Olayları, Erişim adresi: <https://www.hrw.org/tr/world-report/2020/country-chapters/337273>, Erişim tarihi: 24 Şubat 2020.

²⁶⁶ Avrupa Konseyi, Turkey Needs To Put An End To Arbitrariness In The Judiciary And To Protect Human Rights Defenders, Erişim adresi: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/turkey-needs-to-put-an-end-to-arbitrariness-in-the-judiciary-and-to-protect-human-rights-defenders>, Erişim tarihi: 24 Şubat 2020.

²⁶⁷ ICJ ve IHOP (2019), "Keyfi Sınırlama: Olağanüstü Hâl Süresince ve Sonrasında Türkiye'de Seyahat ve Toplantı Özgürlüklerinin Kullanımı" 1 Kasım 2019, Erişim adresi: <https://www.icj.org/turkey-legal-framework-allows-for-arbitrary-restrictions-of-movement-and-assembly-warns-icj-briefing-paper/>, Erişim tarihi: 27 Şubat 2020; Secretariat Of The Committee Of Ministers, Communication from Turkey concerning the case of ATAMAN v. Turkey (Application No. 74552/01), <https://rm.coe.int/168077c5dc>.

AİHS'nin 11. maddesi uyarınca toplantı ve örgütlenme özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verdiği toplam 262 karar arasında, 95 kararla Türkiye ilk sırada yer almıştır. 2019 yılında ise Türkiye hakkında 11. maddenin 2 kez ihlal edildiğine karar verilmiştir.²⁶⁸

6.3.OHAL Sürecine İlişkin Değerlendirmeler

Son raporlara bakıldığında olağanüstü hal süresince valilikler, en az 86'sı genel yasak olmak üzere toplantı ve gösteriler için en az 163 kısıtlayıcı tedbir uygulamışlardır²⁶⁹. Bu kararların alındığı illerde, olağanüstü hâl süresince bütün toplantılar yasaklanmıştır. Bu kararların 37'si tüm olağanüstü hâl süresince tüm toplantı ve gösterileri yasaklarken, 73'ü 30 gün ile 3 ay arasında yasaklar öngörmüştür. Kısıtlamalar için gösterilen sebepler, suçların önlenmesi, kamu düzeninin korunması, terör propagandasının önlenmesi gibi oldukça genel niteliktedir. Anılan 163 valilik kararının 53'ü internet sitelerinde yayımlanmamıştır.²⁷⁰ OHAL süresince toplam 905 toplantı özgürlüğü hakkı ihlali ve bu hakkın kullanılmasına karşı 677 polis saldırısı yaşanmış olup, bunun sonucunda ise 3267 kişi gözaltına alınmıştır. Toplantı ve gösterilere 79 kez ise sivil gruplar tarafından saldırı gerçekleşmiştir.²⁷¹ Bu itibarla OHAL süresince toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yapılan haksız müdahalelerin rutinleştiğini ve geniş ölçekte tekrarlandığı görülebilmektedir.

OHAL dönemine geçiş aşamasında Türkiye, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliklerine aralarında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının da bulunduğu belli koşullar dahilinde kısıtlanabilir haklara ilişkin Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerini askıya aldığını (*derogasyon*) bildirmiştir. Her ne kadar söz konusu bildirimlerin OHAL kapsamında alınacak tedbirleri haklı kılacağı düşünülse de, bu tedbirlerin yukarıda anılan şekilde genel nitelikte ve sebeplerinin oldukça muğlak olması itibariyle hukuka uygun müdahaleler olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.²⁷²

6.4. OHAL Sonrası Sürece İlişkin Değerlendirmeler

OHAL'in sona ermesinin ardından toplantı ve gösteri yürüyüşüne yapılan müdahaleler benzer şekilde devam etmiştir. Her ne kadar OHAL'in sona ermesinden itibaren OHAL tedbiri niteliğindeki kısıtlamalar hukuka aykırı görülürse de, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve/ya İl İdaresi Kanunu, OHAL dönemindekilere benzer tedbirler alabilmeleri yönünde valiliklere geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır. Nitekim bu geniş takdir yetkisinin kullanılması, OHAL sona erdikten sonra Ankara Valiliği'nin 3 Ekim 2018 tarihinde 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu 11.maddesi ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 17.maddesine dayanarak il çapında LGBTİ+ toplumunun etkinliklerini yasaklaması ile kendini açıkça göstermiştir.²⁷³

Ek olarak, yapılan mevzuat değişiklikleri aracılığıyla, idareye tanınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını kısıtlama yetkisi genişletilmiş vaziyettedir. 2018'de kabul edilen

²⁶⁸ Bkz, Madde ve devlete göre ihlaller, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2019_ENG.pdf.

²⁶⁹ <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/11/Turkey-FoEA-Advocacy-analysis-brief-2019-TUR.pdf>.

²⁷⁰ Toplumsal Hukuk. (2019), OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, <http://www.toplumsalhukuk.net/wp-content/uploads/2019/02/OHAL-RAPORU.pdf>, Erişim tarihi: 25/02/2020.

²⁷¹ Toplumsal Hukuk. (2019).

²⁷² ICJ ve IHOP. (2019).

²⁷³ Kaos GL. (2019), Kaos GL'den Ankara'daki LGBTİ+ yasaklarına dair bilgi notu, <https://www.kaosgl.org/haber/kaos-glden-ankaradaki-lgbti-yasaklarina-dair-bilgi-notu>, Erişim Tarihi : 25 Şubat 2019; Ayrıntılı bilgi için bkz: LGBTİ+ Hakları başlığı.

torba yasa ile birlikte İl İdare Kanunu Madde 11/C hükmüne; valinin, huzuru, güvenliği ve kişi dokunulmazlığını güvence altına almak için gereken kararları ve tedbirleri alabileceği ibareleri eklenmiştir.²⁷⁴ Bu maddeye dayanan uygulamacılar oldukça geniş kapsamlı ve açık uçlu tedbirler almışlardır. Her ne kadar bu tedbirlere karşı İdare Mahkemesine başvuru yolu açık olsa da, ilgili kararların 15 gün için geçerli olması itibariyle, İdare Mahkemelerinin tedbir sona ermeden önce karar vermesi oldukça güç gözükmektedir.²⁷⁵

Bu hüküm ile birlikte temel hak ve özgürlükleri kısıtlama rejimi kapsamında kanunilik ilkesinin karşılanmadığı, kısıtlama rejiminin kesin ölçütler ile belirlenerek uygulamacıların takdir yetkisinin sınırlı olması gerekliliğinin karşılanmadığı ve keyfi uygulamalara karşı garantilerin sağlanmadığı söylenebilir.

İçişleri Bakanlığı'nın 19 Ağustos 2019 tarihli basın açıklaması ile yerel seçimlerde seçilmiş Van, Diyarbakır ve Mardin Büyükşehir belediye başkanları, haklarında yürütülen adli soruşturmaların güvenliği gerekçesiyle, Anayasa'nın 127. ve 5739 sayılı Belediye Kanunu'nun 47. maddesine dayanılarak görevlerinden geçici olarak uzaklaştırıldığı ve bu üç belediyeye kayyım atandığı duyurulmuştur.²⁷⁶ Söz konusu görevden alma ve kayyım atamalarını protesto etme amacıyla yapılan gösterilere ve oturma eylemlerine polis tazyikli suyla müdahale etmiş, polis müdahalesi sonrası 3HDP'li milletvekili hastaneye kaldırılmıştır.²⁷⁷

Bu durum üzerine ülke çapında protesto eylemlerinin yapılmaya başlanması ve bunların yayılmasını önleme amacıyla valiler 5442 sayılı İl İdare Kanunu'nun 11.maddesi c bendinde yer alan hükmü ile 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. maddesinde tanınan yetkileri kullanmışlardır. Böylece Ağustos 2019 ayı itibariyle Gaziantep, İzmir, Van, Muş, Mardin, Hakkâri, Şırnak, Kocaeli, Iğdır ve Adana valilikleri tüm toplantı ve gösterileri yasaklamıştır.²⁷⁸

Söz konusu yasaklamalarla ilgili özel olarak belirtilmelidir ki, her ne kadar 5442 sayılı Kanun'un 11/C maddesinde yer alan kısıtlama süresini 15 gün olarak belirlemiş olsa da, Gaziantep, Mardin ve Hakkâri valilikleri bu süreyi aşarak 30 günlük yasaklar koymuştur. Ayrıca söz konusu hüküm ile birlikte 2911 sayılı kanunun ilgili maddesi yalnızca belirli yer, zaman ve etkinlikler için kısıtlama izin verse de, ilgili valiliklerin bütün etkinliklere yasaklama getirmiş olduğu gözlemlenmiştir.

Bu sebeple toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünü doğrudan düzenleyen mevzuatın, valiliklere kapsamı belirsiz ve orantısız şekilde geniş yetkiler tanıdığı, söz konusu yetkilerin uygulamalı olarak yargı denetiminin dışında bırakıldığı görülebilmektedir.

6.5. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ile Bağlantılı Kamuoyuna Yansımış Bazı Olaylar

²⁷⁴ 10/6/1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5442.pdf>.

²⁷⁵ ICJ ve IHOP. (2019).

²⁷⁶ <https://www.icisleri.gov.tr/diyarbakir-mardin-van-buyuksehir-belediye-baskanlarinin-gorevden-uzaklastirilmasina-dair-basin-aciklamasi>; Ayrıntılı bilgi için bkz: Serbest Seçim Hakkı başlığı.

²⁷⁷ BBC News Türkçe (2020), Diyarbakır, Van Ve Mardin'de Kayyum Kararını Protesto Edenlere Polis Müdahale Etti, <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-49381649>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2020.

²⁷⁸ ICJ ve IHOP. (2019).

Bu başlık kapsamında toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü koruması altında bulunan belirli olgulara ve bunlar üzerine başlatılan adli süreçlere yer verilecektir:

6.5.1. Gezi Parkı Davası:

İstanbul Taksim Gezi Parkı'na Taksim Yayalaştırma Projesi çerçevesinde Topçu Kışlası'nın imar izni olmadan yeniden inşa edilmesine yönelik tepkiler sonrasında tüm ülke genelinde başlayan ve yaklaşık 3.6 milyon insanın katıldığı eylemler neticesinde; 5 bin 513 kişi gözaltına alınmış, 189 kişi tutuklanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün açıkladığı verilere göre 4 bin 329 kişi, Türk Tabipler Birliği'nin açıkladığı verilere göre de 7 bin 478 kişi eylemler sırasında yaralanmıştır. Olaylar sonucunda ise 8 sivil ve 2 güvenlik görevlisi hayatını yitirmiştir.²⁷⁹

İstanbul Barosu sosyal ve yasal sorumluluğu gereği, Gezi Parkı olayları sırasında yaklaşık bin avukatın görev aldığı bir kriz merkezi kurmuş ve vatandaşlar ile 16.791 görüşme yapmıştır. Dönemin Baro Başkanı Ümit Kocasakal, *"Toplumsal olaylarda polisin gerek CMK gerekse kendi yasası olan PVSK'da belirtilen kurallara uymadığını, polisin nasıl hareket etmesi gerektiğinin ilgili yasa maddelerinde çok açık olarak belirtildiğini"* açıklamıştır.²⁸⁰

Gezi Parkı protestolarının *"bir darbe girişimi"* olarak tanımlandığı Gezi Parkı davasıyla, temel olarak bu "protestoların örgütlenmesi ve finanse edilmesi" temelinde suç isnadında bulunulan 16 sanık yargılanmıştır. Sanıklar hakkında 2013 yılındaki Gezi Parkı eylemleri ile ilgili olarak "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini Ortadan Kaldırmaya veya Görevini Yapmaya Engellemeye Teşebbüs Etme", "Mala Zarar Verme", "Tehlikeli Maddelerin İzinsiz Olarak Bulundurulması veya El Değiştirilmesi", "İbadethanelere veya Mezarlıklara Zarar Verme", "Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Aletler Hakkında Kanuna Muhalefet", "Nitelikli Yağma", "Nitelikli Yaralama" suçlamalarıyla İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır.

16 sanık için ayrı ayrı 606 yıldan 2 bin 970 yıla kadar hapis istenmiş olup, iddianamede 746 müşteki yer almıştır. Müştekiilerin başında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve 61. Hükümet'in bakanları bulunmuştur. 657 sayfalık iddianame mahkeme tarafından 4 Mart 2019 tarihinde kabul edilmiş ve ilk duruşma 24 Haziran 2019 tarihinde yapılmıştır.²⁸¹ 16 Kasım 2018'de gözaltına alındıktan sonra tutuklanan sanık Yiğit Aksakoğlu, davanın ilk duruşmasında salıverilmesiyle, 221 gün sonra tahliye edilmiştir.

İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, 18 Şubat 2020 tarihli altıncı duruşma sırasında Gezi davasının 16 sanığı hakkında beraat kararı verirken, yurtdışında bulunan 7 sanığın dosyasını ayırmıştır. Mahkeme, beraatle birlikte davanın tutuklu tek sanığı Osman Kavala'nın da tahliyesine hükmetmiştir. Gezi davasında beraat kararının gerekçesini açıklayan mahkeme heyeti, telefon dinleme, teknik araçla izleme kararlarının hukuka aykırı alındığını belirtirken, beraat eden sanıklar hakkında "kanuna aykırı olarak toplantı ve gösteri yürüyüşleri

²⁷⁹https://tr.wikipedia.org/wiki/Gezi_Park%C4%B1_davas%C4%B1.

²⁸⁰<https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=8292&Desc=Gelece>.

²⁸¹ BBC News Türkçe, 10 Soruda Gezi Parkı Davası, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48740737>, Erişim Tarihi 16/03/2020.

düzenlemek ve güvenlik güçlerine mukavemet" iddiasıyla suç duyurusunda bulunulmasına karar vermiştir.²⁸²

İlk aşamadan beri sürecin yakın takipçisi olan, davayı bizzat takip eden İstanbul Barosu 27 Ocak 2020 tarihinde 12 ortak baro ile, "Gezi Davasında yaşanmakta olan bu gerçeklikler karşısında, aşağıda imzası bulunan Barolar olarak vurgulamaktayız ki, ancak bağımsız mahkemeler tarafından etkin bir savunma hakkının kullanılması sonucunda adil yargılanma gerçekleşebilir. Aksi takdirde sonucu önceden belli, kanıtları savunmadan saklanarak dinlenecek tanıklarla sağlanan, keyfiyete dayalı bir yargılama düzeni asla adil olmayacaktır. Savunma suç ile ilişkilendirilemez, özdeşleştirilemez. Çünkü savunma yoksa adalet de yoktur. Barolar olarak 28 Ocak 2020 tarihinde yapılacak celseden itibaren, yargılamanın özellikle de savunma hakkı bakımından ifade edeceği sonuçları dikkatle izleyeceğiz. Ulusal ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan haklarımızın ihlalinin her platformda dile getirilmesi, yaşamsal önemdedir." şeklinde basın açıklaması yapmıştır.²⁸³

6.5.2. Büyükada Davası:

5 Temmuz 2017 tarihinde İstanbul Büyükada'daki bir otelde "İnsan hakları savunucularının korunması dijital güvenliği" konulu bir toplantı düzenlemek için bir araya gelen insan hakları savunucuları polis baskınıyla karşılaşmış ve 10 insan hakları savunucusu 5 ayrı karakola götürülerek gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınan kişiler; Helsinki Yurttaşlar Derneği'nden Nalan Erkem ve Özlem Darıkan, Kadın Koalisyonu'ndan İlknur Üstün, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nden İdil Eser, İnsan Hakları Gündemi Derneği'nden Veli Acu ve Günal Kurşun, Eşit Haklar için İzleme Derneği'nden Nejat Taştan, Hak İnisyatifi'nden Şeyhmus Özbekli, İsveç vatandaşı insan hakları eğitmeni Ali Gharavive Almanya vatandaşı insan hakları eğitmeni Peter Steudtne'dir.²⁸⁴ Hak savunucuları "silahlı terör örgütü üyeliği" ve "örgüte üye olmamakla beraber örgüt adına suç işlemek" suçlarını işledikleri iddiasıyla gözaltına alınmıştır. Hazırlanan iddianamede hak savunucularının üye oldukları iddia edilen örgütler "FETÖ/PDY, PKK/KCK ve DHKP/C" olarak sıralanmıştır.

Eşit Haklar İzleme Derneği'nden Nejat Taştan ve Hak İnisyatifi'nden Şeyhmus Özbekli, 13 günlük gözaltı süresinin ardından serbest bırakılırken, kalan 8 hak savunucusundan 6'sı 18 Temmuz 2017'de, 2 kişi ise 23 Temmuz 2017'de tutuklanmış ve ilk duruşmanın görüldüğü 25 Ekim 2017 tarihine kadar tutuklu kalmışlardır.

104 günlük tutukluluğun ardından ilk duruşmada tüm sanıklar tahliye edilmiştir. İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen hak savunucularının dosyası, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Taner Kılıç hakkında İzmir 16. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen dosya ile aynı tarihli duruşmada birleştirilmiştir.²⁸⁵ Kılıç, 6 Haziran 2017'de İzmir'deki evinden gözaltına alındıktan üç gün sonra tutuklanmış, benzer şekilde "örgüt üyeliği" ile suçlanmıştır. Taner Kılıç hakkında, 31 Ocak 2018 tarihli üçüncü

²⁸²Bianet - Bağımsız İletişim Ağı. 2020, Gezi Davasında Beraat Gerekçesi: Deliller Kanuna Aykırı, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/220509-gezi-davasinda-beraat-gerekcesi-deliller-kanuna-aykiri>, Erişim tarihi 16 Mart 2020.

²⁸³<https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=15416&Desc=Savunma-yoksa-adil-yarg%C4%B1lama-da-yoktur!>
²⁸⁴ BBC News Türkçe, Büyükada'da Gözaltına Alınan Aktivistlere 'Terör Örgütü Üyeliği' Suçlaması, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40515394>, Erişim Tarihi : 16 Mart 2020.

²⁸⁵ Uluslararası Af Örgütü, Taner Kılıç ve Hak Savunucuları Davası Hakkında Bilmeniz Gereken 8 Şey, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-hak-savunuculari-davasi-hakkinda-bilmeniz-gerken-8-sey>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

duruşmada tahliye kararı verilirken, yapılan itirazın İstanbul 36. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmesi üzerine, aynı gün henüz cezaevinden tahliye edilmeden “tutuklamaya yönelik yakalama kararı” çıkartılmış ve Kılıçtutuklu yargılanmaya devam etmiştir. Taner Kılıç, 15 Ağustos 2018’de tahliye olmuştur.²⁸⁶

Söz konusu yargılama ulusal ve uluslararası anlamda yankı uyandırmış ve yargılamanın, insan hakları savunucuları üzerindeki artan baskı ortamının bir parçası olması itibariyle yoğun şekilde eleştirilmiştir.²⁸⁷ Yargılama çeşitli ülkelerin konsoloslukları ve diplomatik misyon temsilcilikleri, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Hafıza Merkezi, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Uluslararası Af Örgütü ve basın kuruluşlarının gözlemi ile devam etmektedir.

27 Aralık 2019 tarihli celsede Cumhuriyet Savcısı, 5 sanığın “*yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması*” gerekçesi ile beraatini talep ederken, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı’nın “*örgüt üyeliği suçlamasıyla cezalandırılmasını*”, kalan 5 sanığın ise “*örgüte yardım etme suçlamasıyla cezalandırılmasını*” talep etmiştir. 19 Şubat 2020 tarihinde görülen celse bir kısım sanık müdafilerin savunmalarını tamamlamadığı gerekçesi ile 3 Nisan 2020 tarihinde görülen celse ise koronavirüs tedbirleri kapsamında ertelenmiş olup, yargılama süreci halen devam etmektedir.

6.5.3. Cumartesi Anneleri

27 Mayıs 1995’ten bu yana her cumartesi günü, zorla kaybettirilen yakınlarının ve faili meçhul cinayetlere kurban giden yakınlarının faillerini aramak için Galatasaray Meydanı’nda oturma eylemleri düzenleyen Cumartesi Anneleri/İnsanları’nın, 25 Ağustos 2018’de 700. hafta eylemleri, 2911 Sayılı Kanun kapsamında toplantı ve yürüyüş güzergâhında olmadığı ve Kaymakamlığa bildirimde bulunulmadığı iddiasıyla yasaklanmıştır.²⁸⁸ Yasaklama kararına rağmen her cumartesi olduğu gibi Galatasaray Meydanı’nda toplanacağını belirten Cumartesi Anneleri’ne izin vermeyen polis, pekçok noktaya biber gazı ve plastik mermiyle müdahalede bulunmuş, milletvekilleri ile basın mensuplarına müdahale edilmiş, çok sayıda kayıp yakını ve hak savunucusu gözaltına alınmıştır.²⁸⁹ 700. haftada yapılan eylemden itibaren Cumartesi Anneleri’nin eylemlerini Galatasaray Meydanı’nda yapmalarına izin verilmemekte ve eylemleri polis müdahalesiyle engellenmektedir.

6.6. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü’ne ilişkin Diğer Olaylar

7 Kasım 2011 tarihinden itibaren Selçuk Üniversitesi Edebiyat Bölümünde akademisyen olarak görev yaparken KHK ile ihraç edilen, işine geri dönmek istediğini beyan eden ve daha sonra sayısız kişinin katılımıyla devam eden Ankara Yüksel Caddesi İnsan Hakları Anıtı önünde “*İşimi Geri İstiyorum*” sloganıyla eylem yapan kişilere polis tarafından müdahale

²⁸⁶Bianet - BağımsızİletişimAgi, Af Örgütü Yöneticisi Taner Kılıç Hakkında Tahliye Kararı, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/200022-af-orgutu-yoneticisi-taner-kilic-hakkinda-tahliye-karari>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

²⁸⁷Bianet - Af Örgütü: Hak Savunucuları Davası’nda Sadece Adalet İstiyoruz, <http://bianet.org/bianet/print/220206-af-orgutu-hak-savunuculari-davasi-nda-sadece-adalet-istiyoruz>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

²⁸⁸Birgun.net, Cumartesi Anneleri’ne 700’Üncü Haftada Polis Saldırısı, <https://www.birgun.net/haber-detay/cumartesi-anneleri-ne-700-uncu-haftada-polis-saldirisi-228069.html>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

²⁸⁹Bianet - BağımsızİletişimAgi, Cumartesi Anneleri/İnsanları 700. Hafta: Polis Cumartesi Anneleri’ne Plastik Mermiyle Saldırdı, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/200206-polis-cumartesi-anneleri-ne-plastik-mermiyle-saldiridi>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

edilmiş ve söz konusu müdahaleler kapsamında birçok kişi gözaltına alınmıştır²⁹⁰. Bu kapsamda kişilerin toplanma ve ifade özgürlüğü haklarına müdahale edilmiştir. Söz konusu eylemler kapsamında 2017'den başlayarak rapor tarihine kadar sayısız gösteri yapılmıştır. Her gösteriye ve basın açıklamasına istinasız olarak polis müdahalesi ve gözaltı işlemleri uygulanmıştır.

Aynı şekilde “*İşimi Geri İstiyorum*” eylemleri kapsamında İstanbul Bakırköy Meydanı'nda oturma eylemi gerçekleştirmek isteyen Nursel Tanrıverdi'ye²⁹¹ ve Düzce'de Adalet ve Kalkınma Partisi İl Başkanlığı önünde oturma eylemi yapmak isteyen Alev Şahin'e birçok kez gözaltı işlemi uygulanmış ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına müdahale edilmiştir²⁹². Söz konusu “*İşimi Geri İstiyorum*” eylemlerine engel olduğu iddiasıyla Nursel Tanrıverdi ile Selvi Polat tarafından Bakırköy'de görev yapan sulh ceza hâkimleri ile savcılar, Hakimler ve Savcılar Kurulu'na şikayet edilmiştir²⁹³. Ancak ilgili şikayet hakkında işlem yapılmamış olduğu gözlemlenmiştir.

İzmir Şakran 2 Nolu T Tipi Cezaevi'nde tutulan ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla 81 gündür ölüm orucunda olan Mustafa Koçak hakkında İstanbul'un Kadıköy ilçesinde 20 Aralık 2019 tarihinde basın açıklaması yapmak isteyen anne ve babası Zeynep Koçak, Hasan Koçak ile Taylan Gültekin, Cemile Temizkalp ve Cansu Kalender, hakkında gözaltına işlemi uygulanmış ve eylem yapmaları engellenmiştir. Aynı sebeplerle, İstanbul'un Şişli ilçesindeki Cevahir Alışveriş Merkezi önünde 21 Aralık 2019 tarihinde basın açıklaması yapmak isteyen annesi ve babası gözaltına alınmıştır.²⁹⁴²⁹⁵

22 Aralık 2019 tarihinde Diyarbakır'da İstasyon Meydanı'nda düzenlenen mitinge “*Ranta, talana, faize, israfa, savaşa değil emekçiye bütçe*” yazılı pankartla girmek isteyen KESK üyelerinin polis tarafından miting alanına girmesi engellenmiş ve pankarttaki “savaş” kelimesinin kesilerek çıkarılmasından sonra miting alanına girişe izin verilmiştir.²⁹⁶

Temmuz 2019'da gerçekleşen Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) mezuniyet töreni öncesinde, mezuniyet töreninde pankart açacakları iddiasıyla üniversitesi öğrencileri gözaltına alınmış ve “*Yaşasın Devrimci ODTÜ*” pankartlarına el konulmuştur.²⁹⁷ Yine Temmuz ayı içinde, ODTÜ'de bulunan arazinin 49 yıllığına Kredi ve Yurtlar Kurumu'na devredilmesine tepki gösteren öğrencilere polis tarafından müdahale edilmiş ve gözaltına alınmış ve öğrencilerin evlerinde aramalar yapılmıştır.²⁹⁸

²⁹⁰ <https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/17-eylul-2019-gunluk-insan-haklari-raporu/>.

²⁹¹ <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2019/09/02/2-yildir-eylemdeler-yasagi-tanimadigimizi-ilan-ettik/>.

²⁹² <http://www.duzce.gov.tr/yasaklama-karari>.

²⁹³ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/khkli-ogretmenler-5-kez-tutuklandi-1396386>.

²⁹⁴ Tihv.org.tr, <https://tihv.org.tr/category/gunluk-insan-haklari-raporlari/2019/page/2/>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

²⁹⁵ Mustafa Koçak, adil yargılanma talebi ile başladığı ölüm orucunun 297. gününde 24 Nisan 2020 tarihinde, bulunduğu İzmir Şakran 1 Nolu F Tipi Cezaevi'nde hayatını kaybetmiştir.

²⁹⁶ <https://www.evrensel.net/haber/393679/diyarbakirda-toplumsal-baris-ve-insanca-yasam-mitingi-yapildi>.

²⁹⁷ Bianet, ODTÜ'lüler Bir İhbarcının E-Postasıyla Gözaltına Alınmış, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/209945-odtu-luler-bir-ihbarcinin-e-postasiyla-gozaltina-alinmis>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

²⁹⁸ Bianet, Kavaklık Direnişi 55. Gününde: ODTÜ'De Polis Öğrencileri Dağıttı, Rektörlük: 750 Ağaç Kesilecek, <http://bianet.org/bianet/genclik/210163-odtu-de-polis-ogrencileri-dagititi-rektorluk-750-agac-kesilecek>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

Tarihi miraslarımızdan olan Hasankeyf'in sular altında kalmasını protesto eden kişileri engellemek amacıyla eylem yapmak isteyen ve içlerinde HDP milletvekillerinin de olduğu gruba polis müdahale etmiş ve eylem alanına girmeleri engellenmiştir.²⁹⁹

Suruç'ta yaşamını yitiren kişilere ilişkin olarak Kadıköy'de eylem yapmak isteyen, aralarında HDP ve CHP milletvekillerinin de bulunduğu kişilere polis müdahale etmiştir³⁰⁰.

CHP milletvekili Eren Erdem hakkında verilen tutukluluk kararını protesto etmek isteyen kişiler tarafından gerçekleştirilen eylemler Silivri Kaymakamlığı tarafından yasaklanmıştır³⁰¹.

6.7. Dernek Kapatmalar ve Sivil Topluma Yapılan Müdahaleler

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović'in, 1 ila 5 Temmuz 2019 Türkiye ziyaretini müteakip yayınladığı raporda, insan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini yürütmek zorunda oldukları atmosferin giderek daha çetin ve düşmanca hale geldiğini, üst düzey yetkililer de dâhil olmak üzere yetkililerin insan hakları savunucularını ve sivil toplum kuruluşlarını sık sık "terörist" ve "halk düşmanı" gibi ifadeler kullanarak etiketleyerek hedef aldıklarını ve OHAL sürecinin, OHAL sona ermiş olmasına rağmen sivil topluma ciddi şekilde zarar verdiği tespit edilmiştir.³⁰²

OHAL boyunca 1414 sivil toplum örgütü ve dernek kapatılmıştır.³⁰³ Kapatma gerekçesi olarak bunların bir kısmının FETÖ/PDY örgütü ile ilişkili olması gösterilirken, geri kalanınsa farklı terör örgütleri ile bağlantılı olduğu öne sürülmüştür. Bununla birlikte bu esnada insan hakları alanında faaliyet gösteren pek çok derneğin ve avukat örgütünün de bu şekilde kapatıldığı gözlemlenmektedir. Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD), Özgürlükçü Hukukçular Derneği (ÖHD), Mezopotamya Hukukçular Derneği (MHD), Gündem Çocuk Derneği, İnsan Hakları Araştırma Derneği söz konusu örneklerden birkaçıdır.³⁰⁴ ÇHD, ÖHD ve MHD'nin insan hakları davalarına odaklandığı ve terörle mücadele kapsamındaki ceza davalarında sanık haklarını desteklediği ve bu anlamda bu üç örgütün kapatılmasının eleştirilere konu olduğu belirtilmelidir.³⁰⁵

7. SERBEST SEÇİM HAKKI:

OHAL 18 Temmuz 2018 tarihinde, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yapılan ilk seçim olan 31 Mart 2019 tarihli yerel seçimlerinden aylar öncesinde kaldırılmıştır. Ancak Avrupa Konseyi gözlemcileri tarafından hazırlanan raporlarda paylaşılan verilere göre, 100.000'den

²⁹⁹Bianet, İhsu'ya Gitmek İsteyen HDP Milletvekilleri Engellendi, <http://bianet.org/bianet/yasam/210423-ilisu-ya-gitmek-isteyen-hdp-milletvekilleri-engellendi>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

³⁰⁰<https://www.evrensel.net/haber/383371/kadikoyde-suruc-anmasina-polis-saldirdi-hdp-ve-chpli-vekiller-yaralandi>.

³⁰¹<https://www.birgun.net/haber/eren-erdem-e-destek-eylemine-kaymakamliktan-engel-263781>.

³⁰² Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, "Dunja Mijatović 1 - 5 Temmuz 2019 Türkiye Ziyaretini Müteakip Rapor", Strazburg, 19 Şubat 2020. CommDH(2020)1 Türkçe çeviri, <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187>.

³⁰³Bianet, Sayılar Ve Raporlarla 15 Temmuz'un 2 Yılı, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/199216-sayilar-ve-raporlarla-15-temmuz-un-2-yili>, Erişim Tarihi: 17 Mart 2020.

³⁰⁴ <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/11/22/muhurlenen-dernekler-kapatildi-chd-ohd-gundem-cocuk/> [Erişim tarihi 17 Mart 2020].

³⁰⁵ Human Rights Watch, "Türkiye'de Avukatlar ve Adil Yargılanma Hakkı Saldırı Altında", 10 Nisan 2019, <https://www.hrw.org/tr/report/2019/04/10/328920>.

fazla insanın tutuklandığı ya da soruşturma altında olduğu, 150.000'den fazla devlet memurunun ihraç edildiği bir ortamda, OHAL koşulları altında yapılan bir seçim olmuştur.³⁰⁶

Kadın Adayları Destekleme Derneği'ne göre seçimde, büyükşehir, il/ilçe ve beldelerde partilerin gösterdiği 8.257 belediye başkan adayının sadece 652'si kadındır; AKP'nin 1.282 adayından 26'sı, CHP'nin açıkladığı 582 adaydan 50'si, MHP'nin 817 adayından 23'ü, İYİ Parti'nin 562 adayından 27'si, HDP'nin ise 234 adayının 50'si kadın adaylardan oluşmuştur.³⁰⁷ Evsizler, sığınma evlerindeki kadınlar ve mevsimlik işçiler bu seçimde de oy kullanamamıştır. KHK ile ihraç edilen kişilerin oy kullanmasının engellenmesine yönelik itiraz ise Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından reddedilmiştir.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'nin raporuna göre³⁰⁸ YSK'nin kampanya sürecini resmi olarak başlattığı 1 Ocak 2019 tarihinden 26 Mart 2019 tarihine kadar geçen 85 günlük sürede, siyasi parti ve adaylarının kampanya etkinliklerine yönelik, ağırlıklı olarak İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Kocaeli ve Şanlıurfa'da 31'i saldırı, 19'u engelleme olmak üzere en az 50 müdahale gerçekleşmiştir. Bu saldırı ve engellemelerin 29'u HDP'ye, 7'si CHP'ye, 4'ü AKP ve Saadet Partisi'ne karşı gerçekleşmiştir. Yine rapora göre, ulaşılabilen YSK kararlarında yer alan bilgilere göre Diyarbakır, Hakkari, Şırnak, Batman, Mardin, Van, Ağrı, Bingöl, Muş, Kars ve Bitlis'te sandık taşıma; Diyarbakır, Mardin, Van, Şanlıurfa ve Bitlis'te sandık birleştirme; ayrıca Şanlıurfa'nın Suruç ve Bozova ilçelerinde sandık ayırma kararları alınmıştır.

Seçimlerde Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nden bir heyet gözlemci olarak bulunurken, İnsan Hakları Derneği ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'nin gözlemci olmasına YSK tarafından izin verilmemiştir. Özellikle Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu'da Avrupa'nın değişik ülkelerinden seçim gözlemi yapmak için gelen bazı milletvekili, belediye meclis üyeleri ve çeşitli STK temsilcileri ile gazetecilerin gözlem yapması engellenmiştir.

Anadolu Ajansı'nın 31 Mart seçim akşamı veri akışını kestiği rapor edilmiş ve bu konu hakkında TBMM'ye soru önergesi verilmiştir³⁰⁹. CHP İstanbul adayı Ekrem İmamoğlu'nun seçimleri kazandığının anlaşılması üzerine, geçersiz oylar gerekçe gösterilerek oyların yeniden sayılmasına karar verilmiştir³¹⁰.

Seçimi gözlemlemeye gelen Avrupa Konseyi heyeti 1 Nisan 2019 tarihinde *“Türkiye’de seçimlerin özgür ve adil bir şekilde yapılabilmesi için ifade ve basın özgürlüğünün güvence altına alınması ve seçilen kişilerin yetkililer tarafından “teröristlik”le suçlanma, yerlerine kayyım atanması ve yargılanmaları gibi korkular ve baskılar olmadan görevlerini yerine getirebilmelerinin sağlanması gerektiğini”* kaydetmiştir.³¹¹ Heyet daha sonra *“hangi partiden olursa olsun, 31 Mart seçimlerinde oy veren seçmenlerin kararlarına uyulmalı, İstanbul’daki*

³⁰⁶ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680981fcf>.

³⁰⁷ <http://ka-der.org.tr/yemel-secimlerde-kadin-adaylar-yine-gormezden-gelindi/>.

³⁰⁸ <https://www.esithaklar.org/2019/03/ara-rapor-31-mart-2019-yemel-secimleri/>.

³⁰⁹ <http://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-yardimcisi-kayadan-anadolu-ajansinin-31-mart-secim-gecesi-veri-akisini-durdurmasi-hakkinda-soru-onergesi>.

³¹⁰ Yüksek Seçim Kurulu, Karar No: 4219, 6/5/2019, <http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/78053/2019-4219.pdf>.

³¹¹ <https://www.coe.int/en/web/congress/-/congress-observer-delegation-calls-on-turkey-to-seize-the-opportunity-to-continue-normalisation-and-enhance-local-democracy>.

sonuçlar bir an önce netleştirilmeli, seçilen adaylar görevlerine başlayıp özgürce görevlerini yapabilmeli” diyen bir açıklama daha yayımlamıştır.³¹²

İnsan Hakları Derneği'nin raporuna³¹³ göre, 31 Mart 2019 tarihli yerel seçimlerde belediye eş başkanı, meclis üyesi ve muhtar seçilenler, KHK ile ihraç edildikleri gerekçesiyle mazbatalarını alamamışlardır. 11 Nisan 2019 tarihli YSK kararı doğrultusunda, seçildiği halde KHK'li oldukları gerekçesiyle 6 belediyenin eş başkanlarına mazbataları verilmemiştir. Yine KHK'li oldukları gerekçesiyle 43'ü belediye meclis üyesi ve 4'ü il genel meclis üyesi olmak üzere seçilmiş 47 kişiye mazbataları verilmemiştir. Seçilen kişilerin değil, ikinci olan kişilerin göreve atanmasına karşı Avrupa Konseyi önceki dönem Genel Sekreteri, YSK başkanına bir mektup yazarak adaylıkları onaylanan ve seçmenler tarafından seçilen kişilerin KHK'li oldukları gerekçesiyle göreve başlamalarına izin verilmemesinin ve ikincilerin birinci kabul edilmesinin hukuk devletine ve demokrasiye aykırı olduğunu belirtmiştir.³¹⁴

Ekrem İmamoğlu, 17 Nisan 2019 tarihinde mazbatasını alarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkanı olmuştur. 16 Nisan 2019 tarihinde AKP ve MHP'nin yaptığı olağanüstü itiraz üzerine 6 Mayıs 2019 tarihinde YSK, “sandık kurullarının oluşumuna yönelik usulsüzlük” iddiaları nedeniyle İstanbul seçimlerinin yenilenmesine karar vermiştir. Avrupa Konseyi önceki dönem Genel Sekreteri sosyal medya hesabından “*Serbest ve adil bir seçim için gerekli koşullar seçim gününden önce saptanmalıdır - sonrasında değil. Bu karar, seçmenlerin güvenine ciddi şekilde zarar verme potansiyeline sahip*” açıklamasında bulunmuştur.³¹⁵

Seçimlerin yenilenmesi kararıyla İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun mazbatasını iptal edilmiş, yerine vekâleten Ali Yerlikaya atanmıştır. 23 Haziran 2019 tarihinde yenilenen İstanbul seçimlerinde yeniden seçilen İmamoğlu, 27 Haziran 2019 tarihinde mazbatasını alarak göreve yeniden başlamıştır.³¹⁶

15 Temmuz darbe girişiminin ardından ilan edilen OHAL kapsamında çıkartılan 674 sayılı KHK ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 45. maddesinde bir değişiklik yapılarak belediyelere kayyım atanmasının yolu açılmıştır.³¹⁷ 2016 yılında başlayan kayyım atama uygulaması, 2019 yerel seçimlerinden sonra da devam etmiştir.

19 Ağustos 2019 tarihinde İçişleri Bakanlığı, haklarında soruşturma yürütüldüğü gerekçesiyle, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra atanan kayyumlarla yönetilen ve 31 Mart seçimlerinde Diyarbakır'dan %62,93, Mardin'den %56,24 ve Van'dan %53,83 oy alan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi başkanı Selçuk Mızraklı, Mardin Büyükşehir Belediyesi başkanı Ahmet Türk ve Van Büyükşehir Belediyesi başkanı Bedia Özgökçe Ertan'ı görevden alıp, üç büyük belediyeye kayyım atamıştır.³¹⁸

³¹²<https://www.coe.int/en/web/portal/-/congress-calls-on-turkey-to-respect-the-voters-decision-in-the-31-march-local-elections>.

³¹³<https://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/4ede4fc5-a3b9-47e5-b7c2-9e548db1620f.pdf>.

³¹⁴<https://www.coe.int/en/web/portal/-/secretary-general-decision-by-turkey-s-supreme-electoral-board-ysk-to-bar-elected-candidates-from-taking-office-raises-questions-of-rule-of-law>.

³¹⁵<https://twitter.com/CoESpokesperson/status/1125451617510334464>.

³¹⁶<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48767722>.

³¹⁷03/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>.

³¹⁸T.C. İç İşleri Bakanlığı, Diyarbakır, Mardin, Van Büyükşehir Belediye Başkanlarının Görevden Uzaklaştırılmasına Dair Basın Açıklaması, <https://www.icisleri.gov.tr/diyarbakir-mardin-van-buyuksehir-belediye-baskanlarinin-gorevden-uzaklastirilmasina-dair-basin-aciklamasi>, Erişim Tarihi 29/5/2020.

Belediyelere kayyım atanması, aralarında 28 Baro, Türkiye Barolar Birliği Başkanı, Avrupa Birliği, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türk Tabipler Birliği (TTB), 12 LGBTİ+ örgütü, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu olmak üzere pek çok kurum ve kişi tarafından eleştirilmiştir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, “(...) adaylıkları geçerli sayılmış ve seçilmiş belediye başkanlarını görevden alıp, onların yerine kayyım atayarak, Mart ayında yapılmış yerel seçimlerin sonuçlarını fiilen iptal etmiştir. Türkiye’de yaşayan Kürt nüfusu seçtikleri temsilcilerinden mahrum bırakmak için belediye başkanlarına terör örgütleriyle bağlantılı olduklarına ilişkin müphem suçlamalar yöneltmek, Türkiye’de demokratik seçimlere, insan haklarına ve hukukun üstünlüğü ilkesine inanan herkesi tehlikeye atıyor.” açıklamasını yapmıştır.³¹⁹

Van Büyükşehir Belediyesi’ne kayyım atanmasının ardından Çaldıran Belediye eş başkanı ve Edremit Belediyesi eş başkanı, Edremit, Çaldıran ve Tuşba ilçe belediyelerinde HDP üyesi olan 8 meclis üyesi İçişleri Bakanlığı kararıyla görevlerinden uzaklaştırılmıştır. 11 Eylül 2019 tarihinde Muş Belediye Meclisi’nde, HDP’li 7 meclis üyesi İçişleri Bakanlığı’nın talimatıyla görevden alınmıştır.³²⁰

17 Ekim 2019 tarihinde Diyarbakır Kulp Belediyesi’ne, 18 Eylül 2019 tarihinde Erzurum’un Karayazı Belediyesi’ne, 18 Ekim 2019 tarihinde Mardin’in Nusaybin Belediyesi, Hakkari Yüksekova Belediyesi ve Hakkari Belediyesi’ne, 22 Ekim 2019 tarihinde Kayapınar, Kocaköy ve Bismil belediyelerine kayyım atanmıştır.³²¹

29 Ekim 2019 tarihinde Şırnak’ın Cizre Belediyesi’ne, 2 Kasım 2019 tarihinde Van’ın Saray Belediyesi’ne, 4 Kasım 2019 tarihinde Mardin’in Kızıltepe Belediyesi’ne, 9 Kasım 2019 tarihinde Van’ın İpekyolu Belediyesi’ne, 13 Kasım 2019 tarihinde Diyarbakır’ın Yenişehir ve Hazro, Şırnak’ın İdil ve Dersim’in Mazgirt ilçesine bağlı Akpazar belediyelerine, 16 Kasım 2019 tarihinde Mardin’in Savur, Derik ve Mazıdağı belediyeleri ile Urfa’nın Suruç Belediyesi’ne, 7 Aralık 2019 tarihinde Van’ın Başkale, Özalp ve Muradiye ilçeleri ile Batman’ın Beşiri ilçesine bağlı İki Köprü Belediyesi’ne, 18 Aralık 2019 tarihinde Muş’un Bulanık, Varto ve Eretepe belediyelerine, 21 Aralık 2019 tarihinde Diyarbakır’ın Sur belediyesine kayyım atanmıştır.³²²

HDP’nin 20 Kasım 2019 tarihli kayyım raporuna göre, 19 Ağustos – 16 Kasım 2019 tarihleri arasında 3 büyükşehir, 1 il, 19 ilçe ve 1 belde belediyesi olmak üzere toplam 24 belediyenin belediye eş başkanları, İçişleri Bakanlığı talimatıyla görevden uzaklaştırılmış, 14 belediye eş başkanı tutuklanmıştır.³²³

18 Aralık 2019 tarihinde ise, CHP’ye bağlı Urla Belediye Başkanının tutuklanması nedeniyle belediyeye kayyım atanmıştır. Böylece ilk kez CHP’nin bir belediyesine kayyım atanmıştır.

³¹⁹<https://www.hrw.org/tr/news/2019/08/20/333056>.

³²⁰<https://t24.com.tr/haber/mus-ta-cogunlugu-hdp-de-olan-il-genel-meclisi-nden-7-kisi-gorevden-uzaklastirildi,838711>.

³²¹<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/11/05/15-belediyeye-kayyim-farkli-bir-kayyum-yontemiyle-karsi-karsiyaviz/>.

³²² T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Belediyelerdeki Kayyum Sistemi ve Mevcut Durum Raporu, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Yayinlar/KayyumRaporu/kayyum_nihai_rapor.pdf.

³²³<https://www.hdp.org.tr/raporlar/hdp-raporlari/31-mart-sonrasi-kayyim-raporumuz/13727>.

Bu raporun yazıldığı tarihte, HDP ve CHP'ye ait en az 33 belediyeye kayyım atandığı ve 22 belediye eş başkanının tutuklandığı bilinmektedir³²⁴.

Serbest seçim hakkı etkili bir siyasi demokrasinin işleme açısından yaşamsal bir niteliktedir. Ne var ki, Türkiye'de son dönemlerde yapılan genel seçim, referandum ve yerel seçimlerin fikirlerin özgür dolaşımının engellendiği siyasal atmosferlerde gerçekleştirildiği görülmektedir³²⁵. YSK'nın bu süreçte Anayasa'ya ve kendi yerleşik içtihadına aykırı kararlar verdiği gözlenmektedir. Bu durum ise, seçimlerin bağımsız ve tarafsız yargı organlarının gözetim ve denetiminde gerçekleştirilmesi yönündeki temel ilkeye aykırı düşmektedir. Öte yandan, değinilen bütün bu sorunlara rağmen gerçekleştirilen seçimlerde belli organlara seçilen muhalif siyasetçilerden bir kısmı YSK tarafından mazbataları iptal edilmek suretiyle engellenmiş, bazıları ise haklarında açılan soruşturmalar gerekçe gösterilerek İçişleri Bakanlığı tarafından görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Bu durum seçilme hakkının özüne ilişkin bir müdahale olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ancak mahalli idare seçimlerinin AİHS'ne Ek 1 No'lu Protokolün 3.maddesinin konu bakımından kapsamı dışında kalması nedeniyle bireysel başvuru yolunun bu kişilere kapalı olması, aynı zamanda etkili başvuru hakkı ve mahkemeye erişim hakkı açısından da sorun teşkil etmektedir.

BÖLÜM 3

HASSAS GRUPLAR BAKIMINDAN İNSAN HAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1.KADIN HAKLARI

Kadının yaşam hakkının korunması uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuatımız kapsamında devletin birincil yükümlülüğüdür. Ancak bu konuda gerekli önlemler alınmamaktadır, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi "İstanbul Sözleşmesi" ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hükümleri yeterince uygulanmamakta ve yetkili kurum ve kuruluşlar kamuoyu, Barolar ve özel kuruluşlar tarafından uygulama için gösterilen çabayı iletmemekte de yetersiz kalmaktadır. Şiddete uğrayan kadınla ilgili 6284 sayılı Kanun uyarınca verilmesi gereken somut olaya özgü, önleyici ve koruyucu tedbir kararları verilmemekte; matbu, birbirinin benzeri ve şiddeti önlemekten ve mağduru korumaktan uzak tedbir kararları ile sonuçlanmaktadır. Tedbir kararları yasa gereği altı (6) aya kadar verilebilecek iken son zamanlarda bir (1) hafta gibi kısa sürelerle verilmektedir. Kısa süreli verilen bu kararların etkinliği ve caydırıcılığı bulunmamaktadır.

2019 yılı, kadın cinayetlerinin sosyal medya üzerinden daha çok görüldüğü, konu özelinde daha da farkındalık yaratılan bir sene olurken; aynı zamanda istatistikler göz önünde bulundurulduğunda son 10 sene içinde en çok kadının öldürüldüğü ve kadına yönelik şiddetin arttığı sene olarak akıllarda kalmıştır. Zira, İstanbul Barosu Adli Yardım Bürosu verilerine

³²⁴ <https://www.evrensel.net/haber/404798/icisleri-bakanligi-hdpli-5-belediyeye-kayyum-atadi>;
<https://tr.euronews.com/2020/05/19/avrupa-konseyi-nden-hdp-li-belediye-baskanlar-n-n-tutuklanmas-ve-kayyum-atamalar-na-tepki>.

³²⁵ AİHM, Selahattin Demirtaş v. Türkiye, Başvuru No: 14305/17, Karar Tarihi 20/10/2018 - Büyük Daireye Gönderilme Tarihi 18/3/2019, bkz. parag 136-140, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202342%22%5D%7D>.

göre 6284 sayılı Kanun kapsamında tedbir kararı almak üzere 3020 adli yardım ataması yapılmıştır.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun yayınlamış olduğu 2019 Kadın Cinayetleri Raporu'na göre³²⁶ 2019 yılında 474 kadın, erkekler tarafından öldürülmüştür. Bu kadın cinayetlerinde, 218 kadının neden öldürüldüğü tespit edilmemişken 115'i şüpheli ölüm olarak kayıtlara geçmiştir. 27 kadın ekonomik bahanelerle, 114'ü ise boşanmak, ayrılmak gibi kendi hayatlarına dair karar almak istediği için öldürülmüştür. 2019 senesinde işlenen kadın cinayetlerinin 134'ü evlilik birliği içerisinde olduğu, 25'i ise boşanmış olduğu erkek tarafından işlenmiştir. 8'i eskiden birlikte olduğu erkek, 29'u akrabalık ilişkileriyle bağlı olduğu kişiler, 15'i babası, 13'ü kardeşi, 44'ü tanıdığı kişiler, 3'ü de tanımadığı kişiler tarafından öldürülmüştür. Bu kadınlardan 292'si kendi evlerinde, 52'si sokak ortasında, 9'u arabada, 3'ü dükkânda, 2'si eğlence mekanında, 2'si hastanede, 6'sı işyerinde, 1'i kafede, 1'i okulda, 5'i otelde, 5'i parkta, 1'i ise diğer bir kamusal alanda öldürülmüş, 29 kadının ise nerede öldürüldüğü tespit edilememiştir.

Kadının yaşam hakkının korunması ile ilgili en etkili tedbir kararı, elektronik kelepçe ye ilişkin kararlardır³²⁷. Ancak az sayıda talep ve karar verildiği³²⁸, hâkimlerin elektronik kelepçe tedbiriyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları, karar vermekten imtina edildiği görülmektedir ve elektronik kelepçe talepleri reddedilmektedir.

Cinsel şiddet vakıalarında mağdur kadın, kolluk görevlilerinin yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle ikinci kez mağdur olmaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nin 25. maddesi uyarınca "Tecavüz Kriz Merkezi" veya "Cinsel Şiddet Yönlendirme Merkezi" kurulması ve bu konuda eğitim almış personelin görevlendirilmesi gerekmektedir. Fakat Türkiye'de tecavüz kriz merkezlerinin kurulması adına herhangi bir girişimde bulunmaması hem tarafı olduğumuz İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanmasında eksik olduğumuzu göstermekte hem de bu eksiklik sebebiyle de ikincil mağduriyetlerin yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

Mevzuatımız kapsamında ısrarlı takip mağdurları etkin şekilde korunamamakta, şiddet uygulandıktan sonra önlem alınması gündeme gelmektedir. İsrarlı takip vakıalarında derhal önlem alınması 6284 sayılı Kanun ve İstanbul Sözleşmesi gereği yasal yükümlülüktür. Ayrıca ısrarlı takibin Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlenmesi gerekliliği de sonuçlanan hak ihlalleri sebebiyle daha çok ön plana çıkmıştır.

Bununla birlikte T.C. İç İşleri Bakanlığı tarafından, kadınların ve çocukların maruz kaldığı şiddet, taciz gibi kötü eylemleri engelleyebilmek adına, yapılacak ihbarlarda hızlı bir şekilde müdahale edilebilmesi için resmi bir uygulama geliştirilmiştir. Kadın Acil Destek İhbar Sistemi (KADES), akıllı telefonlara indirilerek aktif hale getirildikten sonra, acil durumlarda cihaz konum bilgisinin açılması ile 155 Polis İmdat Acil Çağrı Merkezine yardım çağrısı yapılmasını ve olay yerine en yakın devriyenin sevk edilerek müdahalesini sağlamaktadır³²⁹. 16 Mayıs 2018 tarihinde hizmete giren uygulama, 21 ayda 353 bin 334 kişi tarafından cep telefonlarına indirilmiş; aynı zaman diliminde 16 bin 442 kadın tarafından

³²⁶ <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2889/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2019-raporu>.

³²⁷ Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kapsamında Teknik Yöntemlerle Takip Sistemlerinin Kullanılmasına Yönelik Pilot Uygulama İşbirliği Protokolü, <http://www.cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/592019113230p52.pdf>.

³²⁸ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/elektronik-kelepce-sayisi-vetersiz-2871435>;

<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201910011040297721-kadina-siddete-karsi-elektronik-kelepceli-onlemde-il-sayisi-15e-cikti/>.

³²⁹ T.C. İç İşleri Bakanlığı, Kadın Destek Uygulaması (KADES), <https://www.icisleri.gov.tr/kadin-destek-uygulamasi-kades>.

ihbar kullanılmıştır³³⁰. Teknik ve koruyucu yöntemlerin kadına yönelik şiddette olumlu istatistiki sonuçlar vermesi faydalı bir gelişme olsa da yeterli değildir. Bütünlüklü bir sorun olarak şiddetin önlenmesi için, İstanbul Sözleşmesinde açıkça tanımlandığı üzere önleyici adımlar atılmalı, şiddetin ortaya çıkmasını engelleyecek koşullar yaratılmalı, şiddet ortaya çıkarsa onarıcı adaleti sağlayan tedbirler alınmalı ve kadınları her alanda güçlendiren politikalar hayata geçirilmelidir.

Kadına yönelik şiddet vakıalarında CMK'nın 100. maddesinin koşulları oluşmasına rağmen, kamuoyu baskısı oluşmadıkça az sayıda tutuklama kararı verilmekte olduğu izlenimi kamuoyu nezdinde oluşmaktadır. Bu da faili yeniden suç işlemeye yönelik cesaretlendirdiği gibi delillerin karartılması ve tanıkların baskı altına alınması sonuçlarını doğurabilmektedir. Kadına yönelik şiddeti içeren ceza davalarında soruşturma ve yargılama çok uzun sürmekte, deliller etkin bir şekilde toplanmamakta, yargılama sonucu çoğunlukla beraat kararları verilmekte veya ceza verilse bile hükmün açıklamasının geri bırakılması [HAGB] kararı verilmektedir. Dolayısıyla verilen cezaların bir caydırıcılığı bulunmadığından şiddetin artarak devam ettiği görülmektedir. 2019 yılında da kadınların ceza soruşturmalarının etkin sonuçlara ulaşılmaması sebebiyle korunamayıp öldürüldüğü, somut vakıalarla tespit edilmiştir.

Arabuluculuk Kanunu 1. maddesinin 2. fıkrası³³¹ ve İstanbul Sözleşmesi'nin³³² 48. maddesine göre kadına yönelik şiddet eylemlerinde alternatif uyuşmazlık çözüm yolları yasaklanmışken, kadına yönelik şiddet dosyalarının da uygulamada uzlaştırmaya tabi tutulmakta olduğu sahadan aktarılan bilgiler arasındadır.

Türk Medeni Kanunu'nda [TMK] yer alan bazı maddelerin uygulamada kadın aleyhine sonuç doğuracak şekilde değiştirilmesine yönelik gündemler yaratılmakta, yoksulluk nafakasına yönelik TMK'nun 175. maddesinde değişiklik yapılacağı yetkili merciler tarafından da dile getirilmektedir. Bu durum uygulamada, yasada değişiklik olmamasına rağmen kadın aleyhine kararlar verilmesine yol açmaktadır.

Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayet davalarında soyut gerekçelerle, cezada haksız tahrik ve TCK madde 62'de düzenlenen takdiri indirim uygulanmaktadır. Bilhassa uygulamada soyut gerekçelerle cezada takdiri indirim yapılması rutin bir hale gelmiştir. Küçük yaştaki kendi öz kızına cinsel istismarda bulunan babaya bile takdiri indirim uygulanabilmektedir³³³. Yine kadın cinayetlerinde çoğunlukla nitelikli öldürmeden değil kasten öldürmeden ceza verilmektedir ki, bu uygulamalar bir yandan kamu vicdanını yaralamakta ve adalet duygusunu zedelemekte, diğer yandan cezasızlık algısı yaratmaktadır. Bu uygulamadan vazgeçilmesi gerekmektedir.

Türk toplumunun ataerkil yapısı kullanılarak kadın cinayetine ilişkin davalarda savunmanın ve sanık müdafî tarafının zaman zaman mağdur suçlayıcı ve mağdurun ikincil mağduriyetine sebebiyet verici tutumlar ile erkek egemen düşüncelerle kamuoyunu etki altına almayı amaçladığı görülmektedir. Bu tutumlar genellikle kadın cinayetlerinde maktule yönelmiş cinsel temelli ithamlar şeklinde görülmektedir. 2019 yılındaki pek çok kadın cinayetleri

³³⁰ <https://www.dw.com/tr/kad%C4%B1na-%C5%9Fiddet-panik-butonuna-16-bin-t%C4%B1klama/a-51691923>.

³³¹ 7/6/2012 tarihli ve 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu,

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6325.pdf>.

³³² Kadına Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, <https://rm.coe.int/1680462545>.

³³³ <https://www.birgun.net/haber/8-yasindaki-kizini-istismar-eden-erkegi-serbest-birakan-skandal-yargi-sureci-283568>.

davalarında tecrübe edildiği üzere, “namussuzluk”, “baştan çıkarma”, “Türk toplum yapısına uymayan hareketler” gibi ithamlar maktule yöneltilerek belirli indirimlerden yararlanma veya suç konusu fiillerin manevi unsurunda değişiklik yaratmaya çalışılarak sanık açısından davanın lehe sonuçlanması hedeflenmektedir. Savunma, maddi gerçeği ortaya çıkarma amacı güden bağımsız bir yargı süjesiyken, bu tür yönlendirmeler, sanığın hukuki savunmasını destekleyen veya ona savunmasını hazırlamasında yardımcı konumda olması gereken savunma makamından sapıp savunmayı sanıkla özdeşleştiren bir noktaya indirgemektedir.

Sanık müdafisi, savunmasını yaparken yukarıda anılan savunma sınırları dâhilinde ve Avukatlık Kanunu’nun 34. Maddesindeki “Avukatlar, yüklendikleri görevleri, bu görevin kutsallığına yakışır bir şekilde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve avukatlık unvanının gerektirdiği saygı ve güvene uygun biçimde davranmak ve Türkiye Barolar Birliği’nce belirlenen meslek kurallarına uymakla yükümlüdürler” şeklinde belirtilen meslek etiği kapsamında görevlerini icra etmelidirler. Maalesef ki uygulama içinde sanık veya şüphelinin cezasını hafifletmek için avukatlık mesleğine yakışmayacak savunmalar yapılması meslek etiği ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

Kadına yönelik şiddet içeren suçlarda mağdur kadına da suçun niteliğine ve yasal ceza sınırına bakılmaksızın zorunlu avukat atamasının sağlanması, bu konuda yasal düzenlemenin yapılması adil yargılanma için gereklidir. Çoğu şiddet mağduru kadın hukuki destek alamadığından yasal haklarını kullanamamaktadır.

Uyguladığı şiddet nedeniyle ceza alan ve infazı sırasında kaçan veya şartlı tahliye olan veya izinli olarak dışarı çıkan sanığın bu durumunun derhal şiddet mağduru kadına bildirilmesi ve gerekli koruyucu ve önleyici tedbirlerin re’sen alınıp uygulanması gerekmektedir. Nitekim, 2019 yılında da izin sebebiyle dışarı çıkan sanığın durumunun mağdura bildirilmemesi ve mağdur için gerekli tedbirlerin alınmaması sebebiyle kadın cinayeti gerçekleştirilmiştir³³⁴.

Kadına yönelik şiddete ilişkin davalarda ulusal, bölgesel ve yerel kuruluşlar, ulusal insan hakları kurumları, sivil toplum kuruluşları ve baroların kapsamlı ve koordineli politikalar oluşturulması amacıyla beraber hareket etmesi İstanbul Sözleşmesi içerisinde anılan bir durumken, bu davalara müdahil olarak katılma talepleri çoğunlukla mahkemeler tarafından İstanbul Sözleşmesi’ne aykırı olarak reddedilmektedir³³⁵.

Anayasa ile garanti altına alınmış bir hak olmasına rağmen toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılmasına izin verilmemekte, tüm dünyada aynı tarihlerde yapılan kadın etkinlikleri yasaklama nedeniyle ülkemizde yapılamamaktadır³³⁶. Yapılan etkinliklerde ise şiddet içerikli herhangi bir eylem bulunmamasına rağmen, gösteri ve toplantı özgürlüğüne aykırı polis müdahaleleri yaşanmaktadır, zira 2019 Aralık ayında yapılan İstanbul Las Tesis gösterilerinde de altısı kadın yedikişi gözaltına alınmıştır³³⁷.

³³⁴ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50779815>.

³³⁵ *Taraf ehliyeti konusunda AIHM’nin bakış açısı için bkz:* Association Innocence en Danger/Fransa, Başvuru no:15343/15 ve 16806/15, 04/06/2020

³³⁶ 25 Kasım 2019: <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/11/24/taksimde-kadınların-eylemine-yasak-karari/>,

“İstanbul’da Kadınların 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü Eylemi Hakkında Beyoğlu Kaymakamlığı Yasak Kararı Aldığını İlan Etti”;

8 Mart 2019: <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-47494157> ,“İstanbul’da Polis İstiklal Caddesi’nde Toplanan Kadınlara Gazla Müdahale Etti”;

Las Tesis Etkinlikleri 9 Aralık 2019 : <http://www.diken.com.tr/kadikoydeki-las-tesis-eylemine-katilan-alti-kadin-hakkinda-uc-yila-kadar-hapis-istemi/>, “Kadıköy’deki Las Tesis Eylemine Katılan Altı Kadın Hakkında Üç Yıla Kadar Hapis İstemi”

³³⁷ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50708514>.

3. MAĞDUR VE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

CMK madde 150/2,³³⁸ 234/3,³³⁹ ve 239/2³⁴⁰ gereğince çocuk adalet sisteminde çocukların³⁴¹ avukatla temsil edilmesi yasal bir zorunluluktur. Raporun bu bölümünde, İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezinin yayımladığı *Mağdur ve Suça Sürüklenen Çocuklara ilişkin 2014-2019 Raporu*³⁴² ışığında, 2019'da çocuk adalet sistemindeki çocuklar için İstanbul Barosu tarafından yapılan avukat görevlendirmeleri ve bunun üzerinden çocuk haklarına ilişkin bazı sorunlara değinilmiştir. Çocuk adalet sistemine ilişkin bazı verilerin devlet kurumları tarafından yayımlanmasının kesilmesi ayrıca var olan istatistiklerin de veri tabanından kaldırılması³⁴³ sebebiyle aşağıdaki verilerin (sadece İstanbul'u baz alsa bile) çocuk adalet sisteminin aksayan birkaç yönünün açığa çıkarılması için faydalı olabilmektedir.

Aşağıda sırasıyla;

- Avukat görevlendirmesi yapılan mağdur çocuklar,
- Cinsel istismar suçu nedeniyle avukat görevlendirilen mağdur çocuklar,
- Müdafî görevlendirilen suça sürüklenen çocuklar,
- Hırsızlık ve kasten yaralama nedeniyle suça sürüklenen çocuklar,
- Uyuşturucuyla ilgili suçlar nedeniyle suça sürüklenen çocuklar için yapılan avukat görevlendirmelerine yer verilmiştir.

Avukat Görevlendirmesi Yapılan Mağdur Çocuklar:

2019'da 22.521 mağdur çocuk için avukat görevlendirilmiştir. Bu görevlendirmelerin 6.253'ü kovuşturma, 16.298'i ise soruşturma aşamasında gerçekleşmiştir. 2018 istatistikleriyle kıyaslandığında, soruşturma aşamasında görevlendirilen avukat sayısında %9,3 azalma, kovuşturmada ise %4 artış görülmüştür.

Avukat görevlendirmesinden yararlanan mağdur çocukların %55'inin kız, %45'inin erkek çocuğu olduğu kayıtlara geçmiştir.

İstanbul Barosu Tarafından Avukat Görevlendirilen Mağdur Çocuk Sayısı							
Sene	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Genel Toplam
Karakol	17.454	14.742	14.798	14.687	17.980	16.298	95.959
Mahkeme	10.468	9.596	7.386	5.350	6.012	6.253	45.065
Toplam	27.922	24.338	22.184	20.037	23.992	22.551	141.024

Cinsel İstismar Suçu Nedeniyle Avukat Görevlendirilen Mağdur Çocuklar:

Cinsel istismar nedeniyle 2019'da (hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında) 4165 mağdur çocuğa avukat

Çocuğun Cinsel İstismarı Suçu Sebebi ile İstanbul Barosu Tarafından Avukat Görevlendirilen Mağdur Çocuk Sayısı							
Sene	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Karakol	1.044	1.114	1.114	1.114	1.114	1.114	10.844
Mahkeme	947	1.312	1.092	1.115	1.517	1.603	7.586
Toplam	2.204	2.492	2.546	2.814	4.209	4.165	18.430

³³⁸ “Müdafî bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede akıl veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir.”

³³⁹ “Vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, bardo tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme,”

³⁴⁰ “Mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, sağır ve dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede akıl hastası olması halinde avukat görevlendirilmesi için istem aranmaz.”

³⁴¹ Bu rapordaki çocuk terimi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme madde 1 ve Türk hukukundaki düzenlemeler gereğince 18 yaş altındaki tüm bireyleri kapsar.

³⁴² Rapora ulaşmak için: <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/maduravesucasuruklenencocuklar2014-2019.pdf>, Erişim Tarihi: 24/02/2020.

³⁴³ <https://www.birgun.net/haber/istismarcilari-gizlediler-273150>, erişim 24.2.2020; <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/215133-cocuklara-yonelik-cinsel-istismar-istatistikleri-neden-yayinlanmiyor>, Erişim Tarihi: 24/02/2020.

görevlendirmesi yapılmıştır. Soruşturma aşamasında cinsel istismar suçu nedeniyle yapılan görevlendirme sayısının yıllar içindeki artışının çarpıcı olduğu not edilmiştir. Örneğin, 2019’da yapılan görevlendirme sayısı 2014’e kıyasen %103 artmıştır. Cinsel istismar suçu nedeniyle görevlendirme yapılan mağdur çocukların %85’inin kız çocuğu olması da dikkat çekmiştir.

Müdafî Görevlendirilen Suça Sürüklenen Çocuklar:

2019’da 17.821 suça sürüklenen çocuğa müdafî görevlendirmesi yapılmıştır. Bu istatistiğin, 17.873 görevlendirme yapılan 2018 ile yakın olduğu görülmüştür. 2019’daki görevlendirmelerinin %60’ı 15-18, %38’i ise 12-15 yaş aralığındaki suça sürüklenen çocuklar için yapılmıştır.

İstanbul Barosu Tarafından Müdafî Görevlendirilen Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı							
Sene	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Karakol	22.780	20.150	16.419	15.730	17.873	17.821	110.773
Mahkeme	27.748	22.067	15.290	15.730	17.873	17.821	100.722
Toplam	50.528	42.217	31.709	27.549	29.961	29.531	211.495

Suçta sürüklenen çocuklara ilişkin en çarpıcı hususlardan birisi yaş küçüklüğüne ilişkindir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 31. maddesinin 1. fıkrasına göre: “*Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.*” Kanunun açık lafzına karşın, 2019’da on iki yaşın altındaki 233 çocuğa³⁴⁴ ceza kovuşturması yapıldığı bu sebeple de avukat görevlendirmesi yapıldığı görülmüştür. Aşağıdaki veriler de ilgili maddenin uygulamasının sorunlu olduğuna işaret etmektedir.

Hırsızlık ve Kasten Yaralama Suçu Nedeniyle Müdafî Görevlendirilen Suça Sürüklenen Çocuklar:

2019’da hırsızlık suçu nedeniyle suça sürüklenen 10.982 çocuğa (6054’ü soruşturma, 4928’i kovuşturma aşamasında) avukat görevlendirmesi yapılmıştır. Bunun 2016’dan beri rastlanan en yüksek rakam olduğu görülmüştür. Yukarıda değinilen yaş küçüklüğüne ilişkin problem burada da görülmektedir. 2019’da on iki yaş altındaki 19 çocuk hakkında hırsızlık suçu nedeniyle (kanuna açıkça aykırı şekilde) kovuşturma yapıldığı ve bu çocuklar için avukat görevlendirmesi yapıldığı istatistiklere yansımıştır.

2019’da kasten yaralama suçu nedeniyle 5806 suça sürüklenen çocuğa İstanbul Barosu tarafından avukat görevlendirmesi yapılmıştır. Görevlendirmelerin 4466’sı soruşturma, 1340’ı kovuşturma aşamasında gerçekleşmiştir. 2019’da on iki yaş altındaki 256 çocuğa kasten yaralama suçu nedeniyle kanuna aykırı şekilde kovuşturma yapılmıştır. 2014’te 65 olan bu hukuksuz uygulama sayısının yıllar içinde %293 artmasının kaygı verici olduğu düşünülmektedir.

Uyuşturucuyla İlgili Suçlar Nedeniyle Suça Sürüklenen Çocuklara Yapılan Avukat Görevlendirmeleri:

³⁴⁴Bu rakam toplam rakam değildir. Aşağıda bazı suçlar kapsamında on iki yaş altındaki çocuklar hakkında yapılan kovuşturmalar nedeniyle yapılan avukat görevlendirmesi istatistikleri bulunabilir.

Uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçu: 2019'da 715'i soruşturma, 559'u soruşturma aşamasında, 1274 suça sürüklenen çocuğa uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçu nedeniyle avukat görevlendirmesi yapılmıştır. Görevlendirme yapılan çocukların %94'ünün erkek çocuğu olduğu gözlemlenmiştir.

Uyuşturucu bulundurma suçu: Uyuşturucu bulundurma suçu nedeniyle 2019'da 888 suça sürüklenen çocuğa müdafî görevlendirmesi yapılmış, bu çocukların yalnızca %4,4'ünün kız çocuğu olduğu rakamlara yansımıştır. Görevlendirmelerin 821'i soruşturma, 67'si kovuşturma aşamasında yapılmıştır.

Uyuşturucu kullanma Suçu: 2019'da 443 suça sürüklenen çocuğa müdafî görevlendirmesi yapılmış, bunların 346'sı soruşturma, 97'si ise kovuşturma aşamasında gerçekleşmiştir. Görevlendirmelerin %91'i erkek çocuklar için yapılmıştır.

3.LGBTİ + HAKLARI

3.1.Giriş³⁴⁵

Lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve başka cinsel ve romantik yönelimlerin ve cinsiyet kimliklerinin çatı tamamlayıcısı olan “+” ibarelerinin bir araya gelmesiyle oluşan LGBTİ+ ifadesi dünyada ve Türkiye’de uzun yıllardır kullanılmaktadır. LGBTİ+ toplumu, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de sistemik ayrımcılığa ve hak ihlallerine maruz bırakılmaktadırlar.

Ayrımcılığın ve hak ihlallerinin sebebi, cinsel ve romantik yönelim (kişinin kime karşı romantik ve/ya cinsel çekim duyduğu), cinsiyet kimliği (doğumda atanan cinsiyetten bağımsız olarak kişinin kendini hangi cinsiyet kimliği ile tanımladığı), cinsiyet ifadesi (kişinin görünüş ve davranış itibarıyla cinsiyet kimliğini ve/ya cinselliğini nasıl dışa vurduğu) ya da biyolojik özellikleri (genital organlar ve üreme organları, kromozomlar, hormon seviyesi vb. özellikler) gibi çok çeşitli unsurların biri ya da birkaçı olabilmektedir.³⁴⁶ Ayrımcılık formları ise fiziksel şiddete uğramaktan, işe alınmama; sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktan, üst düzey devlet yetkililerinin ayrımcı beyanlarına konu olmaya dek uzanan bir çeşitlilik göstermektedir.

Raporun bu bölümünde, çeşitli sivil toplum kuruluşlarından edindiğimiz bilgiler ve raporlar üzerinden Türkiye’de 2019 yılında LGBTİ+hakları ve durumu üzerine objektif bir analiz sunulmaya çalışılacaktır. Bu itibarla öncelikle LGBTİ+ haklarına ilişkin genel durum özetlenecek, ardından nefret söylemi, toplantı ve yürüyüş yasakları ve trans bireylerin uğradığı hak ihlalleri üzerinde, belirli vakıalar temel alınarak kısaca durulacaktır.

3.2.Genel Durum

³⁴⁵Bu başlığın yazılmasında Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD LGBTİ) Hukuk ve Adalete Erişim Birimi ekibi ile 10 Şubat 2020’de yapılan toplantı ile edinilen bilgilere başvurulmuş, ekibin yürütmekte olduğu dava dosyalarına sağlanan erişimden faydalanılmıştır.

³⁴⁶Uluslararası Af Örgütü. 2020, LGBTİ+ Hakları,<https://www.amnesty.org.tr/icerik/lgbti-haklari>, Erişim Tarihi: 9 Mart 2020.

28 Ocak 2020 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletler Evrensel Periyodik İnceleme 3.Döngü Türkiye İncelemesi esnasında Türkiye Hükümeti Dışişleri Bakan Yardımcısı Faruk Kaymakçı, 16 devletin LGBTİ+ hakları alanında yaptığı tavsiye ve eleştirilere yanıt vermiştir. Bakan Yardımcısı, aşağıda ayrıntısıyla ele alınacak olan onur yürüyüşleri ve çeşitli etkinlik yasaklamalarına mukabil “*Toplantı ve gösteri özgürlüğü ile ilgili olarak, 2017 yılında LGBTİ’ler 97 faaliyet yaptı. Bunlara 20 bin kişi katıldı. 119 kişi şiddet nedeniyle gözaltına alındı. Sistematik bir yasaklama yok*” beyanında bulunmuştur. Söz konusu beyan gerçeği yansıtmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.³⁴⁷

İnceleme sırasında T.C. Anayasası’nın 10. maddesinde geçmekte olan “ve benzeri” ifadesinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini kapsadığını belirtilmiştir. Bununla birlikte, getirilen eleştiriler Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve pek çok insan hakları örgütünün görüşüne göre, söz konusu ayrımcılık temellerinin açıkça düzenlenmesi ve koruma altına alınmasını gerektirdiği yönündedir.³⁴⁸ LGBTİ+ toplumuna yönelik koruma sağlayan birincil ve ikincil mevzuatın bulunmaması, bahsi geçen mevzuatta cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibarelerinin geçmemesi ve mevzuatın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı kriterleri ile uyumsuz olması özel olarak eleştirilmektedir.³⁴⁹

Yükseköğretim Kurumu [YÖK] Başkanı Yekta Saraç, Şubat 2019’da Akademi Kadın Çalışmaları ve Sorunları Komisyonu tarafından 2015 yılında hazırlanan ve YÖK tarafından, “Tutum Belgesi” adıyla üniversitelere gönderilen Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi’nin durdurulduğunu açıklamıştır.³⁵⁰ Açıklama üzerine Tutum Belgesi YÖK’ün web sayfasından kaldırılmıştır. Saraç, yaptığı açıklamada, “*Projenin, toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği hususunun göz önünde bulundurulması gereği ortaya çıkmıştır...*” beyanlarında bulunmuştur.³⁵¹ Bu açıklama ile birlikte atılan adımların, LGBTİ+ hakları ile ilgili akademik içerik üreten ve tartışma yaratan kadın ve cinsiyet çalışmaları alanındaki artan baskıdan ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

3.3.İstihdam ve Profesyonel Yaşam

LGBTİ+ topluluğunun yaşadığı sistemik ayrımcılık, başta kimliklerini açık olarak yaşamalarına engel olmakta ve kendilerini görünmezliğe itmekte, görünür oldukları alanlarda ise hak kaybı ve ihlali yaşamalarına ve yaptırımlara maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Yaşadıkları çevrelerde veya sosyal alanlarında gizlenmek zorunda kaldıkları gibi iş hayatlarında gizli kalmaya devam etmek zorunda oldukları yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Kaos GL’nin iş hayatında LGBTİ+ topluluğuna ilişkin hazırlamış olduğu raporlara göre, kamu çalışanı LGBTİ+’ların %4.4’ü, özel sektör çalışanlarının ise %17.4’ü işyerlerinde tamamen açık davranabilmektedirler.³⁵² Bu anlamda kent merkezlerinde

³⁴⁷ Kaosgl.org, “Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Temsilcisi Doğruları Söylemedi”

<https://www.kaosgl.org/haber/turkiye-nin-birlesmis-milletler-temsilcisi-dogrulari-soylemedi>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020.

³⁴⁸ Kaosgl.org, Türkiye’de Yasakçı BM’de Inkarıcı!<https://www.kaosgl.org/haber/turkiye-de-yasakci-bm-de-inkarci>, Erişim Tarihi: 10 March 2020.

³⁴⁹ Kaosgl.org, Türkiye’de Yasakçı BM’de Inkarıcı!,

³⁵⁰ https://basin.yok.gov.tr/InternetHaberleriBelgeleri/%C4%B0nternet%20Haber%20Belgeleri/2019/64_o_belgenin_adida_ic_eriide_degisiyor.pdf; <https://www.yeniakit.com.tr/haber/o-belgenin-adi-da-icerigi-de-degisiyor-608190.html>.

³⁵¹ <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/205668-yok-toplumsal-cinsiyet-esitligi-tutum-belgesini-sitesinden-kaldirdi>.

³⁵² KAOS GL, “Türkiye’de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2019 Yılı Araştırması”, 2019.

KAOS GL, “Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2019 Yılı Araştırması”, 2019.

bulunmayan LGBTİ+'lerin çoğu göç edemedikleri durumlarda kimliklerini gizlemek zorunda kalmaktadırlar. LGBTİ+ toplumu büyük şehirlerde ise "daha az" gizli ve birbirleriyle daha fazla ilişkili olabilmektedirler. Bu nedenle, LGBTİ+ toplumu küçük yerleşim birimlerinden özellikle üç büyük şehre doğru göç etme halindedirler.³⁵³

2019 yılında LGBTİ+ hakları ile ilgili belirli olaylara değinmek gerekirse, Kağıthane Belediyesi, üç çöp kamyonu şoförünü, eşcinsel ilişki yaşadıkları iddiası üzerine ivedilikle işten çıkarmıştır. İstanbul 34. İş Mahkemesinde dava açan şoförlerden R.S'nin işe iade davası mahkemece kabul edilerek sözleşmenin feshi kararı iptal edilmiştir.³⁵⁴

2013 yılında bir polis memuru cinsel yönelimi nedeniyle "yüz kızartıcı suç işlediği" söylenerek İçişleri Bakanlığı tarafından ihraç edilmiştir. İdare Mahkemesinde ihraç kararının iptal edilmesi yönünde dava açan ve davasını kazanan polis memuru üç yıldır polislik yapmaya devam etmiştir. Ancak 2019 yılında Danıştay, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu "memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak" şeklindeki m.125/E-g hükmünü hatırlatarak yerel mahkeme kararını bozmuştur. Danıştay'ın kararında ayrıca polis memurunun davranışlarının devlet memuruna yakışmadığı gibi ifadelere de yer verilmiştir. Davaya ilişkin karar düzeltme yoluna giden polis memurunun avukatı, Ocak 2017'de yayınlanan 682 sayılı KHK ile Emniyet, Jandarma ve Sahil Güvenlik personelini kapsayan bir "eşcinsellik yasağı" geldiğini ve bu hükmün iptali için de Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmesi talepte bulduklarını belirtmiştir.³⁵⁵

Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği ve Genç Lezbiyen Gey Biseksüel Trans İnterseks Gençlik Çalışmaları ve Dayanışma Derneği, 31 Mart 2019 yapılacak yerel seçimlerinde belediye başkan adaylarına yönelik "LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokol Metni" hazırlamıştır³⁵⁶. Metin, 10 şehirden 27 belediye başkan adayı tarafından imzalanmıştır. İmzacı adaylar arasından dört kişi belediye başkanı olarak seçilmiştir.³⁵⁷

3.4.LGBTİ+ Topluluğuna Yönelik Toplantı ve Onur Yürüyüşü Yasakları

İstanbul:

İlk kez 2003 yılında yapılan ve 2013-2014 periyodundaki katılımcı sayısı on binlerle ifade edilen³⁵⁸ İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü, 2015 yılından beri Valilik yasaklamaları sebebiyle yapılamamakta, yürüyüş girişimleri polis müdahalesiyle engellenmektedir.

2019 yılı yürüyüşü için yapılan başvuru neticesinde, İstanbul Valiliği "*Taksim'in, yürüyüş ve gösteri alanı olmaması gerekçesiyle yürüyüşün Taksim'de gerçekleştirilemeyeceği*" cevabını vermiş ve "*LGBTİ+ topluluğunun, Taksim dâhil olmak üzere İstanbul'daki tüm alanlarda gerçekleştirilecek tüm açık alan eylemleri için 'toplumsal tereddütlü grup' oldukları*" ifade edilmiştir.³⁵⁹ 2019 İstanbul LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'nün Bakırköy'de yapılması için ikinci bir

³⁵³ KAOS GL, "2018 Yılında Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu", 2018.

³⁵⁴ <https://www.posta.com.tr/kagitthane-belediyesinde-escinsel-iliski-ile-suclanan-cop-kamyonu-soforunun-davasinda-flas-karar-2085546>.

³⁵⁵ <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2019/02/20/polis-osmana-ikinci-ihrac-insani-yaraliyor/>.

³⁵⁶ <http://www.spod.org.tr/TR/sayfalar/2/lgbti-dostu-belediyecilik>.

³⁵⁷ <https://t24.com.tr/haber/lgbti-dostu-belediyecilik-protokolu-imzacisi-belediye-baskanlari.815755>.

³⁵⁸ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140629_istanbul_onur_yuruyusu.

³⁵⁹ <https://m.bianet.org/bianet/lgbti/209466-istanbul-valiligi-nden-27-istanbul-onur-yuruyusu-ne-ret>.

başvuru yapılmıştır. Fakat Valilik, Bakırköy'deki yürüyüşü “halkın huzur ve güvenliğinin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, genel sağlığın ve genel ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, olası şiddet ve terör olaylarının önlenmesi, provokatif eylem ve olayların yaşanmaması” gibi gerekçelerle yasaklamıştır.³⁶⁰ 30 Haziran 2019 günü eylemciler Taksim Mis Sokak'ta toplanmış ve İstanbul LGBTİ+ Onur Haftası Komitesi basın açıklamasını okumuştur. Eylemcilere polis biber gazı ve kalkanlarla müdahale etmiş ve gün boyunca beş kişi gözaltına alınmıştır.³⁶¹

Miting başvurusunun yasaklanmasına ilişkin açılan dava İstanbul 9. İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Mahkeme, İstanbul Valiliği'nin herhangi bir delil göstermemesine rağmen yürüyüş hakkında CİMER'e yapılan şikâyetlerin varlığını doğrulayarak; yasak kararının hukuka uygun olduğu kararına varmıştır. Söz konusu karar için istinaf başvurusu yapılmıştır.

LGBTİ+lar ve kadınlardan oluşan futbol takımı Atletik Dildoa'nın 2017 yılından itibaren gerçekleştirdiği bir spor müsabakası olan QueerOlympix etkinliğinin, 23-25 Ağustos 2019 tarihinde yaklaşık 130 LGBTİ+ atletin katılımıyla üçüncüsü yapılması planlanırken, etkinliğin ikinci günü İstanbul Kalamış'ta yapılacak bölümleri, İlçe Emniyet Müdürlüğü'nün talebi üzerine Kadıköy Kaymakamlığı tarafından etkinlik günü yasaklanmıştır. Etkinlik sabahı polis TOMA'larla gelerek, Queer Olympix'in yasaklandığını belirten kaymakamlık kararını elden tebliğ etme suretiyle bildirmiştir. Yasaklama gerekçesi olarak “kamu düzeni, suç işlenmesini önlemek, genel sağlığın ve genel ahlakın korunması” gibi sebepler gösterilmiştir. Söz konusu yasaklama idare mahkemesine iptali istemiyle taşınmış durumdadır.³⁶²

Ankara:

LGBTİ+ etkinlikleri, Ankara Valiliği tarafından Kasım 2017'den itibaren OHAL Kanunu dayanak gösterilerek ve “toplumsal hassasiyetler ve duyarlılıklar”, “kamu güvenliği”, “genel sağlık ve ahlakın korunması” ve “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” gerekçeleriyle süresiz ve sınırsız olarak yasaklanmıştır. Kaos GL tarafından açılan dava ile Ankara 4. İdare Mahkemesi yasaklama kararının hukuka uygun olduğuna karar vermiş, Ankara Bölge İdare Mahkemesi ise bu kararı bozmuş ve “yasak süresiz, sınırlama ve belirlilik yok, yasak yerine etkinliklerin güvenliği sağlanmalı” tespitleri ile kesin olarak iptal kararı vermiştir.³⁶³

Verilen iptal kararına karşın 10 Mayıs 2019'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) düzenlenen 9. ODTÜ Onur Yürüyüşü'ne, biber gazı, göz yaşartıcı sprey ve plastik mermi ile polis müdahalesi uygulanmıştır. ODTÜ'de onur yürüyüşü girişimini takiben en az 22 kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınan öğrencilerin bursları kesilmiş, 18 öğrenci ve 1 akademisyene yürüyüşe katılmaları sebebiyle dava açılmıştır. “Kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşlere silahsız katılarak ihtarla rağmen kendiliğinden dağılmama” suçundan yargılanan göstericilerin davası, çeşitli ülkelerin büyükelçilikleri, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Uluslararası Af Örgütü, Kaos GL Derneği ve Ankara Barosu LGBTİQ+ Hakları Merkezi gibi gözlemcilerin yakın takibi ile devam etmektedir.³⁶⁴

³⁶⁰<https://www.dw.com/tr/istanbul-valili%C4%9Finden-onur-y%C3%BCr%C3%BCy%C3%BC%C5%9F%C3%BCne-ret/a-49252481>.

³⁶¹<https://www.evrensel.net/haber/382197/polis-mis-sokaktaki-27-istanbul-lgbti-onur-haftasi-kutlamasina-saldirdi>.

³⁶²<http://www.spod.org.tr/TR/Detay/20091/4/spod-ve-queer-olympix-kaymakamlık-yasagini-yargiya-tasidi>.

³⁶³<https://www.kaosgl.org/haber/kaos-glden-ankaradaki-lgbti-yasaklarina-dair-bilgi-notu>.

³⁶⁴<https://www.kaosgl.org/haber/odtu-onur-yuruyusu-davasi-12-mart-ta>;

Diğer Gelişmeler:

2019 Mersin Onur Haftası'nın Mersin Valiliği tarafından yasaklanmasına ilişkin açılan dava Mersin1. İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Mahkeme kararın gerekçesinde, “DEAŞ terör örgütü ve radikal bazı kesimler tarafından tepki gösterilebileceği”, “kamu huzuru”, “genel asayiş”, “suç işlenmesinin önlenmesi”, “genel sağlık” ve “genel ahlak” gibi sebepleri ileri sürülmüştür.³⁶⁵

2019 İzmir Onur Haftası kapsamındaki etkinliklerin bir kısmına getirilen yasağın yürütmesi İzmir1. İdare Mahkemesi tarafından 19 Haziran'da durdurulmuştur; fakat daha sonra Mahkeme kararında Valilik yasağını hukuka uygun bularak Genç LGBTİ+ Derneği'nin yürütmeyi durdurma talebini reddetmiştir. Mahkeme bu kararına gerekçe olarak, “suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike halini” ileri sürmüştür.³⁶⁶ 22 Haziran'da yürüyüş için toplanan eylemciler polis müdahalesine maruz kalmıştır.

3. Antalya Onur Haftası, Antalya Valiliği kararıyla yasaklanmıştır. Ayrıca Tunceli'de yerel bir kültür festivalinde LGBTİ+ hakları hakkında yapılacak bir atölye de yasaklanmıştır.³⁶⁷

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović, Temmuz 2019'daki Türkiye ziyaretinde LGBTİ+ yasakları ve hak ihlalleri konusunda bilgi toplayarak bir rapor yayınlamıştır. Komiser raporunda LGBTİ+ hakları bağlamında çok ciddi kısıtlamalar olduğunu gözlemlemiştir. Komiser, OHAL sırasında Ankara'da LGBTİ+ toplumunun insan haklarına odaklanan kamusal etkinliklerin tamamı için ilan edilen sınırsız ve süresiz yasağın AİHS'nin 11. maddesi kapsamında güvence altına alınan barışçıl toplanma özgürlüğüne ilişkin kabul edilemez bir müdahale teşkil etmekte olduğunu altını çizmiştir.³⁶⁸

3.5.LGBTİQ+ Topluluğuna Yönelik Nefret Söylemi

LGBTİ+ topluluğunun Türkiye'de 2019 yılı boyunca maruz kaldıkları hak ihlallerinden bir diğeri nefret söylemidir. Özellikle siyasi liderler ve kamu figürlerinin sarf etmiş olduğu hedef gösterici ve ayrımcı söylemler öne çıkmaktadır. Ek olarak çevrimiçi nefret söylemi ve çevrimiçi fiziksel şiddet tehditlerinde artış meydana gelmiştir.³⁶⁹

2019 yılı ve öncesinden beri süregelen “LGBTİ+ konulu etkinlik yasağı” benzeri uygulamaların yanı sıra medya organlarının da yayılan nefret söylemlerine karşı hukuki bir yaptırımın uygulanmaması LGBTİ+ topluluğuna yönelik nefret suçları için elverişli ve teşvik edici bir sosyopolitik ortam yaratmıştır. Örnek vermek gerekirse, kamu çalışanı LGBTİ+'ların %64'ü ve özel çalışanların %34'ü işyerlerinde çoğunlukla çok ciddi nefret söylemlerine maruz kalmaktadırlar.³⁷⁰ İçişleri Bakanı tarafından çeşitli defalar LGBTİ+ topluluğuna yönelik açıklamalarda bulunulduğu gözlemlenmiştir.³⁷¹

<https://www.dw.com/tr/odt%C3%BC-onur-y%C3%BCr%C3%BCy%C3%BCC5%9F%C3%BC-duru%C5%9Fmas%C4%B1nda-beraat-yok/a-51215355>.

³⁶⁵ <https://www.kaosgl.org/haber/mersin-onur-haftasi-yasagi-davasina-red-teror-orgutleri-tepki-gosterebilir>.

³⁶⁶ <https://www.birgun.net/haber/onur-yuruyuslerine-her-yerde-yasak-259585>.

³⁶⁷ ILGA EUROPE, “Rainbow Europe 2020”, <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2020>, Erişim Tarihi 29/5/2020.

³⁶⁸ <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-16809c5187>.

³⁶⁹ ILGA Europe 2020.

³⁷⁰ KAOS GL, “Türkiye’de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2019 Yılı Araştırması”, 2019.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun 22 Mayıs 2019'da düzenlediği aile sempozyumunun sonuç bildirisinde, “..Sağlıklı toplumun temeli meşru nikâhla kadın ve erkeğin kurduğu ailedir. Hemcinslerin partner yaşamı ailenin alternatifi değildir.” şeklindeki söylem ile LGBTİ+ topluluğu hedef alınarak nefret söylemi içeren nitelikte ifadelerde bulunulmuştur.³⁷²

3.6. Trans Bireylerin Uğradığı Hak İhlalleri

2019 yılı birçok trans cinayetinin yaşandığı bir sene olmuştur. 9 Ocak 2019'da İzmir'de trans kadın Hande Buse Şeker bir polis memuru tarafından evinde öldürülmüştür.³⁷³ 13 Mayıs 2019'da Antalya'da trans kadın Gökçe Saygın evinde öldürülmüştür.³⁷⁴ 16 Haziran 2019'da Afyonkarahisar'da yaşayan trans kadın Defne evinde ölü olarak bulunmuştur.³⁷⁵ Hande Buse Şeker cinayetiyle ilgili protestolar düzenlenmiş³⁷⁶ ve İzmir 4. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen Şeker'in dosyasında verilen kapalılık kararı, gelen tepkiler üzerine kaldırılmıştır.³⁷⁷

Aylardır transfobik şiddete maruz kaldığını belirten trans kadın Ajda Ender, şiddet ve tehditten dolayı evine gidemediğini, adli makamlardan koruma talep ettiğini ancak taleplerinin kabul edilmediğini ifade etmiştir. 2019 Mart ayında Feriköy Polis Merkezi'ne şikâyet başvurusunda bulunmak isteyen Ajda, şikâyet başvurusunu alınmak istenmediğini, şikâyet dilekçesinin içeriğine müdahale edildiğini, “bunlara görüntünüz sebep oluyordur” şeklinde transfobik söylemlerde bulunulduğunu belirtmektedir.³⁷⁸

Tekirdağ 2 No'lu F Tipi Ceza İnfaz Kurumu'nda hükümlü olarak tutulan trans mahpus Buse Aydın'ın cinsiyet uyum sürecini tamamlamak için başlattığı mücadelesi 2019 yılında da devam etmiştir. Buse Aydın, cinsiyet uyum ameliyatının kabul edilmesi için 2018'in Temmuz ayında 38 gün açlık grevi yapmıştır. Mahkemenin "Ameliyat olabilir" kararı üzerine ölüm orucuna ara veren Aydın'ın ameliyatı, ameliyat masraflarını kendisi karşılaması gerektiği gerekçesiyle yapılmamıştır ve Buse Aydın ikinci kez açlık grevine başlamıştır. Mahpus konumunda olan Buse Aydın'ın ameliyat masraflarını karşılayabilmesi mümkün olmadığı için söz konusu durum eleştirilmekte ve Buse Aydın için destek kampanyaları düzenlenmektedir.³⁷⁹

10 Ağustos'ta konaklamak için vardıkları Ankara Cinnah Hotel'den içeri alınmayarak kendilerine hizmet verilmeyen iki trans kadın, yaşadıkları ayrımcılığı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) taşımışlardır. TİHEK vermiş olduğu karar ile cinsiyet

KAOS GL, “ Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2019 Yılı Araştırması”, 2019.

³⁷¹ ILGA Europe; <https://www.kaosgl.org/haber/suleyman-soylu-hedef-gostermeye-devam-ediyor-50-tane-lgbt-li-kadin-polise-saldirdi>.

³⁷² Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, II. İnsan Hakları Sempozyumu Ailenin Korunması Hakkı Sempozyumu Sonuç Bildirisi, <https://www.tihe.gov.tr/ailenin-korunmasi-hakki-sonuc-bildirisi/>, Erişim Tarihi 29/5/2020.

³⁷³ <http://bianet.org/bianet/nefret-soylemi/204280-izmir-de-trans-cinayeti-polis-gozaltinda>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020.

³⁷⁴ <https://www.evrensel.net/haber/379289/antalyada-trans-kadin-gokce-saygi-olduruldu>, Erişim Tarihi 10 Mart 2020.

³⁷⁵ <https://t24.com.tr/haber/afyonkarahisar-da-yasayan-trans-kadin-defne-olduruldu.826663>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020.

³⁷⁶ <https://www.kaosgl.org/haber/birinci-yilinda-hande-buse-seker-cinayeti-ve-davasi>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020.

³⁷⁷ <https://www.kaosgl.org/haber/tepkiler-sonuc-verdi-hande-seker-davasinda-kapalilik-karari-kaldirildi>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020.

³⁷⁸ <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2020/01/28/ajda-enderin-isyani-beni-intihara-surukluyorlar/>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020.

³⁷⁹ <https://www.sivilsayfalar.org/2019/08/22/trans-mahpus-buse-yasasin/>.

kimliğinin bir ayrımcılık temeli olmadığını belirterek başvuruyu reddederken; verilen karar üzerine açılan idare mahkemesi davası neticesinde TİHEK'in kararı, "hukuka uygun olmadığı ve aynı zamanda da cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığın, ayrımcılık kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği" gerekçesi ile iptal edilmiştir.³⁸⁰

6 Mart 2019 tarihinde iki trans kadın ve bir trans erkeğin, Eskişehir'de bulunan "222 Park" isimli eğlence mekânına alınmadıklarını ve darp edildiklerini, ardından çağrılan kolluk kuvvetleri tarafından da saldırıya uğradıklarını, darp raporu almak için gittikleri hastanede de muayene sırasında kolluk kuvvetleri tarafından fiziksel ve sözlü saldırıya maruz kaldıklarını belirtmelerine rağmen olayla ilgili şikâyetçi olan transların başvurusuna ilişkin takipsizlik kararı verilirken, kendileri kamu görevlisine hakaret ve yaralama suçlarından yargılanmaya başlamışlardır.³⁸¹

Üst düzey kamu görevlileri tarafından sıklıkla cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve özel hayatın gizliliği kapsamına giren sağlık durumuna yönelik kullanılan nefret içerikli ifadeler, LGBTİ+ toplumunu hedef hale getirmekte, kışkırtmaya neden olmaktadır. LGBTİ+ bireylere yönelik nefret saikiyle işlenen suçların gerektiği şekilde soruşturulmaması ve / veya cezasız bırakılması, LGBTİ+ bireylerin toplanma, gösteri ve etkinlik düzenleme haklarının engellenmesi, ayrımcılık ve şiddet vakıalarının artmasına neden olmaktadır.

4.SİĞİNMACILAR

4.1.Geri Gönderme Merkezlerine Yapılan Ziyaretler

Ceza infaz kurumları ile birlikte hak ihlallerinin en çok yaşandığı bildirilen yerlerden birinin geri gönderme merkezleri olması nedeniyle, Merkez, çalışma döneminde İstanbul'daki üç ayrı geri gönderme merkezine ziyaretler gerçekleştirmiştir. Ziyaretler esnasında edinilen gözlemler ve sahadan Merkezi'mize uygulamayla ilgili aktarılan iddialar aşağıda paylaşılmıştır.

Binkılıç Geri Gönderme Merkezi

Çatalca'da bulunan Binkılıç Geri Gönderme Merkezi'ne (GGM) ziyaret, 20 Kasım 2019 tarihinde İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi üyeleri tarafından resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir.

Binkılıç Geri Gönderme Merkezi (GGM), 2017 yılında faaliyete başlamıştır. GGM yetkilileri tarafından alınan bilgilere göre, 2019 yılı itibariyle 1 müdür, 8 göç uzmanı, 2 göç memuru, 42 güvenlik personeli, 4 temizlik görevlisi, 4 şoför ve 2 tercüman görev yapmaktadır. GGM'nin kapasitesi 120 kişilik olup koğuş sistemi uygulanmaktadır. GGM'de 4 koğuş ve 6 kişilik 20 yatakhane bulunmaktadır. Ayrıca koğuşların bulunduğu binanın içerisinde, sağlık birimi, yemekhane ve kantin bulunmaktadır. GGM'nin ön cepesinde havalandırma ve spor alanı mevcuttur.

³⁸⁰ <https://www.evrensel.net/haber/373360/tihk-cinsel-kimligi-ayrimcilik-temelleri-arasinda-saymadi>.

<http://www.pembehayat.org/haberler/detay/2061/ldquocinsel-kimlik-ayrimcilik-temelleri-arasinda-sayilmiyorrdquo>.

³⁸¹ Pembehayat.org, "Mağdur Translar Sanık Konumunda Yargılanacaklar!",

<http://www.pembehayat.org/haberler/detay/2236/magdur-translar-sanik-konumunda-yargilanacaklar>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020.

Adalet Erişim Hakkı Açısından:

Ziyarete, GGM’de çoğunlukla cezaevinden tahliye edilen ancak 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) m. 54/1-a uyarınca tutulan yabancılar ile m. 54/1-b, d, k kapsamında terör suçları ile bağlantılı olduğu değerlendirilen yabancıların idari gözetim altında tutulduğu; sınır dışı işlemlerinin gelen istihbari bilgiler ve gerekli devlet kurumları ile koordinasyon halinde gerçekleştirildiği; GGM’ye her hafta 40’ı aşkın kişinin kabulünün yapıldığı, bu nedenle işlemlerin hızla yürütüldüğü; sirkülasyonun devamlılığını sürdürebilmek adına, haklarında alınan kararlara karşı yargı yoluna başvuran kişilerin farklı geri gönderme merkezlerine sevk edilerek işlemlerine devam edildiği; GGM’de avukat görüşme odalarının mevcut olduğu, odalardan birinde telefon bulunduğu ve Türkiye Barolar Birliği – Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ortaklığı ile yürütülen tercüme hattına erişimin mümkün olduğu; avukat görüşlerinin mesai saatleri içerisinde yaptırıldığı, tercüman eşliğinde yapılacaksa tercümanın yeminli tercüman belgesinin sunulmasının zorunlu olduğu; bunun yanı sıra vekâletname sunulmaksızın kişiler hakkında il göç idaresi müdürlüğü yetkililerince tutulan dosyalardan örnek alınmasının mümkün olmadığı; adli yardım kapsamında görevlendirilen avukatlar için düzenlenen görevlendirme yazısının dosyadan örnek verilmesi için yeterli bulunmadığı; 2019 yılı içerisinde idari gözetim altında tutulan 3500 kişinin 832’sinin avukat tarafından temsil edildiği; adli yardım kapsamında avukatlık hizmetlerinden yararlanmayı talep eden yabancılar tercüman desteği sağlanacağı ve adli yardım talebini içeren dilekçelerin İstanbul Barosuna iletileceği tarafımızla paylaşılmıştır.

Ancak ziyaret öncesinde ve yıl boyunca Merkez’e, sahada çalışan avukatlardan ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarından uygulamaya ilişkin iletilen bildirimler bulunmaktadır. Bu bildirimlerden, yabancıların haklarında alınan kararlar, yürütülecek işlemler veya itiraz yolları hakkında yeterince bilgilendirilmediği hususu ile GGM’ye kabul işlemleri gerçekleştirilirken bazı kişilere tercüme hizmeti sağlanmaksızın Türkçe bir belge imzalatıldığı ve ilgili belgede kişilerin böyle bir talepleri bulunmamasına rağmen sınır dışı etme kararına itiraz süresini beklemeden ülkelerine geri dönmek istediklerinin yazdığı bilgisi edinilmiştir. İşbu feragat belgeleri imzalatılırken yabancılar herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı ya da imza atılmasının zorunlu olduğu gibi hatalı bilgilendirme yapıldığı, tercüman imzası bulunmadığı da aktarılmıştır. Bununla birlikte İstanbul ilinin nüfusu ve bulunan kayıtlı / düzensiz yabancı sayısı göz önüne alındığında GGM’nin fiziki kapasitesi ve binanın şartlarının da yetersiz olduğu söylenmektedir.

YUKK m. 54/1-b, d, k kapsamında terör suçları ile bağlantılı olduğu İdare tarafından değerlendirilen yabancılar hakkında, hukuki bir soruşturma veya kovuşturma bulunmadığı durumlarda haklarında yalnızca idare tarafından yapılan değerlendirme bulunan kişilerin adeta suçlu ilan edilmesi, bu kişilerin yargı denetimi yoluna başvurmaları halinde, fiziki yetersizlik nedeniyle diğer uzak illerdeki GGM’lere yönlendirilmesi de ihlallere sebep olmaktadır. Benzer bir şekilde, avukatların müvekkilleriyle görüşme sürelerinin yoğunluk sebebiyle kısa tutulabildiği de bildirilmiştir. Yine alanda çalışan avukatlar, Merkez’e, GGM’de idari gözetim altında tutulmakta olan ve avukatla temsil edilen kişilerin farklı geri gönderme merkezlerine sevk edilirlerken avukatlara bilgi verilmediğini, avukatların bu gelişmeleri ya GGM’ye gittiklerinde ya da müvekkilleri sevk edildikleri geri gönderme merkezlerinden kendilerine ulaşma imkânı bulabildiklerinde öğrenebildiğini ve vekâletname sunulmaksızın kişilerin dosyalarından örnek alınması mümkün olmadığından sınır dışı etme kararlarına karşı açılan iptal davalarında kararın bir örneği mahkemeye sunulmadığını da iletmiştir.

Uygulamada karşılaşıldığı iddia olunan bir diğer sorun, müvekkil ile görüşme yapılabilmesine karşın, avukatların dosyayı somut olarak inceleyememesidir. Vekâletname ibraz edilse dahi dosyanın GGM’de bulunmadığı belirtilerek avukatlar, İstanbul Kumkapı’da bulunan Avrupa Yakası Koordinasyon Bürosuna ya da Vatan Caddesi’nde bulunan İl Göç İdaresi Birimine yönlendirilmektedir. Şehir merkezine yaklaşık 120 km mesafede bulunan Binkılıç GGM’ye gidip müvekkilleri ile görüşme öncesi veya sonrasında dosyayı inceleyememesi, avukatların eksik ve/veya hatalı bilgi edinmesine de sebep olmaktadır. Yönlendirildiği diğer yerleşkelerde de dosyanın mevcut/hazır olmadığı veya bir diğer yerleşkede olduğu belirtilerek avukatlar şehrin uzak mesafelerindeki yerleşkelere yönlendirilmektedir. Yasal yollara başvuru ve dava açma sürelerinin kısıtlılığının yanı sıra, avukatların yaşadığı vakit ve emek kaybı olarak sıklıkla karşılaşılan bu sorun, birçok kez İl Göç İdaresi yetkililerine aktarılmasına karşın, hâlihazırda devam etmektedir.

Vekâletname sunulmaksızın yabancıların dosyalarından örnek alınması kural olarak mümkün olmadığından, İstanbul ilindeki idari makamlar tarafından 6458 sayılı Kanun’a istinaden verilen kararlardan kaynaklanan uyuşmazlıkları ele almaya yetkili mahkeme olan İstanbul 1. İdare Mahkemesi, İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü’nden dosyanın bir örneğini talep etmektedir³⁸². Bu durum yargılama sürecinin uzamasına da sebep olmaktadır. Özellikle 2019 yılının son aylarında, iptal davalarında sınır dışı etme kararlarının örneğinin ve sınır dışı kararının sayısının sunulmadığı hallerde davaların reddedildiği de avukatlar tarafından bildirilmiştir. Sınır dışı etme kararının örneğine erişilmeden karar verilmemesi durumu, Anayasa Mahkemesi’ne yapılan tedbir başvuruları açısından da geçerlidir. Başvuruya ilişkin değerlendirmeye geçilmeden önce İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğünden kişiye ait belgeler talep edilmektedir.

Yine bu kapsamda, adli yardım görevlendirmesi ile GGM’ye gelen avukatlara yeminli tercüman ücretini ödemeleri için ayrıca kaynak sunulmaması, GGM’deki görüşme odalarındaki telefonun BMMYK-TBB çeviri hattını aramak için kullanılamaması, çeviri hattına erişilse dahi bu çeviri hattının etkili bir şekilde işlememesi sonucu avukatların görevlendirildikleri kişiler ile sağlıklı bir görüşme gerçekleştirememesine yol açması bildirilen diğer sorunlar arasında yer almaktadır.

Son olarak, GGM yetkililerince kişilerin adli yardım kapsamında avukatlık hizmetlerinden yararlanma taleplerinin İstanbul Barosu’na iletileceği ifade edilmişse de 2019 yılında İstanbul Barosu Adli Yardım Bürosu’na GGM’den bir talep ulaşmadığı bilgisi İstanbul Barosu Adli Yardım Bürosu yetkililerince, İnsan Hakları Merkezi’ne bildirilmiştir. Dolayısıyla uygulamada, adli yardım görevlendirmeleri çoğunlukla GGM’de tutulan kişilerin adli yardım ihtiyacını tespit eden sivil toplum kuruluşlarının Adli Yardım Bürosunu bilgilendirmesi üzerine yapılmaktadır.

GGM’de tutulan yabancıların avukat yardımından faydalanmadığı durumlarda ise, mahkemelere göndermek istediği idari gözetime itiraz, iptal davası dilekçeleri ile il göç idaresine göndermek istediği talep dilekçeleri ve sığınma başvuruları vb evrakın, Binkılıç GGM aracılığıyla gönderilmesi gibi bir uygulama bulunmadığı için, hak arama özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar olduğu iletilmiştir.

³⁸²Mülteci Hakları Merkezi’nin “İçtihadın Gerisinde : Türkiye’deki Mülteci ve Göçmenlerin Vekalet Vermede Karşılaştıkları Zorluklar ve Gelişmeler” başlıklı Görüş Belgesi, <http://mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-77.pdf>, Erişim Tarihi: 6/5/2020.

Sığınma Hakkı Açısından:

20 Kasım 2019 tarihinde gerçekleştirilen ziyarette, yetkililer, GGM'de idari gözetim altında tutulan kişilerin uluslararası koruma başvurularının alındığı, başvuruların işleme konulmasını takiben İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün Kumkapı'da bulunan Avrupa Yakası Koordinasyon Bürosu'nun bilgilendirildiği ve oradan uzmanların gelerek gerekli mülakatların gerçekleştirildiği bilgisini vermiştir. Yetkililer ayrıca değerlendirme süreçlerinin uzayacağına dair emareler ortaya çıkması halinde, kişilerin farklı geri gönderme merkezlerine sevk edilerek işlemlerine devam edildiğini de ifade etmiştir.

Öte yandan, sahada çalışan avukatlar ve sivil toplum çalışanları, GGM'de tutulan kişilerin uluslararası koruma başvurularını iletebilecekleri muhataplara erişmekte sorun yaşadıkları belirtmiştir. Tutulanların uluslararası koruma taleplerini sözlü olarak iletebilmeleri çoğu zaman mümkün olmadığı gözlemlenmiştir. Tutulan kişilerin İl Göç İdaresi Müdürlüğü uzmanları ile görüşme süreleri sınırlı olup tercüman desteği ise çoğu zaman bulunmamaktadır. Yazılı olarak iletmelerinin ise kişilerin okuma-yazma bilmemesi, okuma-yazma bilenlerin ise dilekçe yazabilecek imkânlara sahip olmamaları ve bu dilekçelerini muhataplara iletememelerinden kaynaklı sorunlar nedeniyle zorlaştığı gözlemlenmiştir. Avukat tarafından temsil edilen kişilerin yazılı başvuruları yetkililere iletildiğinde ise sürecin YUKK'ta öngörülen düzenlemelere uygun yürütülmediği, bazı durumlarda işleme alınmadığı, dosyaya dahi konulmadığı, dilekçelerin bir daha bulunmadığı da avukatlar tarafından ayrıca bildirilmiştir. Mülakatların ise YUKK ve YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te öngörülen süre ve usule uygun gerçekleştirilmediği gözlemlenmiştir. Kişilerin uluslararası koruma başvuruları reddedildiğinde ise ret kararlarının gerekçeli olarak verilmediğini ve usulüne uygun olarak tebliğ edilmediği de avukatlar tarafından aktarılmıştır.

GGM'den Suriye başta olmak üzere başka ülkelere sınır dışı edilen edilen kişilere, avukatlarına, ailelerine ya da yakınlarına yazılı veya sözlü yasal bilgilendirme yapılmadığı, haklarında yapılacak işlemlere dair çok kısa süre öncesinde kadar aydınlatılmadığı; yabancıların gönderileceği ya da gönderilmiş olduğu ülkelere ilişkin bilgi sunulmaması nedeniyle avukatlarının, ailelerinin ya da yakınların yabancından haber alamadığı, sınır dışı işlemi sonrasında ulaşma imkânı da bulunmadığı belirtilmiştir.

Tutulma Koşulları / Temel Hak ve Hizmetlere Erişim Açısından:

Ziyaret esnasında yetkililer, GGM'de üç öğün yemek hazırlandığı, öğünlerin düzenlenmesi ve takip edilmesi adına gıda mühendisi ile çalışıldığı; kişilerin hafta içleri mesai saatinden sonra bir saat havalandırma izinlerinin olduğu, hafta sonları ise daha uzun izin verilebildiği; GGM içerisinde, mesai saatleri içerisinde doktor bulunduğu, revir biriminin olduğu, hastaneye sevk gereken hallerde ambulans çağırıldığı ve sevk işlemlerinin bu şekilde yürütüldüğü; yabancıların telefon kartı alarak ankesörlü telefonu kullanabildikleri ve kartı almak için maddi gücü olmayan yabancılar Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen telefon kartlarının ücretsiz olarak dağıtıldığı; kişilerin telefona erişiminin mesai saatlerinden sonra olduğu, ancak acil durumlarda mesai saatleri içerisinde telefon kullanabilecekleri; sıcak suya erişimin bulunduğu ve son olarak kişilere gerekli hijyen malzemelerinin sağlandığı hususlarını gözlemci bulunan avukatlara belirtilmiştir.

Sahada uygulamaya ilişkin aktarılan iddialara göre ise; yatakhaneler ve banyolar yeterli sıklıkta temizlenmemekte olup kimi zaman banyolarda sıcak suya erişim mümkün olmamaktadır. Tutulanların açık havaya çıkma imkânları da güvenlik sebebiyle kısıtlanabilmektedir. Telefon hakkına akşamları ve sınırlı bir şekilde erişilebilmesi ise tutulanların gündüzleri çalışan sivil toplum kuruluşlarına ve barolara erişimlerini zorlaştırmaktadır.

Selimpaşa Geri Gönderme Merkezi

5 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi tarafından, Silivri'de bulunan Selimpaşa Geri Gönderme Merkezi (GGM)'ne resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiş olup bu ziyarette GGM'nin içinin gezilmesinin yanı sıra müdür ve ilgili diğer görevliler ile bir de toplantı yapılmıştır.

Selimpaşa Geri Gönderme Merkezi, 18 Kasım 2016 tarihinde faaliyete başlamıştır. Yetkililer tarafından belirtilen bilgilere göre, GGM'de 12 göç uzmanı, 3 göç memuru, 5 temizlik görevlisi, 30 güvenlik görevlisi, 2 sosyal çalışmacı, 4 tercüman, 1 doktor ve 1 hemşire görev almaktadır. GGM'nin kapasitesi 200 kişilik olup koğuş sistemi uygulanmaktadır. GGM'de yalnızca hakkında sınır dışı etme kararı verilen kadınlar tutulmaktadır.

Adalet Erişim Hakkı Açısından:

Ziyarette, tarafımıza, avukatların mesai saatleri içinde herhangi bir vekâletname ya da görevlendirme belgesi aranmaksızın yazılı dilekçe talepleri ile sayı sınırlaması olmadan yabancılar ile görüşmelerinin sağlandığı ve kişiler hakkında tutulan dosyaların incelemelerine izin verildiği; avukat görüşmesi için yalnızca yeminli tercümanların kuruma girişine izin verildiği, avukatların yalnızca vekâletname ve adli yardım görevlendirme belgesi ile yabancıların dosyalarından örnek alabildiği, yabancının avukatı ile görüşmesinde süre sınırlaması yapılmadığı; yabancıların adli yardım taleplerinin İstanbul Barosu'na faks yoluyla iletildiği; Sulh Ceza Hâkimliği tarafından verilen kararların resmi olarak kuruma iletilmesi durumunda salıverilme işlemlerinin hemen gerçekleştirildiği; gönüllü geri dönmek isteyenler için Gönüllü ve Destekli Geri Gönderme Protokollerinin uygulandığı ve kişi ile birlikte seyahat planlaması yapıldığı; ülkesine geri gönderilmiş bir kişinin, ülkesine geri gönderildikten sonra idare mahkemesinden sınır dışı etme kararına ilişkin iptal kararı gelmesi durumunda da kişinin sistemde yer alan dosyasının düzeltildiği belirtilmiştir.

Sahada çalışan avukatlardan ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarından edinilen bilgi ve iddialara göre ise, GGM'de tutulan kişiler; haklarında alınan kararlar, yürütülecek işlemler veya itiraz yolları hakkında her zaman yeterince bilgilendirilememektedir. Adli yardım görevlendirmesi ile GGM'ye gelen avukatlara yeminli tercüman ücretini ödemeleri için ayrıca kaynak sunulmaması, GGM'deki görüşme odalarındaki telefonun BMMYK-TBB çeviri hattını aramak için kullanılamaması, çeviri hattına erişilse dahi bu çeviri hattının etkili bir şekilde işlememesi sonucu avukatların adli yardım merkezi tarafından görevlendirildikleri kişiler ile sağlıklı bir görüşme gerçekleştirememesine yol açmaktadır. GGM'nin hiçbir yerinde adli yardıma dair bilgilendirici metinlere veya numaralara rastlanmamıştır. İstanbul Barosu Adli Yardım Bürosu'ndan alınan bilgilere göre 2019 yılında Selimpaşa Geri Gönderme Merkezi yetkililerince tutulan kişilerin adli yardım kapsamında avukatlık hizmetlerinden yararlanmalarına ilişkin hiçbir talep gelmemiş, 2020 yılında ise 1 (bir) talep gelmiştir. Adli yardım görevlendirmeleri çoğunlukla geri gönderme merkezinde tutulan

kişilerin adli yardım ihtiyacını tespit eden sivil toplum kuruluşlarının Adli Yardım Bürosu'nu bilgilendirmesi üzerine yapılmaktadır.

Sığınma Hakkı Açısından:

5 Temmuz 2019 tarihli ziyarette yetkililer, GGM'de idari gözetim altında tutulan kişilerin uluslararası koruma başvurularının alındığı, 6458 sayılı Kanun m.79/1(ç) kapsamında idari gözetim altındayken yapılan uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirmeye tabi olması sebebiyle hızlandırılmış değerlendirmeden daha detaylı bir değerlendirmeyi gerektiren başvurularda GGM'den salıverilen kişilerin uluslararası koruma başvurularının ilgili göç idarelerine normal prosedür ile değerlendirilmek üzere yönlendirildiği, tespit edilen insan ticareti mağdurlarının haklarında verilen sınır dışı ve idari gözetim kararlarının kaldırılıp statü verilerek bu kişilere ikamet izni tanınabildiği, gerekli durumlarda bu kişilerin sığınma evlerine sevk edilebildiği belirtilmiştir.

Sahada çalışan avukatlar ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarından edinilen iddia ve bilgilere göre, tutulanlar GGM içindeyken uluslararası koruma başvurularını iletme yolları hakkında yeterli olarak bilgilendirilememekte ve taleplerini iletebilecekleri muhataplara erişmekte zorlanmaktadır.

Tutulma Koşulları / Temel Hak ve Hizmetlere Erişim Açısından:

Ziyaret esnasında görüşülen yetkililer, Selimpaşa Geri Gönderme Merkezi'nde yaz aylarında saat 17.00'dan sonra avlunun ortak kullanıma açık olduğu; tutulan kişinin hastalanması durumunda GGM'nin kendi araçlarıyla jandarma ve kadın güvenlik görevlisiyle birlikte kişinin hastaneye sevkinin gerçekleştiği; özel ihtiyaç sahiplerinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne bir liste ile sunulduğu, kişinin %40 engelini olması durumunda heyet raporu ile bakımevine gönderilebildiği; tutulan kişinin başka kurumlarda çocuğunun olması durumunda çocuğu ile görüşmesinin sağlandığı; GGM'de bulunan annenin çocuğu ihmal ya da istismar ettiği tespit edilirse ilgili kurumlara iletişime geçildiği; her ayın son Çarşamba günü kişiler arasında "Dayanışma Toplantısı" yapıldığı; grup aktivitelerinde çocukların davranışlarının gözlemlendiği, çocuklara kitap, kalem, çanta ve LCW markası ile anlaşmalı olarak kıyafet verildiği; bayramlarda yardımların yapıldığı, iç çamaşırlarının temin edildiği; 7-12 yaş arası çocuklara temel düzeyde eğitimin verildiği; çocuklarla ilgilenirken etkinlikler dahil her hususta annenin yazılı izninin alındığı; çocukların oyun alanında kamera olmadığı, insan ticareti ve şiddet mağduru kadınların ŞÖNİM'e yönlendirildiği, Silivri Cezaevi psikoloğunun GGM'ye ihtiyaç dahilinde destek verebildiği; kişilerin telefon kartı olarak ankesörlü telefonu kullanabildikleri ve kartı almak için maddi gücü olmayan kişilere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen telefon kartlarının ücretsiz olarak dağıtıldığı; tutulan kişinin eşinin başka bir geri gönderme merkezinde tutuluyor olması halinde ise eşler arasında telefon görüşmesinin sağlanabildiği; yakın akrabaların ve resmi eşin kişileri ziyarete gelmesi durumunda kişinin bu kişilerle rahatlıkla görüşebildiği, imam nikahlı eş ile görüşme hususunda inisiyatif alındığı ve güvenlik gereği kişinin gelen kişiyle görüşmesine izin verilmeyen durumların da olabildiği; tutanak dahilinde nakit para, hediye alımının yapılabildiği; aile görüşlerinde mesai dışında da görüşmenin mümkün olabildiği; GGM'nin her katında dilek ve şikayet kutularının bulunduğu; kalan kişilere düzenli anket yapıldığı, geri dönüşlere göre yemek listesinin düzenlendiği; çocuklar için ek gıda takviyesi ile dağıtımının sağlandığı; 0-2 yaş arası için mama, meyve püresi takviyesi yapıldığı; her katta su sebillerinin

mevcut olduğu; yemekhanedeki yemeklerin yüklenici firma tarafından getirildiği, diyabet hastalarına ara öğün ve ek gıda takviyesi yapıldığı; öğleden önce ve öğleden sonra açık olmak üzere kantinin bulunduğu, son bir aydan beri sabahları açık büfe kahvaltı olduğu; her katta çay ve kahve için ısıtıcı bulunduğu, uyruk ve yaşam tarzına göre koğuş planlamasının yapıldığı; kişilerin okuyabilmesi için her dilde İncil ve Kur'an'ın, üç dile çevrilmiş dünya klasiklerinin bulunduğu, çocuk kitaplarının bulunduğu ve kitapların alınırken kişinin kaydının alınmadığı, sadece aynı anda okumak için iki kitaba izin verildiği; saat 17.00'den sonra havalandırmaya çıkışta sınırlama olmadığı, gün içinde de havalandırmaya çıkışta yasak olmamasına rağmen inisiyatife bağlı olarak sınırlama koyulabildiği fakat her gün en az bir saat havalandırma hakkının verildiği, odaların içi hariç GGM'de kameraların bulunduğu; her gün katlarda dolaşarak revire çıkmak isteyen olup olmadığı sorulduğu, kişiye verilen ilaçlardan para alınmadığı, anlık müdahalede bulunup hekim ve hemşire tarafından anlık ilaç verildiği, kişilere hijyen kitlerinin verildiği ve çocuklara her sabah süt ve kefir verildiği belirtilmiştir.

Sahadan erişilen iddia ve bilgilere göre ise, GGM'de idari gözetim altında tutulanların kimi günler havalandırmaya çıkmasına izin verilmediği ve tutulanların telefon hakkına ancak akşam geç saatlerde ulaşabilmesinin tutulanların özellikle gündüz çalışan sivil toplum kuruluşlarına, avukatlarına ve barolara erişiminde sıkıntılar yarattığı, anneleri ile birlikte kalan özel ihtiyaç sahibi çocukların, kurum sosyal hizmet hizmetinin hazırladığı rapora rağmen, iki ayı aşkın süre idari gözetim altında tutulduğu vakıalar dikkate alındığında, YUKK madde 57/4 gereğince etkili bir çözüm olmadığı tespit edilmiştir. Yabancıların kütüphaneye, çocuk parkına, etkinlik alanına, günlük havalandırmaya çıkmalarının yetkililerin inisiyatifinde olduğu ve çoğu kez kısıtlandığı; bir başka vakıada 40 günü aşkın süre, yakınları ve çocuklarıyla görüşme yasağı, telefonla iletişim kurma yasağı, avukatıyla görüşme yasağı getirilen bir yabancının yaşadığı kısıtlamanın, avukatı tarafından Savcılığa suç duyurusunda bulunulması üzerine sonlandırıldığına ilişkin iddialar mevcuttur.

GGM'de tutulan yabancıların avukat yardımından faydalanamadığı durumlarda ise, mahkemelere göndermek istediği idari gözetime itiraz, iptal davası dilekçeleri ile ilgili İl Göç İdaresine göndermek istediği talep dilekçeleri ve sığınma başvuruları gibi evrakın Selimpaşa GGM aracılığıyla gönderilmesi gibi bir uygulama bulunmadığı için, hak arama özgürlüğünün bu şekilde kısıtlandığı iddia edilmiştir.

Sağlık hakkına ilişkin yaşanan sorunlar açısından, kronik hastalığı bulunan yabancıların doktora, hemşireye ya da hastaneye erişimlerinde sıklıkla sorunlar yaşadığı, GGM'de bulunan yetkililerin izin prosedürlerinin uzun sürdüğü, ilaca erişimlerinin kısıtlı olduğu belirtilmiştir.

Tuzla Geri Gönderme Merkezi

Tuzla Geri Gönderme Merkezi (GGM) toplamda 8.437 m² olup bu alanın yaklaşık olarak 3.500 metrekaresi beş adet avludan oluşmaktadır. 5. avlu, Yabancılar Şube Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. GGM'de altı kişilik 150 adet oda ve her odada banyo ile tuvalet bulunmaktadır. Ayrıca 4 yemekhane, 2 TV odası, 2 çocuk parkı, 1 basketbol sahası genişliğinde futbol sahası mevcuttur. Bununla birlikte, kütüphane veya bilgisayar odası bulunmamaktadır.

1 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi üyeleri tarafından Geri Gönderme Merkezi'ne resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir.

Adalet Erişim Hakkı Açısından:

Yapılan ziyarette yetkililer GGM’de dört adet avukat ile görüşme odası mevcut olduğu; avukat görüşmeleri için vekaletname şartı aranmadığı, fakat dosya örneğini almanın 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında vekaletname olmaksızın mümkün olmadığı; avukatların, merkeze telefonları ile giremedikleri ve merkezde Arapça, Farsça ve Urduca dillerinde iletişim sağlayan beş tercüman bulunduğu belirtilmiştir.

Sahada çalışan avukatlardan ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarından edinilen bilgi ve iddialara göre anılan geri gönderme merkezinde adalete erişim sağlanması konusunda farklı uygulamalara ve sorunlara rastlanmıştır. Bazı avukatlar, Tuzla Geri Gönderme Merkezi içine özellikle görüşme için geldikleri kişinin isim kaydı hatalarından ve farklılıklarından dolayı içeride bulunmadığı gerekçesi ile içeri alınmadıklarını belirtirken, bazıları ise müvekkilleriyle avukat görüşme odası gerekliliklerini sağlayabilecek bir ortamda görüşmediklerini ve güvenlik görevlilerinin görüşmelerde hep yanlarında olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak, yine avukatlar, hakkında sınır dışı kararı verilen kişilerin dosyalarına ulaşmanın kimi zaman mümkün olmadığını, sınır dışı işleminin taraflarına sözlü olarak bildirildiğini ve kararları tebliğ almak için İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü’nün Kumkapı’da bulunan Avrupa Yakası Koordinasyon Bürosu’na veya İstanbul ili, Fatih ilçesi, Vatan Caddesi’nde yerleşik İstanbul Emniyet Müdürlüğü’ne yönlendirildiklerini paylaşmışlardır.

GGM’nin hiçbir yerinde adli yardıma dair bilgilendirici metinlere veya iletişim bilgilerine rastlanmamıştır. Adli yardım görevlendirmesi ile kuruma gelen avukatlara yeminli tercüman ücretini ödemeleri için ayrıca kaynak sunulmaması, görüşme odalarındaki telefonun BMMYK-TBB çeviri hattını aramak için kullanılamaması, çeviri hattına erişilse dahi bu çeviri hattının etkili bir şekilde işlememesi sonucu avukatların görevlendirildikleri yabancılar ile sağlıklı bir görüşme gerçekleştirememesine yol açmaktadır. 2019 yılında İstanbul Barosu Adli Yardım Bürosu’na doğrudan GGM’den iletilen herhangi bir adli yardım talebi olmamıştır. Adli yardım atamaları çoğunlukla geri gönderme merkezinde tutulan kişilerin adli yardım ihtiyacını tespit eden sivil toplum kuruluşlarının Adli Yardım Bürosu’nu bilgilendirmesi üzerine yapılmaktadır.

Sığınma Hakkı Açısından:

Yapılan ziyarette yetkililer, GGM’de üç tane psikoloğun çalıştığı, GGM’ye gelenlerin fiziki muayenelerinin yapılmasından sonra psikolog ile görüştürüldükleri; tesise gelenler tarafından doldurulan formlardan uluslararası korumaya başvurmalarını gerektirecek özel bir durum varlığı tespit edildiğinde ilgili İl Göç İdaresi Müdürlüğü memurları ile irtibata geçildiği ve eğer böyle bir durum mevcut değil ise, kişilerin sınır dışı edilene ya da salıverilene kadar GGM’de tutulduğu belirtilmiştir.

Sahada çalışan avukatlar ve sivil toplum çalışanları, kişilerin uluslararası koruma başvurularını iletebilecekleri muhataplara erişmekte sorun yaşadıkları belirtmişlerdir. Bu çerçevede tutulanların uluslararası koruma taleplerini sözlü ya da yazılı olarak iletebilmelerinin çoğu zaman mümkün olmadığı, göç uzmanları ile görüşme sürelerinin sınırlı olduğu ve tercüman desteğinin çoğu zaman bulunmadığı ifade edilmiştir.

Tutulma Koşulları/ Temel Hak ve Hizmetlere Erişim Açısından:

Yapılan ziyarette GGM’de dört adet yemekhane bulunduğu; tutulanların kendi yemeklerini pişirememekle birlikte yemekhanelerde gıda mühendislerince düzenlenen üç öğün yemek çıktığı; ayrıca avluda, kişilerin gıda veya diğer ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, fiyat politikası dışarıyla kıyaslandığında normal olan bir kantin bulunduğu; içme suyunun su sebilleri ile sağlandığı ancak odalarda su bulunmadığı ve odalara toplamda dokuz adet küçük su konulduğu; merkezde kalanların akşam 17.00’den sabah 8.30’a kadar bu sularla idare etmek durumunda kalabildiği; altı kişilik odaların toplamda yaklaşık 13m² olması nedeniyle Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) standartlarının altında olduğu gözlemlenmiştir.³⁸³

Yine odaların haftada bir temizlendiği, iki ayda bir ilaçlandığı İnsan Hakları Merkezi yetkililerine iletilmiştir. GGM’de sağlık çalışanları ve sağlık kabinleri mevcuttur. Ancak bu odalarda en fazla basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek yaralar iyileştirilebilmektedir. Ayrıca, ağrı kesici gibi bazı temel ilaçların temini sağlanmaktadır. Bunların haricinde yapılacak kan testleri ve diğer tahliller için kişiler hastaneye sevk edilmektedir. Engelliler için merdivenlerin olduğu kısımlarda taşıma aparatı mevcuttur. Her avluda mescide rastlanmakla birlikte diğer dinler için herhangi bir ibadet yerine rastlanmamıştır. Odalarda telefon bulundurulmasının yasak olduğu, tutulan kişilerin telefon kulübelerinden yararlanabildiği aktarılmıştır. 8.30-17.00 saatleri arasında avluda dolaşmanın mümkün olduğu, Nisan ayından sonra ise saatlerin 8.00-21.00 olarak değiştirileceği bilgisi paylaşılmıştır.

4.2.Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler

Türkiye’deki uluslararası koruma başvurusu ve statü sahiplerini ilgilendiren temel kanun olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 24.12.2019 tarihinde yürürlüğe giren 7196 sayılı Kanunla önemli değişiklikler geçirmiştir. İnsan Hakları Merkezi tarafından değişiklik teklifi henüz yürürlüğe girmeden önce yayımlanmış olan değerlendirme metninde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi burada da anılan değerlendirmenin önemli kısımları aktarılacaktır:³⁸⁴

- 1- Değişiklikle birlikte sınır dışı kararına karşı itiraz süresi 15 günden 7 güne düşmüştür. Sınır dışı kararının tebliğ edilmesinin ardından özellikle de Geri Gönderme Merkezlerinde tutulan kişilerin yasal süre içinde avukata ulaşmalarında yaşadıkları güçlükler ve dil ve iletişim engellerinin yanı sıra avukatın kişiyle görüşme yapması, kişinin dosyasını incelemesi ve başvurusunu hazırlamasının önceki uygulamada 15 gün içinde yapılması zaten oldukça zorken, itiraz süresinin 7 güne indirilmesi, tüm bu sayılanların anılan süre içinde yapılmasının daha da zorlaşmasına, hatta sınır dışı kararlarına karşı süresi içinde itirazın yapılamaması gibi sonuçlarla karşılaşılmasına yol açabilecektir.
- 2- Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadınca zorunlu bir unsur olarak değerlendirilen sınır dışı kararlarına karşı yapılacak itirazın otomatik durdurucu

³⁸³<https://rm.coe.int/1680727f8d>.

³⁸⁴İnsan Hakları Merkezi’nin kanun değişikliğine ilişkin açıklaması:

<https://twitter.com/istbaroihm/status/1199385509035950080>, Erişim Tarihi: 21/02/2020.

etkisinin artık herhangi bir istisna olmaksızın, değişikliğin ardından, tüm sınır dışı kararları bakımından uygulanacak olması olumlu bir gelişmedir. Benzer biçimde belirli sınır dışı kararlarına itiraz için idare mahkemesine başvurmanın yanı sıra Anayasa Mahkemesine başvurma gerekliliğinin ortadan kalkması da, durdurucu etkinin sağlanmış olması nedeniyle, ayrıca olumlu bir diğer gelişmedir.

- 3- Değişiklikle birlikte sınır dışı edilmek üzere idari gözetim kararına aile temelli geri dönüş, gönüllü geri dönüş danışmanlığı, kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma, teminat ve elektronik izleme gibi alternatifler getirilmiş; ancak bu alternatiflerin nasıl uygulanacağı, başka bir deyişle gönüllü geri dönüş mülakatlarında uyulması gereken hassas kriterler, zorla çalıştırma yasağının ortaya çıkmaması ya da teminat miktarının belirlenmesi gibi konularda ne gibi önlemlerin alınacağı açıklığa kavuşturulmamıştır.
- 4- Yine değişiklikle uluslararası koruma başvuru sahiplerinin genel sağlık sigortasına erişimine kısıtlamalar getirilmiştir. Düzenlemeye göre, uluslararası koruma başvuru sahipleri, kayıt yaptırdıkları tarihten itibaren bir yıl sonra artık genel sağlık sigortalısı sayılmayacaklar ve sadece özel ihtiyaç sahipleri ile Bakanlıkça genel sağlık sigorta kayıtlarının devamı uygun görülen kişiler genel sağlık sigortalısı sayılacaktır. Türkiye'deki uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinden çok azının kayıtlı istihdam olanaklarından faydalanabildiği gerçeği düşünüldüğünde uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin genel sağlık sigortalısı sayılmaları bir lüksten ziyade haysiyetli bir yaşam sürebilmeleri için temel gereklerden biri olduğu kolaylıkla anlaşılacaktır. Ayrıca düzenlemede yer almayan, ancak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde 07.02.2020 tarihli duyuruyla³⁸⁵ açıklığa kavuşturulduğu üzere bir yıllık süre şartının mevcut başvurucular yönünden geriye etkili olarak uygulanacağı, başka bir deyişle değişikliğin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla uluslararası koruma başvuru sahibi olarak Türkiye'de bir yılı geçirmiş olan kişilerin belirtilen istisnalara dâhil olmamaları halinde genel sağlık sigortalısı sayılmayacakları aktarılmıştır. Kanun değişikliğinin uluslararası koruma başvurucularına getirdiği ani ve temel değişikliğe uyum sağlanabilmesi adına bir yıllık süre şartının mevcut başvuruculara kademeli bir biçimde uygulanması daha uygun olabilecektir.
- 5- Geçerli kimlik belgesi olmayanların seyahat etmesine yardımcı olanlara verilecek para cezalarının yanında kanun değişikliğiyle birlikte bu kişilerin barınmasına ve konaklamasına yardımcı olan kişilerle mülkiyetindeki taşınmazı kiralayan kişilere de para cezası verilmesi söz konusu olacaktır. Uluslararası koruma başvurusu yapacak kişilerin çoğunlukla geçerli kimlik belgesi olmadığı düşünüldüğünde, ülkeye girmelerinden başvurularını yapıp geçerli kimlik belgesi aldıkları zamana kadar geçen sürede barınma gibi bir temel yaşam gereğine erişimlerinin önünde yasal bir engelin bulunması bu kişileri güçsüzleştirici nitelikte olacaktır.

Sosyal ve Ekonomik Haklara Erişim:

Türkiye'de bulunan sığınmacıların barınma, sağlığa erişim, eğitim, çalışma hakkı gibi temel haklara erişebilmeleri için kayıt altına alınmaları gerekmektedir. Tüm haklara erişimler için

³⁸⁵ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün internet sitesindeki 07.02.2020 tarihli duyuru: <https://www.goc.gov.tr/yabancilarin-genel-saglik-sigortalari>, Erişim Tarihi: 21/02/2020.

uluslararası ya da geçici koruma kaydı büyük önem arz etmektedir. İstanbul Valiliği'nin 2019 Temmuz ayında aldığı karar³⁸⁶ ile belli durumlar hariç İstanbul'da geçici koruma kaydı almayacağını duyurmasının ardından daha önce var olan sorunlar daha da derinleşmiştir. Bu uygulamayla birlikte istisnalar dışında uluslararası koruma kayıtlarının da İstanbul'da yapılamaması gözlemlenmiştir. Bu kısımda yer alan bilgi ve gözlemler sahada bu alanda aktif çalışan meslektaşlarımız tarafından Merkezi'mize iletilmiştir.

Sağlık Hakkı:

Sağlık hakkına erişimde önemli sorunlar yaşanmaktadır. Kayıtlı olmayan ancak İstanbul'da ikamet edip sağlık hizmetinden yararlanmak isteyen sığınmacılar acil durumlar haricinde sağlık hizmetinden yararlanamamaktadırlar. Herhangi bir kaydı olup İstanbul dışı bir ilde kayıtlı olan sığınmacılar ise hastanelerden randevu alabilmekte; ancak doktorla görüşmeden önce alınması gereken barkodları alamamakta ve dolayısıyla sağlık hizmetine erişememektedirler.

Acil sağlık hizmetlerinde ise kayıtsız sığınmacılar sadece kırmızı ve sarı triyajda kabul edilmekte, yeşil triyajda kabul edilmemektedirler. Son zamanlarda ise kadın-doğum servislerinde kayıtsız sığınmacıları kabul etmeme şeklinde yaygın bir uygulama yaşandığı bildirilmektedir. Kabul edilen hastanelerde ise kişilerden sağlık turizmi kapsamında yüksek meblağların ödenmesinin istenmesi ve/veya ödemenin yapılmaması halinde rehin tutma şeklinde uygulamalarla karşılaşmaktadır.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nde 25.12.2019 tarihinde yapılan değişiklik ile daha öncesinde "Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz." şeklindeki hüküm "Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan Bakanlıkça belirlenen tutar veya oran üzerinden katılım payı alınabilir." şeklinde değiştirilerek sağlık hizmetinden yararlanmak isteyen geçici koruma sahiplerinden katılım payı alınmasının yolu açılmıştır. 2019 yılının sonu itibarıyla acil sağlık hizmetlerinden katkı payının alınmaya başlanıldığı tespit edilmiştir.

Yine aynı şekilde YUKK'ta yapılan değişiklik ile uluslararası koruma altındaki kişiler ile başvurucuların Genel Sağlık Sigortası'ndan (GSS) yararlanmaları sınırlandırılmıştır. Değişiklik öncesinde uluslararası koruma altında bulunan kişilerin herhangi bir sınır olmaksızın genel sağlık sigortasından yararlanacağı hüküm altına alınmış iken YUKK'ta yapılan değişiklikler ile genel sağlık sigortasından bir yıl yararlanabileceği öngörülmüştür. Bu kapsamda, bir yıldan daha uzun süreli kayıtlı olan uluslararası koruma başvurucularının GSS'leri iptal edilmeye başlanmıştır.

Eğitim Hakkı:

Eğitim – öğretim yaşında olan, ancak kaydı olmayan sığınmacıların okullara kayıtlarında sorunlar yaşanmaktadır. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında kaydı olmayan öğrenciler misafir öğrenci olarak kaydedilmekteyken, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında misafir öğrenci olarak kayıt yapmama şeklinde örneklerle karşılaşmıştır. Misafir öğrenci olarak kaydolun öğrencilere ise okul müdürlüğü tarafından öğrenci belgeleri verilmemektedir. Bu durum

³⁸⁶ İstanbul Valiliği'nin internet sitesindeki 22.07.2019 tarihli duyuru : <http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadele-ile-ilgili-basin-aciklamasi>, Erişim Tarihi:6/5/2020.

İstanbul'da okuduğu için uluslararası korumaya ya da geçici korumaya başvurmak isteyenlerin durumlarını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte okullarda akran zorbalığı ve bu duruma okul müdürlüklerinin etkili çözümler getirememesi de karşılaşılan sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Çalışma Hakkı:

Çalışma hakkına erişimde de sığınmacılar kayıt problemleriyle karşılaşmaktadır. İstanbul'da geçici ve uluslararası koruma kaydının alınmaması sebebiyle kayda açık bir ilde geçimini sağlayacak bir iş bulamamış sığınmacılar, geçimlerini sağlayabilmek için kayıtsız biçimde ve dolayısıyla sosyal güvenlik ile asgari ücret güvenceleri olmaksızın çalışmak durumunda kalmaktadırlar.

İstanbul Valiliği'nin 2019 Temmuz ayı kararından sonra geçici koruma kapsamındakiler başta olmak üzere yabancıların yoğun çalıştığı yerlere ilişkin kontrollerin artması ve para cezası verilmesinin ardından uluslararası ve geçici koruma başvurularını yapamamış kişiler işten çıkarılmıştır. Kayıtlı olanlar açısından da çalışma izni almanın kanunda zorlayıcı koşullar altında düzenlenmesi de sığınmacıların kayıt dışı çalışmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte iş kazası geçiren, alacağını alamayan sığınmacılar izinsiz çalışmanın YUKK m.54/1(ğ) hükmüne sınır dışı sebebi olarak tanımlanmasından dolayı tespit edilip sınır dışı edilme riski altına girmekten korktukları için dava açmaktan, haklarını talep etmekten imtina etmektedirler.

4.3.Mülteci Haklarında Toplumsal Cinsiyet Sorunsalı

Adalet Erişim:

LGBTİ+ ve kadın sığınmacılara yönelik Türk mevzuatında cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durum temelli ayrımcılık ve nefretle mücadele konusunda yeterli yasal düzenlemeler ve devletin sosyal politikaları nezdinde eksikler bulunmaktadır. YUKK da benzer bir biçimde bu başvurulara yönelik özel bir hüküm içermemektedir. Her ne kadar YUKK madde 67'de yer alan özel ihtiyaç sahiplerinin içerisinde cinsel saldırı ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiler yer alsa da, doğrudan LGBTİ+ sığınmacılar tanımlanmamıştır.

Cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özellikleri iç hukuk düzenlemelerinde oldukça az yer aldığı için haklara erişim LGBTİ+ mülteciler için çok daha zor olmaktadır.

Şiddete maruz kalan göçmen kadın ve LGBTİ+'ların başvurularının uluslararası koruma hukuku standartlarına uygun bir şekilde hızlandırılmış olarak değerlendirilmediği vakıalar bulunmaktadır. Bu nedenle başvurunun alınmaması ve/veya ilgili yetkili makama ulaştırılmaması ile ilgili zamanında ve etkili bir şekilde soruşturulmasının sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sığınmacılar, mülteciler ve göçmenler sokakta tanımadıkları insanlar tarafından şiddetin çeşitli biçimlerine maruz kalabilmektedir. LGBTİ+ sığınmacılar çoğu zaman ailelerinden ya da buldukları farklı ortamlardaki çevrelerden cinsel kimliklerini ve yönelimlerini saklamak zorunda kalmaktadır. Büyük şehirler dışında olmak durumu daha da zorlaştırmaktadır. Zira LGBTİ+ sığınmacılar, menşe ülkeden gelen diğer akrabaları tarafından bir şekilde LGBTİ+ oldukları öğrenildiğinde tehdit edilebilmekte ve şiddete uğrayabilmektedirler.

Herhangi bir sebepten ötürü Türkiye’de yasal statü sahibi olamayan, uluslararası ya da geçici koruma kaydı yapamayan sığınmacılar, yukarıda da belirtildiği gibi temel haklara erişimde zorluk yaşamaktadır. Özellikle kadınlar ve LGBTİ+’lar şiddete uğradıklarında eğer kimlikleri yoksa gerekli tedbirleri almak için destek ve şikâyet mekanizmalarına başvuru yapamamaktadır. Zira düzensiz göçmen statüsünde olmaları şiddete karşı yasal bir yola başvurmaları halinde sınır dışı edilme riskiyle karşılaşmalarını da beraberinden getirmektedir.

Sığınma Hakkı:

İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi anlamında zulüm olarak ve ikincil korumayı gerektiren ciddi bir hasar biçimi olarak tanınabilmesini temin etmek üzere taraf devletlere yükümlülük getirmiştir. Aynı şekilde İstanbul Sözleşmesi’nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 4. maddesinde ayrımcılık yapılmayacak temeller arasında cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği açıkça belirtilmiştir. Yine CEDAW Genel 35 numaralı tavsiye de önemli bir referans kaynağıdır³⁸⁷. Ancak YUKK’ta mülteci statüsü değerlendirmesi ile ilgili kısımda bu konuya ilişkin bir atıf bulunmamakta olup konu İl Göç İdaresi müdürlüklerinin takdirine bırakılmıştır.

Dahası, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası mülteci hukukuna aykırı olarak idare mahkemelerinden cinsel yönelimin sığınma nedeni sayılacağına ilişkin alınmış kararlar da bulunmaktadır. Bu kararlar uluslararası koruma hukukuna göre nesnel ve öznel olarak değerlendirilmesi gereken kararlar olduğu için başvurunun menşe ülkesi yani geldiği ülkenin durumuna göre risk değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Hak ve Servislere Erişim ve Tutulma Koşulları:

Yukarıda bahsedildiği gibi LGBTİ+ sığınmacılar hassas ve kırılgan grupta olan bireyler oldukları için özel ihtiyaç sahibi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Homofobi, transfobi ve şiddetten dolayı kayıt oldukları şehirlerinden kaçmak zorunda kalmış ve İstanbul’da yaşayan kadın ve LGBTİ+ sığınmacılar yukarıdaki nedenlerden ötürü kayıt sorunu ve beraberinde gelen temel haklara erişim sorunu yaşamaktadır. Diğer il göç idaresi müdürlükleri gibi İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü’nün de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini hassasiyet olarak tanımaması, küçük ve görece daha muhafazakâr şehirlerde yaşayan ve cinsel şiddete maruz kalan sığınmacıların İstanbul’da kayıt yapturmalarını engellemektedir. Kayıt ve nakil ile ilişkili bir diğer konu ise bu işlemleri gerçekleştirebilmek için gerekli maddi ve manevi destekten yoksun olan sığınmacılar etkili desteği çoğunlukla sivil toplum kuruluşlarından sağlamaktadır. İstanbul dışında farklı bir ile gitme, barınacak bir ev bulma, iş hayatına katılım süreçlerinde kişiler sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşlarının iş birliği ile desteklenememektedir. Birçok sığınmacının çalışma izninin ya da düzenli bir işinin olmaması bu süreçte yaşanan maddi ve manevi yükü artırmaktadır.

Ağustos 2019 itibariyle sığınmacıların ilk kayıt yaptırdıkları illere geri gönderilmesine ilişkin İçişleri Bakanlığı uygulaması, sığınmacı kadınlar ve LGBTİ+’lar açısından ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu tarihten itibaren İstanbul’da bazı belediyelerin desteğiyle evlere gidilerek kişiler kontrol edilmiş, farklı illere kayıtlı olanlar ya da kayıtsız olanlar tespit edilerek polis

³⁸⁷ İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Kitapçığı, www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/khum/KH2019.pdf

merkezlerine götürülmüş ve buralarda yasal dayanak olmaksızın tutulmuşlardır³⁸⁸. LGBTİ+ sığınmacılardan İstanbul kayıtlı olmayanlarda da yakalanma sayısı artmış, yaklaşık bir haftayı bulan ve hukuki temelden yoksun tutulmalara maruz kaldıktan sonra imza yükümlülükleriyle salıverilmişlerdir. İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne kayıt için giden kişilerin muhatap bulamayarak içeri alınmadıkları iddiaları Merkez'e aktarılmıştır. Kayıtlı olduğu ilden şiddet gördüğü kişilerden kaçarak, başka illere yerleşmiş ve yaşamlarını kurmuş sığınmacı kadınlar ve LGBTİ+'lar kayıtlı oldukları illere geri gönderildiklerinde tekrar şiddete açık hale gelmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi kayıtlı olduğu ilde bulunmayan sığınmacı kadınlar ve LGBTİ+'lar şiddet gördüklerinde destek ve şikâyet birimlerine gidememektedir. Bu nedenle ilgili bakanlıklarla koordinasyon halinde olmak kaydıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü nezdinde, sığınmacı kadınların ve LGBTİ+'ların farklı sorunlarına dair hassasiyet içeren bir politika geliştirilmesi gerekmektedir.

Eylül 2019'da başlayan fakat Ekim 2019'da kesinleşen bir başka durum ise birçok ilin göç idaresi müdürlüklerinin Suriyeli sığınmacılara geçici koruma başvurusu almayı durdurması olmuştur.³⁸⁹ Bu durum, her ne kadar açık illeri bilen ve o illere gitmeleri için yol izni veren İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün oluşturduğu mobil ekiplere danışarak aşılabilecek bir durum olsa da, sığınmacıların istedikleri illerin kayda kapalı olması, ekiplerde bulunan kişilerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği hassasiyetini kabul etmemesi ve/veya sığınmacıların bu birimlerde farklı sebeplerden dolayı cinselliklerini açıklamaktan çekinmeleri gibi farklı sorunlar danışanların özel ihtiyaçları ve güvenlik riskleri göz önüne alınarak bir ile yönlendirilmelerinin karşısında engel teşkil etmektedir.

Çalışma izni olmadan işçi çalıştıranlara uygulanacak yaptırımların vurgulanmasıyla beraber, İstanbul genelinde işverenlerin İstanbul kayıtlı olsa dahi sığınmacılara iş vermeyebildiğini ve dolayısıyla kişilerin kayıtlı ya da kayıtsız istihdam olanaklarına erişememe sorunu ile karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca çalışma izni başvurularına geç cevap verilmekte ve kimi zaman bu başvurular gereksiz biçimde reddedilebilmektedir.

Geri gönderme merkezleri heteronormatif biçimde yani ikili cinsiyet düzenine göre düzenlenmiştir. Dolayısıyla kişiler merkezlere cinsiyet beyanlarına göre değil, biyolojik ve/veya doğumda atanan cinsiyetlerine göre yerleştirilmektedir. Bu nedenle özellikle idari gözetime alınan trans bireyler, geri gönderme merkezlerine götürülmeyle, polis karakollarında diğer kişilere göre daha uzun sürelerle hukuki temelden yoksun bir şekilde tutulmaktadır. Ancak İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün Ağustos ayında yayımladığı basın açıklaması ile beraber karar trans bireylerin de geri gönderme merkezlerine gönderilmeye başlandığı gözlemlenmiştir.³⁹⁰

LGBTİ+ sığınmacıların maruz kaldığı şiddet eylemlerinin pek azı güvenlik güçlerine, savcılıklara ya da Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu veya Kamu Denetçiliği Kurumu gibi şikâyet mercilerine ihbar edilebilmektedir. Vakıaların büyük çoğunluğunda mağdurların şikâyetinde bulunmamasının başlıca nedeni, kendilerini koruyacak hak temelli bir sürecin sürdürüleceğine inanmamaları ve sığınmacı olmaları dolayısıyla sınır dışı edilmekten de korkmaları olarak paylaşılmıştır.

³⁸⁸ <https://www.catlakzemin.com/siginmaci-kadin-ve-lgbtularin-gorunmezligi-erkek-siddetini-besliyor/>.

³⁸⁹ <https://multeciler.org.tr/istanbulda-kaydi-olmayan-suriyeliler-icin-uyari/>;

<https://www.sozcu.com.tr/2018/dunya/suriyelilerin-istanbula-kaydi-durduruldu-2207335/>.

³⁹⁰ <http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-goc-kayit-disi-istihdam-kayitsiz-suriyelilere-iliskin-basin-aciklamasi>.

Devlet tarafından sağlanan hizmetler ve belirlenen güncel ihtiyaçlar, toplumsal cinsiyet odaklı veriler temelinde, toplumsal cinsiyet perspektifiyle inşa edilmemektedir. İçişleri Bakanlığı'nın Kadın Destek Sistemi (KADES) ismini verdiği acil destek butonu uygulaması sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınları kapsamaktadır. Sığınmacı kadınların da bu tür acil destek sistemlerine ihtiyaç göz önünde bulundurulduğunda uygulamanın bu kapsamda genişletilmesi gerekliliği açıktır.

şiddete maruz kalan sığınmacı kadınlara ve LGBTİ+ bireylere yönelik, çok dilli hizmetin sağlandığı, şiddeti nleme ve izlemede etkili, sürdürebilir sığınma evi modelleri bulunmamaktadır. Mevcut sığınma evlerinde sığınmacılara yönelik kapsayıcı düzenlemeler bulunmamaktadır. Sığınmacı kadınlar dil bariyeriyle karşılaştıkları ve olası etnik vb. ayrımcılığa dayalı çatışmaları çözümlenme konusunda özel önlemler alınamayan sığınma evlerinde kalmak istemedikleri için şiddetten kurtulmak konusunda çaresiz kalabilmektedir. LGBT+ bireyler için sığınma evlerindeki durum daha da hassastır. LGBTİ+ bireylerden cinsel yönelimlerini ve/veya cinsel kimliklerini gizleyerek toplum normlarına göre davranan ve/veya giyinen LGBTİ+ sığınmacılardan çok azı sığınma evlerine yerleştirilebilmiş, ancak bu kişiler kısa bir süre içerisinde yerleştirildikleri sığınma evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.

Cinsiyet eşitliği odaklı çalışan bağımsız sivil toplum kuruluşları ile il göç idaresi müdürlükleri arasında iş birliğinin kurulması gerekmektedir. Uygulamada, böyle bir iş birliği çok kısıtlı bir Şekilde sürdürülmektedir. Bu koordinasyon sayesinde kayıt için yönlendirmeler yapılırken görece LGBTİ+ dostu illere yönlendirilme çok az sayıda vakiada mümkün olmaktadır.

Göç idaresi müdürlüklerinde çalışan personel, geri gönderme merkezlerinde görev yapan personel ve statü belirleme mlakatlarını yapacak olan uzmanlara yönelik uluslararası koruma hukuku, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularına ilişkin eğitimler bağımsız sivil toplum örgütleriyle iş birliği halinde yapılandırılarak sıkılaştırılmalıdır. şiddet mağduru göçmen kadınlar ve LGBTİ+ bireyler gerekli mercilere tercüman yetersizliği nedeniyle devlet kurumlarına başvuramamaktadır ve bu nedenle önleyici tedbirler uygulanamamaktadır. Ayrıca çok az sayıda kurumda tercüman bulunmakla birlikte bu tercümanlar cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet konularında bilgili ya da eğitim almış kişiler olmadığı için kişiler başvurular ve görüşmeler sırasında birçok sorunla karşılaşmaktadır.

LGBTİ+ bireyler ve kadınlara yönelik olarak dil kursuları ve meslek eğitim kursuları gelişmeye muhtaçtır. Bu kursuları sağlayan sivil toplum kuruluşları dışında devlet kurumlarındaki kursulara erişim yoğun talepten ötürü aylarca sıra beklenilmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra göçmenlerin nüfus bakımından yoğun olduğu bölgelerde çok dilli hizmetler olmadığı için kişiler sosyal hayatta dil bariyeriyle karşılaşmaktadır.

Sağlık hakkına erişimde hastanelerde ayrımcılık ile karşılaşan kadın ve LGBTİ+ sığınmacılar ayrımcılık ve nefret söylemleri ile ilgili etkili bir başvuru yolu olmadığı için başvuru yapmamaktadır. Bu durum sığınmacıların sağlık hizmetine erişimini kısıtlamaktadır.

4.4. Geri Gönderme Merkezleri Dışındaki Tutulma Alanları

4.4.1. Yabancılar Şube Müdürlüğü Şehit Ozan Özen Yerleşkesi:

İstanbul Valiliği İl Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı olan Yabancılar Şube Müdürlüğü Şehit Ozan Özen Yerleşkesi ("Yerleşke"), 2019'da İstanbul'da yakalanan yabancıların neredeyse tamamının bir süreliğine de olsa bekletildiği bir yer haline gelmiştir. Yerleşke, İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından işletilmektedir. Ancak 6458 sayılı Kanun uyarınca bu kişilerle ilgili iş ve işlemlerde yetkili ve sorumlu makam İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü ve dolayısıyla da Göç İdaresi Genel Müdürlüğüdür. Bununla beraber, işbu fiili yetki devrini düzenleyen bir protokolün olup olmadığı bilinmemektedir. İdari kurumlar arası bir protokol varsa şayet esasları, ölçü ve sınırlarına ilişkin düzenlemelerin kamuoyu ile paylaşılmaması ise şeffaflık, kanunilik ve belirlilik ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Yerleşkenin hizmete girmesinden önce YUKK 57/2. Maddesine göre idari gözetime alınması gereken yabancılar, İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nce haklarında yapılacak işlemi beklerken polis merkezlerinde tutulmakta ve polis merkezlerindeki tutulmalar çeşitli sebeplerden dolayı yasal süre olan 48 saati aşmaktaydı. Yerleşkeyle birlikte gelen uygulamaya göre, kişiler yakalanmalarını takiben kısa bir süre ilgili polis merkezinde bekletilmekte, daha sonra Pendik'te bulunan yerleşkeye götürülmekte ve geri gönderme merkezlerine transfer edilmeden ya da salıverilmeden önce burada bekletilmektedirler. Bu durum ise aşağıda aktarılan sorunlara yol açmaktadır:

a. Kişilerin yakalanmasından haklarında idari gözetim kararı verilmesine kadar olan süre yerleşkede geçmekte ve YUKK'ta öngörülmüş en uzun süre olan 48 saat aşılmaktadır. Buna bağlı olarak hukuka aykırı tutma işlemi bakımından eski uygulama ve yeni uygulama arasında ne yazık ki bir fark bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle, eskiden kişiler yasal temel olmaksızın polis merkezlerinde bekletilirken şimdi yerleşkede bekletilmektedirler.

b. Yerleşkenin hukuki niteliği belirsizdir. İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün işletmediği gerekçesiyle İl Göç İdaresi Müdürlüğü yetkilileri konuyla ilgili sorumluluklarının olmadığını beyan etmekteyse bile yerleşkeden doğrudan havalimanına götürerek sınır dışı işleminin gerçekleştirilmesi şeklindeki uygulamalar gözlemlenmiştir. Bu da uygulamada karışıklığa sebep olmakta, müvekkillerinin yerleşkede tutulduğunu öğrenen avukatlar, müvekkillerinin dosyalarının akıbetine ilişkin acil olarak hangi makamın işlem yapacağını öğrenmekte zorluk yaşamaktadırlar.

Buradan bahisle karşılaşılan bir başka sorun ise yerleşkede tutulan kişilerin dosyalarının kendileriyle aynı yerde tutulmamasıdır. Tutulan kişinin dosyasının yerleşkede değil Kumkapı İl Göç İdaresi Müdürlüğü Koordinasyon Bürosu'nda tutulması uygulamada avukatların ve dolayısıyla tutulan kişilerin karşısına ayrıca bir sorun olarak çıkmaktadır. Avukatlar, oldukça hızlı hareket etmeleri elzem olan sınır dışı vakıalarında Pendik'teki yerleşkede müvekkilleriyle görüşükten sonra 45 kilometre uzaklıkta bulunan Kumkapı'daki büroda müvekkillerinin dosyalarını incelemek zorunda kalmaktadırlar. İstanbul'un trafik durumu göz önüne alındığında sabah erkenden yola çıkan bir avukatın, yüz kilometreye yakın yol yaptıktan sonra müvekkiliyle ilgili tüm bilgilere ancak günün sonuna doğru vakıf olabildiği beklenmektedir. Arabası olmayan bir avukatın ise bunları aynı gün içinde gerçekleştirilememesi söz konusu olmaktadır. Bu, ilk bakışta sadece avukat haklarına ilişkin bir sorun gibi gözükse de sınır dışı işleminin uygulanması, muhtemel bir yaşam hakkı ve/veya kötü muamele yasağı ihlali olabileceğinden yakalanan kişiyle ilgili etkili hukuki yollara

başvurmanın önündeki bu gibi zorluklar doğrudan tutulan kişinin insan haklarıyla ilgili olacaktır.

c. Yerleşkede dosya tutulmadığı gerekçesiyle, gelen ve giden evrakın da tutulmadığı, kolluk görevlilerince belirtilmekte ve yerleşkede tutulan kişilerin uluslararası koruma talepleri işleme alınmamaktadır. 22.04.2014 tarihli ve 28980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik’in m.11/1(b) hükmü uyarınca Geri Gönderme Merkezi Müdürlüğü’nün görevleri arasında “uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıların taleplerinin il müdürlüğüne iletilmesi” sayılmış olup geri gönderme merkezlerinde tutulan kişilerin yapacağı uluslararası koruma başvurularıyla ilgili husus açıklığa kavuşmuştur. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi yerleşke, İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün işlettiği bir yer olarak kabul edilecekse 17.03.2016 tarihli ve 29656 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’in 67/1. maddesi tarafından “uluslararası koruma başvuruları...kolluk birimleri ile...kuruluşlarına yapılmak istendiğinde bu birimler konuyu derhal il müdürlüğüne bildirir” ve 67/2. maddesi uyarınca da “hürriyeti kısıtlanan kişilerin yapacağı uluslararası koruma başvurularının derhal il müdürlüğüne bildirilir” demek suretiyle özgürlüğü kısıtlanan kişilerin kolluk kuvvetlerine uluslararası koruma başvurusu yapmak istemesi halinde uygulanacak usul açıklığa kavuşturulmuştur. İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü’nün yerleşkeyle ilgili yetki iddia etmemesi ve yerleşkedeki kolluk görevlilerinin ise evrak bulundurmaması gerekçesiyle oluşan hukuki boşluk, tutulan kişilerin uluslararası koruma prosedürlerine erişimi zorlaştırmakta ve bu da hak ihlallerine sebebiyet vermektedir.

d. Yerleşkedeki tutulma koşullarının gayri insani boyutuna ilişkin iddialar orada tutulmuş kişiler ve sahada çalışan avukatlar tarafından dile getirilmektedir. Konuyla ilgili yerleşkede tutulan kişilerin ifadeleri dışında bir bilgi kaynağı olmamakla birlikte farklı zamanlarda tutulan kişilerin ifadeleri genel itibariyle birbiriyle uyumaktadır. Uyuşan bu unsurlar arasında tutulan kişilere yetecek kadar yatağın bulunmaması, hijyen olanaklarının kısıtlı olması, banyo imkanının bulunmaması, kapasiteden fazla kişinin bir araya bulunması, tutulanların temiz havaya erişimin kısıtlı olması, kişilere açık havaya çıkma ve egzersiz imkanının bulunmaması, kolaylıkla yayılan bulaşıcı hastalıklara karşı yeterli önlem alınmaması sebebiyle yerleşkeye sağlıklı giren kişilerin hastalanmış olarak salıverilmesinin söz konusu olabildiğine ilişkin iddialar da paylaşılmıştır.

4.4.2. İstanbul Havalimanı:

Resmi açılışı 29 Ekim 2018’de yapılan İstanbul Havalimanı, İstanbul Atatürk Havalimanı’nın ticari uçuşlara kapatılması ve THY’nin İstanbul Havalimanı’na taşınmasıyla birlikte 6 Nisan 2019’dan itibaren havalimanı transit bölgede uluslararası koruma başvurusu yapan kişiler açısından önem kazanmıştır.

Atatürk Havalimanı’nda eskiden beri devam eden uygulamalar İstanbul Havalimanı’nda da sürdürülmekte, yeni havalimanına geçiş ile birlikte transit bölgede uluslararası koruma başvurusu yapanların başvurularının ya da başvuru reddinin itirazlarına ilişkin mahkeme kararlarını beklerken tutuldukları yerdeki temiz havadan ve güneş ışığından yoksun, hijyen koşulları kısıtlı ve günlük beslenme olanaklarının oldukça kısıtlı olduğu koşullar İstanbul Havalimanı’nda da devam etmektedir. Bununla birlikte, uluslararası koruma başvurusu reddedilen kişilerin avukatla görüşmesi ancak sınır kapılarında pasaport polisinin ve/veya il

göç idaresi memurlarının olduğu bir ortamda vekil-müvekkil görüşmesinin gizliliği ilkesini zedeleyecek biçimde yapılmaya devam etmektedir.

BÖLÜM 4

İNSAN HAKLARI MERKEZİNİN 2018-2019 ÇALIŞMA DÖNEMİNDE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

2018-2019 yılları arasında yaptığı çalışmalar ile hak ihlallerinin tespiti ve çözümünde aktif rol alan Merkez, bu yıllar arasında ele aldığı hak ihlallerin değerlendirmelerine bu raporda yer vermiştir. Ceza infaz kurumları ile geri gönderme merkezlerine yapılan ziyaretleri, gözlemci olarak takibe aldığı dava dosyalarına ilgili başlıklar altında ayrıntılı olarak yer veren Merkez, bunun yanı sıra gerek kendisi gerek ulusal ve uluslararası kuruluşlarla birlikte avukatlara yönelik pek çok meslek içi eğitim düzenlemiş, meslektaşların insan hakları konusunda bilinçlenmesine yönelik pek çok çalışma yapmıştır. Merkezin 2018-2020 faaliyet döneminde yapmış olduğu tüm çalışmalarına ayrıca hazırlanacak olan faaliyet raporunda ayrıntılı olarak yer verilecek olsa da bu raporla konu bütünlüğü taşıması nedeniyle, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi bünyesinde yapılacak evrensel periyodik incelemesi ulusal raporunun (EPİM) hazırlıkları çerçevesinde yararlanılmak üzere hazırlanan rapora değinilmiştir. Bu raporun özet hali T.C. Dışişleri Bakanlığının internet sitesinde yapılan duyuru üzerine Bakanlık ile paylaşıldıktan sonra Birleşmiş Milletler'e gönderilmiştir.

Genel değerlendirmelerin yanı sıra avukatlar ve sığınmacılar için ayrıca değerlendirmelerin ele alındığı raporda; yaşam hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, sığınmacıların yaşadığı hak ihlallerine yer verilmiştir.

Raporun hazırlanması aşamasında, alanda çalışma yapan ve hak ihlaline maruz kalan yaklaşık 22 avukat ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu görüşmeler neticesinde edinilen bilgiler avukatların yaşadığı hak ihlalleri olarak raporda kullanılmıştır.

Raporun yaşam hakkı bölümünde; 611 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile darbe girişimi ve sonrasında takip eden ilgili faaliyetler üzerindeki baskı kapsamında hareket eden kişilerin yasal, idari, mali veya cezai sorumluluğa sahip olmayacağını dair düzenlemenin, devletin yaşam hakkının korunması yönündeki pozitif yükümlülüklerine aykırı olduğu tespitinde bulunulmuş, ulusal mevzuat ve taraf olunan uluslararası sözleşmelere rağmen kadınlara yönelik kadın cinayeti ve şiddet oranı azalmadığı belirtilmiş, iş kazalarının çoğunun ihmal ve denetim eksikliğinden kaynaklandığı ve kamu otoritelerinin sorumluluğu olduğunda kazalarla ilgili soruşturmaların etkili bir şekilde yapılmadığı yönünde şikayetler devam ettiğine yer verilmiştir.

Kötü muamele ve işkence yasağı bölümünde; KHK'lere atıfta bulunularak, işkence ve kötü muameleyle karşı koruma tedbirleri, tutukluluk sürelerini uzatan ve tutuklular ile avukatları ve / veya yakınları arasındaki iletişimi kısıtlayan düzenlemeler eleştirilmiş, işkence ve kaçırılma iddialarının ülke genelinde arttığına dikkat çekilmiş, bir avukatın Cumhurbaşkanlığı güvenlik görevlileri tarafından işkence ve kötü muameleyle maruz kaldığı olaya yer verilmiş, sınır dışı edilmeyi bekleyen yabancıların maruz kaldığı eylemlere ve geri gönderme merkezlerinde yaşananlara yer verilmiştir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bölümünde; avukatların mahkemelerde savunmalarının sürekli kısıtlandığına, savunmaları ve savundukları müvekkilleri nedeniyle terörizm ve organize suçlarla bağlantılı suçlama türleri ile ilişkilendirildiklerine, müvekkilleri gibi ev / ofis / vücut aramalarına maruz kaldıklarına, üstlendikleri davalarla ilgili olarak kendilerine karşı çeşitli soruşturmalar açıldığına, özellikle OHAL ilanı sonrasında cumhuriyet savcıları/hâkimler ile görüşemediklerine, bu durumun mesleklerine olan inançlarının sarsılmasına ve umutlarının azalmasına neden olduğuna yer verilmiştir. Ayrıca, haksız gözaltı ve tutuklama uygulamaları ile buna karşı açılan tazminat davalarının reddedilmesine de değinilmiştir.

Adil yargılanma hakkı bölümünde; OHAL döneminde Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren soruşturma dosyalarına erişimin kısıtlanması uygulamasının, suç türünden bağımsız olarak hemen hemen tüm soruşturma dosyaları için de kabul edildiğine, bu nedenle soruşturma aşamasında hangi suçlamaların yapıldığı veya soruşturmanın nasıl yapıldığını veya hangi deliller hakkında olduğuna dair avukatların bilgi edinemediğine, soruşturma aşamasında uygulanan tedbirlere karşı yapılan itirazların etkili şekilde kullanılmadığına, iddianamelerin uzun süreler boyunca yazılmaması nedeniyle bu durumun ciddi olarak hak ihlaline neden olduğuna dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde, kısıtlılık kararı uygulanan ve uzun süren soruşturmaya örnek olarak Gezi Davası gösterilmiştir. Yine bu bölümde, örgüt suçları kapsamında suçlanan müvekkillerine susma hakkını kullandıkları gerekçeleriyle avukatların yargılandığına, bu ve benzeri sebeplerle yapılan yargılamalar neticesinde avukatlara hapis cezası verildiğine, yargılama aşamasında bu avukatlara savunma yapmaları için gerekli sürenin tanınmadığına da yer verilmiştir.

Düşünce ve ifade özgürlüğü bölümünde; Kamuoyunda ‘Barış için Akademisyenler’ davası olarak bilinen davanın kısa bir özetine yer verilmekle birlikte, Cumhurbaşkanı’na hakaret nedeniyle başlatılan soruşturmalara yer verilmiştir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı bölümünde ise; Cumhuriyet Gazetesi soruşturması kapsamında gözaltına alınan gazetecileri desteklemek için İstanbul Çağlayan Adalet Sarayı önünde 85 hafta boyunca gerçekleştirilen Adalet Nöbetine, bu nöbete katılan bir kısım avukatlar hakkında 2911 sayılı Kanun’a muhalefet nedeniyle dava açıldığına, Cumartesi Anneleri Protestoları, 8 Mart Feminist Gecesi Yürüyüşü ile Onur Yürüyüşü’nün ve 1 Mayıs’ta Taksim Meydanı’nda yapılan barışçıl gösterilerin gerekçesiz bir şekilde yasaya aykırı olarak yasaklandığına yer verilmiştir.

Raporun son bölümünde, belirtilen hak ihlallerin giderilmesi için birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Türkçe hazırlanan raporun son hali İngilizce metin üzerinden tamamlanmış ve rapor İngilizce olarak Birleşmiş Milletler’e gönderilmiştir. Raporun orijinal İngilizce metnine raporun ekinde yer verilmiştir.

Merkezin 2018-2019 Yılları Arasındaki Çalışmaları:

1.26 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen İşyerinde İşçinin İşveren Tarafından İzlenmesi ve Denetlenmesi Paneli,

2.31 Mart 2018 tarihinde Türk Ceza Hukuku Derneği ile ortak gerçekleştirilen Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi Konferansı,

3.11 Mayıs 2018 tarihinde başlatılan ve 6 gün süren Sertifikalı Temel İnsan Hakları Eğitimi,

4.26-27 Mayıs 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen Avukatlara Yönelik Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri Eğitimi,

5.09-10 Haziran 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen Avukatlara Yönelik Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri Eğitimi,

6.15 Şubat 2019 tarihinde gerçekleştirilen Yeni Başvuru Formu ve İçtüzük Değişiklikleri ışığında AYM ve AİHM'e Bireysel Başvuru Usulü Toplantısı,

7.2 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen İnsan Hakları Savunucularının Korunması Paneli,

8.12-13 Nisan 2019 tarihlerinde Birleşmiş Milletler Türkiye Ofisi ile ortak gerçekleştirilen Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları Çalıştayı,

9.19 Nisan 2019 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Eğitiminin ilk basamağı olan Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Şartları Eğitimi,

10.10-11 Mayıs 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılık Konulu Davalara Yönelik Sertifika Programı,

11.12 Mayıs 2019 tarihinde gerçekleştirilen Şirketler ve İnsan Hakları Çalıştayı,

12.14-15 Haziran 2019 tarihlerinde BM Türkiye Ofisi ile ortak gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Mekanizmalarının İnsan Haklarını Koruma ve Desteklemedeki Rolü Çalıştayı,

13.İzmir Barosu ev sahipliğinde, Adana Barosu, Ankara Barosu, Antalya Barosu, Aydın Barosu, Gaziantep Barosu, Hatay Barosu, İstanbul Barosu, Kocaeli Barosu ve Muğla Barosu'nu temsilen meslektaşların katılımıyla İzmir'de 29 Haziran 2019 tarihinde gerçekleştirilen Avukatların Gözünden Geri Gönderme Merkezleri ve İdari Gözetim Alanları Çalıştayı,

14.29-30 Haziran 2019 tarihlerinde UNCHR ile ortak gerçekleştirilen Uluslararası Koruma ve Mülteci Hukuku Eğitimi,

15.20-21 Eylül 2019 tarihlerinde UNFPA ile ortak gerçekleştirilen Kilit Mülteci Grupların Adalete Erişimlerinin Güçlendirilmesi Eğitimi,

16.11 Ekim 2019 tarihinde Türk Ceza Hukuku Derneği ile ortak gerçekleştirilen Türk Ceza Hukuku Kapsamında İfade Özgürlüğüne İlişkin Güncel Meseleler Sempozyumu,

17.Ankara Barosu ve İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından 22 Kasım 2019 tarihinde yapılan İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Korunmasında Baroların İnsan Hakları Merkezlerinin Rolü Çalıştayı,

18.25 Kasım 2019 tarihinde İstanbul Barosu Staj Eğitim merkezi ortaklaşa düzenlenen AIHM'e Bireysel Başvuru Semineri,

19.10 Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Günü'ne Özel Konferans,

20.10 Aralık 2019 Dünya İnsan Hakları Günü için özel olarak hazırlanan Temel İnsan Hakları Mevzuatı Kitabı,

21.21-22 Aralık 2019 tarihlerinde UNHCR ile ortak gerçekleştirilen Uluslararası Koruma ve Mülteci Hukuku Eğitimi.